JOSIP BROZ TITO — SABRANA DJELA

ODBOR ZA IZDAVANJE SABRANIH DJELA JOSIPA BROZA TITA

Ljupčo Arsov, predsjednik, dr Vladimir Bakarić, Anka Berus, Rodoljub Čolaković, Aslan Fazlija, Miladin Gvozdenov, Slavko Janevski, Edvard Kardelj, Lazar Koliševski, Miha Marinko, dr Josip Mirnić, dr Miroslav Pečujlić, dr Ivan Perić, dr Pavle Savić, Petar Stambolić, Lidija Šentjurc, dr Mijat Šuković, dr Marko Šunjić, dr Arif Tanović, Fabijan Trgo, Jovan Veselinov, Veljko Vlahović, Boris Ziherl, Mihajlo Zvicer, Drago Vukša, sekretar Odbora

REDAKCIJA ZA IZDAVANJE SABRANIH DJELA JOSIPA BROZA TITA

David Atlagić, dr Nikola Babić, Ismail Bajra, dr Dušan Bilandžić, mr Milovan Bosić, Slobodan Bosiljčić, dr Velimir Brezovski, dr Pero Damjanović, dr Tone Ferenc, dr Milan Matić, dr Josip Mirnić, Pero Morača, dr Ivan Perić, Miladin Perović, dr Branko Petranović, Milan Rakas, dr Stanislav Stojanović, Fabijan Trgo

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK
dr Pero Damjanović

SEKRETAR REDAKCIJE
mr Milan B. Matić

NAUČNA PRIPREMA
INSTITUT ZA SAVREMENU ISTORIJU,
BEOGRAD

TOM 4

Istraživanje, priprema za štampu,
napomene, hronologija i registri
dr Pero Damjanović
Julijana Vrčinac

JOSIP BROZ TITO
SABRANA DJELA

TOM ČETVRTI

DECEMBAR 1937 — AVGUST 1939.

IZDAVAČKI CENTAR »KOMUNIST«, BEOGRAD
BEOGRADSKI IZDAVAČKO-GRAFIČKI ZAVOD, BEOGRAD
IZDAVAČKO KNJIŽARSKO PODUZEĆE »NAPRIJED«, ZAGREB

BEOGRAD 1983.

PREDGOVOR

Ovaj tom obuhvata radove Josipa Broza Tita koji su nastali u periodu od decembra 1937. do septembra 1939. godine, tj. do izbijanja drugog svjetskog rata. On sadrži 62 Titova rada i 11 raznih priloga.

Situacija u kojoj se Tito nalazio u ovom periodu možda je najbolje prikazana već u njegovom prvom radu koji se objavljuje u ovom tomu, tj. u pismu (5. decembra 1937) Vilhelmu Piku, članu Sekretarijata Izvršnog komiteta Kominterne odgovornom za balkanske zemlje. U njemu Tito predočava u prvom redu probleme koji su se pojavili zbog toga što Kominterna ne rješava pitanje rukovodstva KPJ. To pitanje je postajalo utoliko komplikovanije što su pojedini članovi ranijeg rukovodstva KPJ prekid veza s Kominternom koji je nastao poslije opoziva i hapšenja Milana Gorkića jednostavno shvatili kao nepostojanje rukovodstva KPJ, a neki od njih su se ponašali kao samozvani rukovodioci Partije i u Parizu, gdje je tada bilo sjedište CK KPJ, u suštini su razvijali frakcionašku djelatnost koja se protezala i do nekih partijskih organizacija u zemlji.

Težak problem je iskrsao u vezi sa stanjem među komunistima u sremskomitrovačkoj kaznioni, gdje je u to vrijeme kulminirala aktivnost frakcionaškog centra Petka Miletića. Frakcionaško djelovanje te grupe bilo je utoliko opasnije što se u ostvarivanju svojih ciljeva mogla koristiti i autoritetom pojedinih komunista koji su se poslije izdržane kazne vraćali s robije i što su se pristalice P. Miletića počele povezivati s frakcionaškim centrom u Parizu.

Izlaz iz takve situacije Tito je vidio u preduzimanju mjera u nekoliko pravaca. Prije svega, odlučio je da najenergičnije spriječi frakcionaško djelovanje pomenutog centra u Parizu, nastojeći da presiječe i onemogući njegove veze s organizacijama u zemlji. Pismima, porukama i na drugi način Tito je skretao pažnju nacionalnih centralnih komiteta i pokrajinskih rukovodstava u zemlji na potrebu budnosti i pozivao ih da očuvaju jedinstvo Partije i pokreta. Ulogu, odnosno autoritet Centralnog komiteta KPJ Tito je nastojao da održi naročito na taj način što je blagovremeno preduzimao političke i druge mjere koje su zahtijevali situacija u Partiji i razvoj političkih prilika u zemlji i na međunarodnom planu. Prije svega Tito se odlučio na raspuštanje Kaznioničkog komiteta u sremskomitrovačkoj kaznioni i na imenovanje

Moše Pijade za povjerenika Centralnog komiteta KPJ, opunomoćenog da partijsku organizaciju u sremskomitrovačkoj kaznioni dovede u normalno stanje (pismo od 9. decembra 1937). Tome je posvećeno još nekoliko pisama, koja su uglavnom sačuvana samo u fragmentima. Postojeću situaciju još više su komplikovale povremene intervencije Kominterne, usmjerene ne na pružanje pomoći Komunističkoj partiji Jugoslavije da prevaziđe teškoće, već na sužavanje djelovanja njenog Centralnog komiteta (ignorisanje Titovih pisama i poruka, opozivanje članova Politbiroa R. Čolakovića i S. Žujovića, a kasnije i djelovanje instruktora Kominterne u KPJ mimo Tita). Tito o tim problemima sve otvorenije govori u pismima i izvještajima Vilhelmu Piku (od januara i februara 1938), a zatim i u nekoliko pisama koja je uputio Georgi Dimitrovu.
Značajan vid Titovog djelovanja u ovom periodu predstavljalo je njegovo energično ukazivanje partijskim organizacijama u zemlji na nužnost njihove orijentacije na vlastite snage u pogledu prikupljanja potrebnih sredstava za partijski rad (za održavanje i objavljivanje listova, publikovanje brošura i knjiga, organizovanje pojedinih akcija, podržavanje štrajkova itd.). Sam je preduzimao mjere da u tom pravcu aktivira i komuniste koji su radili među Jugoslovenima, ekonomskim emigrantima u Americi i u nekim zapadnoevropskim zemljama.
Iz istih razloga u pojedinim pismima Tito izlaže svoje namjere da raspusti partijsko rukovodstvo i tehnički aparat u inostranstvu i da rukovodstvo Partije organizuje u zemlji, gdje će se i materijalno obezbjeđenje Partije lakše rješavati. Tito o tome govori u svim pismima koja je upućivao Vilhelmu Piku i u pismima koja je od kraja marta 1938. godine slao Georgi Dimitrovu, žaleći se u jednom od njih, da je na svoja obraćanja »prijatelju Vilhelmu« stalno dobijao odgovore da treba čekati, što je samo povećavalo neizvjesnost u pogledu sudbine Partije, objektivno pothranjivalo frakcionaštvo i grupaške borbe. (O tome je riječ posebno u Titovim pismima od 11. januara i 26. februara 1938. godine, upućenim Vilhelmu Piku, i u pismu Georgi Dimitrovu od kraja marta 1938, zatim u pismu od 1. aprila, od sredine jula i posebno od 8. avgusta 1938. godine.)

U svim tim pismima i opsežnijim izvještajima o stanju u KPJ i prilikama u revolucionarnom pokretu u zemlji Tito neprekidno postavlja pitanje »rješavanja problema KPJ«, što je prije svega podrazumijevalo rješavanje položaja sastava novog rukovodstva. Rješavanjem tog problema otklonila bi se i neizvjesnost u pogledu položaja Partije. Tito apeluje na Dimitrova da se već jednom riješi to pitanje. Ako nemaju u njega povjerenja, kaže u tom pismu Tito, neka imenuju nekog drugog, ali poštenog radnika, kome treba pružiti »političku i moralnu podršku«; nipošto nekoga »iz ove trule emigrantske sredine«.

Postavljajući taj zahtjev rukovodstvu Kominterne, Tito je u isto vrijeme bio duboko svjestan da je najvažnije razvijanje pokreta u zemlji i održa-

vanje kontinuiteta partijskog rada i rukovođenja. Već krajem marta 1938. godine, Titu je postalo jasno da se preko svake mjere odugovlači s rješavanjem tzv. pitanja KPJ u Kominterni. I još više od toga, na osnovu djelovanja pojedinih instruktora Kominterne koji su stizali u Pariz, a posebno Bogdanova (Antona Kozinarova) uvidio je da Komunističkoj partiji Jugoslavije prijeti bliska opasnost od raspuštanja, što je potvrđivala i velika rezervisanost rukovodstva Komunističke partije Francuske prema KPJ i prema njemu lično. Tito se zato, krajem marta 1938. godine, odlučio na jedan smion korak, naime, da na svoju ruku pođe u zemlju i u njoj formira privremeno rukovodstvo KPJ, koje bi vršilo ulogu Centralnog komiteta i da, živeći s pokretom u zemlji i doprinoseći njegovom razvoju, ubrza i rješavanje »pitanja KPJ« u Kominterni.

To je sadržina nekoliko njegovih pisama koja je u to vrijeme uputio Georgi Dimitrovu, a o tome će govoriti i kasnije u izvještajima koje je pisao za Kominternu nakon svog dolaska u Moskvu.

U svom pismu Dimitrovu od kraja marta 1938. godine Tito daje i obrazloženje te svoje odluke; on kaže da sama situacija u zemlji neodložno zahtijeva prisustvo partijskog rukovodstva, a poziva se i na odluke donesene u Kominterni naročito uz Dimitrovljevo odobrenje da rukovodstvo KPJ bude u zemlji, misleći pri tom na odluke od avgusta 1936. godine. Ustručavajući se da kritikuje prilike u Kominterni, Tito je u tim svojim pismima jasno predočio Dimitrovu situaciju u zemlji i napomenuo da se već dešavaju stvari koje je on predviđao, tj. da se frakcionaštvo iz Pariza već prenosi u zemlju, da rukovodstvo KP Francuske već favorizuje neke rukovodeće ljude, koji su u KPJ osuđeni zbog antipartijskog i frakcionaškog djelovanja, da su mnoga njegova pitanja koja je postavljao Kominterni ostala »bez odgovora« i dr. O tome Tito direktno piše Dimitrovu: »Teško je raditi u ovim burnim vremenima bez ikakve moralne, političke i materijalne pomoći sa tvoje strane«, ukazujući mu da je »posrijedi spas moje porodice« (to jest, opstanak Komunističke partije Jugoslavije).

Tito je još jednom u svom pismu Dimitrovu od 1. aprila, dakle neposredno po dolasku u zemlju, naglasio neophodnost da rukovodstvo KPJ bude u zemlji i da se ono formira od kadrova koji su izrasli iz pokreta u zemlji, ali prvenstveno od radničkih kadrova, s tim da se u njega eventualno uključe dva-tri intelektualca koji su pokazali spremnost da se založe za napredak pokreta. Od ljudi koji su do tada bili u rukovodstvu KPJ Tito je predložio da se uzmu u obzir samo Vladimir Ćopić i Božidar Maslarić.

Rješavajući partijske probleme, Tito ni za trenutak nije propuštao da blagovremeno reaguje na razvoj situacije, na događaje koji su iskrsavali iz promjena u međunarodnim odnosima i iz prilika u samoj zemlji. Tako je on, čim je došlo do nasilnog priključenja Austrije Njemačkoj,

napisao proglas narodima Jugoslavije ističući već u naslovu da se radi o odbrani mira, nezavisnosti i slobode i pozivajući narode Jugoslavije da se pripreme za otpor fašističkim osvajačima, jer je poslije Austrije i Čehoslovačke na redu Jugoslavija. Ova predviđanja su se, na žalost, u potpunosti ostvarila. Hitlerova ratna mašina se zahuktala gazeći jednu po jednu evropsku zemlju.

U duhu ovog proglasa tekla je i Titova aktivnost u zemlji, o čemu svjedoče naročito njegova pisma upućena Vorancu Prežihovu, posebno pismo od 20. aprila 1938. pisano neposredno poslije održavanja I konferencije KP Slovenije, na kojoj je centralno pitanje bilo organizovanje otpora pojačanoj fašističkoj propagandi u Sloveniji i cijeloj Jugoslaviji.

Mjesec dana poslije povratka u zemlju, početkom maja 1938. godine, Tito je formirao novo rukovodstvo KPJ u koje su, na njegov predlog, ušli predstavnici KP Slovenije Miha Marinko, Franc Leskošek i dotadašnji instruktor CK KPJ Edvard Kardelj, zatim predstavnici KP Hrvatske Josip Kraš, Andrija Žaja i, vjerovatno, Drago Petrović i predstavnici Pokrajinskog komiteta za Srbiju Milovan Đilas i Aleksandar Ranković. Tom prilikom je odlučeno da ulogu operativnog dijela rukovodstva, neke vrste sekretarijata ili, tačnije, političkog biroa vrše članovi iz onog mjesta u kome se u tom trenutku bude nalazio Tito kao generalni sekretar, tj. da njihove odluke budu obavezne za cijelu Partiju. To su, naravno, diktirale okolnosti u kojima je tada djelovala Komunistička partija Jugoslavije (ilegalni uslovi, teror režima i sl.).

Reagujući na prilike u zemlji i svijetu Tito je u ovom periodu napisao nekoliko članaka, od kojih se jedan bavi problematikom koja je bila predmet njegovih radova obuhvaćenih prethodnim tomom (npr. članak *Još jednom o izdajniku Muku*). U ovom članku on ponovo postavlja problem autoriteta partijskog rukovodstva, »jer ljudi dolaze i odlaze, a Centralni komitet ostaje; njegov autoritet moramo čuvati u interesu Partije i revolucionarnog pokreta«. U nekoliko članaka Tito se bavi problemom trockizma, posebno iznoseći slučaj dr Ante Cilige, jednog od bliskih saradnika Trockog, koji je, za razliku od samog Trockog, odista bio u sumnjivim odnosima s tadašnjom italijanskom obavještajnom službom, a svojim napisima je služio fašističkoj reakciji. Značajan je i Titov članak o političkoj situaciji objavljen u 42. broju časopisa »Rundschau« od 18. avgusta 1938. godine.

Najplodniji period Titove aktivnosti nastaje kada se krajem avgusta 1938. godine našao u Moskvi, na poziv rukovodstva Kominterne. Već 2. septembra te godine on piše opširan izvještaj o svojoj cjelokupnoj djelatnosti i o prilikama u Partiji od trenutka kada je u oktobru 1936. godine bio upućen na rad u Centralni komitet odnosno u zemlju, pa do tog svog dolaska u Moskvu. Zatim piše još šest dosta iscrpnih referata o sindikalnom pokretu, o stanju u Partiji, o Radničkoj partiji, o jedinstvenom frontu i Narodnom frontu. Osim toga, na sjednici Sekretarijata

Izvršnog komiteta Kominterne od 17. septembra 1938. godine podnosi referat u kome daje cjelovit pregled stanja u Partiji i predlaže mjere neophodne za njen dalji razvitak i sprovođenje njene politike.

Time je, u stvari, ušlo u fazu raspleta rješavanje famoznog pitanja KPJ koje je, usljed duge neizvjesnosti u pogledu na njen status u Kominterni doprinijelo razbuktavanju frakcionaštva. Tito je, naime, uspio da dokaže da se KPJ i revolucionarni pokret u Jugoslaviji razvijaju, da Partija sve uspješnije rukovodi akcijama radničke klase i ostalih radnih ljudi i da se pretvara u značajan politički faktor u zemlji, a da je frakcionaštvo za koje je KPJ optuživana zahvatilo samo neke ljude u njenim vrhovima i da, prema tome, Komunistička partija Jugoslavije zaslužuje povjerenje Kominterne.

Titovim nastojanjima da Kominterni predoči stvarno stanje i snagu pokreta u zemlji značajno je pomoglo upravo postojanje i djelovanje privremenog partijskog rukovodstva u zemlji koje je on svojevremeno formirao. To je ujedno potvrdilo historijski značaj Titove odluke da pod ličnom odgovornošću pođe u zemlju u proljeće 1938. i formira novo partijsko rukovodstvo, čime su postavljeni čvrsti temelji da Partija stane na vlastite noge. Stoga je i Kominterna u svojoj definitivnoj odluci da Titu povjeri mandat generalnog sekretara KPJ, morala da uzme u obzir i postojanje tog privremenog rukovodstva. U isto vrijeme Tito je dobio zadatak da izradi program za potpunu konsolidaciju rukovodstva i cijele Partije (odluka Političkog sekretarijata IK KI od 5. januara 1939. godine).

Takođe, Titu i novom rukovodstvu stavljeno je u dužnost da, na osnovu rezolucije o radu CK KPJ, upute otvoreno pismo članstvu KPJ s pozivom da se zbije oko partijskog rukovodstva, da u teškoj situaciji u kojoj se nalaze Partija i pokret obezbijedi Partiji avangardnu ulogu u nastupajućim zbivanjima.

Dok se nalazio u Moskvi, iako nije imao mogućnosti da održava redovne veze s rukovodstvom u zemlji, Tito je napisao niz aktuelnih radova koji su imali snažan odjek u partijskoj javnosti. To su, prije svega, njegovi članci objavljeni u organu Kominterne »Rundschau«, koji su, kako to u jednom pismu upućenom Titu kaže Ivo Lola Ribar, za komuniste u zemlji imali snagu direktiva. U tim člancima Tito je težište stavljao na analizu političke situacije u vezi s »rovarenjem Hitlerovog fašizma« i profašističkom politikom Stojadinovićeve vlade. Za vrijeme svog boravka u Moskvi Tito je napisao pet članaka za »Rundschau«, nastavljajući plodnu saradnju u tom listu i nakon povratka iz Moskve, najprije iz Pariza krajem januara i tokom februara 1939. godine, a potom i iz zemlje. Istim temama Tito se bavio i u svojim pismima koja je slao Georgi Dimitrovu (17. oktobra i 2. novembra 1938. godine) u kojima se prvi put navodi da je »pitanje KPJ«, uglavnom već rješeno. Posebno treba istaći značajan prilog istoriji KPJ koji je Tito dao svojim

člankom o Đuri Đakoviću, (napisan oktobra 1938. godine u Moskvi, a objavljen naredne godine povodom desetogodišnjice Đakovićevog ubistva).

Sledeću grupu Titovih radova u ovom tomu sačinjavaju članci, političke studije, rezolucije, pisma itd. koji su nastali poslije njegovog povratka iz Moskve u zemlju. U njima se on pretežno bavi problemima KPJ, njenog učvršćenja i reorganizacije u duhu odluka Kominterne, koje su naznačene i u *Rezoluciji CK KPJ*, a podrobnije izražene u *Otvorenom pismu* usvojenom na prvoj sjednici Centralnog komiteta KPJ, održanoj u Sloveniji, na Bohinju sredinom marta 1939. godine. Između ostalog, tada su donesene odluke i o čišćenju Partije od svih frakcionaških i drugih štetnih elemenata, uz istovremeno nastojanje da se Partija što brže omasovi primanjem članova iz radnih sredina koje su u programu i politici Partije gledali izlaz iz postojeće situacije. Na toj sjednici je usvojena i odluka o organizovanju savjetovanja rukovodećeg aktiva KPJ, za koje je Tito pripremio glavni referat pod nazivom *Stanje u Partiji.* Tadašnje Titove preokupacije izražene su i u nekoliko pisama upućenih Vorancu Prežihovu u Pariz (s nalogom da ih dostavi rukovodstvu Kominterne), zatim u pismu Ivanu Karaivanovu i direktno Georgi Dimitrovu.

Jedan broj Titovih radova posvećen je tadašnjim najaktuelnijim pitanjima političke situacije u zemlji, političkim odnosima poslije pada Stojadinovićeve vlade, značaju započetih razgovora o rješavanju hrvatskog pitanja (pitanja samoopredjeljenja Hrvata), kao i nekim temama značajnim za ideološku izgradnju članova Partije.

Sredinom marta 1939. Tito je napisao proglas narodima Jugoslavije povodom okupacije Čehoslovačke, u kojem ponovo razvija gledište o neophodnosti pružanja otpora fašizmu, i u tom cilju o potrebi okupljanja svih demokratskih i patriotskih snaga zemlje. Taj antiratni proglas, umnožen u desetak hiljada primjeraka, snažno je uticao na razvoj antifašističkog raspoloženja u zemlji.

U to vrijeme Tito je ponovo pokrenuo centralni partijski organ »Proleter« i gotovo sam popunio stranice njegovog prvog broja, koji se pojavio u maju 1939. godine.

Prilozi koji se objavljuju u ovome tomu ilustruju osnovnu Titovu djelatnost i osvjetljavaju probleme kojima se on tada bavio i pred kojima se nalazilo partijsko rukovodstvo.

Pored već pomenutih zapisnika sa sjednica Sekretarijata IK Kominterne (od 17. septembra 1938 i od 5. januara 1939), značajno je i pismo predstavnika KP Francuske pri Kominterni upućeno Žanu Gabrijelu (24. januara 1939), u kome se po nalogu Georgi Dimitrova posebno preporučuje da se pruži svaka pomoć »jugoslovenskom drugu Titu« koji je upućen u zemlju »da reorganizuje KPJ«. O situaciji u kojoj se tada nalazila KPJ govore i pisma Voranca Prežihova, posebno pismo od

31. decembra 1938. godine, kao i pismo Nikole Kovačevića, predstavnika CK KPJ pri KP Kanade, od 8. marta 1939. godine, koja su kao prilozi uvrštena u ovaj tom.

Na osnovu istraživanja koja su obavljena u toku priprema rukopisa *Sabranih djela*, utvrđeno je da se Josip Broz, u vrijeme iz koga potiču radovi objavljeni u ovom tomu, služio slijedećim pseudonimima: Tito, T.T., T. (najčešće), Oto (Otto), Titterman, Valter, Viktor, W. Viktorow i Zagorac. Mnoge radove Tito je pisao i objavljivao i bez potpisa ili sa potpisom CK KPJ.

Sve radove objavljene u ovom tomu Tito je autorizovao početkom ove godine.

Pored napomena i objašnjenja priređivača, u ovom tomu se donose i tri Titove bilješke u kojima on komentariše neke događaje pomenute u svojim tekstovima (str. 41, 97 i 173).

Dr Pero Damjanović

JOSIP BROZ TITO — SABRANA DJELA
decembar 1937 — avgust 1939.

[VILHELMU PIKU, ČLANU SEKRETARIJATA IK KI][1]

5. decembar 1937.

Dragi prijatelju,

Šaljem ti neke materijale i uz to kratke komentare. O ciglani [robiji] i obnavljanju frakcijskih borbi šaljem ti samo neke stvari, pošto komisija još nije završila ispitivanje.[2] Ali već ovi malobrojni materijali, kao i izvještaji nekih ljudi koji su se nedavno vratili sa ciglane, zatim famozni članak u časopisu »Rundschau«[3] i izvještaj delegata naše porodice [Partije] iz Beograda, dovoljno dokazuju da se ovdje ne radi o ličnim sukobima i trvenjima, već da je stvar dublje prirode i da može imati katastrofalne posljedice za našu porodicu ako odmah ne preduzmemo najstrože mjere i najoštrije ne kaznimo krivce. Ja imam nepobitne dokaze da je sa ciglane pripreman udar protiv jedinstva naše firme [Partije], a vođa ovoga je čovjek kome je firma stalno podizala autoritet, i to zbog njegovog držanja pred klasnim neprijateljem. To je Petko Miletić s još nekoliko ljudi, koji pripadaju KK [Kaznioničkom komitetu]. Taktika ovih ljudi bila je da sistematski srozavaju autoritet ljudi kao što su M[oša] P[ijade] i A[ndrija] H[ebrang] itd., i da nam šalju lažne izvještaje o njihovom skretanju itd. Osim toga, sigurno je da oni sabotiraju naše direktive i našu liniju. Mi smo već ustanovili da P[etko] M[iletić] svoje dobro pripremljene ljude šalje u različite dijelove zemlje i u inostranstvo da bi stvarali teren za razbijanje jedinstva naše porodice.

Iz Fišerovog [Ive Lole Ribara] izvještaja, iz pisama Pijade itd.[4] jasno se može vidjeti da oni u mnogim pitanjima zauzimaju sektaško stanovište, ili, bolje rečeno, da nastupaju protiv linije firme i VII kongresa Ko[minterne]. Moje je mišljenje da oni u inostranstvu održavaju veze s nekima iz ranije lijeve grupe, ili možda s trockistima, koji kod nas veoma vješto pokušavaju da unesu rascjep u porodicu. Članak o trockizmu u Jugoslaviji koji je objavljen u časopisu »Rundschau« bio je upućen redakciji direktno iz zemlje. Iz rukopisa se vidi da je pisan u zatvoru; karakteristično je, međutim, da se tekst rukopisa ne slaže sa sadržajem štampanog članka, u kome su ispuštena neka imena. Ovo nije mogla da uradi redakcija, nego je neko od naših ljudi ko tačno poznaje ovaj slučaj, morao izvršiti korekturu.[5] Iz onoga što Fišer izvještava proizlazi da se u zatvorima nešto već nagađa o sudbini nekih ljudi iz sadašnjeg rukovodstva, pošto se u vidu borbe protiv gorkićevštine

nastupa uopšte protiv linije firme. I ovo je jedan važan razlog više da se naše pitanje brzo riješi kako bi našoj firmi bilo omogućeno da se sačuva od teških potresa.

Iz Dobrićeve [Borisa Kidriča] izjave vidi se da je on izgubio ravnotežu.[6] Mi još nismo preduzeli nikakve mjere protiv njega i tražimo o tome vaše mišljenje. Karakteristiku za Stevana [Ivana Krajačića] šaljem zbog toga što smo odlučili da ga pošaljemo k tebi na specijalizaciju njegove profesije, koju on sada kod Andrejeva [Božidaara Maslarića] vrlo dobro obavlja. Za drugog kandidata, Vokšina [Josipa Kopiniča], karakteristika se nalazi kod vas.[7]

Bauman [Aleksa Demnijevski] vas moli da se tamo zauzmete za njegovu ženu i dijete, pošto nemaju stana. On je jedan od naših najboljih turista [španskih dobrovoljaca].[8]

Kuznjecov [Trajko Miškovski] takođe moli da se pomogne njegovoj ženi pošto je tjeraju iz stana zato što se stan vodi na njegovo ime, a on je kod Andrejeva. Ženi Rinalda, koji radi kod Andrejeva, treba regulisati državljanstvo.[9]

Petrov [Ivan Krndelj] stalno urgira da mu se dade obavještenje o njegovoj ženi pošto je još u ljeto ovdje bilo zaključeno da ona treba da dođe ovamo. Koliko to sada ima smisla, vi bolje znate. Ja bih vas ipak molio da joj u tome na neki način pomognete, ukoliko nema ništa protiv nje.[10]

Žena Drenovskog [Janka Jovanovića] odbila je da dođe k njemu i, kako javljaju prijatelji iz Beograda, otišla je s nekim u Makedoniju, a dijete je prepustila njegovim roditeljima.[11]

Kod nas u zemlji situacija se zaoštrava sve više. Cenzura štampe je pooštrena. „Novi list"[12] u Beogradu je zabranjen. Režim se sve više stavlja na stranu Rima i Berlina. Izgleda da će vlada priznati Franka i pristupiti Antikominternovskom paktu.[13] Obaviješteni smo da se priprema vojni puč. Tu informaciju smo dobili upravo iz krugova koji su za francusko-rusku orijentaciju. Mi smatramo da Stojadinovićeva vlada sa svojom profašističkom politikom predstavlja danas za nas glavnu opasnost. U slučaju eventualnog puča, mišljenja smo da bi trebalo zajedno stupiti u borbu, ali s parolama: protiv bilo kakvog oblika fašizma, za slobodu, demokratiju i narodnu vladu. Molimo za vaše mišljenje.

Neki ovdašnji drugovi, kao, na primjer, Željezar [Ivan Marić], ne priznaju više sadašnje rukovodstvo i kažu da s obustavljanjem materijalne pomoći rukovodstvo kao takvo više zapravo ne postoji.[14] Ovo nam otežava rad i može dovesti do komplikacija. Ja ću to po svaku cijenu spriječiti. Molim ipak za vašu pomoć.

Još jednom molim za rješenje našeg svojevremenog zahtjeva u vezi sa slučajem porodice Banker.[15] Molimo da se dodijeli viza barem

za majku i dva dječaka, ako ne i za stariju kćerku, za koju takođe molimo.

S pozdravom
Valter

Pisano u Parizu i poslato u Moskvu.

A-CK SKJ, Fond KI, 1937/110 *Prevod s njemačkog*

[APEL KOMUNISTIMA-OSUĐENICIMA U SREMSKOMITROVAČKOJ KAZNIONI]

[1]

Pismo za ciglanu [robiju][16]
Za Mladena [Mošu Pijade]

9. decembar 1937.

Dragi drugovi,

Šaljemo vam apel svim članovima firme [Partije] na ciglani. Postupite kako je u njemu rečeno. Pošaljite nam odmah materijale o skretanjima pojedinaca i sve izjave koje imate i koje ćete dobiti. Tražimo da taj materijal bude kratak i konkretan. Slato nam je do sada mnogo ispisane hartije, u kojoj je mnogo grmljavine, ali malo činjenica.

Pozdrav
Ćaća [CK KPJ]

[2]

Pismo za ciglanu

9. decembar 1937.

Vijesti koje smo primili od vas u toku ljeta govorile su nam o tome da je kod vas stanje nezdravo, da nešto nije u redu. Nama nije bilo pojmljivo kako jedan tako veliki kolektiv kao što je vaš ne može da prevaspita nekoliko ljudi koji su u njemu stalno pravili opoziciju. Uto je došlo do sukoba i tuče, do prenošenja unutarnjih borbi na ciglani [robiji] napolje među organizacije i javnost i naposljetku kroz »Rundschau« i u internacionalnu javnost.[17] Ovo prenošenje sukoba van ciglane izvršeno je mimo našeg znanja i protiv naše volje.

Čim je došlo do tuče među vama, mi smo stvorili komisiju[18], koja je ispitala sav materijal koji je stigao bilo od KK [Kaznioničkog komiteta], bilo od opozicije, bilo od organizacije; osim toga, saslušan je čitav niz ljudi koji su izašli.[19] Slika nam je sada prilično jasna. Nama je sada jasno da se borba protiv »bandita« i bandita zapravo pretvara u

frakc[ijsku] borbu, u borbu protiv jedinstva Partije, protiv njene linije poslije VII kongresa i njenog rukovodstva. Tu borbu vode KK i još jedan uži krug oko njega, koji za sobom vodi nepartijskim sredstvima većinu kolektiva.[20] Svjesni kakvih nedoglednih posljedica može imati ta borba za našu zajedničku kuću, za koju su dali svoje živote najbolji sinovi naše klase i za koju i vi trunete godinama po svim tamnicama Jugoslavije, mi smo riješili da vam svima uputimo ovaj apel, u kome ćemo vam ukazati na glavne greške vašeg kolektiva i na put i način kako da se one likvidiraju.

Politička pozadina borbe. — Linija KK je bila i ostala ultraljevičarska i sektaška, uprkos našim opomenama i pored sve *formalne* kritike koju su nosioci te linije vršili na raznim vašim konferencijama.[21] *Ta samokritika nije bila iskrena.* Dok se radilo i o pitanjima čisto ciglarskim [robijaškim], to sektaštvo štetilo je mnogo, ali kad se ono prenijelo i na opštepolitička pitanja, tada je ono postalo zločin protiv koga se mora mobilisati čitava firma [Partija]. Svakog mjeseca izlazi otuda po nekoliko ljudi koji ulaze u rad i unose u njega svoja shvatanja koja su suprotna liniji naše Partije.

U čemu je ovo sektaštvo?

Prvo, u nerazumijevanju opšteg međunarodnog položaja, u nerazumijevanju onih dubokih promjena koje su se izvršile u svijetu i iz kojih proističe naša taktika koja je prihvaćena na VII kongresu. Na primjer: za vas još uvijek glavni »strateški udarac« treba da na ovoj etapi borbe bude uperen protiv s[ocijal]d[emokrata], a ne protiv fašizma. Prosto je nezgodno dokazivati apsurdnost takvog shvatanja ljudima koji su čitali Đorđev [Dimitrovljev] referat.[22] Ili, po vašem mišljenju, rat koji bi *danas* Francuska vodila protiv Njemačke bio bi za francuski proletarijat *imperijalistički* rat i kao takav nametao bi francuskom proletarijatu niz političkih i taktičkih zadaća. To danas govore samo trockisti.

Dalje, za vas je jedina osvještana boljševička istina da se *jedinstvo volje* ostvaruje *jedinstvenim* donošenjem odluka. Svako drugo gledište proglasili ste »menjševičkim«. Drug Visarionovič, međutim, govoreći o Partiji rekao je nešto sasvim drugo.[23] Vi ste tu misao sektaški iznakazili, pretvorili našu demokratiju u karikaturu i to nazvali »boljševizmom«. Zbog toga ste »uspjeli« da otkrijete među našim ljudima »menjševike«, koje ste onda postepeno pretvarali u »bandite«.[24]

Po pitanju sporazuma vi ste zauzeli pogrešan stav (to je gledište izneseno u članku o omladini i sporazumu koji je prošao vašu cenzuru).[25] Mjesto toga da u njemu vidite da je to krupan korak naprijed u borbi narodnih masa pa, dakle, i radničke klase, protiv glavnog neprijatelja — vel[iko]srpske hegemonije, vi ste se još sad zabrinuli — i to je ta glavna briga i tu je težište vašeg stava — kakva će biti ta buduća demokratija, unaprijed se od nje ograđujete, što, razumije se, demobiliše

radničku klasu, koja već sada na osnovu vašega članka može da u toj demokratiji naslućuje svog neprijatelja. Trebalo bi da razumijete da od mobilizacije radničke klase za borbu, od njenog aktivnog učešća u borbi za ovakav sporazum zavisi mnogo kako će se dalje razvijati događaji i da li će biti oborena vel[iko]srp[ska] hegemonija i izvojevana demokratija.

Dalje, vaš stav u pitanju JRP i omladine je skroz pogrešan (JRP — mantlpartija* u kojoj mogu, ali ne moraju, da uzmu učešća i S. D. [socijaldemokrati], omladinski pokret — blok omladinskih organizacija opozicionih stranaka).[26]

Jasno je da se s takvim shvatanjima ne može biti saglasan s linijom naše Partije. Nama je jasno sada zašto uži krug, tj. KK i nekoliko ljudi oko njega među sobom osuđuju liniju Partije, a hvale odluke Aprilskog plenuma[27], koji nije poništio *jedan čovjek*, već naš najviši forum. Isto nam je pojmljivo zašto se na konferencijama stalno isticala desna opasnost kao glavna.[28]

Metodi borbe. — Da mi nismo mogli vidjeti još prije mnoge nezdrave pojave i shvatiti njihov smisao, krivi smo donekle i mi sami. Ali glavnu odgovornost i pred firmom i pred čitavim našim radničkim pokretom snosi za to Kakić i tzv. uža okolina koji su netačno obavještavali Ćaću [CK KPJ] o tamošnjim prilikama.

Kakić je bio neiskren. Formalno je on prihvatio svako pismo koje je primao od Ćaće, ali je on tjerao i dalje *svoju* politiku. Ali, što je još gore, on je obmanjivao kolektiv, jer mu je iz Ćaćinih pisama saopštavano samo ono što mu je konveniralo, a ostalo je bilo poznato samo užem krugu.[29] Na riječima, dakle, saglasnost s Ćaćom, zakletva na vjernost, a, u stvari, na praksi protiv njegovih savjeta. Taj se metod zove *dvoličnjaštvo.*

Dalje, Kakić je svakog koji se usudio da kritikuje njegovu politiku odmah proglašavao menjševikom, prkosićevcem [trockistom][30] i banditom. Može biti da je među kritičarima i bilo ljudi koji su zasluživali takve epitete, ali Kakić nije umio i nije se čak ni trudio da odvoji one koji možda čine greške od pojedinaca koji su možda bili zabrazdili i koji su bili nepopravljivi. Kakić nije postupio onako kako savjetuje Visarionovič u svom poznatom govoru, u kome naglašava potrebu takve diferencijacije, već je prosto ljudima lijepio odmah etiketu i tako mjesto da ih prevaspitava on ih je tjerao iz zajednice. Svaku riječ kritike on je dočekivao pogromskom kampanjom.[31] Taj se metod zove *gušenje kritike i samokritike.*

Na taj način Kakić je stvorio u vašoj sredini pogromsku atmosferu u kojoj se mogu vaspitavati politički poltroni, ulizice, beskičmenjaci,

---

* Ultrasektaško shvatanje po kome bi se JRP svodila samo na spoljni okvir (»mantil«) za rad KPJ. — *Red.*

a ne svjesni revolucionari koji misle svojom glavom, ali koji će svoje mišljenje, kad se ono ne slaže uvijek s većinom, potčiniti odlukama većine. Kakić je zaveo nepartijski ton. Za njega je svako ko neće da aminuje »bandit«, »agent Vujkovića«[32] i tome slično.

Dalje, Kakić je odgovoran za fizičko obračunavanje, a naročito za netačno predstavljanje tog događaja.

Nabrojali smo ovdje samo najvažnije, iz čega se vidi da su vaši metodi *tuđi* i nedopustivi u našoj zajednici.

O djelokrugu Kakića. — Kakić je forum jedne specifične organizacije. Njegov djelokrug ograničen je strogo na ciglanu. Glavni njegov rad jeste vaspitavanje tamošnjih ljudi. On nema pravo da se miješa u rad organizacija van ciglane. Međutim, on je uvijek pokušavao da to čini, a u posljednje vrijeme on je to i učinio prenijevši unutarnji sukob van ciglane, iako je znao da Ćaća vodi po tom pitanju istragu. Ali nije stvar samo u tome. Kakić šalje van svoje emisare, koji idu iz mjesta u mjesto; on održava veze mimo znanja Ćaće [CK KPJ], traži obavještenja o stvarima koje se njega ne tiču, pokušava da čak daje savjete i direktive, traži od mjesnih ljudi da o izvjesnim njegovim porukama ne saopštavaju Ćaći.[33] Kakić traži da postane na taj način samostalan rukovodeći forum, a to je prepad na CK i na jedinstvo Partije. Kad se još uzme u obzir da je politička linija Kakića sektaška i ultraljevičarska, onda se tek može vidjeti kakve nedogledne posljedice može to presezanje njegovog djelokruga da ima za čitavu našu zajednicu.

Jesu li znali i ljudi uz Kakića i oko njega kakav je njihov djelokrug? Jesu. O tome je pisano nekoliko puta.[34] Ali oni su *svjesno* kršili direktive Ćaće, jer su smatrali da on vodi pogrešnu, oportunističku politiku. Tako se polako iskristalisavao na ciglani centar *frakcionaške djelatnosti*, koji predstavlja veliku opasnost za našu zajednicu. Linija toga centra je u suprotnosti s linijom VII kongresa i linijom naše firme. Metodi njegovi su nepartijski, dvolični i pogromski. Ovo je djelo bolesne ambicije nekoliko ljudi koji žele da se dočepaju na taj način rukovodstva čitave firme. Avanturistički planovi tog centra o sazivanju kongresa to jasno dokazuju.[35]

Iz svih tih razloga mi smo se odlučili na niz vanrednih mjera koje su neophodne da bi se tamo prilike sredile i vaša zajednica postala ono što ona radi dobra i naše firme i radničkog pokreta mora da bude: kovačnica kadrova.

Mjere. Skidamo sadašnji Kakić radi njegove neiskrenosti prema Ćaći, radi sabotaže Ćaćinih odluka, radi njihovih antipartijskih metoda i njegove frakcionaške djelatnosti. Mjesto njega imenujemo za povjerenika druga Mladena [Mošu Pijade], koji će voditi poslove Kakića i sprovesti ovo pismo.[36]

Predlažemo da se na osnovu ovoga pisma povede diskusija u kojoj treba da uzmu učešća svi članovi firme, a ne kao ranije svi ciglari [ko-

munisti na robiji]. Poslije diskusije treba održati vanrednu konferenciju na kojoj će se stvari principijelno pretresti, donijeti odluke i izabrati novi Kakić od ljudi koji brane liniju naše firme i koji daju garantiju da će umjeti u tim uslovima sprovoditi tu liniju.

Pozivamo sve članove firme [Partije] da shvate svu ozbiljnost ovog pisma, da uvide sve nedogledne posljedice koje bi mogla imati za našu firmu današnja borba i da pomognu našem povjereniku pri vršenju njegovog posla.

Svi vi dobro znate kakve je strašne posljedice za našu firmu, za čitav radnički pokret, imala slična borba u prošlosti. Najboljim sinovima naše firme, uz pomoć našeg Djede [Kominterne], uspjelo je da se ta borba likvidira.[37] Sad, poslije deset godina, povampiruje se to zlo i hoće da nam zada teži udarac nego što je to uspjelo otvorenom klasnom neprijatelju.

Ustanite svi kao jedan čovjek da odbranimo jedinstvo naše firme, koje je danas više nego ikada potrebno ne samo našoj klasi već i svim narodima Jugoslavije.

Pozivamo sve one koji su do danas skrivali svoja gledišta da se raskritikuju i da se dokraja razoružaju pred firmom. U protivnom slučaju Ćaća će biti nemilosrdan s mjerama, bez obzira na ličnosti i njihove zasluge u prošlosti.[38]

Sve vas pozivamo, drugovi, da se okupite oko linije naše firme, koja je, ponavljamo, linija našeg najvišeg foruma, a ne jednog čovjeka. Ljudi dolaze i odlaze, ali firma ostaje; nju izgrađujemo, branimo je od otvorenih i potajnih neprijatelja, jer je ona jedina garancija za budućnost i pobjedu naše klase i naših naroda.

Za liniju naše firme, za jedinstvo naših redova. Protiv svih pokušaja da se obnovi bezprincipna grupaška i frakcijska borba.

Pozdrav
Ćaća

P. S. — Original ovog pisma je za druga Mladena, jedna kopija dosadanjem Kakiću.

Pisano u Parizu i poslato u sremskomitrovačku kaznionu.

A-CK SKJ, Fond Robija, br. 4853, IV, 20-4.

[IZVRŠNOM KOMITETU KOMINTERNE]

20. decembar 1937.

Dragi drugovi,

1) Šaljemo vam u prilogu razne materijale prema spisku.[39]

2) Do sada smo vam redovito slali svake sedmice ponešto preko ovd[ašnjih] domaćina [KP Francuske].[40] Međutim, nemamo nikakve potvrde od vas da li ste što primili, kao što već odavno nemamo nikakvih vijesti, informacija, savjeta niti pomoći s vaše strane.

3) Dobijeno je nekoliko članaka povodom praznika, od kojih su neki ušli u naš list.[41]

4) Pisano je i našem starom prijatelju Viliju [Vilhelmu Piku] i dobijen samo jedan telegram, koji se tiče moga odlaska tamo, kao i poruka da se čeka. U najkraće vrijeme će se riješiti naše pitanje. Na naš telegram od početka ovoga mjeseca, međutim, nismo dobili nikakvog odgovora.[42]

5) Mnogo je stvari koje zahtijevaju hitno rešenje i aktivan rad. Iz izjave Eisnera [Ivana Marića] vidjećete jednu vrstu nezdravih pojava, a iz izvještaja Fišera [Ive Lole Ribara] i našeg odgovora Kakiću [Kaznioničkom komitetu] (poslatih prošle sedmice) jasan će vam biti razlog našeg zahtjeva i težnje za što skorije rješavanje naših pitanja.

Pozdrav
Oto

P. S. — Potreban nam je brzi odgovor i o stvarima koje se tiču rada kod Andrejeva [Božidara Maslarića], o čemu smo vam u jednom od prošlih pisama javili.*

Poslato iz Pariza u Moskvu.

A-CK SKJ, Fond KI, 1937/117.

* Vidi str. 90—91 u 3. tomu. — *Red.*

[VILHELMU PIKU, ČLANU SEKRETARIJATA IK KI]

Dragi prijatelju,

Tvoje pismo od 17. decembra primio sam tek 7. ovog mjeseca.[43] Dvanaest dana sam bio odsutan u P[ragu] i B[eču] na turističkom putovanju i radi izvršenja drugih firminih [partijskih] poslova.[44] Vijest da moja dva sina [člana Politbiroa CK KPJ] ne smijem da pošaljem kući, stigla je prekasno. Kako na moj telegram za tri nedjelje nije stigao nikakav odgovor, shvatio sam to tako da s tvoje strane nema protiv toga nikakvih naročitih razloga. U sporazumu s prijateljima poslao sam samo jednog sina (Rozenka [Rodoljuba Čolakovića]), da bi uredio u porodici [Partiji] najpotrebnije stvari. Razumije se da sam ga sada odmah opozvao.[45]

Iz tvojeg pisma vidim da zasad sinove ni za kakav posao u našoj firmi [Partiji] ne smijem da upotrebim, odnosno da oni nadalje ne smiju više sa mnom da rade i upravljaju. Vrlo dobro razumijem tvoje teškoće prilikom istraživanja koliko neko vrijedi i da li odgovara našem radu. Ali bih ipak želio da te hitno zamolim da se nađe najbrži, pa makar i privremeni izlaz. Do sada smo uspjeli da našu firmu nekako sačuvamo od potresa. Ali ako se ovo stanje i dalje produži, moglo bi da bude fatalno za firmu.

Svjestan sam sve težine svoje odgovornosti ne samo pred tobom, već i pred svojom braćom kod kuće [partijskim rukovodstvima u zemlji]. Oni ništa ne znaju o tome šta se događa i od mene traže samo pomoć. Možeš zamisliti kako mi je pri tome teško, jer ne mogu da im pomognem onako kako bi trebalo. U decembru sam im poslao posljednju ušteđevinu, jer sam primio nešto iz Amerike od svojih prijatelja.[46] Ali sada ni sam ne znam od čega ću živjeti ako bi se nezaposlenost [uskraćivanje novčane pomoći] i dalje tako produžila.[47] Osim toga, ne znam ni to kako ću ovdje moći izdržavati dva sina. Dakle, kao što vidiš, i ovi materijalni razlozi nameću mi pomisao da bi bilo potrebno da se preselim kući što je prije moguće i da tamo nađem mogućnosti veće pomoći za porodicu, kao i svakidašnji hljeb za sebe.

Zamolio bih te iz gore navedenih razloga da mi odmah konkretnije saopštiš šta treba da učinim s dva sina, da li treba da ih pošaljem Andrejevu [Božidaru Maslariću] dok se stvar ne okonča.[48] Šta da učinim?

Iako je ovdje kod mene teška situacija, kod kuće je stanje do sada sasvim dobro, što je u cijeloj ovoj stvari utješno. To potvrđuje i velika akcija prilikom dolaska francuskog ministra spoljnih poslova Delbosa. To je uglavnom zasluga moje braće [članova Partije] kako u Beogradu tako i svuda.[49]

Trockistička zaraza postaje polako sve opasnija. Ove propalice počinju vješto da se uvlače u našu porodicu i da nam štete.[50] Doznao sam od jednog svog zemljaka koji je bio u Glavnjači da se tamo već mjesec dana nalazi štetočina dr Ciliga.[51] Režim pokušava da ga na taj način legalizira i da ga prikaže kao pravog borca. On priča našim ljudima kako mora i ovdje da pati za opštu stvar. Razumije se, on obrađuje ljude. Kaže da hoće da ostane u Jugoslaviji da bi se ovdje borio i da bi izdao svoju knjigu.[52] Ja sam dolje signalizirao da on mora biti raskrinkan i onemogućen. Ali za suzbijanje ove zaraze moraju se mobilizirati sve naše snage. Po svoj vjerovatnosti i on ima pomoćnika, koji pokušavaju da nam naškode po svaku cijenu. Takođe smatram da nastoje da u tu svrhu opet ožive u našoj firmi staru lijevu i desnu frakciju i tako oslabe firmu i onemoguće sprovođenje pravilne linije.[53] U tom cilju iskorištavaju i vrlo poštene ali neupućene elemente. Zato je potrebno stalno objašnjavanje prije svega u štampi. Smatram da im ovdje sve ide naruku, pa i talijanski fašizam, jer neprijatelji vide da su jugoslovenske narodne mase demokratski orijentirane. Trockisti ne mogu kod nas da istupe neposredno pod svojim imenom, jer su kod nas omraženi. Ali upravo su i opasni zato što rade zamaskirano.

Pa i ovo je važan, hitan razlog za brzo rješavanje naše stvari.

U Pragu sam čuo čudne stvari od Flajšerove [Ivana Gržetića] žene. Ona je ostala u Pragu i potpuno se prepustila jugoslovenskom poslanstvu. Sada zbog toga počinje tobože da se kaje i priča da je već na putu ovamo pala u ruke jedne neprijateljske međunarodne bande, i to još na tvojoj teritoriji. Ova banda je drži u rukama do danas. Cijela ova stvar je vrlo zamršena i ja mislim da bi bilo dobro poslati ženu natrag Flajšeru da bi se to moglo bolje ispitati. Osim toga, ni do danas nije jasno kako je neprijatelj bio informisan o svemu onome što se odigravalo u našoj kući. Ovo je vrlo hitna stvar, jer se ona u međuvremenu može vratiti kući i tamo vrlo mnogo naškoditi. Molim te piši mi šta da preduzmem s njom. Za sada sam mišljenja da je pustim da dođe k meni, gdje bi trebalo da sačeka tvoj odgovor.[54]

Očekujem odgovor na svoje opširno pismo. Drugo opširno pismo dobićeš uskoro.[55]

S pozdravom tvoj
Valter

11. januar 1938.

Poslato iz Pariza u Moskvu.

A-CK SKJ, Fond KI, 1938/1.

Prevod s njemačkog

TROCKISTI — AGENTI MEĐUNARODNOG FAŠIZMA[56]

U zemljama gdje postoji izvjesna sloboda štampe mnogo se pisalo i piše o trockistima kao agentima i špijunima fašističkih osvajača. Ali kod nas u Jugoslaviji, gdje nema slobode štampe, vrlo je teško raskrinkavati te tipove i veliki dio radnika i ostalih nefašističkih slojeva nije obaviješten o tome kakvu odvratnu ulogu igraju danas ti banditi kad najcrnja reakcija fašizma prijeti da uguši slobodu, demokraciju i samostalnost čitavih naroda. Mnogi čestiti, ali neupućeni antifašisti ne vjeruju uvijek u to. Oni ne vjeruju da su se trockisti danas srozali na »običnu bandu špijuna, ubica, diverzanata i agenata fašizma«. A evo šta radi ta banda u Španiji — otvoreno pomaže i služi Franku. Aprilski puč u Kataloniji 1937. godine pokušan je bio uz njihovu inicijativu.[57] Oni ubijaju iz zasjede najbolje sinove španjolske radničke klase. Njih se tamo svakodnevno raskrinkava kao izdajnike i špijune u službi generala Franka. Mnogo i mnogo zločina nad herojskim španjolskim narodom imaju na svojoj crnoj savjesti trockisti, ti međunarodni zločinci i plaćenici fašizma.

Pogledajmo, dalje, kakvu ulogu igraju ti banditi u današnjoj oslobodilačkoj borbi kineskog naroda: otvoreno se staviše u službu japanskih osvajača i krvnika kineskog naroda. Evo samo nekoliko primjera: u provinciji Šansi stvoriše sporazum s japanskim okupatorima i ovi im dozvoliše slobodu organizovanja i pomažu stvaranje žutih sindikata, takozvanu »Socijalističku federaciju«, koja vodi borbu protiv kineske radničke klase.[58] Vođe kineskih trockista, renegati Huan Pin i Čan Mu Tau, dobijaju od japanske špijunaže 50 000 dolara mjesečno na raspolaganje, a za protuuslugu ovi banditi iz zasjede ubijaju najbolje sinove kineskog naroda. Tako je pao od njihove ubojničke ruke herojski komandant 10. korpusa kineske Crvene armije Fan či Min; onda nacionalni borac protiv Japana general Van I Če. A mnoge i mnoge nacionalne borce predadoše na okupiranom području u ruke japanskih krvnika.[59]

Zar je potrebno više dokaza nego što su mnogobrojna zločinstva i pakosti što ih je ta banda izvršila u Sovjetskom Savezu da onemogući socijalističku izgradnju. Potapali su rudokopske jame vodom, uslijed čega je poginulo stotine radnika, čestitih pionira socijalističke izgradnje. Onda, sistematsko organizovanje željezničkih nesreća, uslijed čega je nastradalo životom stotine nevinih žrtava, vojnika Crvene armije i osta-

lih građana. Uništavali su najskuplje mašine i čitave fabričke blokove, za koje je narod Sovjetskog Saveza morao platiti u inostranstvu ogromne svote novca. Vršili su sabotažu na sve moguće načine u svim granama proizvodnje i raznim institucijama, gdje god su uspjeli da se uvuku. Zar je onda čudo da [su] se gnjev sovjetskog naroda i proleterska pravda sručili svom silom na glave tih monstruoznih zločinaca?[60]

Oni nevjerni Tome koji sumnjaju u zločinačka djela te bande, trebali bi da pročitaju šta piše jedan američki inžinjer u jednom od najvećih američkih časopisa »The Saturday Evening Post«. On i sam kaže za sebe da nema ni pojma o komunizmu i socijalizmu i da nema nikakva interesa da išta govori što nije istina. Radio je više godina u Sovjetskom Savezu kao specijalista na vrlo odgovornim i važnim mjestima. Odmah u početku, još 1931. god., on je opazio da se vrši sistematska sabotaža, i to s najviših mjesta, tako da su sve pritužbe njegove i ostalih amerikanskih specijalista protiv te sabotaže ostale uzaludne. Tako su on i mnogo poštenih amerikanskih specijalista morali dati ostavku na svoje položaje, iako su imali i za američke pojmove veliku plaću, ali nisu mogli da gledaju sva ta zločinstva raznih Pjatakova itd., koji su onemogućavali svaki tehnički razvitak i sistematski sabotažom uništavali tekovine nauke i tehnike.[61]

U Jugoslaviji su trockisti još odviše malobrojni da otvoreno istupe. Zato i u takvim uslovima rade oni vrlo prepredeno. Oni pokušavaju da sistematskim buškanjem unesu razdor i zabunu u redove naše Partije. Oni ne nastupaju otvoreno i baš zbog toga su potrebne naročita budnost i opreznost. Oni će se na riječima složiti i s linijom Partije i direktivama, a u praksi će sabotirati i raditi sasvim obratno. Služe se oni obično vrlo revolucionarnim frazama i time ponekad obmanu poštene, ali neobaviještene proletere. Često ćeš čuti mnoge prikrivene trockiste kako govore: »Ja nisam trockista, ali nisam ni staljinista.« Ko ovako govori, on je sigurno trockista. Oni optužuju partijsko rukovodstvo zbog navodne oportunističke linije, pokušavaju da diskredituju istaknutije partijce i forume, da unesu zabunu u našu Partiju, da oslabe disciplinu i stvore razdor. Njihov je običaj da vrlo vješto pothranjuju nezdrave crte kod pojedinih partijaca i škakljaju njihove bolesne ambicije. Najplodnije tlo za njihov razoran rad jeste ako postoje grupaške ili frakcijske borbe. Oni će, bez sumnje, i kod nas nastojati da ih stvore. Stotinu i stotinu raznih varijanata ima kojima se oni služe samo da postignu svoj zločinački cilj.

Već zbog dosta niskog teoretskog i političkog nivoa našeg partijskog kadra potrebno je biti naročito oprezan i budan. Ali pri tome treba razlikovati neobaviještenost i nepoznavanje stvari od zlonamjernog štetočinstva i svjesnog trockizma. Maskirani trockisti će i sami nazivati takove neupućene drugove trockistima i s nepartijskim postupkom gurati ih u redove trockista kako bi time sakrili svoj trag. Evo šta piše

o tome u listu »Правда« od 19. I 1938. god. u uvodniku i odlukama redovnog plenuma CK SKP [b]:

»Razumljivo je da trockistički dvoličnici vrlo vješto love takve ozlojeđene drugove i vuku ih sa sobom u blato trockističkog štetočinstva.«[62]

Dalje se govori o tome kako je plenum CK osudio lažnu budnost i kaže:

»Lažna budnost ide samo naruku fašistima i njihovim trockističko-buharinskim agentima,[63] jer time oni skreću udarac od pravih neprijatelja na navodne neprijatelje. Nisu uzalud ostaci trockističko-buharinskih špijunskih banda stvorili kao svoje najomiljenije oružje u borbi protiv Partije klevetanje, ‚raskrinkavanje' poštenih komunista. Cilj toga provokatorskog načina je jasan: pod maskom te pretjerane budnosti agentura fašizma teži da uništi i izvede iz stroja naše boljševičke kadrove. Pod maskom pretjerane budnosti neprijatelji naroda nastoje stvoriti predstavu kao da svuda ima mnogo neprijatelja, nastoje da posiju nepovjerenje i suvišnu sumnju u partijskim organizacijama. Na takvu udicu love oni trule ‚rukovodioce'.«[64]

Dalje se kaže:

»Truli ‚rukovodioci' nekih partijskih organizacija čine veliku uslugu neprijatelju time što ne raskrinkavaju i ne progone klevetnike, bodreći time komuniste karijeriste, koji se trude da se istaknu i popnu na mjesto onih koji su isključeni iz Partije.«[65]

Ovo iskustvo i primjeri iz Boljševičke partije od ogromne su važnosti i za našu Partiju. Trockisti će, bez sumnje, pokušati da se istim metodama posluže i kod nas. Oni će i pod izlikom borbe protiv trockizma nastojati da oslabe našu Partiju.

Treba čuvati naše kadrove i vaspitavati ih, a ne gurati odmah svakog ko ima pogrješno mišljenje po ovom ili onom pitanju među trockiste. Njih treba strpljivo ubjeđivati, diskutirati s njima i pomoći im da uvide svoje pogrješke. Ali, ako sve to ne pomogne, onda istom treba protiv takvih poduzimati mjere i učiniti ih neškodljivim za radnički pokret. Raspoznavanje će se najbolje vršiti i u svakodnevnom radu, u držanju prema pojedinim političkim pitanjima i odlukama i sprovađanju istih u praksi.

Treba biti nepomirljiv prema svim pojavama trockizma i liberalnog odnošenja prema njima. Mi smo već pisali o tome i podvlačimo opet da je za najveću osudu to što naši drugovi, pa i funkcioneri, gledaju na trockiste kao na neke bezazlene kritičare i čak se druže s njima. Prema takvim drugovima mi ćemo morati postupiti kao prema ljudima u koje se ne može imati povjerenja. Svakog onog za koga se znade da je trockista i koga će se raskrinkati kao trockistu treba smatrati ne samo kao običnog klasnog neprijatelja nego kao agenta fašizma, kao najvećeg neprijatelja radničke klase, slobode i demokratije, koga mora svaki pošteni proleter i antifašista prezirati.

Mi smo već kazali naprijed da su trockisti kod nas malobrojni. Ali to ne znači da ne predstavljaju ozbiljnu opasnost. Oni će pokušati svim silama da se ukorijene kod nas. Nedavno se saznalo da u beogradskoj Glavnjači »sjedi« poznati trockista, agent i špijun Musolinija Ante Ciliga. Kako je on došao i pošto je došao u Jugoslaviju? Još u junu 1937. god. mi smo pisali o tome da su iz Pariza krenuli u Jugoslaviju Ante Ciliga i sin Trockog Sjedov.[66] Otada se više ništa nije čulo za njih. Fašistički agent Ciliga živio je u Jugoslaviji nelegalno, ali ne pred režimom Stojadinovića, nego pred radničkom klasom i poštenom demokratskom javnošću. Režim je i sam vidio da će bez Glavnjače Ciligin dolazak biti odviše jasan i zato se on poslužio tim trikom da trockista dr Ante Ciliga, agent Musolinija i Hitlera, »sjedi« neko vrijeme u Glavnjači i na taj način stekne glas mučenika i borca, te tako obmane radničku klasu i poštenu demokratsku javnost.

Ali taj trik je odviše proziran da bi mu ko mogao povjerovati. Radnici i ostali politički uhapšenici koji prolaze kroz Glavnjaču pričaju da tome gospodinu ide vrlo dobro. Odebljao je, kako ono kaže narodna, ko prase. On priča da piše knjigu protiv Sovjetskog Saveza i da će mu vlada »ipak« dozvoliti da ostane u Jugoslaviji.

Nije slučajno da Musolini šalje doktora Ciligu, desnu ruku Trockoga, u Jugoslaviju, jer njegova je zadaća da muti u radničkom pokretu i da ruje protiv protunarodne vlade Stojadinovića i njegove profašističke spoljne politike.

Dosadašnje iskustvo pokazalo je da su svi pokušaji trockista da uhvate dublji korijen u masama kod nas ostali samo pokušaji. Uvjereni smo da će i ovaj pokušaj sa Ciligom ostati samo pokušaj, da će ga prezrenje i jednodušna osuda čitavog radnog naroda i ostale poštene demokratske javnosti najuriti tamo otkuda je došao. Ali ipak budimo budni prema toj zarazi, čuvajmo jedinstvo naše Partije, koje je tako teškim i krvavim mukama stečeno, čuvajmo naše kadrove i vaspitavajmo ih i budimo nepomirljivi prema tim zločinačkim tipovima i svim vrstama štetočina. Svi pokušaji krvave reakcije nisu uspjeli da nas izvana unište. Neka se i ubuduće svi pokušaji trockističkih bandita razbiju na monolitnosti, disciplini i jedinstvu naše Partije.

Napisano u drugoj polovini januara 1938.

»Proleter«, januar—februar 1938. br. 1—2. Potpis: T. T.

POVODOM PLENUMA CK SKP [b] OD JANUARA 1938. GODINE

Januarski plenum CK SKP [b] bio je specijalno posvećen pitanju nepravilnosti i pogrešaka partijskih organizacija prilikom isključivanja komunista iz Partije.[67] Plenum je utvrdio da se pri tome često postupalo »formalističko-birokratskim« načinom, a naročito u odnosu prema apelacijama isključenih. Kod čišćenja Partije od »trockističko-buharinskih agenata fašizma pravile su se vrlo ozbiljne pogrješke i iskrivljavanja, koja su mnogo smetala čišćenju Partije od dvoličnika, špijuna i štetočina«.[68] Zbog toga su neprijatelji Partije, zbog birokratizma, koji je vladao u nekim organizacijama, i karijerizma pojedinih rukovodilaca partijskih organizacija, iskoristili ovu čistku u borbi protiv Partije. Isključivalo se bez ikakvog ispitivanja i provjeravanja na desetke, stotine, pa i hiljade komunista. Plenum najoštrije osuđuje što se kod isključivanja nije prilazilo individualno i diferencirano svakom slučaju i kaže da »treba prestati s formalnim i bezdušno-birokratskim odnosima prema ljudima i članovima Partije. Treba znati ovo: »Partija je postala za člana Partije vrlo velikim i ozbiljnim djelom i članstvo u Partiji [ili] isključenje iz Partije — to je veliki prelom u životu čovjeka.« Treba razumjeti ovo: »Za redovne članove Partije biti u Partiji ili isključen iz Partije — to je pitanje života i smrti« (Staljin).[69]

Plenum naročito oštro osuđuje komuniste karijeriste, koji su se za vrijeme čistke pokazali naročito revni u pitanju isključivanja. »Putem represalija protiv članova Partije oni nastoje sebe osigurati od eventualnih optužbi za nedostatak budnosti.« A to sve zato da se kod toga sami »istaknu i popnu na viša odgovorna mjesta«. Za takve karijeriste komuniste bilo je dovoljno da se za nekoga napiše bilo kakva izjava makar bila »netačna, pa i provokatorska«. Glavno je za njih da se pokažu i da što više isključe iz Partije. Plenum oštro osuđuje organizacije i rukovodioce zbog toga što nisu bili budni i što nisu raskrinkavali takve nadribudne komuniste. Treba raskrinkavati takve nadribudne komuniste. »Treba raskrinkavati takve s oproštenjem komuniste i žigosati ih kao karijeriste koji se nastoje dodvoriti za račun isključenih iz Partije, koji se nastoje osigurati pomoću represalija protiv članova Partije.«[70]

Takve štetne pojave u organizacijama iskorištavali su u punoj mjeri razni neprijatelji Partije i Sovjetskog Saveza, koji su uspjeli zadržati se u nekim organizacijama, pa i na vrlo odgovornim mjestima. Evo nekih primjera: »Bivši sekretar Kijevskog oblasnog komiteta

SKP [b], neprijatelj naroda Kudrjavcev na partijskim skupštinama stalno je stavljao komunistima koji su istupali kao govornici provokatorsko pitanje: »A jeste li vi napisali barem protiv koga izjavu?« Uslijed takvih provokacija bilo je predano političko-kompromitujućih izjava skoro protiv polovice članova gradske partijske organizacije, pri čemu se većina tih izjava pokazala potpuno netačna, pa dapače i provokatorska.[71] Plenum je iznio da su i čitava rukovodstva nekih gradskih i rajonskih organizacija bila sastavljena od trockističko-buharinskih bandita i, razumije se, oni su nemilosrdno isključivali pod izlikom »borbe protiv trockizma« poštene i odane partijce. Plenum konstatuje da baš zato što se odviše birokratski i lakomisleno odnosilo prema isključivanju, što se nije temeljito pristupalo ispitivanju o vjerodostojnosti svih tih izjava, mogli su se tako dugo zadržati razne štetočine i neprijatelji Partije i Sovjetskog Saveza u Partiji i na raznim položajima.

»Vrijeme je da se razumije da se suština boljševičke budnosti sastoji u tome da bi se znalo raskrinkati neprijatelja, pa ma kako bio on vješt i prepreden, ma kakvo ruho on navukao, — a ne u tome da se bez ispitivanja ili ,za svaki slučaj' isključuje iz Partije desecima i stotinama onih koji su došli pod ruku.«[72]

Plenum je poduzeo čitav niz mjera kako se ima ubuduće postupati. Ne smije se više otpuštati s posla one koji su isključeni iz Partije; tamo gdje je to potrebno u vezi s isključenjem, treba dotičnome naći prije drugi posao.

Zaključeno je da se skinu i privuku na odgovornost svi oni funkcioneri koje su bez temeljitog provjeravanja isključivali iz Partije.

Isto tako da se u roku od tri mjeseca ispitaju i riješe sve apelacije isključenih. Po svima slučajevima isključenja imaju se dati jasni i precizni motivi isključenja da bi partijski organi imali mogućnosti provjeravati pravilnost isključenja i onda ista objaviti u partijskoj štampi. Onima koji se ponovo uspostavljaju u članstvo imaju se odmah izdati članske knjižice i ima ih se privući na partijski rad. Pozvaće se na odgovornost pred Partijom svi oni koji su oklevetali rehabilitirane članove Partije, i to se ima objaviti u štampi u slučaju da je protiv rehabilitiranih članova ranije bio objavljivan kompromitirajući materijal itd.

Blagodareći energičnim mjerama koje je preduzeo CK SKP (b) na čelu s drugom Staljinom i budnosti sovjetskih organa uspjelo je pronaći mnogobrojne trockističko-buharinske bandite na raznim odgovornim mjestima, koji su na perfidan način htjeli oslabiti Boljševičku partiju. Ovaj plenum je imao zadatak da učini kraj antipartijskom radu pojedinih rukovodilaca i foruma. On je preduzeo energične mjere da se očisti Boljševička partija ne samo od trockističko-buharinske bande nego i od raznih »komunista« karijerista i od birokratizma.

Iz svega toga mi treba i za našu Partiju da izvučemo pouke, jer i kod nas će se naći sličnih pojava i mi ih moramo u klici suzbijati.

2*

JOSIP BROZ TITO — SABRANA DJELA

ODBOR ZA IZDAVANJE SABRANIH DJELA JOSIPA BROZA TITA

Ljupčo Arsov, predsjednik, dr Vladimir Bakarić, Anka Berus, Rodoljub Čolaković, Aslan Fazlija, Miladin Gvozdenov, Slavko Janevski, Edvard Kardelj, Lazar Koliševski, Miha Marinko, dr Josip Mirnić, dr Miroslav Pečujlić, dr Ivan Perić, dr Pavle Savić, Petar Stambolić, Lidija Šentjurc, dr Mijat Šuković, dr Marko Šunjić, dr Arif Tanović, Fabijan Trgo, Jovan Veselinov, Veljko Vlahović, Boris Ziherl, Mihajlo Zvicer, Drago Vukša, sekretar Odbora

REDAKCIJA ZA IZDAVANJE SABRANIH DJELA JOSIPA BROZA TITA

David Atlagić, dr Nikola Babić, Ismail Bajra, dr Dušan Bilandžić, mr Milovan Bosić, Slobodan Bosiljčić, dr Velimir Brezovski, dr Pero Damjanović, dr Tone Ferenc, dr Milan Matić, dr Josip Mirnić, Pero Morača, dr Ivan Perić, Miladin Perović, dr Branko Petranović, Milan Rakas, dr Stanislav Stojanović, Fabijan Trgo

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK
dr Pero Damjanović

SEKRETAR REDAKCIJE
mr Milan B. Matić

NAUČNA PRIPREMA
INSTITUT ZA SAVREMENU ISTORIJU,
BEOGRAD

TOM 4

Istraživanje, priprema za štampu,
napomene, hronologija i registri
dr Pero Damjanović
Julijana Vrčinac

JOSIP BROZ TITO
SABRANA DJELA

TOM ČETVRTI

DECEMBAR 1937 — AVGUST 1939.

IZDAVAČKI CENTAR »KOMUNIST«, BEOGRAD
BEOGRADSKI IZDAVAČKO-GRAFIČKI ZAVOD, BEOGRAD
IZDAVAČKO KNJIŽARSKO PODUZEĆE »NAPRIJED«, ZAGREB

BEOGRAD 1983.

PREDGOVOR

Ovaj tom obuhvata radove Josipa Broza Tita koji su nastali u periodu od decembra 1937. do septembra 1939. godine, tj. do izbijanja drugog svjetskog rata. On sadrži 62 Titova rada i 11 raznih priloga.

Situacija u kojoj se Tito nalazio u ovom periodu možda je najbolje prikazana već u njegovom prvom radu koji se objavljuje u ovom tomu, tj. u pismu (5. decembra 1937) Vilhelmu Piku, članu Sekretarijata Izvršnog komiteta Kominterne odgovornom za balkanske zemlje. U njemu Tito predočava u prvom redu probleme koji su se pojavili zbog toga što Kominterna ne rješava pitanje rukovodstva KPJ. To pitanje je postajalo utoliko komplikovanije što su pojedini članovi ranijeg rukovodstva KPJ prekid veza s Kominternom koji je nastao poslije opoziva i hapšenja Milana Gorkića jednostavno shvatili kao nepostojanje rukovodstva KPJ, a neki od njih su se ponašali kao samozvani rukovodioci Partije i u Parizu, gdje je tada bilo sjedište CK KPJ, u suštini su razvijali frakcionašku djelatnost koja se protezala i do nekih partijskih organizacija u zemlji.

Težak problem je iskrsao u vezi sa stanjem među komunistima u sremskomitrovačkoj kaznioni, gdje je u to vrijeme kulminirala aktivnost frakcionaškog centra Petka Miletića. Frakcionaško djelovanje te grupe bilo je utoliko opasnije što se u ostvarivanju svojih ciljeva mogla koristiti i autoritetom pojedinih komunista koji su se poslije izdržane kazne vraćali s robije i što su se pristalice P. Miletića počele povezivati s frakcionaškim centrom u Parizu.

Izlaz iz takve situacije Tito je vidio u preduzimanju mjera u nekoliko pravaca. Prije svega, odlučio je da najenergičnije spriječi frakcionaško djelovanje pomenutog centra u Parizu, nastojeći da presiječe i onemogući njegove veze s organizacijama u zemlji. Pismima, porukama i na drugi način Tito je skretao pažnju nacionalnih centralnih komiteta i pokrajinskih rukovodstava u zemlji na potrebu budnosti i pozivao ih da očuvaju jedinstvo Partije i pokreta. Ulogu, odnosno autoritet Centralnog komiteta KPJ Tito je nastojao da održi naročito na taj način što je blagovremeno preduzimao političke i druge mjere koje su zahtijevali situacija u Partiji i razvoj političkih prilika u zemlji i na međunarodnom planu. Prije svega Tito se odlučio na raspuštanje Kaznioničkog komiteta u sremskomitrovačkoj kaznioni i na imenovanje

Moše Pijade za povjerenika Centralnog komiteta KPJ, opunomoćenog da partijsku organizaciju u sremskomitrovačkoj kaznioni dovede u normalno stanje (pismo od 9. decembra 1937). Tome je posvećeno još nekoliko pisama, koja su uglavnom sačuvana samo u fragmentima. Postojeću situaciju još više su komplikovale povremene intervencije Kominterne, usmjerene ne na pružanje pomoći Komunističkoj partiji Jugoslavije da prevaziđe teškoće, već na sužavanje djelovanja njenog Centralnog komiteta (ignorisanje Titovih pisama i poruka, opozivanje članova Politbiroa R. Čolakovića i S. Žujovića, a kasnije i djelovanje instruktora Kominterne u KPJ mimo Tita). Tito o tim problemima sve otvorenije govori u pismima i izvještajima Vilhelmu Piku (od januara i februara 1938), a zatim i u nekoliko pisama koja je uputio Georgi Dimitrovu.
Značajan vid Titovog djelovanja u ovom periodu predstavljalo je njegovo energično ukazivanje partijskim organizacijama u zemlji na nužnost njihove orijentacije na vlastite snage u pogledu prikupljanja potrebnih sredstava za partijski rad (za održavanje i objavljivanje listova, publikovanje brošura i knjiga, organizovanje pojedinih akcija, podržavanje štrajkova itd.). Sam je preduzimao mjere da u tom pravcu aktivira i komuniste koji su radili među Jugoslovenima, ekonomskim emigrantima u Americi i u nekim zapadnoevropskim zemljama.
Iz istih razloga u pojedinim pismima Tito izlaže svoje namjere da raspusti partijsko rukovodstvo i tehnički aparat u inostranstvu i da rukovodstvo Partije organizuje u zemlji, gdje će se i materijalno obezbjeđenje Partije lakše rješavati. Tito o tome govori u svim pismima koja je upućivao Vilhelmu Piku i u pismima koja je od kraja marta 1938. godine slao Georgi Dimitrovu, žaleći se u jednom od njih, da je na svoja obraćanja »prijatelju Vilhelmu« stalno dobijao odgovore da treba čekati, što je samo povećavalo neizvjesnost u pogledu sudbine Partije, objektivno pothranjivalo frakcionaštvo i grupaške borbe. (O tome je riječ posebno u Titovim pismima od 11. januara i 26. februara 1938. godine, upućenim Vilhelmu Piku, i u pismu Georgi Dimitrovu od kraja marta 1938, zatim u pismu od 1. aprila, od sredine jula i posebno od 8. avgusta 1938. godine.)

U svim tim pismima i opsežnijim izvještajima o stanju u KPJ i prilikama u revolucionarnom pokretu u zemlji Tito neprekidno postavlja pitanje »rješavanja problema KPJ«, što je prije svega podrazumijevalo rješavanje položaja sastava novog rukovodstva. Rješavanjem tog problema otklonila bi se i neizvjesnost u pogledu položaja Partije. Tito apeluje na Dimitrova da se već jednom riješi to pitanje. Ako nemaju u njega povjerenja, kaže u tom pismu Tito, neka imenuju nekog drugog, ali poštenog radnika, kome treba pružiti »političku i moralnu podršku«; nipošto nekoga »iz ove trule emigrantske sredine«.

Postavljajući taj zahtjev rukovodstvu Kominterne, Tito je u isto vrijeme bio duboko svjestan da je najvažnije razvijanje pokreta u zemlji i održa-

vanje kontinuiteta partijskog rada i rukovođenja. Već krajem marta 1938. godine, Titu je postalo jasno da se preko svake mjere odugovlači s rješavanjem tzv. pitanja KPJ u Kominterni. I još više od toga, na osnovu djelovanja pojedinih instruktora Kominterne koji su stizali u Pariz, a posebno Bogdanova (Antona Kozinarova) uvidio je da Komunističkoj partiji Jugoslavije prijeti bliska opasnost od raspuštanja, što je potvrđivala i velika rezervisanost rukovodstva Komunističke partije Francuske prema KPJ i prema njemu lično. Tito se zato, krajem marta 1938. godine, odlučio na jedan smion korak, naime, da na svoju ruku pođe u zemlju i u njoj formira privremeno rukovodstvo KPJ, koje bi vršilo ulogu Centralnog komiteta i da, živeći s pokretom u zemlji i doprinoseći njegovom razvoju, ubrza i rješavanje »pitanja KPJ« u Kominterni.

To je sadržina nekoliko njegovih pisama koja je u to vrijeme uputio Georgi Dimitrovu, a o tome će govoriti i kasnije u izvještajima koje je pisao za Kominternu nakon svog dolaska u Moskvu.

U svom pismu Dimitrovu od kraja marta 1938. godine Tito daje i obrazloženje te svoje odluke; on kaže da sama situacija u zemlji neodložno zahtijeva prisustvo partijskog rukovodstva, a poziva se i na odluke donesene u Kominterni naročito uz Dimitrovljevo odobrenje da rukovodstvo KPJ bude u zemlji, misleći pri tom na odluke od avgusta 1936. godine. Ustručavajući se da kritikuje prilike u Kominterni, Tito je u tim svojim pismima jasno predočio Dimitrovu situaciju u zemlji i napomenuo da se već dešavaju stvari koje je on predviđao, tj. da se frakcionaštvo iz Pariza već prenosi u zemlju, da rukovodstvo KP Francuske već favorizuje neke rukovodeće ljude, koji su u KPJ osuđeni zbog antipartijskog i frakcionaškog djelovanja, da su mnoga njegova pitanja koja je postavljao Kominterni ostala »bez odgovora« i dr. O tome Tito direktno piše Dimitrovu: »Teško je raditi u ovim burnim vremenima bez ikakve moralne, političke i materijalne pomoći sa tvoje strane«, ukazujući mu da je »posrijedi spas moje porodice« (to jest, opstanak Komunističke partije Jugoslavije).

Tito je još jednom u svom pismu Dimitrovu od 1. aprila, dakle neposredno po dolasku u zemlju, naglasio neophodnost da rukovodstvo KPJ bude u zemlji i da se ono formira od kadrova koji su izrasli iz pokreta u zemlji, ali prvenstveno od radničkih kadrova, s tim da se u njega eventualno uključe dva-tri intelektualca koji su pokazali spremnost da se založe za napredak pokreta. Od ljudi koji su do tada bili u rukovodstvu KPJ Tito je predložio da se uzmu u obzir samo Vladimir Ćopić i Božidar Maslarić.

Rješavajući partijske probleme, Tito ni za trenutak nije propuštao da blagovremeno reaguje na razvoj situacije, na događaje koji su iskrsavali iz promjena u međunarodnim odnosima i iz prilika u samoj zemlji. Tako je on, čim je došlo do nasilnog priključenja Austrije Njemačkoj,

napisao proglas narodima Jugoslavije ističući već u naslovu da se radi o odbrani mira, nezavisnosti i slobode i pozivajući narode Jugoslavije da se pripreme za otpor fašističkim osvajačima, jer je poslije Austrije i Čehoslovačke na redu Jugoslavija. Ova predviđanja su se, na žalost, u potpunosti ostvarila. Hitlerova ratna mašina se zahuktala gazeći jednu po jednu evropsku zemlju.

U duhu ovog proglasa tekla je i Titova aktivnost u zemlji, o čemu svjedoče naročito njegova pisma upućena Vorancu Prežihovu, posebno pismo od 20. aprila 1938. pisano neposredno poslije održavanja I konferencije KP Slovenije, na kojoj je centralno pitanje bilo organizovanje otpora pojačanoj fašističkoj propagandi u Sloveniji i cijeloj Jugoslaviji.

Mjesec dana poslije povratka u zemlju, početkom maja 1938. godine, Tito je formirao novo rukovodstvo KPJ u koje su, na njegov predlog, ušli predstavnici KP Slovenije Miha Marinko, Franc Leskošek i dotadašnji instruktor CK KPJ Edvard Kardelj, zatim predstavnici KP Hrvatske Josip Kraš, Andrija Žaja i, vjerovatno, Drago Petrović i predstavnici Pokrajinskog komiteta za Srbiju Milovan Đilas i Aleksandar Ranković. Tom prilikom je odlučeno da ulogu operativnog dijela rukovodstva, neke vrste sekretarijata ili, tačnije, političkog biroa vrše članovi iz onog mjesta u kome se u tom trenutku bude nalazio Tito kao generalni sekretar, tj. da njihove odluke budu obavezne za cijelu Partiju. To su, naravno, diktirale okolnosti u kojima je tada djelovala Komunistička partija Jugoslavije (ilegalni uslovi, teror režima i sl.).

Reagujući na prilike u zemlji i svijetu Tito je u ovom periodu napisao nekoliko članaka, od kojih se jedan bavi problematikom koja je bila predmet njegovih radova obuhvaćenih prethodnim tomom (npr. članak *Još jednom o izdajniku Muku*). U ovom članku on ponovo postavlja problem autoriteta partijskog rukovodstva, »jer ljudi dolaze i odlaze, a Centralni komitet ostaje; njegov autoritet moramo čuvati u interesu Partije i revolucionarnog pokreta«. U nekoliko članaka Tito se bavi problemom trockizma, posebno iznoseći slučaj dr Ante Cilige, jednog od bliskih saradnika Trockog, koji je, za razliku od samog Trockog, odista bio u sumnjivim odnosima s tadašnjom italijanskom obavještajnom službom, a svojim napisima je služio fašističkoj reakciji. Značajan je i Titov članak o političkoj situaciji objavljen u 42. broju časopisa »Rundschau« od 18. avgusta 1938. godine.

Najplodniji period Titove aktivnosti nastaje kada se krajem avgusta 1938. godine našao u Moskvi, na poziv rukovodstva Kominterne. Već 2. septembra te godine on piše opširan izvještaj o svojoj cjelokupnoj djelatnosti i o prilikama u Partiji od trenutka kada je u oktobru 1936. godine bio upućen na rad u Centralni komitet odnosno u zemlju, pa do tog svog dolaska u Moskvu. Zatim piše još šest dosta iscrpnih referata o sindikalnom pokretu, o stanju u Partiji, o Radničkoj partiji, o jedinstvenom frontu i Narodnom frontu. Osim toga, na sjednici Sekretarijata

Izvršnog komiteta Kominterne od 17. septembra 1938. godine podnosi referat u kome daje cjelovit pregled stanja u Partiji i predlaže mjere neophodne za njen dalji razvitak i sprovođenje njene politike.

Time je, u stvari, ušlo u fazu raspleta rješavanje famoznog pitanja KPJ koje je, usljed duge neizvjesnosti u pogledu na njen status u Kominterni doprinijelo razbuktavanju frakcionaštva. Tito je, naime, uspio da dokaže da se KPJ i revolucionarni pokret u Jugoslaviji razvijaju, da Partija sve uspješnije rukovodi akcijama radničke klase i ostalih radnih ljudi i da se pretvara u značajan politički faktor u zemlji, a da je frakcionaštvo za koje je KPJ optuživana zahvatilo samo neke ljude u njenim vrhovima i da, prema tome, Komunistička partija Jugoslavije zaslužuje povjerenje Kominterne.

Titovim nastojanjima da Kominterni predoči stvarno stanje i snagu pokreta u zemlji značajno je pomoglo upravo postojanje i djelovanje privremenog partijskog rukovodstva u zemlji koje je on svojevremeno formirao. To je ujedno potvrdilo historijski značaj Titove odluke da pod ličnom odgovornošću pođe u zemlju u proljeće 1938. i formira novo partijsko rukovodstvo, čime su postavljeni čvrsti temelji da Partija stane na vlastite noge. Stoga je i Kominterna u svojoj definitivnoj odluci da Titu povjeri mandat generalnog sekretara KPJ, morala da uzme u obzir i postojanje tog privremenog rukovodstva. U isto vrijeme Tito je dobio zadatak da izradi program za potpunu konsolidaciju rukovodstva i cijele Partije (odluka Političkog sekretarijata IK KI od 5. januara 1939. godine).

Takođe, Titu i novom rukovodstvu stavljeno je u dužnost da, na osnovu rezolucije o radu CK KPJ, upute otvoreno pismo članstvu KPJ s pozivom da se zbije oko partijskog rukovodstva, da u teškoj situaciji u kojoj se nalaze Partija i pokret obezbijedi Partiji avangardnu ulogu u nastupajućim zbivanjima.

Dok se nalazio u Moskvi, iako nije imao mogućnosti da održava redovne veze s rukovodstvom u zemlji, Tito je napisao niz aktuelnih radova koji su imali snažan odjek u partijskoj javnosti. To su, prije svega, njegovi članci objavljeni u organu Kominterne »Rundschau«, koji su, kako to u jednom pismu upućenom Titu kaže Ivo Lola Ribar, za komuniste u zemlji imali snagu direktiva. U tim člancima Tito je težište stavljao na analizu političke situacije u vezi s »rovarenjem Hitlerovog fašizma« i profašističkom politikom Stojadinovićeve vlade. Za vrijeme svog boravka u Moskvi Tito je napisao pet članaka za »Rundschau«, nastavljajući plodnu saradnju u tom listu i nakon povratka iz Moskve, najprije iz Pariza krajem januara i tokom februara 1939. godine, a potom i iz zemlje. Istim temama Tito se bavio i u svojim pismima koja je slao Georgi Dimitrovu (17. oktobra i 2. novembra 1938. godine) u kojima se prvi put navodi da je »pitanje KPJ«, uglavnom već riješeno. Posebno treba istaći značajan prilog istoriji KPJ koji je Tito dao svojim

člankom o Đuri Đakoviću, (napisan oktobra 1938. godine u Moskvi, a objavljen naredne godine povodom desetogodišnjice Đakovićevog ubistva).

Sledeću grupu Titovih radova u ovom tomu sačinjavaju članci, političke studije, rezolucije, pisma itd. koji su nastali poslije njegovog povratka iz Moskve u zemlju. U njima se on pretežno bavi problemima KPJ, njenog učvršćenja i reorganizacije u duhu odluka Kominterne, koje su naznačene i u *Rezoluciji CK KPJ*, a podrobnije izražene u *Otvorenom pismu* usvojenom na prvoj sjednici Centralnog komiteta KPJ, održanoj u Sloveniji, na Bohinju sredinom marta 1939. godine. Između ostalog, tada su donesene odluke i o čišćenju Partije od svih frakcionaških i drugih štetnih elemenata, uz istovremeno nastojanje da se Partija što brže omasovi primanjem članova iz radnih sredina koje su u programu i politici Partije gledali izlaz iz postojeće situacije. Na toj sjednici je usvojena i odluka o organizovanju savjetovanja rukovodećeg aktiva KPJ, za koje je Tito pripremio glavni referat pod nazivom *Stanje u Partiji*. Tadašnje Titove preokupacije izražene su i u nekoliko pisama upućenih Vorancu Prežihovu u Pariz (s nalogom da ih dostavi rukovodstvu Kominterne), zatim u pismu Ivanu Karaivanovu i direktno Georgi Dimitrovu.

Jedan broj Titovih radova posvećen je tadašnjim najaktuelnijim pitanjima političke situacije u zemlji, političkim odnosima poslije pada Stojadinovićeve vlade, značaju započetih razgovora o rješavanju hrvatskog pitanja (pitanja samoopredjeljenja Hrvata), kao i nekim temama značajnim za ideološku izgradnju članova Partije.

Sredinom marta 1939. Tito je napisao proglas narodima Jugoslavije povodom okupacije Čehoslovačke, u kojem ponovo razvija gledište o neophodnosti pružanja otpora fašizmu, i u tom cilju o potrebi okupljanja svih demokratskih i patriotskih snaga zemlje. Taj antiratni proglas, umnožen u desetak hiljada primjeraka, snažno je uticao na razvoj antifašističkog raspoloženja u zemlji.

U to vrijeme Tito je ponovo pokrenuo centralni partijski organ »Proleter« i gotovo sam popunio stranice njegovog prvog broja, koji se pojavio u maju 1939. godine.

Prilozi koji se objavljuju u ovome tomu ilustruju osnovnu Titovu djelatnost i osvjetljavaju probleme kojima se on tada bavio i pred kojima se nalazilo partijsko rukovodstvo.

Pored već pomenutih zapisnika sa sjednica Sekretarijata IK Kominterne (od 17. septembra 1938 i od 5. januara 1939), značajno je i pismo predstavnika KP Francuske pri Kominterni upućeno Žanu Gabrijelu (24. januara 1939), u kome se po nalogu Georgi Dimitrova posebno preporučuje da se pruži svaka pomoć »jugoslovenskom drugu Titu« koji je upućen u zemlju »da reorganizuje KPJ«. O situaciji u kojoj se tada nalazila KPJ govore i pisma Voranca Prežihova, posebno pismo od

31. decembra 1938. godine, kao i pismo Nikole Kovačevića, predstavnika CK KPJ pri KP Kanade, od 8. marta 1939. godine, koja su kao prilozi uvrštena u ovaj tom.

Na osnovu istraživanja koja su obavljena u toku priprema rukopisa *Sabranih djela*, utvrđeno je da se Josip Broz, u vrijeme iz koga potiču radovi objavljeni u ovom tomu, služio slijedećim pseudonimima: Tito, T.T., T. (najčešće), Oto (Otto), Titterman, Valter, Viktor, W. Viktorow i Zagorac. Mnoge radove Tito je pisao i objavljivao i bez potpisa ili sa potpisom CK KPJ.

Sve radove objavljene u ovom tomu Tito je autorizovao početkom ove godine.

Pored napomena i objašnjenja priređivača, u ovom tomu se donose i tri Titove bilješke u kojima on komentariše neke događaje pomenute u svojim tekstovima (str. 41, 97 i 173).

Dr Pero Damjanović

JOSIP BROZ TITO — SABRANA DJELA
decembar 1937 — avgust 1939.

[VILHELMU PIKU, ČLANU SEKRETARIJATA IK KI][1]

5. decembar 1937.

Dragi prijatelju,

Šaljem ti neke materijale i uz to kratke komentare. O ciglani [robiji] i obnavljanju frakcijskih borbi šaljem ti samo neke stvari, pošto komisija još nije završila ispitivanje.[2] Ali već ovi malobrojni materijali, kao i izvještaji nekih ljudi koji su se nedavno vratili sa ciglane, zatim famozni članak u časopisu »Rundschau«[3] i izvještaj delegata naše porodice [Partije] iz Beograda, dovoljno dokazuju da se ovdje ne radi o ličnim sukobima i trvenjima, već da je stvar dublje prirode i da može imati katastrofalne posljedice za našu porodicu ako odmah ne preduzmemo najstrože mjere i najoštrije ne kaznimo krivce. Ja imam nepobitne dokaze da je sa ciglane pripreman udar protiv jedinstva naše firme [Partije], a vođa ovoga je čovjek kome je firma stalno podizala autoritet, i to zbog njegovog držanja pred klasnim neprijateljem. To je Petko Miletić s još nekoliko ljudi, koji pripadaju KK [Kaznioničkom komitetu]. Taktika ovih ljudi bila je da sistematski srozavaju autoritet ljudi kao što su M[oša] P[ijade] i A[ndrija] H[ebrang] itd., i da nam šalju lažne izvještaje o njihovom skretanju itd. Osim toga, sigurno je da oni sabotiraju naše direktive i našu liniju. Mi smo već ustanovili da P[etko] M[iletić] svoje dobro pripremljene ljude šalje u različite dijelove zemlje i u inostranstvo da bi stvarali teren za razbijanje jedinstva naše porodice.

Iz Fišerovog [Ive Lole Ribara] izvještaja, iz pisama Pijade itd.[4] jasno se može vidjeti da oni u mnogim pitanjima zauzimaju sektaško stanovište, ili, bolje rečeno, da nastupaju protiv linije firme i VII kongresa Ko[minterne]. Moje je mišljenje da oni u inostranstvu održavaju veze s nekima iz ranije lijeve grupe, ili možda s trockistima, koji kod nas veoma vješto pokušavaju da unesu rascjep u porodicu. Članak o trockizmu u Jugoslaviji koji je objavljen u časopisu »Rundschau« bio je upućen redakciji direktno iz zemlje. Iz rukopisa se vidi da je pisan u zatvoru; karakteristično je, međutim, da se tekst rukopisa ne slaže sa sadržajem štampanog članka, u kome su ispuštena neka imena. Ovo nije mogla da uradi redakcija, nego je neko od naših ljudi ko tačno poznaje ovaj slučaj, morao izvršiti korekturu.[5] Iz onoga što Fišer izvještava proizlazi da se u zatvorima nešto već nagađa o sudbini nekih ljudi iz sadašnjeg rukovodstva, pošto se u vidu borbe protiv gorkićevštine

nastupa uopšte protiv linije firme. I ovo je jedan važan razlog više da se naše pitanje brzo riješi kako bi našoj firmi bilo omogućeno da se sačuva od teških potresa.

Iz Dobrićeve [Borisa Kidriča] izjave vidi se da je on izgubio ravnotežu.[6] Mi još nismo preduzeli nikakve mjere protiv njega i tražimo o tome vaše mišljenje. Karakteristiku za Stevana [Ivana Krajačića] šaljem zbog toga što smo odlučili da ga pošaljemo k tebi na specijalizaciju njegove profesije, koju on sada kod Andrejeva [Božidaara Maslarića] vrlo dobro obavlja. Za drugog kandidata, Vokšina [Josipa Kopiniča], karakteristika se nalazi kod vas.[7]

Bauman [Aleksa Demnijevski] vas moli da se tamo zauzmete za njegovu ženu i dijete, pošto nemaju stana. On je jedan od naših najboljih turista [španskih dobrovoljaca].[8]

Kuznjecov [Trajko Miškovski] takođe moli da se pomogne njegovoj ženi pošto je tjeraju iz stana zato što se stan vodi na njegovo ime, a on je kod Andrejeva. Ženi Rinalda, koji radi kod Andrejeva, treba regulisati državljanstvo.[9]

Petrov [Ivan Krndelj] stalno urgira da mu se dade obavještenje o njegovoj ženi pošto je još u ljeto ovdje bilo zaključeno da ona treba da dođe ovamo. Koliko to sada ima smisla, vi bolje znate. Ja bih vas ipak molio da joj u tome na neki način pomognete, ukoliko nema ništa protiv nje.[10]

Žena Drenovskog [Janka Jovanovića] odbila je da dođe k njemu i, kako javljaju prijatelji iz Beograda, otišla je s nekim u Makedoniju, a dijete je prepustila njegovim roditeljima.[11]

Kod nas u zemlji situacija se zaoštrava sve više. Cenzura štampe je pooštrena. „Novi list"[12] u Beogradu je zabranjen. Režim se sve više stavlja na stranu Rima i Berlina. Izgleda da će vlada priznati Franka i pristupiti Antikominternovskom paktu.[13] Obaviješteni smo da se priprema vojni puč. Tu informaciju smo dobili upravo iz krugova koji su za francusko-rusku orijentaciju. Mi smatramo da Stojadinovićeva vlada sa svojom profašističkom politikom predstavlja danas za nas glavnu opasnost. U slučaju eventualnog puča, mišljenja smo da bi trebalo zajedno stupiti u borbu, ali s parolama: protiv bilo kakvog oblika fašizma, za slobodu, demokratiju i narodnu vladu. Molimo za vaše mišljenje.

Neki ovdašnji drugovi, kao, na primjer, Željezar [Ivan Marić], ne priznaju više sadašnje rukovodstvo i kažu da s obustavljanjem materijalne pomoći rukovodstvo kao takvo više zapravo ne postoji.[14] Ovo nam otežava rad i može dovesti do komplikacija. Ja ću to po svaku cijenu spriječiti. Molim ipak za vašu pomoć.

Još jednom molim za rješenje našeg svojevremenog zahtjeva u vezi sa slučajem porodice Banker.[15] Molimo da se dodijeli viza barem

za majku i dva dječaka, ako ne i za stariju kćerku, za koju takođe molimo.

S pozdravom
Valter

Pisano u Parizu i poslato u Moskvu.

A-CK SKJ, Fond KI, 1937/110 *Prevod s njemačkog*

[APEL KOMUNISTIMA-OSUĐENICIMA U SREMSKOMITROVAČKOJ KAZNIONI]

[1]

Pismo za ciglanu [robiju][16]
Za Mladena [Mošu Pijade]

9. decembar 1937.

Dragi drugovi,

Šaljemo vam apel svim članovima firme [Partije] na ciglani. Postupite kako je u njemu rečeno. Pošaljite nam odmah materijale o skretanjima pojedinaca i sve izjave koje imate i koje ćete dobiti. Tražimo da taj materijal bude kratak i konkretan. Slato nam je do sada mnogo ispisane hartije, u kojoj je mnogo grmljavine, ali malo činjenica.

Pozdrav
Ćaća [CK KPJ]

[2]

Pismo za ciglanu

9. decembar 1937.

Vijesti koje smo primili od vas u toku ljeta govorile su nam o tome da je kod vas stanje nezdravo, da nešto nije u redu. Nama nije bilo pojmljivo kako jedan tako veliki kolektiv kao što je vaš ne može da prevaspita nekoliko ljudi koji su u njemu stalno pravili opoziciju. Uto je došlo do sukoba i tuče, do prenošenja unutarnjih borbi na ciglani [robiji] napolje među organizacije i javnost i naposljetku kroz »Rundschau« i u internacionalnu javnost.[17] Ovo prenošenje sukoba van ciglane izvršeno je mimo našeg znanja i protiv naše volje.

Čim je došlo do tuče među vama, mi smo stvorili komisiju[18], koja je ispitala sav materijal koji je stigao bilo od KK [Kaznioničkog komiteta], bilo od opozicije, bilo od organizacije; osim toga, saslušan je čitav niz ljudi koji su izašli.[19] Slika nam je sada prilično jasna. Nama je sada jasno da se borba protiv »bandita« i bandita zapravo pretvara u

frakc[ijsku] borbu, u borbu protiv jedinstva Partije, protiv njene linije poslije VII kongresa i njenog rukovodstva. Tu borbu vode KK i još jedan uži krug oko njega, koji za sobom vodi nepartijskim sredstvima većinu kolektiva.[20] Svjesni kakvih nedoglednih posljedica može imati ta borba za našu zajedničku kuću, za koju su dali svoje živote najbolji sinovi naše klase i za koju i vi trunete godinama po svim tamnicama Jugoslavije, mi smo riješili da vam svima uputimo ovaj apel, u kome ćemo vam ukazati na glavne greške vašeg kolektiva i na put i način kako da se one likvidiraju.

Politička pozadina borbe. — Linija KK je bila i ostala ultraljevičarska i sektaška, uprkos našim opomenama i pored sve *formalne* kritike koju su nosioci te linije vršili na raznim vašim konferencijama.[21] *Ta samokritika nije bila iskrena.* Dok se radilo i o pitanjima čisto ciglarskim [robijaškim], to sektaštvo štetilo je mnogo, ali kad se ono prenijelo i na opštepolitička pitanja, tada je ono postalo zločin protiv koga se mora mobilisati čitava firma [Partija]. Svakog mjeseca izlazi otuda po nekoliko ljudi koji ulaze u rad i unose u njega svoja shvatanja koja su suprotna liniji naše Partije.

U čemu je ovo sektaštvo?

Prvo, u nerazumijevanju opšteg međunarodnog položaja, u nerazumijevanju onih dubokih promjena koje su se izvršile u svijetu i iz kojih proističe naša taktika koja je prihvaćena na VII kongresu. Na primjer: za vas još uvijek glavni »strateški udarac« treba da na ovoj etapi borbe bude uperen protiv s[ocijal]d[emokrata], a ne protiv fašizma. Prosto je nezgodno dokazivati apsurdnost takvog shvatanja ljudima koji su čitali Đorđev [Dimitrovljev] referat.[22] Ili, po vašem mišljenju, rat koji bi *danas* Francuska vodila protiv Njemačke bio bi za francuski proletarijat *imperijalistički* rat i kao takav nametao bi francuskom proletarijatu niz političkih i taktičkih zadaća. To danas govore samo trockisti.

Dalje, za vas je jedina osvještana boljševička istina da se *jedinstvo volje* ostvaruje *jedinstvenim* donošenjem odluka. Svako drugo gledište proglasili ste »menjševičkim«. Drug Visarionovič, međutim, govoreći o Partiji rekao je nešto sasvim drugo.[23] Vi ste tu misao sektaški iznakazili, pretvorili našu demokratiju u karikaturu i to nazvali »boljševizmom«. Zbog toga ste »uspjeli« da otkrijete među našim ljudima »menjševike«, koje ste onda postepeno pretvarali u »bandite«.[24]

Po pitanju sporazuma vi ste zauzeli pogrešan stav (to je gledište izneseno u članku o omladini i sporazumu koji je prošao vašu cenzuru).[25] Mjesto toga da u njemu vidite da je to krupan korak naprijed u borbi narodnih masa pa, dakle, i radničke klase, protiv glavnog neprijatelja — vel[iko]srpske hegemonije, vi ste se još sad zabrinuli — i to je ta glavna briga i tu je težište vašeg stava — kakva će biti ta buduća demokratija, unaprijed se od nje ograđujete, što, razumije se, demobiliše

radničku klasu, koja već sada na osnovu vašega članka može da u toj demokratiji naslućuje svog neprijatelja. Trebalo bi da razumijete da od mobilizacije radničke klase za borbu, od njenog aktivnog učešća u borbi za ovakav sporazum zavisi mnogo kako će se dalje razvijati događaji i da li će biti oborena vel[iko]srp[ska] hegemonija i izvojevana demokratija.

Dalje, vaš stav u pitanju JRP i omladine je skroz pogrešan (JRP — mantlpartija* u kojoj mogu, ali ne moraju, da uzmu učešća i S. D. [socijaldemokrati], omladinski pokret — blok omladinskih organizacija opozicionih stranaka).[26]

Jasno je da se s takvim shvatanjima ne može biti saglasan s linijom naše Partije. Nama je jasno sada zašto uži krug, tj. KK i nekoliko ljudi oko njega među sobom osuđuju liniju Partije, a hvale odluke Aprilskog plenuma[27], koji nije poništio *jedan čovjek*, već naš najviši forum. Isto nam je pojmljivo zašto se na konferencijama stalno isticala desna opasnost kao glavna.[28]

Metodi borbe. — Da mi nismo mogli vidjeti još prije mnoge nezdrave pojave i shvatiti njihov smisao, krivi smo donekle i mi sami. Ali glavnu odgovornost i pred firmom i pred čitavim našim radničkim pokretom snosi za to Kakić i tzv. uža okolina koji su netačno obavještavali Ćaću [CK KPJ] o tamošnjim prilikama.

Kakić je bio neiskren. Formalno je on prihvatio svako pismo koje je primao od Ćaće, ali je on tjerao i dalje *svoju* politiku. Ali, što je još gore, on je obmanjivao kolektiv, jer mu je iz Ćaćinih pisama saopštavano samo ono što mu je konveniralo, a ostalo je bilo poznato samo užem krugu.[29] Na riječima, dakle, saglasnost s Ćaćom, zakletva na vjernost, a, u stvari, na praksi protiv njegovih savjeta. Taj se metod zove *dvoličnjaštvo.*

Dalje, Kakić je svakog koji se usudio da kritikuje njegovu politiku odmah proglašavao menjševikom, prkosićevcem [trockistom][30] i banditom. Može biti da je među kritičarima i bilo ljudi koji su zasluživali takve epitete, ali Kakić nije umio i nije se čak ni trudio da odvoji one koji možda čine greške od pojedinaca koji su možda bili zabrazdili i koji su bili nepopravljivi. Kakić nije postupio onako kako savjetuje Visarionovič u svom poznatom govoru, u kome naglašava potrebu takve diferencijacije, već je prosto ljudima lijepio odmah etiketu i tako mjesto da ih prevaspitava on ih je tjerao iz zajednice. Svaku riječ kritike on je dočekivao pogromskom kampanjom.[31] Taj se metod zove *gušenje kritike i samokritike.*

Na taj način Kakić je stvorio u vašoj sredini pogromsku atmosferu u kojoj se mogu vaspitavati politički poltroni, ulizice, beskičmenjaci,

* Ultrasektaško shvatanje po kome bi se JRP svodila samo na spoljni okvir (»mantil«) za rad KPJ. — *Red.*

a ne svjesni revolucionari koji misle svojom glavom, ali koji će svoje mišljenje, kad se ono ne slaže uvijek s većinom, potčiniti odlukama većine. Kakić je zaveo nepartijski ton. Za njega je svako ko neće da aminuje »bandit«, »agent Vujkovića«[32] i tome slično.

Dalje, Kakić je odgovoran za fizičko obračunavanje, a naročito za netačno predstavljanje tog događaja.

Nabrojali smo ovdje samo najvažnije, iz čega se vidi da su vaši metodi *tuđi* i nedopustivi u našoj zajednici.

O djelokrugu Kakića. — Kakić je forum jedne specifične organizacije. Njegov djelokrug ograničen je strogo na ciglanu. Glavni njegov rad jeste vaspitavanje tamošnjih ljudi. On nema pravo da se miješa u rad organizacija van ciglane. Međutim, on je uvijek pokušavao da to čini, a u posljednje vrijeme on je to i učinio prenijevši unutarnji sukob van ciglane, iako je znao da Ćaća vodi po tom pitanju istragu. Ali nije stvar samo u tome. Kakić šalje van svoje emisare, koji idu iz mjesta u mjesto; on održava veze mimo znanja Ćaće [CK KPJ], traži obavještenja o stvarima koje se njega ne tiču, pokušava da čak daje savjete i direktive, traži od mjesnih ljudi da o izvjesnim njegovim porukama ne saopštavaju Ćaći.[33] Kakić traži da postane na taj način samostalan rukovodeći forum, a to je prepad na CK i na jedinstvo Partije. Kad se još uzme u obzir da je politička linija Kakića sektaška i ultraljevičarska, onda se tek može vidjeti kakve nedogledne posljedice može to presezanje njegovog djelokruga da ima za čitavu našu zajednicu.

Jesu li znali i ljudi uz Kakića i oko njega kakav je njihov djelokrug? Jesu. O tome je pisano nekoliko puta.[34] Ali oni su *svjesno* kršili direktive Ćaće, jer su smatrali da on vodi pogrešnu, oportunističku politiku. Tako se polako iskristalisavao na ciglani centar *frakcionaške djelatnosti*, koji predstavlja veliku opasnost za našu zajednicu. Linija toga centra je u suprotnosti s linijom VII kongresa i linijom naše firme. Metodi njegovi su nepartijski, dvolični i pogromski. Ovo je djelo bolesne ambicije nekoliko ljudi koji žele da se dočepaju na taj način rukovodstva čitave firme. Avanturistički planovi tog centra o sazivanju kongresa to jasno dokazuju.[35]

Iz svih tih razloga mi smo se odlučili na niz vanrednih mjera koje su neophodne da bi se tamo prilike sredile i vaša zajednica postala ono što ona radi dobra i naše firme i radničkog pokreta mora da bude: kovačnica kadrova.

Mjere. Skidamo sadašnji Kakić radi njegove neiskrenosti prema Ćaći, radi sabotaže Ćaćinih odluka, radi njihovih antipartijskih metoda i njegove frakcionaške djelatnosti. Mjesto njega imenujemo za povjerenika druga Mladena [Mošu Pijade], koji će voditi poslove Kakića i sprovesti ovo pismo.[36]

Predlažemo da se na osnovu ovoga pisma povede diskusija u kojoj treba da uzmu učešća svi članovi firme, a ne kao ranije svi ciglari [ko-

munisti na robiji]. Poslije diskusije treba održati vanrednu konferenciju na kojoj će se stvari principijelno pretresti, donijeti odluke i izabrati novi Kakić od ljudi koji brane liniju naše firme i koji daju garantiju da će umjeti u tim uslovima sprovoditi tu liniju.

Pozivamo sve članove firme [Partije] da shvate svu ozbiljnost ovog pisma, da uvide sve nedogledne posljedice koje bi mogla imati za našu firmu današnja borba i da pomognu našem povjereniku pri vršenju njegovog posla.

Svi vi dobro znate kakve je strašne posljedice za našu firmu, za čitav radnički pokret, imala slična borba u prošlosti. Najboljim sinovima naše firme, uz pomoć našeg Djede [Kominterne], uspjelo je da se ta borba likvidira.[37] Sad, poslije deset godina, povampiruje se to zlo i hoće da nam zada teži udarac nego što je to uspjelo otvorenom klasnom neprijatelju.

Ustanite svi kao jedan čovjek da odbranimo jedinstvo naše firme, koje je danas više nego ikada potrebno ne samo našoj klasi već i svim narodima Jugoslavije.

Pozivamo sve one koji su do danas skrivali svoja gledišta da se raskritikuju i da se dokraja razoružaju pred firmom. U protivnom slučaju Ćaća će biti nemilosrdan s mjerama, bez obzira na ličnosti i njihove zasluge u prošlosti.[38]

Sve vas pozivamo, drugovi, da se okupite oko linije naše firme, koja je, ponavljamo, linija našeg najvišeg foruma, a ne jednog čovjeka. Ljudi dolaze i odlaze, ali firma ostaje; nju izgrađujemo, branimo je od otvorenih i potajnih neprijatelja, jer je ona jedina garancija za budućnost i pobjedu naše klase i naših naroda.

Za liniju naše firme, za jedinstvo naših redova. Protiv svih pokušaja da se obnovi bezprincipna grupaška i frakcijska borba.

Pozdrav
Ćaća

P. S. — Original ovog pisma je za druga Mladena, jedna kopija dosadanjem Kakiću.

Pisano u Parizu i poslato u sremskomitrovačku kaznionu.

A-CK SKJ, Fond Robija, br. 4853, IV, 20-4.

[IZVRŠNOM KOMITETU KOMINTERNE]

20. decembar 1937.

Dragi drugovi,

1) Šaljemo vam u prilogu razne materijale prema spisku.[39]

2) Do sada smo vam redovito slali svake sedmice ponešto preko ovd[ašnjih] domaćina [KP Francuske].[40] Međutim, nemamo nikakve potvrde od vas da li ste što primili, kao što već odavno nemamo nikakvih vijesti, informacija, savjeta niti pomoći s vaše strane.

3) Dobijeno je nekoliko članaka povodom praznika, od kojih su neki ušli u naš list.[41]

4) Pisano je i našem starom prijatelju Viliju [Vilhelmu Piku] i dobijen samo jedan telegram, koji se tiče moga odlaska tamo, kao i poruka da se čeka. U najkraće vrijeme će se riješiti naše pitanje. Na naš telegram od početka ovoga mjeseca, međutim, nismo dobili nikakvog odgovora.[42]

5) Mnogo je stvari koje zahtijevaju hitno rešenje i aktivan rad. Iz izjave Eisnera [Ivana Marića] vidjećete jednu vrstu nezdravih pojava, a iz izvještaja Fišera [Ive Lole Ribara] i našeg odgovora Kakiću [Kaznioničkom komitetu] (poslatih prošle sedmice) jasan će vam biti razlog našeg zahtjeva i težnje za što skorije rješavanje naših pitanja.

Pozdrav
Oto

P. S. — Potreban nam je brzi odgovor i o stvarima koje se tiču rada kod Andrejeva [Božidara Maslarića], o čemu smo vam u jednom od prošlih pisama javili.*

Poslato iz Pariza u Moskvu.

A-CK SKJ, Fond KI, 1937/117.

* Vidi str. 90—91 u 3. tomu. — *Red.*

[VILHELMU PIKU, ČLANU SEKRETARIJATA IK KI]

Dragi prijatelju,

Tvoje pismo od 17. decembra primio sam tek 7. ovog mjeseca.[43] Dvanaest dana sam bio odsutan u P[ragu] i B[eču] na turističkom putovanju i radi izvršenja drugih firminih [partijskih] poslova.[44] Vijest da moja dva sina [člana Politbiroa CK KPJ] ne smijem da pošaljem kući, stigla je prekasno. Kako na moj telegram za tri nedjelje nije stigao nikakav odgovor, shvatio sam to tako da s tvoje strane nema protiv toga nikakvih naročitih razloga. U sporazumu s prijateljima poslao sam samo jednog sina (Rozenka [Rodoljuba Čolakovića]), da bi uredio u porodici [Partiji] najpotrebnije stvari. Razumije se da sam ga sada odmah opozvao.[45]

Iz tvojeg pisma vidim da zasad sinove ni za kakav posao u našoj firmi [Partiji] ne smijem da upotrebim, odnosno da oni nadalje ne smiju više sa mnom da rade i upravljaju. Vrlo dobro razumijem tvoje teškoće prilikom istraživanja koliko neko vrijedi i da li odgovara našem radu. Ali bih ipak želio da te hitno zamolim da se nađe najbrži, pa makar i privremeni izlaz. Do sada smo uspjeli da našu firmu nekako sačuvamo od potresa. Ali ako se ovo stanje i dalje produži, moglo bi da bude fatalno za firmu.

Svjestan sam sve težine svoje odgovornosti ne samo pred tobom, već i pred svojom braćom kod kuće [partijskim rukovodstvima u zemlji]. Oni ništa ne znaju o tome šta se događa i od mene traže samo pomoć. Možeš zamisliti kako mi je pri tome teško, jer ne mogu da im pomognem onako kako bi trebalo. U decembru sam im poslao posljednju ušteđevinu, jer sam primio nešto iz Amerike od svojih prijatelja.[46] Ali sada ni sam ne znam od čega ću živjeti ako bi se nezaposlenost [uskraćivanje novčane pomoći] i dalje tako produžila.[47] Osim toga, ne znam ni to kako ću ovdje moći izdržavati dva sina. Dakle, kao što vidiš, i ovi materijalni razlozi nameću mi pomisao da bi bilo potrebno da se preselim kući što je prije moguće i da tamo nađem mogućnosti veće pomoći za porodicu, kao i svakidašnji hljeb za sebe.

Zamolio bih te iz gore navedenih razloga da mi odmah konkretnije saopštiš šta treba da učinim s dva sina, da li treba da ih pošaljem Andrejevu [Božidaru Maslariću] dok se stvar ne okonča.[48] Šta da učinim?

Iako je ovdje kod mene teška situacija, kod kuće je stanje do sada sasvim dobro, što je u cijeloj ovoj stvari utješno. To potvrđuje i velika akcija prilikom dolaska francuskog ministra spoljnih poslova Delbosa. To je uglavnom zasluga moje braće [članova Partije] kako u Beogradu tako i svuda.[49]

Trockistička zaraza postaje polako sve opasnija. Ove propalice počinju vješto da se uvlače u našu porodicu i da nam štete.[50] Doznao sam od jednog svog zemljaka koji je bio u Glavnjači da se tamo već mjesec dana nalazi štetočina dr Ciliga.[51] Režim pokušava da ga na taj način legalizira i da ga prikaže kao pravog borca. On priča našim ljudima kako mora i ovdje da pati za opštu stvar. Razumije se, on obrađuje ljude. Kaže da hoće da ostane u Jugoslaviji da bi se ovdje borio i da bi izdao svoju knjigu.[52] Ja sam dolje signalizirao da on mora biti raskrinkan i onemogućen. Ali za suzbijanje ove zaraze moraju se mobilizirati sve naše snage. Po svoj vjerovatnosti i on ima pomoćnika, koji pokušavaju da nam naškode po svaku cijenu. Takođe smatram da nastoje da u tu svrhu opet ožive u našoj firmi staru lijevu i desnu frakciju i tako oslabe firmu i onemoguće sprovođenje pravilne linije.[53] U tom cilju iskorištavaju i vrlo poštene ali neupućene elemente. Zato je potrebno stalno objašnjavanje prije svega u štampi. Smatram da im ovdje sve ide naruku, pa i talijanski fašizam, jer neprijatelji vide da su jugoslovenske narodne mase demokratski orijentirane. Trockisti ne mogu kod nas da istupe neposredno pod svojim imenom, jer su kod nas omraženi. Ali upravo su i opasni zato što rade zamaskirano.

Pa i ovo je važan, hitan razlog za brzo rješavanje naše stvari.

U Pragu sam čuo čudne stvari od Flajšerove [Ivana Gržetića] žene. Ona je ostala u Pragu i potpuno se prepustila jugoslovenskom poslanstvu. Sada zbog toga počinje tobože da se kaje i priča da je već na putu ovamo pala u ruke jedne neprijateljske međunarodne bande, i to još na tvojoj teritoriji. Ova banda je drži u rukama do danas. Cijela ova stvar je vrlo zamršena i ja mislim da bi bilo dobro poslati ženu natrag Flajšeru da bi se to moglo bolje ispitati. Osim toga, ni do danas nije jasno kako je neprijatelj bio informisan o svemu onome što se odigravalo u našoj kući. Ovo je vrlo hitna stvar, jer se ona u međuvremenu može vratiti kući i tamo vrlo mnogo naškoditi. Molim te piši mi šta da preduzmem s njom. Za sada sam mišljenja da je pustim da dođe k meni, gdje bi trebalo da sačeka tvoj odgovor.[54]

Očekujem odgovor na svoje opširno pismo. Drugo opširno pismo dobićeš uskoro.[55]

S pozdravom tvoj
Valter

11. januar 1938.

Poslato iz Pariza u Moskvu.

A-CK SKJ, Fond KI, 1938/1.

Prevod s njemačkog

TROCKISTI — AGENTI MEĐUNARODNOG FAŠIZMA[56]

U zemljama gdje postoji izvjesna sloboda štampe mnogo se pisalo i piše o trockistima kao agentima i špijunima fašističkih osvajača. Ali kod nas u Jugoslaviji, gdje nema slobode štampe, vrlo je teško raskrinkavati te tipove i veliki dio radnika i ostalih nefašističkih slojeva nije obaviješten o tome kakvu odvratnu ulogu igraju danas ti banditi kad najcrnja reakcija fašizma prijeti da uguši slobodu, demokraciju i samostalnost čitavih naroda. Mnogi čestiti, ali neupućeni antifašisti ne vjeruju uvijek u to. Oni ne vjeruju da su se trockisti danas srozali na »običnu bandu špijuna, ubica, diverzanata i agenata fašizma«. A evo šta radi ta banda u Španiji — otvoreno pomaže i služi Franku. Aprilski puč u Kataloniji 1937. godine pokušan je bio uz njihovu inicijativu.[57] Oni ubijaju iz zasjede najbolje sinove španjolske radničke klase. Njih se tamo svakodnevno raskrinkava kao izdajnike i špijune u službi generala Franka. Mnogo i mnogo zločina nad herojskim španjolskim narodom imaju na svojoj crnoj savjesti trockisti, ti međunarodni zločinci i plaćenici fašizma.

Pogledajmo, dalje, kakvu ulogu igraju ti banditi u današnjoj oslobodilačkoj borbi kineskog naroda: otvoreno se staviše u službu japanskih osvajača i krvnika kineskog naroda. Evo samo nekoliko primjera: u provinciji Šansi stvoriše sporazum s japanskim okupatorima i ovi im dozvoliše slobodu organizovanja i pomažu stvaranje žutih sindikata, takozvanu »Socijalističku federaciju«, koja vodi borbu protiv kineske radničke klase.[58] Vođe kineskih trockista, renegati Huan Pin i Čan Mu Tau, dobijaju od japanske špijunaže 50 000 dolara mjesečno na raspolaganje, a za protuuslugu ovi banditi iz zasjede ubijaju najbolje sinove kineskog naroda. Tako je pao od njihove ubojničke ruke herojski komandant 10. korpusa kineske Crvene armije Fan či Min; onda nacionalni borac protiv Japana general Van I Če. A mnoge i mnoge nacionalne borce predadoše na okupiranom području u ruke japanskih krvnika.[59]

Zar je potrebno više dokaza nego što su mnogobrojna zločinstva i pakosti što ih je ta banda izvršila u Sovjetskom Savezu da onemogući socijalističku izgradnju. Potapali su rudokopske jame vodom, uslijed čega je poginulo stotine radnika, čestitih pionira socijalističke izgradnje. Onda, sistematsko organizovanje željezničkih nesreća, uslijed čega je nastradalo životom stotine nevinih žrtava, vojnika Crvene armije i osta-

lih građana. Uništavali su najskuplje mašine i čitave fabričke blokove, za koje je narod Sovjetskog Saveza morao platiti u inostranstvu ogromne svote novca. Vršili su sabotažu na sve moguće načine u svim granama proizvodnje i raznim institucijama, gdje god su uspjeli da se uvuku. Zar je onda čudo da [su] se gnjev sovjetskog naroda i proleterska pravda sručili svom silom na glave tih monstruoznih zločinaca?[60]

Oni nevjerni Tome koji sumnjaju u zločinačka djela te bande, trebali bi da pročitaju šta piše jedan američki inžinjer u jednom od najvećih američkih časopisa »The Saturday Evening Post«. On i sam kaže za sebe da nema ni pojma o komunizmu i socijalizmu i da nema nikakva interesa da išta govori što nije istina. Radio je više godina u Sovjetskom Savezu kao specijalista na vrlo odgovornim i važnim mjestima. Odmah u početku, još 1931. god., on je opazio da se vrši sistematska sabotaža, i to s najviših mjesta, tako da su sve pritužbe njegove i ostalih amerikanskih specijalista protiv te sabotaže ostale uzaludne. Tako su on i mnogo poštenih amerikanskih specijalista morali dati ostavku na svoje položaje, iako su imali i za američke pojmove veliku plaću, ali nisu mogli da gledaju sva ta zločinstva raznih Pjatakova itd., koji su onemogućavali svaki tehnički razvitak i sistematski sabotažom uništavali tekovine nauke i tehnike.[61]

U Jugoslaviji su trockisti još odviše malobrojni da otvoreno istupe. Zato i u takvim uslovima rade oni vrlo prepredeno. Oni pokušavaju da sistematskim buškanjem unesu razdor i zabunu u redove naše Partije. Oni ne nastupaju otvoreno i baš zbog toga su potrebne naročita budnost i opreznost. Oni će se na riječima složiti i s linijom Partije i direktivama, a u praksi će sabotirati i raditi sasvim obratno. Služe se oni obično vrlo revolucionarnim frazama i time ponekad obmanu poštene, ali neobaviještene proletere. Često ćeš čuti mnoge prikrivene trockiste kako govore: »Ja nisam trockista, ali nisam ni staljinista.« Ko ovako govori, on je sigurno trockista. Oni optužuju partijsko rukovodstvo zbog navodne oportunističke linije, pokušavaju da diskredituju istaknutije partijce i forume, da unesu zabunu u našu Partiju, da oslabe disciplinu i stvore razdor. Njihov je običaj da vrlo vješto pothranjuju nezdrave crte kod pojedinih partijaca i škakljaju njihove bolesne ambicije. Najplodnije tlo za njihov razoran rad jeste ako postoje grupaške ili frakcijske borbe. Oni će, bez sumnje, i kod nas nastojati da ih stvore. Stotinu i stotinu raznih varijanata ima kojima se oni služe samo da postignu svoj zločinački cilj.

Već zbog dosta niskog teoretskog i političkog nivoa našeg partijskog kadra potrebno je biti naročito oprezan i budan. Ali pri tome treba razlikovati neobaviještenost i nepoznavanje stvari od zlonamjernog štetočinstva i svjesnog trockizma. Maskirani trockisti će i sami nazivati takove neupućene drugove trockistima i s nepartijskim postupkom gurati ih u redove trockista kako bi time sakrili svoj trag. Evo šta piše

o tome u listu »Правда« od 19. I 1938. god. u uvodniku i odlukama redovnog plenuma CK SKP [b]:

»Razumljivo je da trockistički dvoličnici vrlo vješto love takve ozlojeđene drugove i vuku ih sa sobom u blato trockističkog štetočinstva.«[62]

Dalje se govori o tome kako je plenum CK osudio lažnu budnost i kaže:

»Lažna budnost ide samo naruku fašistima i njihovim trockističko-buharinskim agentima,[63] jer time oni skreću udarac od pravih neprijatelja na navodne neprijatelje. Nisu uzalud ostaci trockističko-buharinskih špijunskih banda stvorili kao svoje najomiljenije oružje u borbi protiv Partije klevetanje, ‚raskrinkavanje' poštenih komunista. Cilj toga provokatorskog načina je jasan: pod maskom te pretjerane budnosti agentura fašizma teži da uništi i izvede iz stroja naše boljševičke kadrove. Pod maskom pretjerane budnosti neprijatelji naroda nastoje stvoriti predstavu kao da svuda ima mnogo neprijatelja, nastoje da posiju nepovjerenje i suvišnu sumnju u partijskim organizacijama. Na takvu udicu love oni trule ‚rukovodioce'.«[64]

Dalje se kaže:

»Truli ‚rukovodioci' nekih partijskih organizacija čine veliku uslugu neprijatelju time što ne raskrinkavaju i ne progone klevetnike, bodreći time komuniste karijeriste, koji se trude da se istaknu i popnu na mjesto onih koji su isključeni iz Partije.«[65]

Ovo iskustvo i primjeri iz Boljševičke partije od ogromne su važnosti i za našu Partiju. Trockisti će, bez sumnje, pokušati da se istim metodama posluže i kod nas. Oni će i pod izlikom borbe protiv trockizma nastojati da oslabe našu Partiju.

Treba čuvati naše kadrove i vaspitavati ih, a ne gurati odmah svakog ko ima pogrješno mišljenje po ovom ili onom pitanju među trockiste. Njih treba strpljivo ubjeđivati, diskutirati s njima i pomoći im da uvide svoje pogrješke. Ali, ako sve to ne pomogne, onda istom treba protiv takvih poduzimati mjere i učiniti ih neškodljivim za radnički pokret. Raspoznavanje će se najbolje vršiti i u svakodnevnom radu, u držanju prema pojedinim političkim pitanjima i odlukama i sprovađanju istih u praksi.

Treba biti nepomirljiv prema svim pojavama trockizma i liberalnog odnošenja prema njima. Mi smo već pisali o tome i podvlačimo opet da je za najveću osudu to što naši drugovi, pa i funkcioneri, gledaju na trockiste kao na neke bezazlene kritičare i čak se druže s njima. Prema takvim drugovima mi ćemo morati postupiti kao prema ljudima u koje se ne može imati povjerenja. Svakog onog za koga se znade da je trockista i koga će se raskrinkati kao trockistu treba smatrati ne samo kao običnog klasnog neprijatelja nego kao agenta fašizma, kao najvećeg neprijatelja radničke klase, slobode i demokratije, koga mora svaki pošteni proleter i antifašista prezirati.

Mi smo već kazali naprijed da su trockisti kod nas malobrojni. Ali to ne znači da ne predstavljaju ozbiljnu opasnost. Oni će pokušati svim silama da se ukorijene kod nas. Nedavno se saznalo da u beogradskoj Glavnjači »sjedi« poznati trockista, agent i špijun Musolinija Ante Ciliga. Kako je on došao i pošto je došao u Jugoslaviju? Još u junu 1937. god. mi smo pisali o tome da su iz Pariza krenuli u Jugoslaviju Ante Ciliga i sin Trockog Sjedov.[66] Otada se više ništa nije čulo za njih. Fašistički agent Ciliga živio je u Jugoslaviji nelegalno, ali ne pred režimom Stojadinovića, nego pred radničkom klasom i poštenom demokratskom javnošću. Režim je i sam vidio da će bez Glavnjače Ciligin dolazak biti odviše jasan i zato se on poslužio tim trikom da trockista dr Ante Ciliga, agent Musolinija i Hitlera, »sjedi« neko vrijeme u Glavnjači i na taj način stekne glas mučenika i borca, te tako obmane radničku klasu i poštenu demokratsku javnost.

Ali taj trik je odviše proziran da bi mu ko mogao povjerovati. Radnici i ostali politički uhapšenici koji prolaze kroz Glavnjaču pričaju da tome gospodinu ide vrlo dobro. Odebljao je, kako ono kaže narodna, ko prase. On priča da piše knjigu protiv Sovjetskog Saveza i da će mu vlada »ipak« dozvoliti da ostane u Jugoslaviji.

Nije slučajno da Musolini šalje doktora Ciligu, desnu ruku Trockoga, u Jugoslaviju, jer njegova je zadaća da muti u radničkom pokretu i da ruje protiv protunarodne vlade Stojadinovića i njegove profašističke spoljne politike.

Dosadašnje iskustvo pokazalo je da su svi pokušaji trockista da uhvate dublji korijen u masama kod nas ostali samo pokušaji. Uvjereni smo da će i ovaj pokušaj sa Ciligom ostati samo pokušaj, da će ga prezrenje i jednodušna osuda čitavog radnog naroda i ostale poštene demokratske javnosti najuriti tamo otkuda je došao. Ali ipak budimo budni prema toj zarazi, čuvajmo jedinstvo naše Partije, koje je tako teškim i krvavim mukama stečeno, čuvajmo naše kadrove i vaspitavajmo ih i budimo nepomirljivi prema tim zločinačkim tipovima i svim vrstama štetočina. Svi pokušaji krvave reakcije nisu uspjeli da nas izvana unište. Neka se i ubuduće svi pokušaji trockističkih bandita razbiju na monolitnosti, disciplini i jedinstvu naše Partije.

Napisano u drugoj polovini januara 1938.

»Proleter«, januar—februar 1938. br. 1—2.
Potpis: T. T.

POVODOM PLENUMA CK SKP [b] OD JANUARA 1938. GODINE

Januarski plenum CK SKP [b] bio je specijalno posvećen pitanju nepravilnosti i pogrešaka partijskih organizacija prilikom isključivanja komunista iz Partije.[67] Plenum je utvrdio da se pri tome često postupalo »formalističko-birokratskim« načinom, a naročito u odnosu prema apelacijama isključenih. Kod čišćenja Partije od »trockističko-buharinskih agenata fašizma pravile su se vrlo ozbiljne pogrješke i iskrivljavanja, koja su mnogo smetala čišćenju Partije od dvoličnika, špijuna i štetočina«.[68] Zbog toga su neprijatelji Partije, zbog birokratizma, koji je vladao u nekim organizacijama, i karijerizma pojedinih rukovodilaca partijskih organizacija, iskoristili ovu čistku u borbi protiv Partije. Isključivalo se bez ikakvog ispitivanja i provjeravanja na desetke, stotine, pa i hiljade komunista. Plenum najoštrije osuđuje što se kod isključivanja nije prilazilo individualno i diferencirano svakom slučaju i kaže da »treba prestati s formalnim i bezdušno-birokratskim odnosima prema ljudima i članovima Partije. Treba znati ovo: »Partija je postala za člana Partije vrlo velikim i ozbiljnim djelom i članstvo u Partiji [ili] isključenje iz Partije — to je veliki prelom u životu čovjeka.« Treba razumjeti ovo: »Za redovne članove Partije biti u Partiji ili isključen iz Partije — to je pitanje života i smrti« (Staljin).[69]

Plenum naročito oštro osuđuje komuniste karijeriste, koji su se za vrijeme čistke pokazali naročito revni u pitanju isključivanja. »Putem represalija protiv članova Partije oni nastoje sebe osigurati od eventualnih optužbi za nedostatak budnosti.« A to sve zato da se kod toga sami »istaknu i popnu na viša odgovorna mjesta«. Za takve karijeriste komuniste bilo je dovoljno da se za nekoga napiše bilo kakva izjava makar bila »netačna, pa i provokatorska«. Glavno je za njih da se pokažu i da što više isključe iz Partije. Plenum oštro osuđuje organizacije i rukovodioce zbog toga što nisu bili budni i što nisu raskrinkavali takve nadribudne komuniste. Treba raskrinkavati takve nadribudne komuniste. »Treba raskrinkavati takve s oproštenjem komuniste i žigosati ih kao karijeriste koji se nastoje dodvoriti za račun isključenih iz Partije, koji se nastoje osigurati pomoću represalija protiv članova Partije.«[70]

Takve štetne pojave u organizacijama iskorištavali su u punoj mjeri razni neprijatelji Partije i Sovjetskog Saveza, koji su uspjeli zadržati se u nekim organizacijama, pa i na vrlo odgovornim mjestima. Evo nekih primjera: »Bivši sekretar Kijevskog oblasnog komiteta

SKP [b], neprijatelj naroda Kudrjavcev na partijskim skupštinama stalno je stavljao komunistima koji su istupali kao govornici provokatorsko pitanje: »A jeste li vi napisali barem protiv koga izjavu?« Uslijed takvih provokacija bilo je predano političko-kompromitujućih izjava skoro protiv polovice članova gradske partijske organizacije, pri čemu se većina tih izjava pokazala potpuno netačna, pa dapače i provokatorska.[71] Plenum je iznio da su i čitava rukovodstva nekih gradskih i rajonskih organizacija bila sastavljena od trockističko-buharinskih bandita i, razumije se, oni su nemilosrdno isključivali pod izlikom »borbe protiv trockizma« poštene i odane partijce. Plenum konstatuje da baš zato što se odviše birokratski i lakomisleno odnosilo prema isključivanju, što se nije temeljito pristupalo ispitivanju o vjerodostojnosti svih tih izjava, mogli su se tako dugo zadržati razne štetočine i neprijatelji Partije i Sovjetskog Saveza u Partiji i na raznim položajima.

»Vrijeme je da se razumije da se suština boljševičke budnosti sastoji u tome da bi se znalo raskrinkati neprijatelja, pa ma kako bio on vješt i prepreden, ma kakvo ruho on navukao, — a ne u tome da se bez ispitivanja ili ,za svaki slučaj' isključuje iz Partije desecima i stotinama onih koji su došli pod ruku.«[72]

Plenum je poduzeo čitav niz mjera kako se ima ubuduće postupati. Ne smije se više otpuštati s posla one koji su isključeni iz Partije; tamo gdje je to potrebno u vezi s isključenjem, treba dotičnome naći prije drugi posao.

Zaključeno je da se skinu i privuku na odgovornost svi oni funkcioneri koje su bez temeljitog provjeravanja isključivali iz Partije.

Isto tako da se u roku od tri mjeseca ispitaju i riješe sve apelacije isključenih. Po svima slučajevima isključenja imaju se dati jasni i precizni motivi isključenja da bi partijski organi imali mogućnosti provjeravati pravilnost isključenja i onda ista objaviti u partijskoj štampi. Onima koji se ponovo uspostavljaju u članstvo imaju se odmah izdati članske knjižice i ima ih se privući na partijski rad. Pozvaće se na odgovornost pred Partijom svi oni koji su oklevetali rehabilitirane članove Partije, i to se ima objaviti u štampi u slučaju da je protiv rehabilitiranih članova ranije bio objavljivan kompromitirajući materijal itd.

Blagodareći energičnim mjerama koje je preduzeo CK SKP (b) na čelu s drugom Staljinom i budnosti sovjetskih organa uspjelo je pronaći mnogobrojne trockističko-buharinske bandite na raznim odgovornim mjestima, koji su na perfidan način htjeli oslabiti Boljševičku partiju. Ovaj plenum je imao zadatak da učini kraj antipartijskom radu pojedinih rukovodilaca i foruma. On je preduzeo energične mjere da se očisti Boljševička partija ne samo od trockističko-buharinske bande nego i od raznih »komunista« karijerista i od birokratizma.

Iz svega toga mi treba i za našu Partiju da izvučemo pouke, jer i kod nas će se naći sličnih pojava i mi ih moramo u klici suzbijati.

Moramo biti nepomirljivi protiv raznih karijerista-komunista u našoj Partiji. Moramo posvećivati više pažnje svakom partijcu kao čovjeku, a u isto vrijeme biti budni i strogi prema svakom skretanju.

Napisano u Parizu krajem januara 1938.

»Proleter«, januar—februar 1938. br. 1—2, Potpis: T.

JOŠ O IZDAJNIKU MUKU[73]

Mi smo u poslednjem članku pod naslovom *Slučaj izdajnika Adolfa Muka* u decembarskom broju »Proletera« pisali o Muku kao o političkom hohštapleru i hvalisavcu.* Dakle, prikazali smo jednu stranu njegovog karaktera, što je također mnogo utjecalo da je tako duboko pao. Ali taj njegov slučaj potrebno je svestrano rasvijetliti da bi se dobila jasnija slika i izvukle pouke iz toga.

Mi smo već kazali da je Muk u radničkom pokretu poznat već od 1919. godine. Uglavnom njegov djelokrug bili su jedno provincijsko mjesto i okolina.[74] Tu je on važio kao »dobar komunista« jer je bio više puta hapšen. No važno je ovdje uzeti u obzir i to da Muk nije bio ni radnik ni seljak. nego trgovac i suvlasnik radnje od nekoliko stotina tisuća dinara vrijednosti. Ali ni ovo ne bi bilo tako važno da Muk nije bio zaista obdaren jakom crtom privatnog vlasnika. U njemu su se borile dvije duše: jedna ga je vukla k udobnom životu malograđanina, a druga na političko polje. Ova druga bila je glas iz njegove prošlosti, podstrekivan uz to još i njegovom taštinom, ali je u odsudnom momentu kušnje i taj slabi glas iz prošlosti posve zamro. Pobijedila je ona prva duša kad je Muk stajao pred Vujkovićem, koja mu je šapnula: »Pa, ti nisi radnik, pljuj na sve i vrati se u dućan.«[75] Da, ali to vraćanje u dućan ne ide tako jednostavno. Od njega se tražilo da izda Partiju, da izda svoje drugove i on na to laka srca pristaje, jer ga ni sa Partijom, ni sa njegovim drugovima nije nikakva čvršća veza vezivala.

Politički i teoretski Muk je bio vrlo slab. Osim toga, on nije izrastao i radio u masovnom pokretu, u nekom jačem industrijskom centru. Nije se razvio u radničkim masama i pokretima, a intelektualno bio je odviše slab da učenjem sam nadoknadi ono što nije mogao iskustvom steći. Politički konfuzan i sa menjševičkim shvatanjem o raznim pitanjima, on je često pravio gluposti na terenu i time izazivao nepovjerenje i krnjio ugled rukovodstvu Partije. Za vrijeme procesa protiv trockističkih bandita u Moskvi 1936. god., on je imao stav kao što su ga imali mnogi socijaldemokrati i malograđanski filistri: »Nije trebalo baš sada u toj situaciji strijeljati te ljude, jer će nam to samo škoditi«, govorio je on.[76]

---

* Vid. str. 147—149. u 3. tomu. — *Red.*

Pred klasnim neprijateljem on se očajno glupo držao, ili se samo tako pravio da prikrije svoju izdaju. Na zahtjev da izda nekog druga, on pristaje ako mu policija dade časnu riječ da dotičnog neće tući. Kad su ovoga poslije isprebijali na mrtvo ime, on se tobože čudio kako su samo mogli Vujković i njegovi pomoćnici da prekrše zadanu riječ.

Poslije svih svojih izdaja i provokatorskog držanja na policiji i sudu, on sam kaže da je završio svoju političku karijeru u radničkom pokretu, ali ipak piše da mu je »savjest čista«. Njega ne peče savjest partijca, jer takve nikad nije ni imao. On izjavljuje pred drugovima u zatvoru da će sada u zatvoru učiti neke strane jezike i visoko knjigovodstvo »da bi si osigurao budućnost«.[77] On misli samo na svoju »budućnost«! Evo, kad imamo pred sobom takvoga Muka, onda nam može biti jasniji njegov pad. On nije vjerovao u stvar za koju se nekad borio. Za njega su uvijek na prvom mjestu bili samo njegov život i udoban život njegove porodice. One slabe niti koje su ga još iz prošlosti vezale za radnički pokret, popucale su kod prve jače kušnje. Ali, na žalost, to je koštalo naš pokret dosta žrtava.

Postavlja se opet pitanje kako je mogao takav čovjek s tolikim bagažom svih mogućih nedostataka da se popne na tako visok položaj? Takvih je slučajeva bilo i ima skoro u svim revolucionarnim pokretima, koji moraju da se razvijaju pod tako teškim uslovima kao što mora da se razvija naša Partija. Pri takvim uslovima mnogo je lakše da se proguraju razni tuđi elementi i do najviših foruma. To im uspijeva uz pomoć pojedinaca koji se nalaze na važnim mjestima i koji takve tuđe elemente izvlače na površinu da se s njima posluže za svoje bolesne ambicije. Takvim su pojedincima s bolesnim ambicijama potrebni beskičmenjaci i tuđi elementi kao što je bio Muk.[78]

Što je pokret jači to su mogućnosti manje da se razni tipovi proguraju na razna odgovorna mjesta. Zato je potrebno da se od samog dolaska u Partiju dobro provjerava svakog člana Partije. Treba budno pratiti njegov razvitak u Partiji i privatan njegov život. Ljudi loših moralnih osobina i slabog karaktera nisu dostojni da nose naziv komunista. Takvi će samo osramotiti pokret u bilo kojem pogledu. Što se više budu razvijali, osposobljavali pravi i čestiti proleteri za rukovodeću ulogu u našoj Partiji, to će manje imati izgleda razni tuđi elementi da se provuku ne samo na odgovorna mjesta nego i u pokret uopće.

Slučaj izdajnika Muka je skupo plaćena pouka za našu Partiju, ali se ne smije dozvoliti da se zbog toga poljulja vjera u našu Partiju i ubije ugled rukovodstva Partije. Pojedinci dolaze i odlaze, ali CK kao forum ostaje i treba da se čuva njegov autoritet. Rušiti njegov autoritet zbog nedostojnih pojedinaca znači raditi u korist klasnog neprijatelja. Klasni neprijatelj je pomoću ovog izdajnika htio zadati udarac našoj Partiji time da unese zabunu u njezine redove i nepovjerenje prema rukovodstvu, ali se prevario. Tome mogu da nasjednu samo slabići.

Naša Partija uprkos svemu raste, razvija se i čeliči. Nikakvi izdajnici, provokatori, zajedno s krvnicima Koroščeve policije nisu kadri da je na tome putu zaustave.

Napisano u Parizu u drugoj polovini januara 1938.

»*Proleter*«,
januar—februar 1938. br. 1—2.
Potpis: Zagorac

[IZVODI IZ PISMA CK KPJ OD 2. FEBRUARA 1938. GODINE KAZNIONIČKOJ ORGANIZACIJI KPJ U SREMSKO-MITROVAČKOJ TAMNICI][79]

»... [1.] Nisam ni izdaleka slutio da će se naći takvi koji će otvoreno izraziti svoju sumnju* u rezultate moje istrage i opravdanost optužbe u mome apelu.[80] Izgleda mi da je kod nekih tamo *frakcijski nastrojenih* literata [članova Partije] *frakcijska disciplina važnija od ove naše discipline firminske* [partijske]. To je dokaz *na kakvom niskom nivou* se nalazi *literarnost* [partiijnost] *tih ljudi.* Ja sam u svome apelu izložio *zbog čega* preduzimam takve mjere. Na taj sam se korak odlučio nakon *višemjesečne istrage* i nakon toga što sam se *uvjerio* da rad *nekih tamošnjih ljudi* zauzima *sve više antiliterarni* [antipartijski] *karakter*, a i postao je *opasan po jedinstvo moje firme*...«

»... 2. prenošenje unutrašnjeg sukoba napolje u *grupaške i frakcijske svrhe.*«

»Pošto je *baš ovo drugo pitanje naročito važno*, to ću ovde jasnije ukazati na neke stvari da bi se i oni *najnevjerovaniji* time mogli ubijediti u tačnost mojih navoda [od] ranije«.

Pen-klub [CK KPJ] nije ni izdaleka mogao misliti da ovako jasni dokazi i ovako kategorička njegova izjava neće naići na odjeka kod jedne trećine naše firme [Partije].[81] Ali, da se ne bi možda ipak našao ma i jedan koji će ga opet začuditi neliterarnim [nepartijskim] odnošenjem prema njegovim odlukama, Pen-klub kaže:

»*Svaki član mora da se pokori mojim odlukama*«.

»Svako protivljenje i [svaku] harangu prema glavnom Pen-klubu i *smetnju mome mandatoru* da sprovode moj apel i ostale odluke smatraću za *grubu povredu discipline* i prema prekršiteljima poduzeću oštre mjere...«

»... Prijatelji! Pokažite i vi *svojom disciplinom* i iskrenom *samokritikom* da ste *zaista odani* ovoj stvari za koju ste žrtvovali svoje najljepše godine. *Okupite se svi oko našeg povjerenika i pomognite mu da se pravilno i na dobro naše firme raščisti i riješi taj slučaj kod vas*...«[82]

»... Saopštiti ljudima koji izlaze da će svaki koji bude prenosio stvari s ciglane u firmu i time dezorganizovao rad biti smjesta isključen, bez obzira [na to] ko je i šta je...«[83]

* U listu »Udarnik« stoji: „izazvati svoju liniju«, što je očigledno pogrešno dešifrovano. — *Red.*

»... Paziti da se ne donašaju prenagljene ocjene ljudi, jer ih se time gura u nadrealizam [trockizam] [i] nepromišljene ispade...«

»... ,Centar' je poručio po jednom emisaru ovo: ,Treba obići Sloveniju i još neke pokrajine i razgovarati sa ,svojim' ljudima o potrebi da se ,osvoje' zadruge [partijske organizacije] i onda prisiliti glavni odbor [CK KPJ] da sazove kongres. Na taj bi kongres trebalo omogućiti i avanturistički dolazak samoga Danila [P. Miletića]... [84]

... Ovo je djelo bolesne ambicije nekoliko ljudi koji žele da se dočepaju na taj način rukovodstva čitave firme [Partije]...«

A-CK SKJ, Mapa Sremska Mitrovica,
pismo Samuela Majera.

»*Udarnik*« [*Kazneni zavod*
u Sremskoj Mitrovici], *2. mart,*
7. april 1938, br. 47. i 52.

ZA VILHELMA

[Vilhelmu Piku, članu sekretarijata IK KI]

Dragi prijatelju,

Čim sam primio obavještenje da se odlazak Roz[enka] [Rodoljuba Čolakovića] ili Stan[oja] [Sretena Žujovića] neće moći pogodno organizirati, odmah sam pozvao Rozenka iz zemlje. On je odmah i došao. Za kratko vrijeme svog zadržavanja tamo ipak je uspio da posvršava najhitnije stvari. U prilogu ti šaljem i njegov izvještaj.[85]

Iz tog izvještaja ćeš vidjeti da stanje u zemlji nije suviše loše. Ali ono bi moglo biti mnogo bolje, jer su danas uslovi vrlo povoljni, bez obzira na teror. Takve uslove nismo imali od 1919. godine.[86] Ali pošto, na žalost, pitanje moje porodice [Partije] još nije riješeno, ne mogu pružiti onu pomoć koja je sada nužna i koju sada tamo od mene vrlo energično traže. Glavni čovjek moje firme [Partije] u Hrvatskoj je obolio [uhapšen], a i mnogi drugi s njim.[87] Situacija me sada neodložno zove na lice mjesta da tamo dovedem u red najhitnije stvari. S obzirom na to da ne znam koliko će još trajati cijela stvar (naime s porodicom) i zbog hitnosti stanja kod kuće, smatram neophodnim da barem na jedno kratko vrijeme odem na lice mjesta, s tim da se što je moguće brže i prije vratim.

O tome sam ti već pisao i tražio tvoje mišljenje o mnogim neodložnim pitanjima. Ali do danas mi ništa nisi odgovorio.

Neka od tih pitanja su vrlo hitna, kao, na primjer, pitanje vojnog ustanka.[88] Neki srednji* ljudi iz tih grupa opet su potražili kontakt s nama. Žele, naime, da znaju kakav bismo stav zauzeli u tom slučaju. Oni obećavaju priznanje naše majke [SSSR-a], oslonac na Fr[ancusku] i SSSR, demokratizaciju, likvidaciju sekvestra nad našom firmom itd.

Šef ove grupacije J[ovanović], koji je nedavno bio ovdje, priznao je da je svjestan toga koliko ga u našim redovima silno mrze, ali i da je spreman da sruši svog zemljaka Z. J[ovanović] je bio ovamo zvanično pozvan i izgleda da je stvar ozbiljna.[89] Ja sam ti već jednom saopštio kakvo je otprilike moje stanovište, ali ja svakako moram znati i šta ti o tome misliš.**

---

* U originalu na njemačkom: Mittelmänner. — *Red.*

** Vid. o tome str. 4. — *Red.*

Drugo veoma važno pitanje koje čeka hitno rješenje jeste sindikalno pitanje. Postoji, naime, opasnost od rascjepa u sindikatima. Desni s Krekićem na čelu strahuju od održavanja kongresa i žele da izazovu rascjep.[90] To je naročito pogoršano time što je većina socijaldemokrata i njihovih vođa za jedinstvo, pa je to dovelo do sukoba između desne i lijeve grupe socijaldemokratskih vođa. Desni imaju u za se samo slovenačke vođe i neke organizacije u Bosni. Izgleda da Krekić paktira sa Stojadinovićem. Mi smo naložili svojim ljudima da učine sve da bi spriječili rascjep, ali ako do njega ipak dođe, onda treba učiniti tako da Krekić sam ode.[91] Inače sindikalni pokret sve više jača, i on je naročito u Hrvatskoj snažan faktor u borbi radničke klase.

U Hrvatskom pokretu diferencijacija dobija sve jače i sve dublje oblike. S jedne strane, demokratski orijentirani pripadnici hrvatskog seljačkog pokreta vode snažnu borbu protiv klerikalaca, »Grupe ,Obzor' i lijevih frankovaca« (ovi su podijeljeni u dvije grupe).[92] Obzoraši i dio frankovaca su za saradnju sa Stojadinovićem. Klerikalci naročito oštro napadaju lijevo orijentirane vođe hrvatskog pokreta. Zvanično držanje HSS prema nama poboljšalo se i oni nas više mnogo ne napadaju. To je posljedica činjenice da mnogi naši prijatelji rade u hrvatskim organizacijama, u »Gospodarskoj slozi« itd. dobro i požrtvovano, a i sam Maček nas je u posljednje vrijeme u mnogo slučajeva uzeo u zaštitu i preporučio saradnju s nama.[93] Samo u sindikalnom pokretu odnos naših ljudi prema HRS-u nikada nije zadovoljavajući i to ćemo morati da poboljšamo.[94]

U Srbiji je formirano privremeno rukovodstvo i sada se tamo rad malo poboljšao.[95] U Aranđelovcu je održana konferencija pristalica demokratije (65 učesnika), na kojoj su i naši učestvovali.[96] Zaključeno je da se formira akcioni komitet za ostvarenje sporazuma. Na konferenciji su dominirala dva gledišta. Jedni su zastupali stanovište da treba stvoriti jedan blok stranaka koje su za sporazum, i taj blok bi imao natpartijski karakter. Drugi su bili za stvaranje neke vrste ressemblement-a* po francuskom uzoru. Prihvaćeno je ovo drugo stanovište, naime da pored političkih partija u ovom ressemblement-u budu zastupljene i druge organizacije, kao, na primjer, kulturne itd. Ovo gledište je podržao i naš predstavnik.[97] Dalje je zaključeno da se u svim mjestima osnuju akcioni komiteti.

Kod demokratskih stranaka u Srbiji naš ugled je mnogo porastao, naročito poslije Delbosovog boravka u Beogradu, kao i zbog toga što naši ljudi sada manje fraziraju, ne čine nekorisne ispade, već lojalno sarađuju u organizacijama. Detaljnije o tome u Mitrovom [R. Čolakovića] izvještaju.[98]

* Francuska riječ sa značenjem: blok stranaka i organizacija, njihovo okupljanje po srodnosti (sličnosti). — *Red.*

Ovdje još nekoliko riječi o ovdašnjoj situaciji. Pošto ova neizvjesnost tako dugo traje, javljaju se vrlo nezdrave pojave. Neki ljudi prave antipartijske ispade.[99] Do danas te o tome nisam izvještavao, jer ti nisam htio otežavati rad na rješavanju tamošnjih pitanja, kao i zbog toga što to nije imalo nekih naročitih posljedica po naš položaj u zemlji.

Međutim, sada se to počinje prenositi i u zemlju, pa sam prinuđen da preduzmem energične mjere da zaštitim našu firmu od težih potresa. Jasno je da mi je u tome neophodna i tvoja pomoć. Prvo, treba, ako možeš, da ubrzaš tok naše stvari. Drugo, treba da mi odgovoriš na već ranije postavljena pitanja koja se odnose na moje sinove [članove Politbiroa CK KPJ] itd.

Srdačno te pozdravlja

Valter

P. S. U Veljkovom [Milovana Đilasa] pismu ima novih, boljih vijesti o sindikalnom pitanju. Održana je konferencija i došlo je do sporazuma.[100] Za nas povoljno.*

P[ariz], 26. II 1938.

A-CK SKJ, Fond KI, 1938/11. *Prevod s njemačkog*

---

* Tekst u post skriptum-u napisan je rukom mastilom. — *Red.*

[PRILOG UZ TITOVO PISMO VILHELMU PIKU OD 26. FEBRUARA 1938]

U prilogu ti šaljem Mitrovo [Rodoljuba Čolakovića] objašnjenje, koje je on napisao na osnovu razgovora s nekolicinom odgovornih prijatelja u Beogradu.[101] Pomenuti prijatelji obećali su da o toj stvari pošalju svoja objašnjenja. Za istinitost njihovih izjava garantuju kako prijatelji u Beogradu tako i Mitar sa svojom legitimacijom firme.

U vezi s ovim objašnjenjima ja sam zajedno s prijateljem Valičem [Vorancom Prežihovom] pitao Obarova [Labuda Kusovca] i Ninu [Kristinu Kusovac]. Ali oboje poriču da su o ovoj stvari uopšte govorili s Obarovljevim bratom. Obarov kaže da je njegov brat u Par[izu] govorio s još nekim drugim ljudima. Tačno je da je njegov brat govorio i s drugim ljudima, ali u optužbama su navedene stvari za koje je teško vjerovati da ih je neko drugi znao sem Obarova. Moj lični utisak je da je Obarov zaista nešto, ako ne sve, ispričao svome bratu, koji, uostalom, nije član naše firme [Partije]. To mi potvrđuje i ovdašnje iskustvo, jer sam se već nekoliko puta mogao uvjeriti da Obarov prema meni nije bio iskren i da je on tu i tamo poricao i dokazane stvari.[102]

Ima ovdje sada već čitav niz primjera njegovog neprijateljskog postupka ili držanja, zbog kojega sam mišljenja da će biti nužno odstraniti ga sa sadašnjeg posla.

Nije isključeno da je neke stvari ispričao i prijatelj Železar [Ivan Marić], jer su oni dvojica nerazdvojni. Osim toga, i Železar pokazuje dosta nelojalnosti i ovdje je napravio neke antipartijske korake, zbog čega ga moram odstraniti od rada s emigracijom.[103] Ja ću se potruditi da tačno ustanovim ko je šta pričao i da se njegov brat još jednom sasluša.[104]

Valter

P. S. U posljednjem momentu stiglo je ovamo iz Beograda jedno pismo čiji je sadržaj veoma interesantan. Njegovo objašnjenje nisam primio. Negdje se izgubilo.[105]

P[ariz] 26. II 1938.

A-CK SKJ, Fond KI 1938/11. *Prevod s njemačkog*

ZA MIR, NEZAVISNOST I SLOBODU

Narodi Jugoslavije[106]

Na okup protiv fašističkih osvajača!

Hitlerove fašističke motorizovane horde pregaziše malu Austriju i pocijepaše svojim bajonetima sve međunarodne ugovore, koji su osiguravali nezavisnost te zemlje.

Dok po bečkim ulicama tutnje Hitlerovi tenkovi, Musolinijevi razbojnici pokušavaju da zadadu smrtne udarce Španjolskoj Narodnoj Republici.[107]

Hitler i Musolini ostvaruju već svoju zavjeru protiv mira i slobode naroda.[108] Fašistički razbojnici izazivaju rat radi podjele Evrope.

Okupacijom Austrije Hitler je stegao u klješta bratsku Čehoslovačku.[109] Samo je pitanje dana kad će nad njenim mirnim stanovnicima da zabruje fašistički avioni. Njemački fašizam postepeno i dosljedno provodi svoj pakleni plan da pretvori sve narode Srednje i Jugoistočne Evrope u svoje robove i u topovsko meso u svom konačnom obračunu s demokratijom, a naročito s njenom tvrđavom Sovjetskim Savezom.

Hitlerove trupe su na granici Jugoslavije!

Fašistička, pangermanska i osvajačka Njemačka postaje pogranična država s Jugoslavijom. Hitlerizam nije »prijatelj i dobri susjed«,već zakleti neprijatelj slobode i nezavisnosti naroda Jugoslavije.[110] Njegove izjave o neutralnosti i prijateljstvu prema nama lažne su, kao i dojučerašnja njegova obećanja Austriji. Juče je Hitlerova soldateska zgazila slobodu austrijskog naroda, danas već sprema udar protiv Čehoslovačke, a sutra će njegove čete da provale preko Karavanki u Jugoslaviju.

Hitler obnavlja staro Njemačko carstvo i Viljemov plan »Drang nach Osten«.* Taj put vodi preko Jugoslavije na Jegejsko more. U tome ga pomaže Musolini, koji sebi traži Dalmaciju i Bosnu.[111]

Slovenci,

hiljadu godina su vas tlačili i odnarodnjavali njemački grofovi i baroni. Hitler se sprema da sutra zgazi vašu zemlju i zbriše s lica zemlje slovenski narod.

---

* Njemačke riječi: navala (prodor) na Istok. — *Red.*

Hrvati,

u bratskom sporazumu, u zajednici sa Srbima i Slovencima, vi ste na pragu svoje slobode i ravnopravnosti. *Pod Hitlerom nikada!* Vi ste po njemu, kao i svi ostali Sloveni, »samo niža rasa«, kojoj je suđeno da robuje njemačkoj »višoj rasi«.[112]

Srbi,

godine 1915. Makenzenove trupe pregazile su Srbiju.[113] »*Drang nach Osten*« *vodi dolinom Morave.* Sudbina srpskoga naroda vezana je sa slobodom Slovenaca i Hrvata. Kao što je poslije poraza na *Marici* došlo *Kosovo*[114], tako bi i poslije pada *Ljubljane* i *Zagreba* došao red na *Beograd.* Bez Slovenije nema Jugoslavije, bez slobode Slovenaca i Hrvata nema slobode ni srpskom narodu.

Hitlerov i Musolinijev fašizam znači rat!

Sloboda i nezavisnost naroda Jugoslavije, pa i sam opstanak Jugoslavije ugroženi su.

Narodi Jugoslavije, svi vi, kojima je draga nezavisnost i sloboda!

Hitlerov agent Stojadinović izdao je narodne interese, pomogao je Hitleru da pregazi Austriju i doveo ga na granicu Jugoslavije. Vlada Stojadinovića dala je ovu *zločinačku pomoć* da bi sebi osigurala podršku osovine Berlin—Rim u borbi protiv naroda.[115]

Protivnarodni i hegemonistički režim Stojadinovića je najveća opasnost za slobodu naroda Jugoslavije i za nezavisnost Jugoslavije. On sije neslogu i sprečava i u ovim sudbonosnim časovima bratski sporazum među narodima Jugoslavije i time potkopava otpornu snagu Jugoslavije.

Svojom izdajničkom spoljnom politikom on odvaja Jugoslaviju od njenih saveznika i prodaje je Hitleru i Musoliniju. Time on otvara vrata Jugoslavije fašističkim osvajačima.

Branimo mir i svoju nezavisnost i slobodu!

Narodi Jugoslavije.

Svi kojima je draga sloboda i demokratija, svi oni koji vole svoju zemlju i svoj narod, svi rodoljubivi građani koji nećete da robujete fašističkim osvajačima, svi na okup!

Srušimo izdajničku vladu Stojadinovića, agenta Hitlera i Musolinija!

Stvorimo vladu narodne sloge i odbrane!

U vladi narodne sloge i odbrane treba da budu zastupljene sve narodne, demokratske i rodoljubive snage naroda Jugoslavije koje su voljne da brane mir i opstanak Jugoslavije, nezavisnost i slobodu njenih naroda.

Vlada narodne sloge i odbrane treba da prekine sa izdajničkom vanjskom politikom Stojadinovića, Korošca i Spaha.[116] Vlada narodne

sloge i odbrane treba da ide putem kolektivne sigurnosti i odbrane mira u kolu demokratskih država.

Savez sa Čehoslovačkom, Francuskom i Sovjetskim Savezom, najvećim braniocem mira i nezavisnosti malih naroda — to je zalog i slobode i nezavisnosti Jugoslavije.

Vlada narodne sloge i odbrane treba da crpe svoju snagu i sposobnost za odbranu zemlje i mira u demokratskim pravima slobode i ravnopravnosti svojih naroda, u slobodnom razvitku svih narodnih snaga i organizacija, da bi slobodni narodi Jugoslavije branili svoju slobodnu domovinu.

Narodima Jugoslavije,

Svim demokratskim i rodoljubivim građanima bez razlike vjere, narodnosti i stranačke pripadnosti!

U ovim teškim i odsudnim časovima mi se obraćamo ne samo pristašama *Bloka narodnog sporazuma* nego i svim ostalim narodnim i rodoljubivim snagama srpskog, slovenskog i hrvatskog naroda koje se nisu izjasnile za sporazum SD-koalicije i Udružene opozicije, ali koje su protiv izdajničke politike Stojadinovića i koje su voljne da brane mir i nezavisnost svoje zemlje.[117]

Hrvatski narode, radnici, seljaci i građani!

Hiljadu godina si se borio za svoju slobodu i odolio svim pokušajima odnarodnjavanja sa strane Nijemaca, Mađara i Talijana. Dvadeset godina ti vodiš odlučnu borbu za svoju slobodu i ravnopravnost i nije daleko dan njihovog ostvarenja.[118]

U tome času se javlja nova velika opasnost za tvoju slobodu i sam opstanak. Hitlerove trupe su stigle na granicu tvoje zemlje.

Tvoja sudbina je usko povezana sa sudbinom slovenskog i srpskog naroda. Ti možeš samo u bratskoj zajednici sa Srbima i Slovencima da odbraniš svoju slobodu i svoj narodni opstanak. Zato digni svoj moćni glas i založi sve svoje snage u borbi protiv stranih fašističkih osvajača i njihovih agenata u Jugoslaviji.

Srpski narode, radnici, seljaci i građani!

Zar ćeš dozvoliti da pukovi njemačkog fašizma pregaze Sloveniju i Hrvatsku? Treba da znaš da se Šumadija brani na Karavankama. Zar možeš dozvoliti da te prodaje Hitleru i Musoliniju jedan pokvareni berzanski špekulant?[119] Zar možeš dozvoliti da on sprečava tvoj bratski sporazum s Hrvatima i Slovencima, danas kada treba braniti zajednički nacionalni opstanak od pangermanskog fašizma?

Na okup sve narodne i demokratske snage srpske! Na okup i vi rodoljubivi građani iz redova vojske, narodnog sveštenstva i ostalog srpskog građanstva, i vi iz redova JNS i JRZ, koji ste van Udružene opozicije, ali koji vidite kuda vodi izdajnička politika Stojadinovića.

U bratskoj i ravnopravnoj zajednici s Hrvatima i Slovencima branite mir, Jugoslaviju i sam opstanak srpskog naroda!

Slovenski narode, radnici, seljaci i građani!

Jedan dio tvog naroda već gazi gvozdena peta Hitlera i Musolinija.[120] Ti si opet prvi na udaru. Izdajnička politika Korošca kriva je što su Hitlerove trupe došle na Karavanke. Onemogući izdajničku politiku Korošca i združi svoje snage s bratskim hrvatskim i srpskim narodom i zajednički branite slobodu Slovenije i Jugoslavije.

Radnici i radnice,

Krvni i glavni neprijatelj radničke klase — to je fašizam! Vi ste i do sada bili u prvim redovima borbe za narodna prava i slobodu, vi ste uvijek pozivali sve narodne snage na okup u borbi za hljeb, mir i slobodu. Budite i sad u prvim redovima svojih naroda u borbi za nezavisnost i slobodu.

Mi komunisti Slovenci, Hrvati, Srbi i sinovi ostalih naroda, kao i dosad, nećemo žaliti žrtava u borbi protiv fašizma, za nezavisnost svojih naroda, za mir i slobodu!

Svi u borbu za odbranu mira i protiv faš[ističkih] osvajača!

Dolje izdajnička vlada Stojadinovića!

Rastjerajmo sve fašističke organizacije — plaćenike inostranog fašizma!

Živjela vlada narodne sloge i odbrane!

Živio savez sa Čehoslovačkom, Francuskom i Sovjetskim Savezom!

Živjela sloboda i bratstvo svih naroda Jugoslavije!

Za hljeb, mir i slobodu!

Mart, 1938.

Centralni komitet
Komunističke partije Jugoslavije

Napisano sredinom marta 1938. u Parizu.

A-CK SKJ, Fond KI, 1938/17.

IZVRŠNOM KOMITETU KOMUNISTIČKE INTERNACIONALE — MOSKVA

23. mart 1938.

Dragi prijatelji,[121]

Mi imamo nekoliko turista [španskih dobrovoljaca] koji su kod Gustinč[iča] u Španiji proveli više od godinu dana i još se tamo nalaze. Njihovo zdravstveno stanje je takvo da su više neupotrebljivi za bilo kakav rad tamo ili na kom drugom mjestu. Priroda njihove bolesti je takva da se ne može liječiti ovdje, jer su oni ostali invalidi za čitav život [tuberkuloza, nervi].

Stoga vas molimo da nam javite možemo li te ljude poslati gore.

U prvoj takvoj grupi nalaze se trojica ljudi koji su odozgo došli: Kurt [Vladimir Majder], Zadvorka [Stanislav Samardžić] i Babović [Josip Lončarić].

Pozdrav
Oto

P. S. Ovo je za vas i čekamo odgovor.*

Pisano u Parizu.

A-CK SKJ, Fond KI, 1938/14.

* Rečenica u post skriptum-u dopisana je rukom mastilom. — *Red.*

CENTRALNOM KOMITETU KP FRANCUSKE

23. mart 1938.

Dragi drugovi!

Saopštavamo vam da je odlukom CK naše Partije Robert [Labud Kusovac] skinut sa svog dosadašnjeg posla zbog antipartijskog rada i zbog iskorišćavanja svog dosadašnjeg položaja u svrhu obnavljanja u zemlji grupaške i frakcionaške borbe.[122]

Nekoliko puta mi smo pokušavali da vas o tome usmeno obavijestimo, ali smo kod vas naišli na rezerve, zbog kojih nismo mogli doći u vezu s odgovornim francuskim drugovima.[123]

Znanja i ravnanja radi, saopštavamo vam da Robert nikad nije bio član CK naše Partije i da je bio naznačen od našeg CK, tačnije rečeno — od bivšeg sekretara Gorkića, da vrši *privremeno samo španski posao*, budući da je trebalo da ide na rad u zemlju.[124]

Na mjesto Roberta naznačujemo za španski posao druga Ortegu [Karla Mrazovića], koji je proveo kao dobrovoljac-oficir Interbrigade godinu i po dana, ali je sada uslijed posljedice rana nesposoban za rad u Š[paniji].[125]

O antipartijskom radu Roberta obaviještena je KI, a kopiju ovog pisma takođe šaljemo njoj.

Drugarski pozdrav

CK KPJ

P. S. Ovo je upućeno franc[uskoj] braći
(ovo je kopija za vas).*

Pisano u Parizu.

A-CK SKJ, Fond KI, 1938/15.

* Saopštenje u post skriptum-u dopisano je na kopiji pisma koje je upućeno IK Kominterne. — *Red.*

[GEORGI DIMITROVU, GENERALNOM SEKRETARU IZVRŠNOG KOMITETA KOMINTERNE]

Dragi druže Georgi[126],

Već nekoliko puta sam se obraćao Vilhelmu [Vilhelmu Piku] ne samo pismima već i telegrafski, moleći ga da nam pomogne i da nas posavjetuje o raznim pitanjima.[127] Takođe sam ga molio da nastoji da se naše pitanje riješi čim prije.* Stalan odgovor je da [treba da] čekamo, da naše pitanje stoji pred rješavanjem i da ćemo mi biti o svemu obaviješteni. Neprekidno sam nastojao na tome da se meni lično odobri put u zemlju, ili bar da mi se dozvoli da pošaljem nekog drugog, jer je situacija tamo takva da neodložno zahtijeva prisustvo nekog mjerodavnog prijatelja i još više zato što sami ljudi vrlo odlučno traže prisustvo jednog takvog čovjeka.

Od avgusta prošle godine, kad sam napustio zemlju, još niko tamo nije bio, i kad sam u decembru, ne dobivši zadugo odgovor na svoje pitanje upućeno telegrafski, poslao prijatelja Rozenka [Rodoljuba Čolakovića] u zemlju, morao sam ga odmah opozvati, jer je to zahtijevao Vilhelm.[128]

Iako sam ostao osam mjeseci bez ikakve moralne i materijalne pomoći, svim silama sam pokušavao da firmu [Partiju] u zemlji sačuvam od svih potresa. Pomagao sam političkim savjetima, poslao sam posljednja sredstva samo da posao firme ne bi bio ugrožen. Sad sam ovdje ostao bez ikakvih sredstava.[129] I održavanje veze sa zemljom je sve teže iz ovih ili onih razloga i ne može se blagovremeno pomoći savjetima.

Iz svih ovih razloga, a posebno uslijed ratne opasnosti, odlučio sam da ovdje likvidiram centralu i ostavim jedno predstavništvo. Stanoja [Sretena Žujovića] ću poslati na rad [k] turistima [u Španiju], Valiča [Voranca Prežihova] ću ostaviti ovdje kao odgovornog predstavnika. Petrov [Ivan Krndelj] i Rozenko pomagaće mu u slučaju potrebe. Ali to nije forum koji bi imao ovlašćenja da donosi odluke.[130] Ja ću lično otići u zemlju, gdje ću pokušati da od tamošnjih odgovornih ljudi stvorim privremeni centar. U zemlji će se, osim mene, tada nalaziti još dva

---

* Na 1. strani u gornjem lijevom uglu preko ovog Titovog pisma Georgi Dimitrov je dopisao: »Pokazati drugovima Piku i Kolarovu radi *hitnog* donošenja odluka u vezi s postavljenim pitanjima. 8. 4. 38. G. D.« — *Red.*

člana i jedan kandidat.[131] Osim toga, tamo postoje CK KPH i CK KP Sl[ovenije]. Uz pozivanje ovih ljudi na saradnju, stvoriću privremeno rukovodstvo, koje će imati zadatak da u ovim teškim danima rukovodi na licu mjesta poslovima naše firme sve dok se naše pitanje kod tebe ne riješi.[132]

Prijatelju D[imitrov], svi mi, a naročito ja, koji ću sada raditi na licu mjesta, svjesni smo odgovornosti koju pred tobom snosimo za ovu odluku. Ali je u interesu naše firme i KI da se to odmah sprovede. Mogu se predvidjeti važni politički događaji u Jugoslaviji. Autoritet naše firme je izvanredno porastao, a posao joj se mnogo proširio. Firma je i brojno mnogo jača, i iz svih ovih razloga sve odlučnije se zahtijeva da rukovodstvo bude u samoj zemlji. Nesreća je samo što smo ostali bez sredstava i sad sam prinuđen da obustavim izlaženje centralnog organa.[133] Isto tako su neki naši legalni listovi u zemlji morali da prestanu da izlaze zato što ih više nisam mogao pomagati.[134] Njihove finansijske neprilike nastaju uglavnom uvijek zbog mjera cenzure. Pokušaću da obezbijedim u zemlji neophodna sredstva za izlaženje centralnog organa, koji će izlaziti u zemlji i, naravno, biti vrlo tražen.

Druže D[imitrov], nadam se da ćeš i ti biti saglasan s ovim mjerama. U svim svojim nastojanjima da centralu premjestim u zemlju, mogao sam se na to orijentisati zato što mi je poznato tvoje gledište, i to još od jeseni 1936, da rukovodstvo treba da pređe u zemlju.[135] To si rekao povodom rješavanja našeg pitanja. Tada je pri tom igrala važnu ulogu činjenica da su u centru u inostranstvu iskrsle nezdrave pojave, pojave grupaških borbi. A sada je uzrok ove nužnosti još važniji: teška politička situacija i ratna opasnost.

Suviše dugo odlaganje rješavanja našeg pitanja dovelo je do toga da se desi ono što sam stalno signalizirao prijatelju Vilhelmu. Sad su se obistinila moja strahovanja da će ovu tešku situaciju iskoristiti neki nestrpljivi i nezdravi elementi, uprkos svim mojim apelima da disciplinovano sačekaju tvoje rješenje. Na žalost, i ovdje su se našla dvojica takvih, a to su Željezar [Ivan Marić] i Obarov [Labud Kusovac], koji prave nepartijske ispade i prestupe za koje zaslužuju da budu najstrože kažnjeni. I u zemlju su slali naloge i time stvorili zbrku koja može imati teške posljedice za firmu.[136]

Pri tom moram da podvučem da u tom svom držanju imaju izvjesnu podršku kod francuskih prijatelja [CK KP Francuske], pri čemu mi francuski prijatelji svojom rezervisanošću otežavaju donošenje neophodnih mjera za izolovanje ovih ljudi. Željezar je odgovorni rukovodilac rada s emigrantima, ali sam ga ja zbog njegovog držanja smijenio. Obarov radi s turistima [dobrovoljcima za [odlazak u] Španiju], i ja ga moram smijeniti zato što svoj položaj koristi da nanosi štetu firmi.[137]

Druže D[imitrov], nekoliko puta sam ti se obraćao za savjete u važnim političkim pitanjima, ali je to ostalo bez odgovora. Iz komunikea i iz proglasa naše firme povodom okupacije Austrije vidjećeš liniju koje se sada držimo i u kojoj ima prilično novog.[138] Ovo stanovište zauzeli smo zbog pojave Hitlerove vojske na našoj granici i zbog situacije u zemlji do koje su dovele uloga Stojadinovićeve vlade i njena prohitlerovska politika.

Još jednom podvlačim da sam potpuno svjestan značaja odluka i odgovornosti koju preuzimam i pred tobom. Zato te molim da mi brzo odgovoriš da li odobravaš ili ne moje mjere i moje odluke. Molim te, također, da preduzmeš hitne mjere, jer je posrijedi spas moje porodice [Partije].[139]

S najljepšim pozdravima tvoj

Valter (Oto)

Pisano u Parizu oko 23 marta 1938. i poslato u Moskvu.

A-CK SKJ, Fond KI, 1938. *Prevod s njemačkog*

DRUGU DIMITROVU[140]

1. april* 1938.

Dragi druže,

Pisao sam iz Pariza jedno pismo prije odlaska ovamo u kome sam izložio naše gledište o nekim pitanjima.** Prije odlaska izdao sam proglas u vezi s »Anschluss«-om.*** Zbog toga sam također morao ubrzati svoj odlazak na teren, jer treba tamo mnogo vrlo važnih stvari da se riješi. U onom pismu iz Pariza izložio sam u glavnom najvažnije stvari: prenašanje centra u zemlju, stvaranje privremenog rukovodstva u zemlji dok se naše pitanje kod tebe ne riješi. U Parizu postoji samo predstavnik i to Valič [Voranc Prežihov]. Švarc [Sreten Žujović] ide k Andrejevu [Božidaru Maslariću], a Rozenko [Rodoljub Čolaković] čeka u Parizu tvoje rješenje.

Na teren odlazim samo ja. Nastojat ću da sprovedem najnužnije mjere, da u firmi [Partiji] ne nastane haos i da u ovim teškim časovima za firmu učinim sve što mogu da ju sačuvam od raznih potresa i pokušaja sa strane nekih nezdravih elemenata koji su nastrojeni frakc[ionaški] i grupaški. Ti znaš da se obično u takvim situacijama javljaju razni »dobronamjerni« elementi koji se smatraju »spasiocima«, a zapravo kadri su radi svojih ličnih bolesnih ambicija da nanesu firmi najveće štete.[141] To je tim opasnije danas kada treba biti na [velikom] oprezu da se ne uvuku i aktiviziraju razni troc[kistički] elementi i ostali neprijatelji firme.

U zemlji su uprkos svim teškoćama naš rad i autoritet firme [Partije] silno porasli. U zadnje vrijeme postignuti [su] vrlo lijepi rezultati u sind[ikatu] na stvaranju jedinstva itd. U Srbiji i mnogim mjestima drugih pokrajina postoji najtješnja suradnja sa demokratskim grupacijama i strankama. Imamo divan kadar, koji se vaspitao na radu na raznim sektorima na osnovu linije VII kongr[esa]. Sektaške bolesti sve više nestaje i ljudi sve više shvaćaju današnje zadatke i potrebe. Kadar firme [Partije] nije zasoren**** gorkovštinom. Njega na terenu

* U originalu je napisano: 1. III a tačan datum je 1. april pošto je Tito tek krajem marta stigao u zemlju. — *Red.*

** Vid. pismo Dimitrovu na str. 36—38. — *Red.*

*** Vid. str. 30—33. — *Red.*

**** Zaražen (od ruske riječi засорить — zaprljati, iskvariti). — *Red.*

ne pozna niko osim nekoliko intelektualaca, koji inače ništa ne znače. Njegov slučaj neće imati nikakvih težih posljedica za firmu kod nas, ali te molim da učiniš sve da se naše pitanje čim prije riješi. Teško je raditi u ovim burnim vremenima bez ikakve moralne, političke i materijalne pomoći s tvoje strane. Ja shvaćam čitavu situaciju i baš zato ću ustrajati do posljednjeg momenta i učiniti sve za spas firme i za izvršenje zadataka koji danas stoje pred nama.

Druže D[imitrov], s obzirom na to što nije isključeno da se može meni štogod dogoditi, ja ću ovdje iznijeti neka svoja gledišta, barem ukratko, koja sam inače mislio da usmeno izložim kad bih bio došao u priliku.

Prvo, ja smatram da je jedino pravilno rješenje u ovo vrijeme ako bude rukovodstvo na terenu. Prema tome, svaka preporuka ili mišljenje da se centar zadrži u inostranstvu bila bi od slabe ili nikakve koristi za našu firmu [Partiju]. Drugo, ja mislim da treba uzeti u obzir za centar ljude iz zemlje. No, s obzirom na to što su naši u zemlji premalo politički iskusni, trebalo bi uzeti dvojicu ili najviše trojicu izvana, ali takve koji su spremni da rade i pod najtežim uslovima i koji će moći svojim autoritetom da zaista koriste firmi. Treće, ja mislim da centar bude sastavljen iz većine odanih radnika. Od intelektualaca izvana ja bih mogao preporučiti samo dvojicu, i to: Senjka [Vladimira Ćopića] i Andrejeva [Božidara Maslarića], koji su dokazali svoju spremnost za žrtve i odanost firmi.

Kod provjeravanja kadrova za rukovodeće funkcije mislim da treba voditi računa o svim okolnostima kod svakog pojedinca ukoliko je tko svjesno pomagao i bio upućen u štetno djelovanje toga čovjeka, koji je, po mome uvjerenju, učinio do danas najviše štete mojoj firmi. Treba biti oprezan prema tzv. »prestrahovčikima«* i karijeristima, koji se već počeše javljati i optuživati svakoga da je »gorkićevac«, iako su se prije i sami vrzli oko Gorkića i odobravali mu.[142] Onih koji su bili zaista Gorkićevi ljudi ima, po mome mišljenju, vrlo malo i njih se može lako izolirati bez veće štete za firmu. Konkretno o ljudima koji su 1936. god. u jesen bili naznačeni u rukovodstvo sa G[orkićem] ja smatram da je bilo uopće pogrješno naznačivati ljude bez pitanja. Na primjer, Rozenko [Rodoljub Čolaković] — on je, po mome mišljenju, došao prerano na taj položaj. Iako je on sjedio oko 12 godina u zatv[oru], ipak on nije imao nikakvog iskustva iz rada napolju, iako je inače teoretski vrlo sposoban. On je, po mome mišljenju, bio pao pod uticaj Gor[kića], ali više nesvjesno, o čemu bi trebalo i on sam da govori. On, po mome mišljenju, ne može doći u obzir u budućoj kombinaciji,

* Onima koji tobože iz velike revnosti i opreznosti sumnjaju u svakoga (složenica od prefiksa *pre* i ruske riječi страховщик — čovjek koji se pretjerano brine za osiguranje nečega, koji osigurava). — *Red.*

ali bi ga bilo šteta uništiti i onemogućiti za neki rad u familiji [Partiji], ukoliko tamo kod tebe nije nešta protiv njega.*

Švarc [Sreten Žujović], vrlo dobar masovik, skroman i spreman na svaki rad, ali i on je prerano došao na to mjesto. Iako on nije u tolikoj mjeri pao pod uticaj Gor[kića] kao Rozenko, ipak je pokazivao pomalo otpora. On je inače najmanje poznavao G[orkića] i bilo bi nepravedno smatrati ga njegovim čovjekom. Ali on je mogao to postati baš zbog toga što je imao odviše slijepog povjerenja u toga čovjeka. Razumije se, sada on vidi i sam svoju pogrješku.

Četvrti se nalazi u zemlji stalno i on nikad nije ni vidio Gor[kića]; to je Slovenac L[eskošek Franc]. Popularan i odan rad[nički] borac.

Peti sam ja. O sebi neću ništa govoriti ovaj puta, radije neka govore drugi. Mogu samo kazati to da nisam nikad bio ničiji čovjek, nego samo firme [Partije], i takav ću ostati.

Sada oni koji su u Par[izu] i na odgovornim radovima: Valič [Voranc Prežihov] nije bio čovjek Gor[kića]; odan i požrtvovani funkcioner firme [Partije]. On mi je u ovim teškim časovima najviše i pomogao.

Obarov [Labud Kusovac], prilično marljiv, pod jednim rukovodstvom koje bi imalo tvoju potporu bio bi vrlo dobar za izvjestan rad, ali ne samostalan, nego pod čvrstim rukovodstvom. Inače se on u ovoj situaciji pokazao u vrlo lošem svijetlu, naročito što se tiče frakcijskih i grupaških sklonosti. O tome sam ti već pisao.** Inače on ima u zemlji dosta rđav glas i ne može doći u obzir za rukovodeću funkciju, iako ima takve ambicije.

---

* Poslije opoziva M. Gorkića ja sam avgusta 1937. godine stigao iz zemlje u Pariz na poziv koji su mi uputili R. Čolaković i S. Žujović. Već poslije prvih razgovora koje sam obavio, zapazio sam nezdrave pojave u rukovodstvu, naročito kod I. Marića. On je sa još jednom grupom odmah počeo da istupa frakcionaški, stvarajući postepeno frakcionaški centar, s pokušajem da se domogne rukovodstva Partije. Štaviše, tokom 1938. godine, kad se još više komplikovala naša situacija u Kominterni i odugovlačilo s rješavanjem pitanja rukovodstva naše Partije, I. Marić se samozvano proglasio za sekretara Partije. Njegova grupa je počela da optužuje sve ranije članove rukovodstva kao gorkićevce, posebno Čolakovića i Žujovića, okrivljujući i mene da sarađujem i štitim gorkićevce. Kada smo mi na sjednici Centralnog komiteta početkom decembra 1937. godine raspravljali o stanju na robiji i donijeli odluku da smijenimo P. Miletića, Marić je uputio pismo meni i Kominterni ponovo optužujući Čolakovića, Žujovića i Krndelja. Tom prilikom je otkazao dalju saradnju u Centralnom komitetu ukoliko navedeni drugovi budu učestvovali u njegovom radu. A kad sam ja i poslije odluke Kominterne (u pismu od kraja decembra 1937) i dalje zadržao Čolakovića i Žujovića da rade u Politbirou CK KPJ, Marić je napisao novo pismo G. Dimitrovu. Na taj način svojom frakcionaškom akcijom pogoršavao je položaj naše Partije u Kominterni.

Što se tiče Čolakovića i Žujovića, ja sam njih zadržao na radu u Politbirou CK KPJ sve do kraja marta 1938. godine, dok nisam odlučio da likvidiram rukovodstvo u inostranstvu i formiram Privremeno rukovodstvo u zemlji. (Bilješka autora uz ovo izdanje. — *Red.*)

** Vid. str. 37. — *Red.*

Željezar [Ivan Marić], poznat u Dalmaciji, slabo politički i teoretski razvijen. Više provincijalac s masom malograđanskih ostataka, ali, po mome mišljenju, odan firmi na svoj način. Inače treba uzeti u obzir da je on vlasnik radnje koja se služi najamnom radnom snagom. Iskustvo s Mukom, koji je bio trgovac, pokazalo je da se ovakvi pokušaji ne bi trebali više ponavljati. Inače i on se pokazao u ovoj situaciji skroz nedisciplinovan i pravio je razne ispade.

Hernet (Oskar) [Karl Hudomalj] skinut [19]36. god. zbog aprilskih sukoba na plenumu i po izlasku iz austrijsk[og] zatvora nakon jedne god[ine] dana kažnjen strogim ukorom sa predupređenjem.* On je vrlo sposoban i marljiv. Radnik, kome treba pomoći da ispravi svoju pogrješku. On se vlada do sada dobro. On je bio stalno protivnik Gorkićevih makinacija.[143]

Još jedanput podvlačim da bi bilo loše stvarati opet rukovodstvo od neke stare garniture. Treba stvoriti rukovodstvo od odanih i provjerenih radnika u zemlji, a dodati jedno dvojicu provjerenih intelektualac[a].

Drugarski pozdrav
Valter

U slučaju da me pozoveš ja ću
smjesta izaći.

Pisano u zemlji, vjerovatno u Zagrebu
i poslato u Moskvu.

A-CK SKJ, Fond KI,
neregistrovana grada.

---

* Vid. Izjavu komisije o izjavi Hudomalja na str. 190. u 3. tomu. — *Red.*

[VORANCU PREŽIHOVU, PREDSTAVNIKU KPJ U PARIZU]

Pismo od Viktora[144]
Dne 13. aprila 1938.*

Dragi moji,

Ja sam dobro došao, samo malo prekasno da zapriječim zlo koje su prouzrokovali odgovorni tipovi po turističkoj liniji [za španske stvari]. Pronose se ovdje neki glasovi da su ovdje tobože pohapšeni nekakvi mladići koji su, navodno, falsificirali putnice za turiste [španske dobrovoljce]. Osim toga da je na granici hapšena neka žena Parović s krivom putnicom itd. Šta će se još sve čuti, ja ne znam, ali ću ja preduzeti potrebne mjere.[145]

Onaj čovjek koji je stvorio to jelo sakriva se i ne mogu ga naći da mu nategnem rebra.[146] To što je on radio prelazi sve mjere. Inače se zanimao i time da je bio Šepin [Petka Miletića] povjerenik u Zagrebu i održavao veze s Pragom. Inače moram uzgred da primijetim da su ti Šepini ljudi prava opasnost za konspiraciju.

U familiji [Partiji] stanje je očajno počelo da se pogoršava jer su se pronijele [vijesti] o Gorkiću i već se traže njegovi ljudi. Naročito (u Bolj? ili Dalj)** je stanje loše u tom pogledu.[147] Došlo iz Pariza. Prijatelji su me jako (jedna riječ nečitljiva, možda glasi »iznenadili»)*** i nadam se da ću uspjeti štošta uraditi.

Radim punom parom u tom pravcu, ali ću morati mnogo putovati. Proglas naišao na dobar prijem. Izdajemo ga i posebno za Hrvatsku, za Sloveniju i možda za Srbiju.[148] Slovenci me traže hitno, mole za pomoć. Uticaj Hitlera u Sloveniji nije samo kod Nijemaca nego i kod širokih masa seljaka Slovenaca, koji već govore da bi bilo dobro da [Hitler] dođe i u Sloveniju. To je bio rezultat politike popa Korošca. Učinit ćemo sve da se taj uticaj razbije. Ima novog štošta, ali to ću usmeno

---

* U Kominterni je ispod ovoga datuma dopisano rukom na ruskom: »Stiglo 23. IV 1938. Valterovo pismo«. — *Red.*

** Kako nije uspio da pročita vjerovatno jednu riječ, Voranc je učinio te pretpostavke u zagradama. Najvjerovatnije je riječ o Dalmaciji s obzirom na to da je na tamošlje prilike u Partiji frakcionaški uticao Ivan Marić. — *Red.*

*** Riječi u zagradama dopisao je vjerovatno Voranc Prežihov, koji je u Parizu primio i dešifrovao ovo Titovo pismo. — *Red.*

po nekom poručiti. Starcima [Kominterni] ću javiti direktno i obavijestiti ih o svemu. Trebao bi para za mnoge stvari vrlo hitno. Ima li? Šalji.

Adresu dobijaš za koji dan. Pisma šalji preko . . . *

Mnogo vas pozdravlja

Pisano u Zagrebu, poslato u Pariz, a zatim u Moskvu.

A-CK SKJ, Fond KI, 1938. Neregistrovana građa.

* Adresa — kanal za slanje pisama zbog konspiracije u Titovom pismu označena tačkicama. — *Red.*

[VORANCU PREŽIHOVU]

Pismo od Viktora došlo 29. aprila 1938.*

1. Na Uskrs sam prisustvovao velikoj zabavi (svadbi) [pokrajinskoj konferenciji] naše slovenačke familije [Partije]. Bilo je vrlo veselo jer su bili pozvani i znanci i prijatelji [delegati] iz svih krajeva Slovenije. Pilo se i jelo na veliko i možeš zamisliti da dvadeset ljudi može puno toga namjestiti. Osim pjevanja i plesa, malo se i politiziralo. Naročito sada u Sloveniji zbog »Anschluss«-a.[149] O tome se na zabavi i najviše govorilo. Priča[ju] se interesantne stvari: naši Nijemci i Nemčurji** jedva čekaju da dođe Hitler u Sloveniju. To ne bi bilo baš tako zanimljivo da i sami seljaci Slovenci [ne] žele to isto. Hitlerovski agitatori izvana i iznutra to iskorištavaju u punoj mjeri. Njihovi automobili i autobusi krstare duž i poprijeko Slovenije drsko izazivajući i šireći bajke o »raju« koji je sada u Austriji i u Njemačkoj. Naši mjerodavni njemu ne smetaju pri tome, nego ometaju one koji to žele suzbiti. O tome ću napisati za »R[undschau«].[150]

2. Bilo je na zabavi i Šepinih [Petka Miletića] ljudi, ali sam opširno objasnio situaciju o toj stvari, tako da je sada u Sloveniji u redu. Izražena je jednoglasno solidarnost s mojim mjerama.[151] Bio sam vrlo ugodno iznenađen pametnim razgovorima i žarom kod ljudi. Bilo mi je jako drago kad sam mogao govoriti i s Birkom [Edvardom Kardeljem]. On je sada opet zdrav, samo nema nikakvog namještenja. Ja mislim da treba njemu dati saradnju s Kanadom, a onome tu uzeti, jer Birk imade uvijek konkretnog materijala sa terena za dopise.[152]

Već sam ti pisao da je u Zagrebu oboljelo [uhapšeno] dosta ljudi zbog turizma*** [španskih poslova] i tako pokvarilo sav posao.[153] Trebat će mnogo vremena da se navadimo za taj sport. Da sam onda išao kada sam ja htio, svega toga ne bi bilo, jer je zaista kriv svemu onaj deran, koji je inače još zdrav i čuva se, jer se trpa sve na njega, a on doduše upućen je u sve.[154]

---

* Uz zaglavlje pisma naknadno je dodato rukom mastilom na ruskom: »[Viktor=Valter]«.

** Pogrdan izraz za Slovence koji su bili pristalice hitlerizma. — *Red.*

*** Vid. str. 43. — *Red.*

Piši mi odmah šta je kod tebe novog. Evo ti nova adresa, ali šalji samo* . . . i ništa drugo.

20. 4. 1938. Zdravo

Viktor

Pisano vjerovatno negdje u Sloveniji; poslato u Pariz, a zatim u Moskvu.

A-CK SKJ, Fond KI, 1938/19.

* Adresa u originalu pisma je izostavljena, a ono što je trebalo poslati označeno je tačkicama. — *Red.*

[IZVODI IZ PISMA KAZNIONIČKOJ ORGANIZACIJI KPJ U SREMSKOMITROVAČKOJ TAMNICI][155]

»... disciplina moje firme [Partije] nije nešto nakalemljeno izvana kao, recimo, u vojsci, nego ona proizlazi iz duboke svijesti svakog pojednica o njegovim dužnostima prema firmi...

[Vi sasvim pogrešno shvatate samokritiku] kao nešto neugodno i štetno po autoritet — nešto što nije dostojno pravog familijarca [partijca], a ne obratno — da je samo samokritika baš jedna od najviših vrlina svakog pravog člana firme [Partije], kojom on sebi ne ruši, nego diže autoritet...«

Napisano 3. maja 1938.

A-CK SKJ, Fond Robija, br. 8521 IV 7—2.

PISMO VALIČU*

[Vorancu Prežihovu, predstavniku KPJ u Parizu]

Moram ti saopštiti da nisam kod toga suviše optimista da su ovdje postignuti u zadnje vrijeme veliki uspjesi na pojedinim sektorima. Moj dolazak bio je skrajnje potreban. Primio sam se posla punom parom i veoma sam zadovoljan.[156]

1. Kongres je svršio s velikim uspjehom, postignuto [je] dugo željeno jedinstvo. U centr[ali] naših ima 8 ljudi, od toga 3 u Izvršnom odboru. Bilo je dobro da sam na vrijeme stigao i razgovarao s našima.[157]

2. Na uskršnje praznike naša slovenska familija [Partija] održala je konferenciju sa 21 učesnikom iz svih krajeva i bio sam lično prisutan. Održana radi Anšlusa. Donijeta rezolucija u duhu proglasa. Govorio sam tom prilikom i o ciglani [robiji], jer je bilo tamo i Šepinih [Petka Miletića] ljudi. Donesena je bila jednoglasno odluka o solidarnosti s mjerama Ćaće [CK KPJ] zbog događaja na cigl[ani].

3. Ovih dana održano inicijativno savjetovanje za cijelu zemlju. 16 prisutno. Imat će to veliki značaj za aktivizaciju u cijeloj zemlji na tome polju. Prije toga sam govorio s glavnima iz oba centra.[158]

4. Bio sam u Mirkovom mjestu [M. Đilasa, u Beogradu] prije nekoliko dana i posvršavao najvažnije stvari.[159]

5. Ovih dana konačno sam sastavio Ćaću za zemlju.[160] Održana je sjednica i donesen niz važnih odluka. Odlučeno je da se u roku 14 dana izda »Prol[eter]«. Izabran je i redakcioni odbor.

6. Proglas je učinio ogroman utisak.** Smatra se da je to najbolji dokumenat što je do danas izdala naša porodica [Partija]. U Srbiji su ga umnožili u 5000 primjeraka, u Sloveniji u 2500. Osim toga, izdaje se za sve tri pokrajine specijalno prerađen prema prilikama. Već su izdane i brošure u tome duhu u Vojvodini, Sloveniji i Hrv[atskoj].[161] U duhu proglasa već se radi punom parom u Slov[eniji], ima već lijepih rezultata.

7. Sad ću morati otići u Želj[ezarovo] mesto [mjesto Ive Marića Split], jer je tamo stanje dosta loše. Izgleda da Želj[ezar] muti.[162]

8. U mome mjestu stoji firma [Partija] najlošije i sada ću se dohvatiti da učinim red i tu.[163]

---

* Na lijevoj margini pisma dopisano je rukom mastilom: »Pismo iz zemlje. Stiglo 25. V 38.« — *Red.*

** Tekst proglasa vid. na str. 30—33. — *Red.*

9. Trebam para. Ovdje sam već pravio korake u tome pravcu i ima izgleda, ali sve je to malo prema ogromnim potrebama koje sada imamo. Ja ne mogu a da ne dam dokle još imam koju paru u džepu kad vidim da se radi, štampa itd. Nastoj da sabereš čim više i pošalješ. Za neki dan će te posjetiti moj čovjek.

10. Režim je ovdje počeo oštru navalu na radn[ički] pokret i ostale demokratske ustanove. Otvoreno se grozi i radi na fašiziranju zemlje. U tu svrhu putuju stalno njegovi ministri u Njem[ačku]. Spremamo se na otpor, jer već zabranjuju sind[ikalne] i kult[urne] organizacije.[164]

11. Postigli smo sporazum sa Živkom [Topalovićem] za akc[iono] jedinstvo i nastup prema ostalim grupacijama. O tome podrobnije usmeno (ne publikovati).[165]

12. Želj[ezaru] oduzeti emigr[acijski] rad i kazati da je to odluka naša.

13. Šta je s Božom [Maslarićem]?[166]

14. Drugi puta trebaš o svemu opširno javiti da mogu donijeti odluke za vas tamo.

15. Za koji dan ću ti poslati pol[itički] članak za »Rundschau« i gledaj da se čim prije štampa.[167]

16. Pošalji mi razne tekuće publikacije jer mi je ... *, a isto tako sve ostale časopise itd.

Pozdrav svima
Oto

Piši odmah

Pisano u Zagrebu poslije 20. maja; poslato u Pariz, a zatim u Moskvu.

A-CK SKJ, Fond KI, 1938/21.

---

* Na ovom mestu nedostaju jedna ili dvije riječi usljed oštećenja pisma (vjerovatno glase: »jako potrebno«). — *Red.*

PROTIV TROCKISTIČKIH ŠPIJUNA I NJIHOVIH POMAGAČA

Agent fašističke špijunske službe u ulozi »pisca«[168]

Na tržištu »literature« pojavila se »novina« Gebelsovog Propagandnog ureda protiv Sovjetskog Saveza.[169]

Ukoliko fašistički agresori hoće bržim tempom da uđu u nove zločine nad narodom, tim intenzivnije rade njihove štamparije i proizvode klevetničku i provokatorsku literaturu protiv SSSR-a, nepokolebljivog bedema mira i zaštitnika nezavisnih naroda.

Novi pogrdni spis potiče iz pera nama poznatog jugoslovenskog trockiste Ante Cilige i izišao je na francuskom jeziku pod senzacionalnim naslovom *U zemlji velike prevare.*

Interesantna je sljedeća činjenica, koja je već postala stalna praksa. Fašistička štampa je i ovog puta, prilikom izlaženja antisovjetske knjige, odustala od reklame, dok su redakcije nekih nazovilijevih i »demokratskih« listova istupale s »objektivnim recenzijama« i time činile dragocjene usluge fašističkoj propagandi u pripremi nove antisovjetske i antikomunističke kampanje.

I ovoga puta, kao već i ranije, prednjačio je »Populaire«, organ Francuske socijaldemokratske partije.[170] Ova činjenica pokazuje da se redakcija ovog lista još nije oslobodila antisovjetskog trockističkog uticaja nekih njenih urednika.

Okolnost da je pisac knjige trockist nije bila dovoljna redakciji [lista] »Populaire« da bi razmislila o skroz-naskroz klevetničkom i provokatorskom sadržaju, nego ona, štaviše, žali da su »kritički duh i objektivnost« za koje se pisac u ovom pamfletu navodno trudio, mogli time donekle biti subjektivno uplivisani.

Vjerovatno se redakcija [lista] »Populaire« rukovodila principom da se protiv Sovjetskog Saveza može i treba od svakog drveta istesati strijela. Drukčije se ne može objasniti zašto se ova redakcija nije jednom zapitala ko je, najzad, taj Ciliga i ko iza njega stoji.

Ali jugoslovenski radnici poznaju vrlo dobro Ciligu kao fašističkog agenta i provokatora, kao izrazitog neprijatelja radničke klase.

Ciliga se uvukao 1919. godine u Komunističku partiju Jugoslavije. S gnušanjem se sjećaju jugoslovenski radnici ovog nenadmašnog karijeriste i dvoličnjaka, tada još vješto maskiranog antiklasnog lupeža.

Ciligina tvrdnja da je on, navodno, bio član Politbiroa KP Jugoslavije čista je laž.[171]

Godine 1921. Ciliga je učestvovao u ustanku hrvatskih i slovenačkih seljaka u Puli (Italija) i izgleda da je bio čak i vođa ustanka. Ustanak je bio ugušen u krvi. Ciliga je »emigrirao« u Jugoslaviju.[172]

Godine 1925. Ciliga je od jugoslovenskih vlasti protjeran u Italiju kao »opasan« komunista. Pretpostavljalo se da će talijanski fašisti strahovito postupiti s ovim bivšim »kolovođom seljačke pobune od 1921. godine«. Ali poslije izvjesnog vremena jugoslovenski radnici su, s velikim iznenađenjem, saznali da talijanski fašisti nisu nanijeli Ciligi nikakvo zlo i da su mu, poslije kraćeg pritvora, dali talijanski pasoš.

Godine 1926. Ciliga je, izdajući se za političkog emigranta, uspio da dođe u Sovjetski Savez i postao član Komunističke partije S. S. Tamo je počeo da organizuje trockističke grupe i među jugoslovenskim emigrantima sprovodio frakcijski i podrivački rad. Godine 1929. bio je isključen iz KPSS, a kasnije uhapšen zbog kontrarevolucionarne djelatnosti i veze s ilegalnim trockističkim aparatom.

Godine 1936. Ciliga je dobio od talijanskog poslanstva u Moskvi pasoš i otputovao u inostranstvo. Od tada, s talijanskim pasošem u džepu, nesmetano posjećuje sve evropske zemlje i svuda sprovodi, po nalogu OVRE (talijanska politička tajna policija) i Gestapoa, kao sasvim obični fašistički najamnik, prljavu antisovjetsku i antikominternističku propagandu.[173]

Ciliga pripada vođama takozvanog trockističkog centra. Sam je o sebi govorio da uživa naročito povjerenje Trockog. U pariskom centru rukovodio je obradom balkanskih zemalja i sam se smatrao za vođu jugoslovenskih trockista.

U posljednje vrijeme pariski centar se počeo naročito interesovati za zemlje Balkana. Razumije se da to nije bila slučajnost, već nalog Berlina i Rima. Još s prošlogodišnjeg moskovskog procesa protiv trockističkih bandita bilo je poznato da je ugovor između Trockog i Hitlerovog zamjenika Hesa dao odriješene ruke fašističkoj Njemačkoj na Balkanu s obzirom na predstojeće planove fašističkih agresora u srednjoj Evropi i na Balkanu, razumije se da podrivački rad trockista dobija tamo naročiti značaj.[174]

Zbog toga nije slučajno da je Ciliga sa sinom Trockog Sjedovom otputovao krajem ljeta 1937. godine u »naročitoj misiji« u Jugoslaviju. Ne treba se ni čuditi što su jugoslovenske vlasti svojevremeno iz Jugoslavije protjeranog »opasnog revolucionara« Ciligu pustile da nesmetano putuje kroz cijelu zemlju i obrazuje trockističke, tj. provokatorske, špijunske i terorističke grupe. Da su ove grupe nastale uz podršku jugoslovenske policije i da je njihov plan rada koordiniran s Nojhauzenom glavnim agentom Hitlerove propagande u Jugoslaviji, za to postoje nepobitni dokazi.[175]

Na vrhu trockističkih grupa, kako u Zagrebu tako i u Beogradu, stoje ne samo već otkriveni provokator Magdić, nego već opštepoznati policijski agenti Ostojić — Knez, Dušan, Pejović i drugi.[176]

Za jugoslovenske radnike nije nikakva tajna da su ove provokatorske i špijunske grupe, čiji je vođa Ciliga, zbrinute obilno novcem od Hitlerovog agenta Nojhauzena. Ovim novcem vode prljavu kampanju protiv jedinstvenog i narodnofrontovskog pokreta u Jugoslaviji, protiv jedinstva opozicione Demokratske stranke, protiv ponovnog uspostavljanja diplomatskih odnosa sa Sovjetskim Savezom i protiv orijentacije Jugoslavije na demokratske zemlje.

Ove grupe, pod nazivom nepostojećeg Akcionog odbora KP Jugoslavije, rasturaju najrazličitije provokatorske letke. U provokativne i špijunske svrhe još se bave i propagandom pridobijanja dobrovoljaca za odlazak u Španiju.[177]

Dalje, poznata je činjenica da se Ciliga u Beogradu sporazumio o saradnji trockističkih grupa s takozvanim »Antikominternovskim komitetom«, čije je rukovodstvo, kao što je poznato, u Berlinu, a čiji je glavni predstavnik u Jugoslaviji opet isti Nojhauzen.[178] U Birou ovog Nojhauzena, u takozvanom »Njemačkom saobraćajnom birou« (u stvari centrali cjelokupnog Hitlerovog podrivačkog rada u Jugoslaviji), održava Antikominternovski komitet svoje sjednice.

Zbog toga se ne može smatrati kao slučajno što su u toj, od Antikominternovskog komiteta izdatoj i besplatno rasturanoj antikomunističkoj biblioteci, objavljeni svi Ciligini članci, koji su puni klevetničkih napada na Sovjetski Savez.

To su činjenice o Ciligi, autoru novog antisovjetskog pamfleta, za koji socijaldemokratski »Populaire«* na tako sraman način pravi reklamu. Jugoslovenski radnici ne sumnjaju ni trenutak u to da je Ciliga tajni agent i provokator, koji je već dugo u najmu fašističkih agresora i koji u zemljama Balkana čini svoja nedjela.

Pisano u zemlji vjerovatno u
Zagrebu, sredinom maja 1938.
Poslato u Pariz.
»Rundschau«,
9. jun 1938, br. 31.
Potpis: W. Viktorow — *Prevod s njemačkog*

* U originalu pogrešno napisano »Duhan« i pogrešno uneta zapeta. — *Red.*

PISMO NA CIGLANU[179]
[Moši Pijade, Kazneni zavod u Sremskoj Mitrovici]

8. jul 1938.

Dragi Mladene,

Već odavno nisam dobio od tebe nikakvih vijesti. Poslije tvoga pisma u aprilu ništa. Na tvoje aprilsko pismo, koje je bilo puno žalbi na teškoće u sprovođenju mojih odluka, ja sam ti odgovorio opširno.[180] U njemu sam tačno kazao kako mislim po pitanju držanja onih elemenata koji neće da se pokore mojoj odluci. Sada tražim od tebe da odredite jednu komisiju iz dobrih familijaraca [članova Partije], koja treba da hitno ispita držanje svih tih nepokornika poslije moga apela, jer ću morati poduzeti radikalne mjere do otpuštanja.

Napolju ima čitav niz stvari za koje će trebati kazniti one koji su u to upleteni: provalu u Slov[eniji] skrivio je jedan Šepin [Petka Miletića] i Torejov [Borisa Vojnilovića] prijatelj, jer je javljao njima o svadbi [konferenciji] u Sloveniji i položaju u familiji [Partiji] napolje. Kod toga je spomenuo šestoricu ljudi koji su onda uhvaćeni.[181] Šepo je napolju preporučio Trilnika kao poštenog i odanog familijarca, koji je na osnovu toga dobio važan i odgovoran rad. Danas imamo nepobitne dokaze da je to od policije plaćeni provokator. Otkriven je sa dve razne strane. On je na tom poslu provaljivao ljude koje je otpremao za Španiju, rasipao prolet[erske] pare i konačno najzad provalio čitav rad na otpremanju ljudi u Šp[aniju] i predao policiji neku Anku Butorac, ženu poginulog Parovića. On i njegovi šefovi polic[ije] nadali su se kod toga dokopati [se] part[ijske] org[anizacije]. Ali su se prevarili, iako je on nastojao svim silama da sazna sve veze i čak meni pisao pismo da neka odmah dođem u zemlju da uredim poslove, jer ništa ne valja. Pri tom je obećavao da je već opremio dva stana za mene. Njega su već na terenu drugovi progledali, ali definitivno se otkrio ovdje. Kako je došao van niko ne zna. Ovdje, znači u Parizu, također je već uspio provaliti neke ljude, jer je stalno u vezi s poslanstvom.[182] Ovdje se povezao s Bobom (Bož[ičem]) i još nekim koji špekulišu sa Šepom. Bobo ima još vezu s tvojom ciglanom. Dakle, špijuni i frakcionaši sarađuju na razbijanju naše Partije. Ali danas su im sljedovi* otkriveni i ja ću sa svom strogošću postupiti sa svima onima koji se nalaze u tom kolu. Trilnika ću objaviti u svim našim publikacijama kao provokatora da

* Tragovi (rečeno rus.). — *Red.*

mu ne bi više uspijevalo provaljivati ljude. Objavi i ti ovo svima na ciglani. Pozovi sve one koji još održavaju privatne veze da prestanu, jer ću otpustiti [isključiti iz Partije] svakoga koji se neće pokoriti. Napominjem da znam i to da je Trilnik bio određen od Šepine grupe za mandatora u Zgb. Njega je instruirao Torej. On se onda s njima dopisivao, a i s Pragom vodio korespondenciju zbog njihovih stvari.[183]

Pozovi Šepu da ti kaže šta on zna o Trilniku. Ja ne vjerujem da je Šepa znao da je provokator, ali Šepina krivica je ogromna. Toreja otpuštam s rada, oficijelno ću to kasnije objaviti. O Šepi i ostalima ću donijeti odluku kada se vratim od Djeda [Kominterne].[184]

Pozovi čitav aktiv, sve što je pošteno, neka se okupi u borbi protiv raznih pokušaja klasnog neprijatelja da razbije naš pokret. Budite budni i provjeravajte svakoga. Slučaj Trilnik jasno pokazuje da neprijatelj ne spava. Frakcijske i grupaške borbe za njega su najplodnije tlo. Šta je s onom provalom u Osijeku?[185]

Kakvo je sada stanje kod vas?

Javljajte se češće.

Naše će pitanje biti sada riješeno skoro.[186]

Budite disciplinovani i čvrsti.

Mnogo pozdrava svima

Ćaća

Pisano u Parizu, poslato u Beograd, a zatim u Sremsku Mitrovicu.

A-CK SKJ, Fond Robija, br. 4854, IV 20—5.

[GEORGI DIMITROVU, GENERALNOM SEKRETARU IK KI]

Dragi druže,

Nalazim se već mjesec dana ovdje u Parizu, kamo sam doputovao po tvom pozivu, da bih nastavio put do tebe.[187] Mada je odmah po mom dolasku javljeno gore, s tim da mi se nabavi sve što je potrebno za put, ja i do danas još uzalud čekam na odobrenje za ulazak. Situacija u našoj porodici [Partiji] zahtijeva da se naše pitanje što prije i brže riješi. Stoga te molim da učiniš sve da dobijem dozvolu za ulazak.

Moje prisustvo na terenu je sada neophodno za porodicu, jer se mora sprovesti čitav niz vrlo važnih mjera kako u vezi s opštom političkom situacijom u zemlji tako i u vezi sa sadašnjom situacijom u našoj porodici. Na terenu sam bio dva i po mjeseca i obišao sve važnije oblasti, ali sam na tvoj zahtjev morao brzo doputovati ovamo i nisam mogao privesti kraju najvažnije zadatke.

Za vrijeme mog boravka na terenu sprovedene su sljedeće stvari:

1) Održan je kongres klasnih sindikata URS-a, na kome je sa socijaldem[okratima] manifestovano potpuno sindikalno jedinstvo. Odluke u rezolucijama prihvaćene su jednoglasno. U novu Centralnu upravu URS-a izabrano je 8 pristalica lijevog krila radničke klase, i to 3 u Izvršni odbor, a 5 u Plenum. Pojedinosti o tome usmeno. Postignuta je jednodušnost u stavu prema sindikatima koji nemaju klasni karakter (HRS itd.) u tom smislu da se s njima mora postići akciono jedinstvo. (Protiv ovoga su socijaldem[okratski] vođi prije održavanja kongresa bili zauzeli suprotno stanovište.) Radnički sindikalni listovi — socijaldem[okratski] i lijevi — treba da se smatraju kao zvanični i ne smiju se više međusobno napadati, već treba da vode drugarsku principijelnu diskusiju. Socijaldem[okratski] listovi ne smiju više napadati SSSR. Donijeta je odluka protiv isključivanja lijevih pristalica iz sindikata i da se oni koji su ranije isključeni moraju ponovo primiti u sindikat itd.[188] U sindikalnom pokretu koji ima klasni karakter postižu se vrlo dobri rezultati zahvaljujući ispravnom radu naših drugova, o čemu ću druge pojedinosti saopštiti usmeno.

2) Odmah poslije kongresa socijaldem[okratski] vođi održali su zajedničku konferenciju s našim drugovima i dogovarali se o jedinstvenim akcijama na političkom planu.[189] Došlo je do dogovora da se i političke akcije sprovode zajednički i da se jedinstveno nastupa prema

Udruženoj opoziciji itd., ali na zahtjev socijaldem[okrata] *ovaj dogovor ne smije se saopćavati javnosti.*[190] Molim te da to imaš u vidu!

3) U mom gradu održana je (legalno) zemaljska konferencija Inicijativnog odbora Radničke partije, na kojoj su prisustvovali delegati iz Srbije, Makedonije, Crne Gore, Slovenije i Hrvatske. Na ovoj konferenciji su usvojene važne odluke o daljem radu. Konačno je razjašnjeno šta treba da predstavlja ova Radnička partija. Izabrano je centralno rukovodstvo od tri čovjeka i potvrđena su pokrajinska rukovodstva. Pojedinosti o ovom važnom pitanju usmeno.

4) U aprilu je održana konferencija slovenačke KP, na kojoj sam i ja prisustvovao. Konferencija je održana prije svega povodom »Anschluss«-a i donijela je važne odluke o borbi protiv hitlerovskog uticaja i prodiranja u Sloveniju. Do danas je naša slovenačka Partija izdala dvije brošure i proglase protiv hitlerovske opasnosti.[191] Ona već postiže lijepe rezultate na planu zbijanja redova svih društvenih krugova u Sloveniji protiv Hitlera.

5) U duhu proglasa CK KPJ od marta ove godine naša Partija vodi vrlo živu akciju na planu zbijanja redova svih patriotskih snaga protiv Hitlerovskog prodiranja u Jugoslaviju, koje je pojačano zahvaljujući zločinačkoj Stojadinovićevoj politici. U tu svrhu izdali smo jednu brošuru specijalno za seljake u Hrvatskoj i Vojvodini.[192]

Organizaciono stanje Partije

U Sloveniji je stanje u Partiji sređeno zahvaljujući postojanju vlastitog CK i prilično dobrom rukovodećem kadru. Danas je Partija u Sloveniji povezana sa svim mjestima odn[osno] u svim važnijim mjestima postoje partijske organizacije.[193]

U Hrvatskoj postoji CK, koji je izabran još prošle godine na kongresu KPH. Sada smo izvršili reorganizaciju rukovodstva, pošto je do sada glavna pažnja bila posvećena sindikatima, dok su ostali sektori bili zanemareni, pa zbog toga Partija u Hrvatskoj nije bila povezana sa svim mjestima.[194]

U Srbiji postoji pokrajinsko rukovodstvo, ali tamo su mladi ljudi. U ovoj pokrajini osjeća se stalna potreba za sposobnim ljudima i kadrovima. Inače, u Srbiji postoje partijske organizacije u svim mjestima u unutrašnjosti i autoritet Partije i njena suradnja s ostalim strankama najbolji su u poređenju s ostalim krajevima.[195]

U Crnoj Gori postoji Pokrajinski komitet, međutim stanje tamo nije najbolje zato što postoje izvjesni nezdravi elementi koji vrše uticaj.[196]

U Bosni i Hercegovini se konačno uspjelo stvoriti partijske organizacije u važnijim mjestima. Bilo je potrebno da se održi jedna kon-

ferencija na kojoj bi se konačno izabralo rukovodstvo za Bosnu. Konferencija je, međutim, odložena zbog mog odlaska.[197]

U Vojvodini postoje pokrajinsko rukovodstvo i organizacije gotovo u svim mjestima. Po svom radu partijske organizacije tamo spadaju među najbolje organizacije.[198]

Posljednje godine nije došlo do većih provala partijskih organizacija osim u Srbiji, i to u Nišu u jesen prošle godine.[199] Martovska provala ove godine u Zagrebu posljedica je provokacije i zahvatila je samo tehnički aparat za dobrovoljce za Španiju. Rukovodilac ovog aparata bio je plaćeni provokator, koga je iz Kaznenog zavoda preporučio Petko Miletić kao povjerljivog čovjeka. On je sada potpuno razotkriven i nalazi se ovdje u službi jugoslovenske »Ohrane«.[200]* U junu ove godine došlo je do provale u Sloveniji, za šta krivicu snosi jedan bivši politički zatvorenik, koji je iz frakcionaških razloga u jednom pismu pisao Petku M[iletiću] o partijskoj konferenciji i naveo imena šest ljudi. Ovih šest ljudi su zbog toga uhapšeni, ali se provala nije dalje proširila. Opet je uhapšen Birk [Edvard Kardelj], koji se već bio legalizovao.[201]

U svim partijskim organizacijama stanje je normalno i zdravo, osim u Dalmaciji, gdje postoje dvije grupe čiju međusobnu borbu odavde provocira Željezar [Ivan Marić].[202]

U kaznioni u Sremskoj Mitrovici stanje je još nesređeno. Dvije trećine s [M.] Pijade na čelu drže se disciplinovano i pokoravaju se odlukama. Jedna trećina, u kojoj se nalazi većina onih koji su isključeni zbog lošeg držanja pred klasnim neprijateljem, kao i nekoliko intelektualaca — na čelu ove trećine nalazi se Petko Miletić — čini nevjerovatne gluposti i ispade protiv Partije. Moša Pijade naziva ovu grupu najvećim zločincem itd. Ovdje u Parizu ova grupa uživa podršku Željezara i Obarova [Labuda Kusovca]. Uspio sam lokalizovati borbu u kaznioni da ne prodre u partijske organizacije van. Partijske organizacije u Sloveniji, Hrvatskoj i Srbiji dale su najoštrije izjave protiv pokušaja grupe Petka Miletića da razbije jedinstvo naše Partije. Materijal o stanju u kaznioni poslao sam vam davno, a čitavu stvar objasniću i usmeno.

Rukovodstvo u zemlji

U zemlji sam formirao Privremeno rukovodstvo za tekući rad, i to od nekoliko članova CK Slovenije, CK Hrvatske i nekoliko iz Srbije. U Privremenom rukovodstvu se nalaze tri člana CK KPJ koji

* Misli se na jugoslovensku političku policiju po uzoru na rusku »Ohranu« (»Bezbjednost«). — *Red.*

su izabrani na partijskoj konferenciji 1934. godine. Ja sam održao jednu sjednicu s ovim rukovodstvom. Članovi rukovodstva nalaze se svaki u svojoj pokrajini. Na toj sjednici su usvojene mnoge značajne odluke, koje važe dok se ne riješi pitanje naše porodice kod tebe. Odlučeno je da se »Proleter« izdaje u zemlji, ali zbog mog odlaska to je odloženo. U sprovođenju svih ovih zadataka iskrsavaju ogromne teškoće, jer je nestašica materijalnih sredstava veoma velika. Već čitavu godinu dana nisam od tebe dobio ništa, dok ranije nije vođen takav kurs da se materijalna sredstva nabavljaju na terenu.[203]

Druže Dim[itrove], do danas smo uspjeli ne samo da Partiju sačuvamo od dubljih potresa nego su postignuti i lijepi rezultati u radu. To nam je pošlo za rukom zato što na terenu postoji zdrav elemenat, odan Partiji i KI. Opasno je, međutim, produžavati današnju situaciju. Među emigracijom ima veoma loših pojava. Kad sam krenuo u zemlju, oduzeo sam Robertu [L. Kusovcu] i Željezaru njihove funkcije zbog frakcionaštva. Međutim, poslije mog odlaska ovdašnja bratska partija* je pozvala Željezara k sebi i dala mu mandat za rad među našim emigrantima. On to zloupotrebljava i priča okolo da uživa povjerenje KI, da ne postoji rukovodstvo, jer on ne priznaje nikoga. Njegov rad među ovdašnjim jugoslovenskim studentima je vrlo destruktivan i sektaški, što se može loše odraziti u zemlji, pošto se ti ljudi vraćaju natrag. Ko je to udesio da on ponovo dobije ovaj posao? Možda Bogdanov [Anton Ivanov], koji je razgovarao s njim i s Robertom kada je putovao na jug?[204] Zašto on tada nije pozvao mene na dogovor, jer sam ja u to vrijeme još bio ovdje? Ako se nije moglo pomoći, onda bar nije trebalo stvarati kaos. U stvar ovdašnjih emigranata se ne miješam dok to ne bude riješeno kod tebe. Rukovodstvo koje je ovdje postojalo dogovorno sam odvojio od te stvari. Ljudi sada čekaju na tvoju odluku. O svim ostalim političkim i drugim važnim pitanjima, kojih ovdje ima veoma mnogo, podnijeću ti usmeni izvještaj, ili ću ti, ako je potrebno, o tome podnijeti iscrpan pismeni izvještaj.

Druže D[imitrove], molim te zauzmi se da bi se naše pitanje riješilo što prije. Ako nije potrebno da doputujem k tebi, onda te molim da mi dozvoliš da otputujem u zemlju da bih pružio pomoć koliko mogu. Ako se nema povjerenja u mene, onda je neophodno da se naimenuje neko drugi i da mu se da moralna podrška. Ali ne bilo ko iz ove trule emigrantske sredine. Osjećam veliku odgovornost pred Partijom u zemlji i ne mogu dalje ovdje ovako sjedeti.

* Misli se na KP Francuske. — *Red.*

Ostajem pri tome da se mora oslanjati na kadrove u zemlji i da rukovodstvo treba da bude dolje, u zemlji, pod kontrolom Partije.*

S drugarskim pozdravima

Valter

Napisano u Parizu sredinom jula 1938 i poslato u Moskvu.

A-CK SKJ, Fond KI, 1938/22. *Prevod s njemačkog*

* Na poleđini izvještaja Marek (Stanke Dimitrov) dopisao rukom na ruskom »Predao Jugosloven Lovšin [Josip Kopinič] koji je danas stigao iz Španije, videvši se s drugom Valterom. 21. VII 1938. god. Marek«. — *Red.*

SEKRETARIJATU KPF[205]

Poštovani drugovi,

Saznali smo da je s vaše strane drugu Mariću ponovo povjerena glavna odgovornost za rad u jugoslovenskoj jezičkoj grupi.

U obostranom interesu, obavezni smo da vam hitno javimo sljedeće:

Druga Ivu Marića smo vam u septembru 1937. godine preporučili za rukovođenje u jugoslovenskoj jezičkoj debatnoj grupi kada je kao naš politički emigrant došao u Francusku i zbog toga vam je tadašnji rukovodilac za španjolske poslove Obarov [Labud Kusovac] njega kao takvog i predložio. Taj predlog je tada saopšten i KI.

Krajem marta 1938. bili smo prisiljeni da mu zbog njegovog antipartijskog rada bez daljnjega uskratimo povjerenje. I to iz sljedećih razloga:

1. Marić je tešku situaciju u našoj Partiji iskoristio za razbuktavanje nove frakcijske borbe.

2. Koliko znamo, njegov rad je pokazao da on nije bio dorastao zadatku.

Postoji i treći krajnje važan razlog koji nas je prisilio da mu uskratimo povjerenje. Postojala je bojazan da bi on svojim ponašanjem mogao teško kompromitovati rad. O tome možemo dati samo usmeno objašnjenje preko našeg sadašnjeg predstavnika u Francuskoj. A i drug Le Gro [Moris Trean] je o tome unekoliko informisan.[206] Taj razlog je već sam po sebi dovoljan da se takav čovjek smjesta odstrani od političkog rada.

Zbog djelovanja pod tačkom 1, u našoj Partiji je pokrenuta istraga protiv Marića. Naš zaključak je Mariću saopšten i izneseni su mu ovdje navedeni razlozi, što je on primio k znanju. Isto tako je naš zaključak saopšten KI.

Ne ulazeći u naše unutrašnje partijske teškoće, ipak smatramo da vam moramo saopštiti da je Marića prošle godine za taj rad predložilo ono isto rukovodstvo kojem je pripadao nekadašnji sekretar naše Partije Gorkić.

Naša Partija je za rad u jugoslovenskoj jezičkoj grupi veoma zainteresirana. Jugoslovenski radnici u Francuskoj su takođe velikim

dijelom sezonski radnici i zbog toga je njihov značaj za našu zemlju naročito velik.

Najpoželjnije rješenje za rukovođenje radom naše debatne grupe bilo bi u tome da jedan Jugosloven koji je emigrirao u Francusku, a koji je član naše Partije, bude odgovoran za taj rad. Pošto, po svemu sudeći, u takvim snagama oskudijevamo, predlažemo vam, u obostranom interesu, druga Karla Hudomala za obavljanje dosadašnje Marićeve funkcije. Aktivan je u omladinskoj sekciji, a član je Partije od 1924. godine. Apsolvirao je zapadnoevropsku političku školu (KUNMZ).* Godine 1934. postao je član Centralnog komiteta KPJ, kasnije član Politbiroa, a 1936. godine, na insistiranje sekretara Gorkića, bio je lišen svih funkcija i odstranjen iz CK. Ima dugogodišnje iskustvo u radu, koji je obavljao u najtežim uslovima. Od avgusta 1937. godine nalazi se u Francuskoj kao politički emigrant i živio je kod svojih rođaka u Pa-de Kaleu,** gdje je aktivno sarađivao u tamošnjim jugoslovenskim organizacijama.

Krajem marta ove godine povjerili smo mu uredništvo slovenačkog lista za jugoslovensku emigraciju, sa zadatkom da uz vaš pristanak preuzme rukovođenje političkim radom jugoslovenske debatne grupe.[207]

Vjerujemo da će biti vrlo korisno ako se to sprovede u djelo i u interesu stvari molimo vas da mu sa svoje strane za to date ovlašćenje.

Naš predlog da se Hudomal postavi na Marićevo mjesto saopšten je i KI, kojoj šaljemo i kopiju ovog pisma.

Centralni komitet
Komunističke partije Jugoslavije

Pisano u Parizu verovatno u julu 1939.

A-CK SKJ, Fond KI, 1938/33.

---

* Komunistički univerzitet nacionalnih manjina Zapada. — *Red.*
** Pas-de Calais. — *Red.*

ZA D[IMITROVA]

[Georgi Dimitrovu, generalnom sekretaru IK KI]

Izvještaj

Prije kratkog vremena poslao sam po Valdesu [Josipu Kopiniču] nekoliko kraćih informacija o stanju u zemlji,* i to poglavito o radu i razvoju Partije.[208] Sada želim da dam dalje informacije o političkoj situaciji i o odnosima snaga među pojedinim partijama.

Politička situacija

Poslije »Anschluss«-a i poslije sve češćih posjeta Stojadinovića, odnosno njegovih ministara, Berlinu i Rimu, u svim pravcima se osjeća sve snažnija reakcija koju vrši Stojadinovićev režim. Ovaj pritisak uglavnom najviše osjeća radnička klasa. Tako je nedavno zabranjen »Radnik« (sindikalni list URS-a za Hrvatsku), koji je izlazio gotovo tri godine i koji je dostigao tiraž od 14 000. Umjesto »Radnika« bio je prijavljen jedan drugi list. Režim ga, međutim, nije dozvolio. Isto tako, zabranjuju se ostali listovi lijevih radnika. U Sloveniji su jedan za drugim zabranjena tri lista lijevih radnika. U Zagrebu je zabranjen časopis »Kultura«[209] itd. Režim ne dozvoljava da se piše o njegovoj spoljnoj politici. Cjelokupna opoziciona štampa smije da registruje samo ono što propusti »Avala«, tj. smije samo da citira vladinu štampu.[210] Opoziciona štampa ne smije da piše negativno o Stojadinovićevim saveznicima— o Hitlerovoj i Musolinijevoj vladi.

Borba protiv profašističke spoljne politike vodi se uglavnom usmeno i pomoću polulegalnih i ilegalnih brošura.

Pokret narodnih masa protiv ovakve politike pojačao se prije svega poslije »Anschluss«-a. Tome je mnogo doprinio i naš proglas od marta ove godine. Naša parola: »Zbijanje redova svih demokratskih i patriotskih elemenata u borbi protiv nadiranja Hitlerovog fašizma i protiv njegovog saveznika Stojadinovića«, naišla je na snažan odjek ne samo kod cjelokupne radničke klase nego i kod većine opozicionih stranaka, pa čak i kod jednog dijela članstva JRZ (Stojadinovićeve stranke), i JNS (Jevtićeve stranke). Tako je u Sloveniji u Ptuju formiran jedinstveni odbor za borbu protiv Hitlerove propagande.[211] U ovom odboru sa-

* To Titovo pismo Dimitrovu vid. na str. 55—59. — *Red.*

rađuju članovi JNS, JRZ, socijaldemokrati i komunisti. Na čelu odbora nalazi se gradonačelnik Ptuja. Osim toga, i u svim ostalim mjestima stvaraju se jedinstveni odbori različitih političkih struja za odbranu Slovenije od Hitlerove propagande. Pri tom je posebno aktivna omladina, koja se gotovo sva ujedinila oko ovog pitanja. Glavnu ulogu u ovom pokretu igra naša Partija, koja je sebi kao glavni zadatak postavila borbu protiv opasnosti koju predstavlja Hitler. KPSL je do danas već izdala tri brošure i mnogobrojne letke protiv Hitlerove propagande u Sloveniji. U početku je dr Korošec, ministar unutrašnjih poslova, pokušavao da spriječi ovaj pokret i omete inicijativu naše Partije. Međutim, naišao je na otpor ne samo radničke klase i opozicionih elemenata nego i na otpor sopstvenih pristalica. Pod pritiskom slovenačkog naroda, režim je bio prinuđen da preduzme izvjesne mjere protiv hitlerovske drskosti u Sloveniji — protiv isticanja njemačkih zastava s kukastim krstom, protiv fašističkog pozdrava itd.[212]

Isto tako, proglas naše Partije naišao je na snažan odziv u Srbiji. Tamo je rastureno preko 5000 primjeraka i oni služe kao osnova za jedinstvenu saradnju radničke klase i opozicionih grupa.

U Hrvatskoj se našoj liniji u proglasu prigovara da kao preduslov za saradnju u odbrani Jugoslavije ne stavlja najprije rješenje hrvatskog pitanja. Osim toga, smatra se da nije pravilno što se pozivaju i pošteni elementi iz redova JRZ i JNS. Ovakvo sektaško stanovište imaju čak neki članovi naše Partije i odgovorni funkcioneri u Hrvatskoj.[213]

Osim borbe protiv Hitlerove propagande i Hitlerovog uticaja u Jugoslaviji, naša Partija daje inicijativu za mobilizaciju javnog mnjenja u korist Čehoslovačke. Naša Partija pri tom zahtijeva da jugoslovenska vlada otvoreno izrazi svoju spremnost da pomogne Čehoslovačkoj u slučaju napada na nju. Organiziraju se i održavaju predavanja i manifestacije u korist Čehoslovačke. U ovim akcijama ne učestvuju samo predstavnici radničke klase i demokratske opozicije nego i mnoge pristalice vladine stranke i JNS.[214]

U čemu se sastoji Hitlerova propaganda u Jugoslaviji

Odmah poslije »Anschluss«-a Sloveniju su preplavili razni fašistički agenti. Oni su prije svega među seljacima — i to ne samo u pograničnoj oblasti nego i u unutrašnjosti — širili najrazličitije fantastične glasove da danas u Njemačkoj, a i u Austriji poslije »Anschluss«-a, ima svega dosta i da je sve jeftino, da više nema nezaposlenih itd., da danas u Njemačkoj ima dovoljno posla i za one koji žele da idu iz Slovenije. Filijale njemačkih banaka u Sloveniji dobile su na raspolaganje izvjesne sume novca. One sada daju jeftine kredite. Pomoću ovih kredita Nijemci kupuju zemlju od slovenačkih seljaka, naročito u pograničnoj oblasti. Njemačke seljake iz okoline Maribora i iz Kočevja vrbuju za rad u

Njemačkoj. Poslije nekoliko mjeseci oni se vraćaju nazad dobro obučeni za širenje fašističke propagande u svome mjestu. U početku su slovenački seljaci nasijedali ovoj propagandi. Oni su govorili: »Sada kada k nama dođe Hitler, granica će opet biti otvorena od Ptuja do Hamburga, kao što je to bilo prije rata i mi ćemo opet moći da idemo na rad i dobro da zarađujemo«. Ovakve iluzije sada postepeno nestaju zahvaljujući mobilizaciji svih slovenačkih patriota protiv ovakve propagande.

U Vojvodini i Slavoniji osjećaju se isto tako snažan pokret i Hitlerova propaganda među Nijemcima. U ovim krajevima su svi Hitlerovi ljudi ušli u JRZ iz zahvalnosti prema Stojadinoviću zbog njegove prohitlerovske politike. Međutim, u ovim oblastima oni nisu tako kompaktni kao u Sloveniji zato što postoji dovoljno snažna struja protiv vođenja svih Nijemaca u tom smjeru, odnosno zato što nisu svi fašistički orijentirani.

Stojadinovićeva vlada

Stojadinović se oslanja na JRZ u koju su ušli: Jugoslovenska muslimanska stranka dr Spaha, Slovenačka ljudska stranka popa Korošeca i radikalna (mladih), dio JNS i još neke stranke, i to uglavnom oni elementi koji idu uz svaki režim. Ove stranke i ovi elementi predstavljaju današnji parlament, na koji se oslanja vlada Stojadinović—Korošec. Glavnu snagu predstavlja Korošec, a poslije njega Spaho; bez ove dvije stranke Stojadinovićeva vlada ne bi mogla opstati. Za saradnju ovih stranaka i njihovo učešće u vladi beogradski vlastodršci dali su dobre pare. Korošec je dobio 80 do 90 miliona dinara za saniranje svojih zadruga. Isto tako, Spaho je dobio naknadu za zemlju begova i razne druge privilegije. Međutim, već danas se među pristalicama Korošeca i Spaha osjeća sve jače nezadovoljstvo zbog profašističke politike Stojadinovićeve vlade. Naša parola u Sloveniji glasi: »Korošec treba da istupi iz Stojadinovićeve izdajničke vlade«. Isto tako u Bosni ne napapadamo Spaha direktno, već zahtijevamo da se povuče iz vlade. Ovakva taktika neophodna je zbog njihovih pristalica, koji su u većini demokratski orijentirani, ali ih danas ipak još slijede. U Sloveniji je ova parola naročito uspješna zbog opasnosti koju predstavlja Hitler.

Zbog pritiska iznutra, iz redova pristalica JRZ, naročito zbog sve većeg nezadovoljstva širokih slojeva opozicije, u koje spada i radnička klasa, Stojadinovićeva vlada je prinuđena da daje nekakve izjave o vjernosti saveznicima itd. Stalno i na sva usta ona govori o politici »neutralnosti« kao najkorisnijoj za narod Jugoslavije. Govoreći o trogodišnjem bilansu Stojadinovićeve vlade, vladina štampa mjesecima je pisala o fantastičnim uspjesima i o blagostanju koji su postignuti

zahvaljujući Stojadinovićevoj politici.[215] Ni jedan jedini opozicioni list nije smio napisati nijednu riječ kritike.

Udružena opozicija

Od »Sporazuma« sklopljenog u oktobru prošle godine nije se otišlo dalje u vezi s borbom za one zahtjeve koje »Sporazum« sadrži. Kod srpskog dijela Udružene opozicije došlo je do velikog nezadovoljstva zbog neaktivnosti njegovih vođa Davidovića, Stanojevića i Joce Jovanovića. Dragoljub Jovanović, koji se ujedinio s komunističkim renegatom Životom Milojkovićem, socijalistom Divcem, demokratom Ribarom i s još nekima, koristi ovo nezadovoljstvo i sprovodi separatističke akcije, koje mogu prouzrokovati cijepanje Udružene opozicije. Ova opoziciona grupa izdala je program s 80 tačaka, od kojih je većina ispravna.[216] Ali način na koji oni sprovode akcije u narodu vodi cijepanju, a ne zbijanju svih demokratskih elemenata u Srbiji. Stojadinović veoma vješto podstiče ovaj razdor u redovima Udružene opozicije. Naš stav prema takvim akcijama jednog dijela Udružene opozicije je negativan, čak i kada bi taj dio bio lijevi. Mi zahtijevamo da se sve demokratske snage, uključujući i radničku klasu, zbiju i ujedine u borbi protiv Stojadinovićeve vlade i za demokratska prava. U postupcima Dragoljuba Jovanovića često se izražavaju u potpunosti trockističke tendencije (on je stvarno u dosluhu s nekim trockistima); on je nezadovoljan, jer smo mi protiv njegove razbijačke taktike.

Ovih dana sprema se doček dr Mačeku u Beogradu. Dr Maček će održati zajednički zbor s Davidovićem i još nekima. Osim toga, s vođama Udružene opozicije vodiće se izvjesni pregovori o različitim pitanjima i o taktici. Vladina štampa piše veoma ironičnim tonom na račun posjete dr Mačeka i na račun razgovora s ostalim vođama Udružene opozicije.[217] Ona podvlači da bi dr Maček bolje uradio kada bi došao na dogovor sa Stojadinovićem.

Inače u Srbiji, a naročito u njenoj unutrašnjosti, naš uticaj na opoziciju je veoma velik. U svim akcijama i na skupovima ostvaruje se saradnja. Vođe Udružene opozicije nisu protiv saradnje s nama, već se, naprotiv, prema nama drže prilično lojalno. Inicijativni odbori radničke partije održavaju vezu s njima.

Hrvatski pokret

U Hrvatskom pokretu — HSS — dolazi do sve veće diferencijacije. Nema više onog monolitnog jedinstva hrvatskog naroda o kojem se toliko mnogo pričalo. Frankovci-fašisti pod vođstvom dr Buća otvoreno napadaju vođstvo HSS i dr Mačeka. Među pristalicama jednih i drugih već dolazi do sukoba, što znači da frankovci-fašisti premlaćuju

pristalice i funkcionere HSS. Osim toga, između reakcionarnih klerikalnih i lijevih pristalica HSS razvija se borba, koja se sve snažnije izražava u štampi.[218] Dalje, postoji jedna grupa oko »Obzora«. U ovoj grupi nalaze se prije svega predstavnici hrvatske buržoazije, koji plediraju za sporazum sa Stojadinovićem i za učešće u vladi. Između ove dvije struje vodi se dosta snažna borba, koja se sve više vodi javno. Do sada u vodstvu HSS preovlađuju reakcionarni, mada ne sasvim otvoreno fašistički elementi: Košutić, Reberski i drugi. Ali sve više raste nezadovoljstvo seljačkih masa zbog reakcionarnih i fašističkih pogleda štampe HSS. Štampa HSS stalno napada Sovjetski Savez i nas. Međutim, dolje, naročito u selima i malim gradovima, gdje se gotovo svi [naši] članovi nalaze u organizacijama, a mnogi i na vodećim funkcijama HSS, razvija se saradnja naših članova s HSS. To je slučaj pogotovo u »Gospodarskoj slozi« i »Seljačkoj slozi«.[219]

Najbolji odnosi postoje između nas i samostalnih demokrata. Naši drugovi i drugarice rade među pravoslavnim seljaštvom »Seljačkog kola«. To su kulturne organizacije Samostalne demokratske stranke. Samostalni demokrati nam stavljaju na raspolaganje svoje listove i pozivaju nas na saradnju u štampi. Svi njihovi listovi bez izuzetka veoma dosljedno vode borbu protiv fašizma i reakcije.[220]

Hrvatski pokret u cjelini, iako u njemu postoje mnogobrojni reakcionarni i fašistički elementi, još predstavlja najjači i najznačajniji demokratski faktor među svim građanskim grupacijama. Takvim ga čini kolosalna većina seljaštva, koja i sačinjava ovaj pokret, i to većina srednjeg i siromašnijeg seljaštva. Naš glavni zadatak u Hrvatskoj je u tome da onemogućimo fašizaciju ovoga pokreta i da razvijemo demokratsku udarnu snagu ovoga pokreta na čitavoj liniji. Opasnost od fašizacije postoji, jer su seljaci i sitna buržoazija sve nezadovoljniji pasivnom politikom dr Mačeka i zbog toga lako mogu pasti pod uticaj demagoške fašističke propagande frankovaca.

Gotovo u svim drugim krajevima razvija se više ili manje saradnja između nas i ostalih demokratskih grupacija. U Vojvodini se ovaj narodni front zove »Vojvođanski pokret«.[221] On obuhvata većinu stanovništva u Vojvodini i ne postoji samo stvarno nego i formalno. U ostalim pokrajinama narodni front postoji stvarno, iako se inače tako ne naziva. On formalno ne postoji zbog vladinog terora i zbog straha vodećih ljudi od kompromitovanja. Ali to nije važno kad se i bez toga vode akcije.

Sindikalni pokret

Pisao sam već o rezultatima kongresa URS-a. Jedinstvo postignuto na ovom kongresu sada se još više proširuje i jača. Ovi rezultati i manifestovanje jedinstva na kongresu mnogo su uplašili vladu i ostale

protivnike klasnog sindikalnog pokreta. Vlada i svi ostali protivnici radničke klase nadali su se da će na ovom kongresu doći do razračunavanja i rascjepa između pristalica socijalista i komunista. Poslije kongresa vlada je počela sve više napadati sindikalni pokret [zabrana »Radnika« itd.]. Taktika i odluke kongresa sindikata o odnosima sa sindikalnim organizacijama HRS-a itd. koje nemaju klasni karakter, takođe su razočarala vladu. »Radnik« je zabranjen najviše zbog toga što je bio stalni propagator neophodnosti zajedničkih akcija s HRS-om i s drugim organizacijama koje nemaju klasni karakter.

Vođstvo HRS-a je reakcionarno i uglavnom se suprotstavlja jedinstvenoj akciji s URS-om. HRS i njegova štampa stalno napadaju klasne sindikate. Ali dolje među nižim organizacijama URS-a i HRS-a sve češće dolazi do zajedničkih akcija. Ovih dana održan je u Varaždinu zajednički zbor URS-a i HRS-a.[222] Na zboru je učestvovalo preko 4000 ljudi. Govorili su predstavnici obiju sindikalnih organizacija Vođstvo HRS-a pokušava isključivanjem da spriječi ovo akciono jedinstvo s URS-om. Međutim, nezadovoljstvo članstva HRS-a zbog toga je sve veće i mnogi su zbog toga izišli iz HRS-a. Predstavnici URS-a pokušavaju sada da organiziraju zajedničku akciju s HRS-om protiv JUGORAS-a (vladinih sindikata, koje vlada sve više forsira, dok druge suzbija). Vlada se sada još ne usuđuje da preduzme snažniji frontalni napad na klasne sindikate, ali pokušava da napadne samo pojedine sindikalne organizacije i radnička kulturna udruženja. Ona na sve načine favorizuje svoje sindikate, u koje su obavezni da stupe svi oni radnici koji rade u državnim preduzećima ili su s njima povezani.

Kom[unistička] partija

O radu Komunističke partije pisao sam i prošli put. Sada ću saopštiti samo nekoliko novih stvari. Prije nekoliko dana održana je partijska konferencija za Bosnu i Hercegovinu.[223] Na konferenciji je izabrano rukovodstvo za ovu pokrajinu. Poslije možda 15 i više godina, ova važna pokrajina, u kojoj je teška industrija u Jugoslaviji najrazvijenija, danas prvi put ima svoje sopstveno rukovodstvo i organizacije koje su ponovo osnovane. Osim toga, održana je partijska konferencija i u Crnoj Gori. Prema izvještaju, na ovoj konferenciji je osuđena destruktivna i frakcionaška djelatnost P. Miletića.

Sada u svim pokrajinama Jugoslavije postoje partijske organizacije, koje su povezane s rukovodstvima. Samo u Makedoniji ova stvar još nije sređena, iako postoje mjesne organizacije, koje, međutim, nisu povezane ni međusobno niti s pokrajinskim rukovodstvom.[224] Uslovi su i tamo veoma dobri, ali nema rukovodećeg kadra iz same Makedonije. Neophodno je da se ovo pitanje što prije riješi.

Prije mjesec dana održan je plenum CK KPH.[225] Na plenumu je došlo do razmimoilaženja sa članovima CK iz Dalmacije. Ja još nemam pismeni izvještaj o plenumu CK KPH, ali moram napomenuti da kod starijih drugova iz Dalmacije postoje prilično nezdrave tendencije. Prema izvještaju, na primjer omladinskog delegata koji je došao ovamo, ti drugovi su u Dalmaciji Partiju gotovo likvidirali i čitav rad su prenijeli na »Radničku partiju«, koju oni smatraju zamjenom za Komunističku partiju.

Rukovodeći drugovi iz Dalmacije su veoma nedisciplinovani, što je stara, dobro poznata stvar. Ali u posljednje vrijeme situacija se pogoršala i zbog toga što su pojedini ljudi, kao što je Željezar [Ivan Marić], lansirali odavdje u zemlju različite glasine. Oni su pozvali članove Partije da se ne pokoravaju nikakvim odlukama CK KPJ, jer su u njemu svi sumnjivi itd. Preko raznih svojih porodičnih veza, Željezar je u zemlju poslao direktive u kojima izjavljuje da je dobio mandat od KI da vodi Partiju. Ja preduzimam odlučne mjere protiv ovakvog štetnog rada, iako se on u samim partijskim organizacijama ne može mnogo odraziti. Naime, partijske organizacije su zdrave, i utoliko više ovakva štetna djelatnost izaziva zbrku na periferiji kod simpatizera itd.

U ovoj teškoj situaciji u kojoj se posljednje godine nalazi naša Partija moglo se najbolje vidjeti koliko neko vrijedi kao član Partije i moram podvući da će biti nužno našu Partiju dobro očistiti od raznih tuđih elemenata koji su u nju prodrli. Neophodno je čim prije preduzeti takve mjere da ne bi bilo suviše kasno. Naša Partija ima u zemlji veoma dobre i odane kadrove. Ona vjeruje u KI i nada se da će se naše pitanje čim prije i što pravilnije riješiti uz pomoć KI. Uprkos svim teškoćama, Partija se razvija i njen politički uticaj raste. Većina članova već danas pravilno sprovodi liniju VII kongresa KI i s veoma dorbim uspjesima radi na svim sektorima.

O frakcionaškim borbama partijski kadar u zemlji neće ni da čuje. Svako ko bi htio nešto da pokuša u tom smislu osuđen je na neuspjeh. Ali ako spolja dopru glasine koje se ne mogu tako lako kontrolisati, može se, uprkos tome, izazvati opasna zbrka.

Zahvaljujući upravo potpunoj odanosti aktiva naše Partije KI, nijedna akcija raznih trockista u Jugoslaviji nije uhvatila korijena. Ipak je neophodno biti veoma budan, jer oni pokušavaju preko raznih nezdravih elemenata zatrovati našu Partiju iznutra. Slučaj u Mitrovici spriječili smo energičnim mjerama.

Omladina

Omladinski pokret u zemlji razvija se prilično dobro. Već je prevaziđeno sektaštvo kod nekadašnjih članova SKOJ-a i oni danas veoma dobro shvataju zadatke omladinskog pokreta. To najbolje dokazuju

razne akcije koje omladina izvodi ili u kojima učestvuje (doček Beneša, Delbosa, razne manifestacije u korist Čehoslovačke, Francuske itd.). Na Beogradskom univerzitetu uspješno je ujedinjeno 5000 studenata u borbi za demokratiju i za mir. Provokacija Stojadinovićeve vlade — upad policije na Tehnički fakultet usred noći — doživjela je strahovit krah. U odbranu svojih akademskih prava ujedinili su se svi studenti s rektorom i profesorima. Javno mnjenje je, isto tako, najoštrije osudilo pokušaje vlade da Univerzitet prikaže kao komunističko gnijezdo gdje se skriva materijal.[226]

Omladina izdaje nekoliko listova i časopisa. Najznačajniji je ilustrovani omladinski časopis »Mladost«, koji izlazi u Beogradu.[227]

Samo, žalosna je činjenica da ja već godinu dana ne mogu materijalno pomagati omladinu. *Ona sredstva koja kod bratske Partije postoje za našu omladinu ne daju joj se, uz izgovor da naše pitanje još nije riješeno.* Delegat za Njujork od ovoga novca ovdje nije ništa dobio za svoj put. Da se on, međutim, ne bi vratio nazad u zemlju, dali smo mi uz najveće teškoće neophodna sredstva za put.[228] *Uopšte moram podvući da se rukovodstvo KIM nimalo ne stara o našoj omladini, mada svi priznaju da rad naše omladine može da posluži kao primjer omladini drugih zemalja.*

U zemlji postoje legalna centrala i legalna pokrajinska rukovodstva omladine.

Zaključak

O tome šta ja mislim i šta misli nekoliko ovdašnjih drugova kako treba riješiti naše pitanje, obavještavao sam te već nekoliko puta. Ovakvo stanovište zastupaju i sve partijske organizacije u zemlji. Vođstvo mora biti u zemlji. U rješavanju toga pitanja glavnu riječ treba da ima aktiv u zemlji.

Još jednom te molim: u interesu je naše Partije i KI da ubrzaš rješenje ovog pitanja. Ovdje ponovo čekam već dva mjeseca da bih doputovao k tebi. Poznajem prilike u zemlji i plašim se da će se sva ova zakašnjenja loše odraziti na našu Partiju. Čekaću još 14 dana, a zatim ću ponovo morati putovati u zemlju. Osjećam svu težinu odgovornosti koja sada leži na meni i pokušaću da učinim sve da Partiju zaštitim od većih potresa, da je sačuvam da bude sposobna za rad i da je razvijam.

8. VIII 1938.

S komunističkim pozdravom
Valter

Napisano u Parizu i poslato u Moskvu.

A-CK SKJ, Fond KI, 1938/23. *Prevod s njemačkog*

O POLITIČKOJ SITUACIJI

Kada je u ljeto 1935. godine došla na vlast Stojadinovićeva vlada, bili su već dosta uzdrmani osnovni stubovi loše prikrivene vojno-fašističke diktature u Jugoslaviji.[229] U narodnim masama je vrilo i zemlja se nalazila pred teškom političkom krizom. Duboko nezadovoljstvo narodnih masa došlo je do izražaja na parlamentarnim izborima od 5. maja, kada su one veoma glasno zahtijevale da se učini kraj igri s diktaturom i da se ponovno uspostave u zemlji političke slobode i stvarni parlamentarni režim. Uprkos svojoj »izbornoj pobjedi«, Jevtićeva vlada je bila prinuđena da veoma brzo nestane s političke scene.

Nastala je veoma ozbiljna situacija, iz koje je izlaz mogla naći jedino vlada formirana od neke između demokratskih stranaka. Ali velikosrpska monopolistička buržoazija nije htjela da ispusti uzde iz ruku, pa je odlučila da izvrši jedan manevar da bi prevarila narodne mase uz pomoć reakcionarne slovenačke buržoazije i bosanskih veleposjednika. Kao »najpogodnija« ličnost odabran je Stojadinović, koji je, i sam veliki bankar i predsjednik Beogradske berze, važio kao pripadnik stare radikalne Pašićeve stranke, koja je imala velike demokratske tradicije.

Stojadinović je svoju ulogu shvatio veoma dobro. On je odmah objavio cijelom svijetu da u Jugoslaviji počinje demokratska era. U svom programskom govoru obećao je da će hitno biti preduzeta izrada novog izbornog zakona i novih zakona o slobodi štampe, zbora i dogovora. Od toga, razumljivo, ništa nije ostvareno. Naime, njegov cilj je bio da prevari mase da bi dobio u vremenu i mogao da učvrsti svoju vlast. On je, naravno, bio prinuđen da unekoliko ublaži cenzuru štampe i da dade izvjesne slobode bivšim opozicionim parlamentarnim strankama da bi time u narodu stvorio određene »demokratske iluzije«. I to je bilo sve.

Stojadinovićeva vlada je stvarno ostavila neokrnjen reakcionarni sistem preuzet od prethodnog diktatorskog režima, koji je bio stvoren na osnovi Oktroisanog ustava kralja Aleksandra iz 1931. godine, a koji je kod naroda bio veoma omražen.[230] Ona djeluje do danas s »parlamentom« koji je bio izabran još pod diktaturom Jevtića, u koga jugoslovenski narod nije imao nikakvog povjerenja i koga su od samog početka bojkotovali hrvatski poslanici i poslanici srpskih demokratskih opo-

zicionih stranaka. Vlada nije htjela da mijenja ovaj »parlament«, jer pomoću njega Stojadinovićeva vlada sankcioniše svoju reakcionarnu profašističku unutrašnju politiku i spoljnu politiku usmjerenu protiv interesa naroda, a u korist »Osovine Berlin—Rim«.

U vezi s hrvatskim problemom — gorućim problemom Jugoslavije, koji drži zemlju u stalnoj napetosti — Stojadinovićeva vlada zauzima velikosrpsku hegemonističku poziciju i pokušava da Hrvatskoj nametne opredjeljenje u okviru sadašnjeg »Ustava«.[231]

Putem postepenog fašiziranja zemlje i uz podršku Berlina i Rima, ona teži da za duže vrijeme učvrsti hegemoniju velikosrpskog monopolističkog kapitala nad nesrpskim narodima, koji čine 60 odsto cjelokupnog stanovništva Jugoslavije.

Stojadinovićeva ekonomska i socijalna politika je skroz reakcionarna i predstavlja neobuzdanu pljačku radnih masa. Tri godine vladavine bankara Stojadinovića jesu tri zlatne godine za monopolitistički kapital, za milijarderske profite šake izvoznika, bankara i špekulanata, ali ujedno i tri godine gladi i bijede za narodne mase. Pod izgovorom »industrijalizacije« zemlje, vlada je natovarila na pleća radnika ogromne poreze i izložila radničku klasu neviđenoj eksploataciji. Krupu i Simensu, toj prethodnici ekspanzije Njemačke, širom su otvorena vrata u teškoj i vojnoj industriji Jugoslavije.[232]

Bez obzira na hvalisavu viku vladine štampe o »privrednom prosperitetu«, padanje životnog standarda radničke klase se nastavlja. Radničke nadnice su još niže nego u 1930. godini, a troškovi života povećani za najmanje 50 do 60 odsto. Samo cijene hljeba su u posljednjih 10 mjeseci udvostručene. Zakonom o »minimalnoj nadnici« vlada je postigla zabranu štrajka i time radnicima vezala i noge i ruke.[233] Uprkos svoj demagogiji u pitanju »likvidiranja« seljačkih dugova i »sprovođenja korjenite agrarne reforme«, statistika pokazuje da preko 50 odsto seoskih gazdinstava čak ni u »aktivnim« (plodnim) krajevima zemlje nije u stanju da se ishrani do kraja godine sopstvenim žitom, a da ne govorimo o »pasivnim« krajevima, u kojima seljaci pate od hronične gladi.

Glas narodnih masa potpuno je ugušen. Cenzura ne dozvoljava nikakvu kritiku vladine politike. Ona takođe posebno pazi na to da slučajno ne budu uvrijeđeni Hitlerova Njemačka, fašistička Italija i Franko. Ali vlada takođe preuzima sve da pojača antisovjetsku kampanju i kampanju protiv Narodnog fronta u Francuskoj, protiv republikanske Španije itd. U tome je naročite »zasluge« stekao ministar unutrašnjih poslova Korošec.

Vladini krugovi ni do sada ne prestaju da svoj režim označavaju kao režim »reformirane demokratije«. Ali je zanimljivo konstatirati da oni uzore za svoju »reformiranu demokratiju« ne nalaze nigdje drugdje nego u Hitlerovoj Njemačkoj ili Musolinijevoj Italiji. Po njemačkom

uzoru su izgrađene vladine organizacije omladine i formiran »JUGORAS« — organizacija radnika »štrajkbrehera«, koju vlada priznaje kao jedinu »zakonitu« sindikalnu organizaciju radnika u Jugoslaviji. Na kongresu ove organizacije, koji je održan u aprilu ove godine u Beogradu, Stojadinović je održao govor u kome je rekao:

»Moj je cilj da se ujedine i organizuju sve žive snage celokupnog naroda, svi konstruktivni elementi naše zemlje«.[234]

Ovo »ujedinjenje« »konstruktivnih snaga« stvarno je već u toku. Oko vladajuće stranke i njenih »velikih vođa« (vladina štampa je ovu titulu već počela da daje Stojadinoviću) okupljaju se sve reakcionarne i fašističke snage u Jugoslaviji. Svi ruski belogardejci u Jugoslaviji — približno 40 000 — kolektivni su član vladine stranke. Fašističke organizacije njemačke nacionalne manjine požurile su da, po naređenju Berlina, zauzmu mjesto u Stojadinovićevom »nacionalnom frontu«. Ovom frontu faktički su se priključili i pripadnici hrvatske terorističke organizacije »ustaše«, koji su 1934. godine izvršili atentat na kralja Aleksandra i francuskog ministra spoljnih poslova Bartua i koje je vlada prećutno već amnestirala.[235] Uz vladinu podršku oni izdaju u Zagrebu provokatorski list »Nezavisnost«, čiji je zadatak da u nacionalni hrvatski pokret unese rascjep i da podstiče na politička ubistva. Takođe i trockističke špijunske i provokatorske grupe zauzimaju u ovom frontu počasno mjesto.

Istina je da tempom fašiziranja Jugoslavije nisu bili zadovoljni ni Berlin ni Rim. Ali bi bilo pogrešno okriviti za to Stojadinovića. »Krivci« za to su isključivo široke mase jugoslovenskih naroda, koje su u pretežnoj većini antifašistički raspoložene i koje su Stojadinoviću pružale žilav otpor pri njegovom pokušaju da fašizira Jugoslaviju »hladnim putem«. Naročito se pri tom mora imati u vidu uporna borba hrvatskog naroda, koja je predstavljala stalnu kočnicu za Stojadinovićevu hegemonističku politiku.

Pa ipak se postavlja pitanje kako se Stojadinović mogao već tri godine održati na vlasti kada je poznato da velika većina narodnih masa ne stoji iza njega, već pripada demokratskim i antifašističkim opozicionim strankama. Odgovor na ovo pitanje može se naći jedino u razbijenosti i neorganizovanosti antifašističkih snaga, u prvom redu radničke klase. U Jugoslaviji ima preko milion radnika. Ali radništvo još nije postalo politički faktor od većeg značaja. Slabe i pocjepane radničke partije još nisu u stanju da dadu podstrek organizovanju i ujedinjenju snažnih rezervi antifašističkih snaga u zemlji. Najistaknutiji funkcioneri Udružene opozicije srpskih građansko-demokratskih stranaka drže se sve do sada veoma pasivno. Vođstvo hrvatskog narodnog pokreta s Mačekom na čelu sprovodi taktiku »političke izolacije«, čime ovaj široki i moćni demokratski pokret primorava da se svede na uske okvire »čisto hrvatskih interesa«. Prošle godine došlo je do jednog sporazuma između Mačeka i vođa srpske Udružene opozicije, ali, prvo, taj sporazum

nije obuhvatio radničke organizacije i, drugo, to je u suštini bio samo sporazum vrhova.[236]

Stojadinovićeva vlada se tajno priprema za nove »parlamentarne izbore«.[237] U opozicionim strankama se takođe može primijetiti izvjesno oživljavanje, jer one veoma dobro shvataju da je izborna taktika vlade sračunata na to da ih zatekne nepripremljene.

Napisano u Parizu u prvoj polovini avgusta 1938.

»Rundschau«, br. 42, 18. avgust 1938.
Potpis: W. Viktorow — *Prevod s njemačkog*

Strogo povjerljivo!

VALTEROV IZVJEŠTAJ — KP JUGOSLAVIJE[238]

2. IX 1938.

U oktobru 1936. god. uputila me je KI na rad u zemlju, i to još prije nego što je bilo postavljeno novo rukovodstvo.[239] Dobio sam zadatak da najprije otputujem u Beč, a zatim u zemlju, gdje je trebalo da rukovodim radom Partije i uz to da snosim glavnu odgovornost za novo rukovodstvo koje se moralo nalaziti u zemlji.

Šta je bilo u Beču?

U Beču su se od starog rukovodstva nalazili: Senjko [Vladimir Ćopić], Andrej [Stjepan Cvijić] i Muk. Ostale je, nekoliko nedjelja prije mog dolaska u Beč, uhapsila bečka policija — Oskara [Karla Hudomalja], Valiča [Voranca Prežihova], Željezara [Ivana Marića], Bistrog [Srđu Pricu], Marušića, sekretara SKOJ-a Dobriča [Borisa Kidriča], kao i člana CK SKOJ-a Vladu [Karla Lutera]. Senjka i Andreja smijenio sam s dužnosti i uputio u Prag, kako mi je ovdje, u KI, bilo rečeno.[240]

Približno mjesec dana kasnije doputovao je Gorkić i on nam je saopštio da je postavljeno novo rukovodstvo na čelu s njim — Gorkić, Valter [Tito], Rozenko [R. Čolaković], Rihter (Stanoje [S. Žujović]), a iz zemlje drug Leskošek, jedan od rukovodilaca slovenačkih sindikata. Za sebe Gorkić je rekao da je postavljen za sekretara i da ima pravo *veta*.[241] Ja sam se složio, ali mi je bilo čudno i neshvatljivo kako to da je on dobio pravo veta. Međutim, kako sam znao da treba da radim u zemlji, ja od toga nisam pravio pitanje i odlučio sam da disciplinovano izvršavam sve zadatke KI i novog rukovodstva.

Moje prvo putovanje u zemlju u decembru 1936. god.

Početkom decembra otputovao sam, prema Gorkićevoj direktivi, na kratko vrijeme u zemlju sa zadatkom da pripremim mobilizaciju dobrovoljaca za Španiju i da likvidiram konflikt sa slovenačkim drugovima. Trebalo je da obiđem Sloveniju, Hrvatsku i Dalmaciju, a iz Srbije da pozovem jednog ili dvojicu drugova i da im stavim u zadatak da organizuju upućivanje dobrovoljaca u Španiju.

Šta sam našao i šta sam uradio prilikom svog prvog putovanja?

U Sloveniji je postojalo pokrajinsko rukovodstvo, postojale su partijske organizacije u mnogim mjestima, ali su slovenački drugovi bili

prekinuli vezu sa CK KPJ zbog provale legalne i ilegalne organizacije do koje je došlo krivicom člana Politbiroa CK Oskara (Herneta). Šesnaestogodišnja djevojka koju je Oskar kao organizacioni sekretar CK pozvao u Beč u svojstvu kurira, na povratku u zemlju bila je na granici uhapšena i, uplašivši se, sve je ispričala. Kod nje su pronašli direktive za legalan rad s omladinom i za ilegalan rad Partije. Zbog toga je bio uhapšen niz drugova iz partijskih organizacija i omladine. Takođe je bio zabranjen legalni omladinski list »Mlada pota«, koji je imao veliki ugled kod cjelokupne antifašističke omladine.[242]

To je izazvalo veliko negodovanje kod slovenačkih drugova. To negodovanje su iskoristili razni trockistički i drugi nezdravi elementi u borbi protiv CK i Partije, zahtijevajući otcjepljenje KP Slovenije od KPJ.

Po dolasku u Sloveniju organizovao sam savjetovanje s rukovodiocima i na tom savjetovanju taj konflikt bio je potpuno likvidiran.[243] Ja sam drugovima rekao u čemu imaju pravo, a u čemu nemaju. Oni su zahtijevali da se krivci za provalu strogo kazne. Na savjetovanju prisustvovali su svi članovi Pokrajinskog komiteta, njih petorica. Na tom istom savjetovanju dao sam im detaljne direktive za pripremu kongresa KP Slovenije. Sem toga, dao sam im i direktivu u pogledu prikupljanja dobrovoljaca za Španiju.

U Zagrebu (Hrvatska) konstatovao sam da je policija potpuno rasturila i organizaciju i rukovodstvo Partije. U oktobru 1936. godine, krivicom izdajnika Knežića, rukovodioca tehničkog aparata u zemlji, dogodila se velika provala. Provala je zahvatila ne samo Partiju već i omladinu.[244]

Nisam se mogao odlučiti da ponovo stvaram novo rukovodstvo, kako se to ranije uvijek radilo, već sam riješio da pričekam dok svi konci koje bi policija mogla iskoristiti da pronađe novo rukovodstvo ne budu presječeni. Premda sam imao mogućnost da obrazujem novi Pokrajinski komitet, ja sam primijenio drugu taktiku: a) za svaki pojedini sektor predvidio sam legalne forme rada i postavio za rukovodioce tog rada jednog ili nekolicinu drugova, koji su morali sa mnom da održavaju neposrednu vezu. Na primjer, za sindikate — sindikalna komisija; u Radničkoj partiji — inicijativni odbori itd. Za omladinu pronašao sam jednog mladog druga iz Beograda, kome sam stavio u zadatak da pronađe sposobne i potpuno povjerljive mlade skojevce za legalan rad i rukovođenje omladinom. Taj drug je kasnije dobro izvršio svoj zadatak. b) Uskoro poslije toga obrazovali smo legalno Centralno rukovodstvo omladine Jugoslavije.[245]

U Zagrebu sam odredio jednog druga da izvrši prikupljanje i upućivanje dobrovoljaca u Španiju. On je bio odgovoran i za druge provincije i mjesta za taj isti rad. Uprkos svim teškoćama oko prebacivanja, on je u početku svoj rad obavljao dosta dobro, ali je kasnije za taj rad kao svog zamjenika postavio provokatora Trilnika, koga su mu

preporučili drugovi s robije. Kasnije taj provokator je onemogućio cijeli rad.[246]

U Dalmaciji. Kad sam završio svoj rad u Zagrebu i pošto sam pozvao jednog druga iz Beograda, kome sam takođe dao instrukcije u pogledu prikupljanja dobrovoljaca, otputovao sam u Dalmaciju. U Dalmaciji sam se povezao s drugom Čulićem (dentistom) i drugom Treursićem, čiju sam adresu dobio od Gorkića i Muka. Tim drugovima dao sam direktive da oni, sporazumno s Pokrajinskim komitetom Dalmacije, pažljivo počnu da rade na prikupljanju dobrovoljaca za Španiju. S članovima Pokrajinskog komiteta nisam se susreo jer su se nalazili pod paskom policije, pa sam se plašio provale. Sakupljanje dobrovoljaca u Jugoslaviji trebalo je sprovesti u potpunoj konspiraciji.

Iz Dalmacije sam otputovao direktno u Čehoslovačku u Prag. U Prag sam doputovao krajem decembra 1936. godine. Podnio sam izvještaj Gorkiću o izvršenom radu. Tada mi je Gorkić prvi put saopštio da je za upućivanje dobrovoljaca iz Dalmacije u Španiju pripremljena lađa i da je za taj rad, kao dobar poznavalac mora, određen kao rukovodilac Muk, član CK. Takođe sam doznao da je Gorkić uputio u Beograd s instrukcijama za prikupljanje dobrovoljaca drugaricu Brainu Fos (Nenadovu), koja je tamo dala sasvim druge direktive, tj. za »široku popularizaciju sakupljanja dobrovoljaca«. Na osnovu toga policija je, razumije se, lako mogla da dozna o čemu se radi. Zbog toga sam došao u konflikt s Gorkićem stavivši mu do znanja da je time što je u zemlju uputio Brainu Fos, s jedne strane, mene dezavuisao, jer je ona u Beogradu našla sasvim druge ljude, a s druge strane, da tako široka popularizacija može dovesti do provale toga rada, za što ja ne mogu da snosim odgovornost.[247]

Moje drugo putovanje u zemlju

Osam dana kasnije otputovao sam natrag u zemlju sa zadatkom da rukovodim radom Partije. Trebalo je da pripremim kongres KPH i KP Slovenije.[248] Mjeseca marta ponovo su me pozvali u Pariz zbog izvještaja. Tamo sam ostao oko jednog mjeseca; za to vrijeme bio sam upućivan u Beč i Prag radi likvidiranja tehničkih aparata. Kad sam taj rad završio, doputovao sam u Pariz, podnio izvještaj i ponovo otputovao u zemlju, gdje sam ostao do avgusta 1937. god. Ukupno sam proveo u zemlji 1937. godine 7 mjeseci.[249]

Moj rad u zemlji

Većinom sam se nalazio u Zagrebu, ali sam i dosta često putovao u Sloveniju na sjednice s drugovima. Iz Srbije i Dalmacije pozivao sam drugove u Zagreb, gdje sam se s njima dogovarao i davao im direktive.

U to vrijeme pripremio sam kongres u Sloveniji i Hrvatskoj. Na kongresu u Sloveniji ja lično nijesam prisustvovao, već je na kongresu učestvovao drug Birk [Edvard Kardelj], koji je kao instruktor bio upućen u Sloveniju. Kongres KP Hrvatske ja sam lično organizovao i na njemu sam učestvovao. Pored toga što sam organizovao kongrese i obnovio partijske organizacije, formirao sam legalno rukovodstvo omladine, Centralnu sindikalnu komisiju, održao sam nekoliko konsultovanja s rukovodiocima u cilju stvaranja Radničke partije i organizovao sam agitprop-komisiju u Zagrebu. Mnogo sam vremena potrošio u borbi protiv sektaštva naših sindikalnih radnika, ali je to kasnije dalo dobre rezultate. Kroz to vrijeme — 7 mjeseci — bio sam u kontaktu s 50 rukovodilaca-aktivista na raznim sektorima.[250]

Situacija u Parizu

U avgustu 1937. godine dobio sam poziv da hitno doputujem u Pariz. Tamo su mi saopštili da je Gorkić hitno pozvan u KI i da ja preuzmem funkciju sekretara Partije.[251] S tim su tada bili saglasni svi drugovi koji su se nalazili u Parizu. Kad je Gorkić otputovao iz Pariza, on je sve poslove predao drugu Rozenku [R. Čolakoviću], koji je u početku imao funkciju organizacionog sekretara Partije. Kasnije je Gorkić za organizacionog sekretara odredio Rihtera [S. Žujovića], a Rozenko je bio urednik »Proletera« i uz to Gorkićev pomoćnik. Što se mene tiče, ja sam odgovarao za rad u zemlji. Gorkić je poslove predao Rozenku izjavljujući da ima najviše povjerenja u Rozenka. Ja sam se u početku kolebao da li da na sebe preuzmem tu odgovornu funkciju, ali kad sam uvidio da se mnogi drugovi prema Rozenku odnose s nepovjerenjem i kad mi je i sam Rozenko predložio da preuzmem tu odgovornost, ja sam tu funkciju preuzeo na sebe.

Šta se dešavalo u Parizu

U Parizu su se, osim članova CK Rozenka i Rihtera, nalazili još i slijedeći drugovi: Petrov [Ivan Krndelj], koji je bio urednik emigrantskog lista »Iseljenički glasnik« i rukovodio radom među ekonomskom emigracijom. Zatim, bili su drugovi koji su u Pariz doputovali iz Beča kad su bili pušteni iz zatvora: Valič (Luj [Voranc Prežihov]), član CK KPJ; Željezar (Marić), kandidat [za PB] i član CK KPJ; Marušić, kandidat za člana CK KPJ; Oskar [Karlo Hudomalj], član CK KPJ; Vlado [Karlo Luter], član Centralnog komiteta SKOJ-a. Osim tih drugova bili su još drugovi Bistri [Srđa Prica], koji je emigrirao, zatim Ivon [Marija Habulin] — daktilografkinja CK i drug Vlado [Živojin Pavlović], koji je rukovodio našom knjižarom u Parizu.

Prvo što sam uradio bilo je to da sam likvidirao tehnički aparat pri CK, na koji je do tog vremena bilo potrošeno mnogo novca, a koji je, kako se ispostavilo, bio nepotreban. Za to je postojao još jedan razlog — nismo raspolagali s dovoljno materijalnih sredstava. Daktilografkinju Ivon uputio sam u Španiju kao partijskog radnika.

Druga stvar je bila da se po mogućnosti smanji broj ljudi u Parizu. Druga Bistrog uputio sam u Ameriku u redakciju našeg lista »Srpska misao« za političku pomoć drugovima koji rade među jugoslovenskom emigracijom u Americi.[252] Druga Marušića poslao sam u Belgiju na rad među jugoslovenskom emigracijom, ali se on tamo uskoro provalio i bio osuđen na osam mjeseci tamnice zbog falsifikovanog pasoša. Oskara [K. Hudomalja] sam poslije izricanja kazne — strogog ukora s posljednjom opomenom zbog provale u Sloveniji, uputio u Francusku u provinciju Pa-de-Kale k jugoslovenskim radnicima-rudarima.

Od drugih drugova koji su ostali u Parizu zahtijevao sam da disciplinovano čekaju na rješenje KI u vezi s našim pitanjem, jer je već bilo poznato da je Gorkić uhapšen. Pozvao sam sve drugove da pomognu Partiji da se u zemlji ne bi odrazilo ono što se dogodilo u našem rukovodstvu i da neprijateljima ne bismo dali mogućnost da to iskoriste.

Ja u Politbiro nisam nikoga kooptirao, pošto sam znao da poslije onoga što se desilo na to nemam prava, ali sam na sjednice rukovodstva uvijek, kad je to bilo potrebno, pozivao i druge drugove.[253]

Željezara [I. Marića] smo odredili da rukovodi radom ekonomske emigracije u Francuskoj, koja je brojala oko 50 000 ljudi.

Valiča [V. Prežihov] smo postavili za patronatski rad, zatim za rad Crvene pomoći i za rukovodioca naše knjižare. S tog posla udaljio sam Vladu (Pavlovića), koji mi je bio sumnjiv.[254] Obarov [L. Kusovac] je i dalje radio na poslovima Španije, kako je to odredio Gorkić.

Prve nezdrave pojave

Još prije mog dolaska u Pariz odnosi između Rozenka [R. Čolakovića], s jedne strane, i Željezara i Obarova, s druge strane, bili su veoma loši. Robert [L. Kusovac] mi je često govorio da Rozenka i Rihtera [S. Žujovića] uputim na rad u Španiju ili u zemlju. Ja sam Rozenku još u početku rekao šta mislim, naime da on ipak mora da odgovara za to što je s Gorkićem bio u bliskim odnosima i da zbog toga prema njemu osjećam izvjesno nepovjerenje.* Mjesec dana poslije mog dolaska zaista sam uputio Rozenka u Španiju, u prvom redu da bih ga udaljio iz Pariza, a zatim i zbog toga što je za naše španske borce trebalo organizovati kurseve.[255] U početku mu je bilo rečeno da će on tamo provesti

* O tome vid. autorovu bilješku na str. 41. — *Red.*

mjesec i po dana, ali kad je otputovao ja sam mu poslije mjesec dana uputio telegram da se ne vraća dok ne bude pozvan. Mislio sam da će sad u Parizu biti mirnije, ali sam se prevario. Robert i Željezar djelovali su sasvim frakcionaški, što se naročito zapazilo onda kad su uvidjeli da im neće poći za rukom da stvore novi centar na čelu sa mnom. U to vrijeme oni su još govorili da prema meni imaju potpuno povjerenje. Od mene su zahtijevali da uklonim sve one koji su zajedno s Gorkićem bili postavljeni u rukovodstvo. Odgovorio sam im da na to nemam nikakvog prava, pošto je njih na ta mjesta odredila KI i da zato mi svi moramo čekati na rješenje KI u vezi s našim pitanjem. U ovom Željezarovom i Robertovom zahtjevu ja sam vidio samo želju da se sami domognu rukovodstva. Bilo mi je jasno da njima nije stalo do Partije, već da se rukovode ličnim ambicijama. Željezar je takođe, za vrijeme plenuma u Pragu 1936. godine, sam predlagao Rozenka u rukovodstvo.[256] Gorkić je za vrijeme VII kongresa pomogao Željezaru da svoju ženu dovede u SSSR, što je našu sekciju koštalo velikih materijalnih sredstava. Gorkić je odredio Roberta na rad u vezi sa španskim pitanjima itd. Zato ja prema njima nisam imao povjerenja.

Mjesec i po dana kasnije Rozenko se bez mog dopuštenja vratio iz Španije. Otada odnosi su se još više pogoršali. Željezar više nije htio da sluša čak ni moje direktive. Postupao je potpuno samovoljno. Poslije toga ja sam Rozenka izolovao, a isto tako u izvjesnoj mjeri i Rihtera, a u martu sam ih sasvim udaljio.[257]

Kad sam uvidio da Robert i Željezar šire razne glasine, i to ne samo u Parizu već i u zemlji; da se koriste svojim funkcijama u frakcionaškoj borbi, ja sam ih pred svoj odlazak u martu sasvim udaljio s dužnosti. Ja neću ovdje opširno da izlažem šta su sve oni uradili, o tome postoje izjave i drugih drugova iz zemlje. Reći ću samo toliko da je Željezar razbio demokratski blok studenata u Parizu, da je u zemlji saopštio da je dobio mandat KI da organizuje novo rukovodstvo, da je on sekretar Partije itd.

Ja sam se svakog dana viđao s Robertom, a dosta često i sa Željezarom, ali me ni jedan ni drugi nikad nisu upitali kako stvari stoje u Jugoslaviji, kako je naša Partija itd., već su uvijek samo pravili kombinacije o tome kad će se riješiti naše pitanje i ko će biti u novom rukovodstvu. Ja ne znam šta da kažem o Željezaru, ali je on našoj Partiji nanio samo štetu, što govori da je ili budala ili saboter.

Što se drugih tiče — Rozenko je bio disciplinovan, ali je teško podnosio moje nepovjerenje prema njemu. Rihter je cijelo vrijeme bio disciplinovan, a takođe i Petrov, ali mi je najviše pomogao Valič, koji se sav posvetio radu. Isto tako disciplinovano radi i Dobrič [B. Kidrič], raniji sekretar omladine. On održava kurseve sa studentima u Parizu. Što se tiče Oskara [Hudomalja], dovoljno je pročitati njegovu izjavu KI da se vidi kakav je. Ja smatram da on nije svjestan svoje krivice koju je učinio Partiji. Kaznu koju je dobio smatra nepravednom. Misli da bi

ga sad trebalo sasvim rehabilitovati i da je za sve bio kriv isključivo Gorkić. Ja smatram da on još dugo mora da stiče iskustva u osnovnim poslovima i da će samo na taj način moći da bude spasen.

U jesen 1937. godine učinio sam veliku grešku kad sam Rozenka uputio na rad u zemlju ne sačekavši odgovor od KI. Ali čim sam dobio odgovor da Rozenko ne može putovati u zemlju, ja sam ga pozvao natrag iz zemlje, gdje je proveo samo 14 dana.

Likvidiranje rukovodstva u Parizu i moj put u zemlju marta 1938. godine

U proljeće 1938. godine drugovi iz zemlje zahtijevali su da ja odmah doputujem u zemlju. Približavao se kongres URS-a. U Mitrovici, na robiji, frakcionaška borba dobijala je sve oštriji oblik.[258] I u Zagrebu, takođe, nije sve bilo u redu. Ja sam u Parizu osjećao da tamo (u zemlji) djeluje neki provokator po liniji španskih poslova. Onaj isti Trilnik koji je kasnije demaskiran kao provokator, a koji je rukovodio tehnikom upućivanja dobrovoljaca, stalno mi je u ime CK Hrvatske pisao pisma i pozivao da hitno doputujem u Zagreb saopštavajući mi da su za mene pripremljena dva potpuno bezbjedna stana. To mi se učinilo sumnjivo, a kako se kasnije ispostavilo, u tome se nisam prevario. Trebalo je nešto uraditi i u vezi s finansijskim stanjem, pošto od KI od avgusta 1937. godine nismo više ništa dobijali. Ja sam još u jesen 1937. godine napisao apel našim drugovima u Americi i Kanadi da organizuju pomoć za našu Partiju. Otuda sam poslije nekoliko mjeseci dobijao po 200—250 dolara u nekoliko mahova, ali je to sve bilo suviše malo. U Parizu ni sam nisam imao od čega da živim. Neke drugove uputili smo Crvenoj pomoći na izdržavanje.[259]

Sporazumno s drugovima u Parizu likvidirali smo rukovodstvo. Svu odgovornost za to ja sam preuzeo na sebe s tim da otputujem u zemlju i da tamo organizujem privremeno rukovodstvo dok se ne riješi naše pitanje u KI.

Šta sam našao u zemlji?

U Zagrebu su do mog dolaska bila uhapšena četiri druga iz tehnike za odlazak dobrovoljaca u Španiju. Rukovodilac tehnike, provokator Trilnik, nestao je. Među uhapšenima nalazila se i drugarica Gorova [Anka Butorac], žena druga Šmita [Blagoja Parovića], koji je poginuo u Španiji. Bila je uhapšena na granici na putu za Pariz. Provala nije obuhvatila partijske organizacije osim drugarice Gorove, koja je i član CK Hrvatske. Preduzeo sam hitne mjere i uspio da provalu lokalizujem. Gorovu je, bez znanja drugih članova CK Hrvatske, uputio u Pariz

provokator Trilnik. Govorio je da su je pozvali u Pariz, iako ja takvu dozvolu nikom nisam dao, već sasvim suprotno: pisao sam CK Hrvatske da u Pariz niko ne bi trebalo da putuje.

Zašto je provokator Gorovu [Anku Butorac] uputio u Pariz?

Analizirajući uzroke ove provale, drugovi u Zagrebu pričali su mi sljedeće: prema provokatoru Trilniku mi smo se odnosili s velikim nepovjerenjem jer je njegovo držanje bilo veoma sumnjivo. Jednom je došao u zgradu sindikata k drugu Krašu i rekao mu da je Tito (Valter) pisao iz Pariza i da zahtijeva izvještaj u vezi sa sindikalnim radom. Drug Kraš je Trilnika poslao do đavola govoreći da on ne poznaje nikakvog Tita. Zatim se provokator Trilnik poslužio drugim trikom: izigravao je naklonost prema drugarici Gorovoj s namjerom da je iskoristi. Ona je zbog nečeg prema njemu pokazivala izvjesno povjerenje. Govorio joj je da on ima pismo iz Pariza u kome Tito piše da ona doputuje u Pariz da bi podnijela izvještaj. Nadao se da će joj drugovi iz sindikata dati pismeni izvještaj, ali prilikom hapšenja na granici kod nje nisu pronašli nikakav izvještaj. Tako je kombinacija policije pala u vodu blagodareći budnosti drugova. Policija je, naime, htjela da se dočepa materijala pomoću koga bi mogla da kompromituje sindikate i tako onemogući održavanje kongresa URS-a.

Moj rad u zemlji 1938. godine

U zemlji sam boravio dva i po mjeseca, a otputovao sam iz zemlje na poziv KI.[260] Za to vrijeme obavljen je sljedeći rad: doputovao sam mjesec dana prije kongresa URS-a. S drugovima iz sindikalne komisije pripremio sam istupanje naših drugova na kongresu i našu taktiku i liniju uopšte. Sudjelovao sam na partijskoj konferenciji u Sloveniji 20. IV.* Izvršio sam reorganizaciju u CK KPH, pošto su bila uhapšena dva člana — Gorova i Gregorić. Drug Gregorić je bio uhapšen prije mog dolaska zbog izdavanja legalnih knjiga, ali je već bio oslobođen. Pripremao sam s drugovima iz inicijativnih komiteta Radničke partije konferenciju Radničke partije, koja je održana 16. juna.** Pripremao sam s drugovima iz Bosne i Hercegovine obnavljanje partijskih organizacija u tim provincijama i partijsku konferenciju, koja je održana u julu. Putovao sam u Srbiju da se s drugovima dogovorim o našoj liniji i taktici u odnosu na separatističku akciju Dragoljuba Jovanovića i

* Ova konferencija je održana 17. aprila 1938 (vid. Titovo pismo Valiču na str. 45. — *Red.*)

** Ova konferencija je održana mjesec dana ranije (vid. str. 48—49. — *Red.*)

Udružene opozicije. Vodio sam istragu i radio na likvidiranju frakcionaške borbe u Mitrovici. Organizovao sam savjetovanje s izvjesnim drugovima, članovima CK Slovenije, CK Hrvatske i s dva člana iz partijskog rukovodstva Srbije. Od ova tri rukovodstva obrazovao sam Privremeno rukovodstvo za tekuća pitanja dok naše pitanje ne bude riješeno u KI. Pomagao sam omladini i imao nekoliko razgovora s omladinskim rukovodiocima. Često sam putovao u Sloveniju na sjednice CK Slovenije, kao i radi dogovora s drugovima.

Od avgusta 1937. godine napisali smo tri značajne direktive: 1. naš kominike u vezi sa »Sporazumom« Udružene opozicije, 2. direktive o sindikalnom radu i našoj taktici od oktobra 1937. godine, 3. proglas CK KP Jugoslavije u vezi s pripojenjem Austrije Njemačkoj.[261] Sve druge direktive saopštavao sam usmeno.

Bez obzira na sve teškoće koje su u zemlji nastale, poslije onoga što se desilo u rukovodstvu, u radu naše Partije postignuti su i dobri rezultati. Ja to ne smatram svojom zaslugom, već je stvar u tome da naši osnovni rukovodeći kadrovi ispoljavaju veliku samoinicijativu. Ja sam govorio drugovima da za svaku sitnicu ne treba čekati na direktive iz CK, već da oni moraju sami smjelo da rješavaju razna pitanja, iako se pri tome ponekad dešavaju i greške. Istina, još postoje veliki nedostaci i teškoće. Naši partijski kadrovi još nemaju velikog iskustva u rukovođenju Partijom. Ali na pojedinim sektorima mi imamo dobre i sposobne rukovodioce, na primjer u sindikatima, u radu Partije itd. Mi imamo dobre i ne tako malobrojne kadrove koji su prekaljeni u borbi u toku posljednjih godina. Ti su kadrovi apsolutno odani Kominterni. Ta odanost Kominterni jeste garancija da će naša Partija savladati sve teškoće, da ćemo savladati sve neprijatelje Partije — razne trockiste, frakcionaše i dr., koji nastoje da iskoriste teškoće naše Partije za svoje karijerističke i druge ciljeve.

Mora se reći da su u posljednje vrijeme kod nas u Jugoslaviji digli glavu razni nezdravi i sumnjivi elementi, koji na razne načine sprovode svoju podrivačku djelatnost u cilju demoralizacije i uništenja naše Partije. Stoga je potrebno da se mobilišu svi naši pošteni partijski kadrovi da bi naše pitanje u KI bilo brže riješeno.

Primjedba: Izvještaje koji se odnose na pojedina pitanja dajem posebno.

Pisano u Moskvi.

A-CK SKJ, Fond KI, 1938/26. *Prevod s ruskog*

ITAJ I DAJ DRUGOME DA PROČITA. BIBLIOTEKA PROLETERI SVIJU ZEMALJA UJEDINITE SE

PROLETER

Cijena: Jugoslavija 1 Din. — Francuska i Belgija fr. 0.75. — Ostale zemlje 5 centi.

XIII. DECEMBAR 1937 Broj 13

PRED SUDBONOSNIM DOGADJAJIMA

razum sklopjen izmedju Seljačko-Demokratske koalicij janske Udružene Opozicije unio je u naš politički živo novu notu, zatalasao narodne mase i uznemirio re je i ostale protunarodne elemente. U svim krajevima e Sporazum su pozdravili svi oni koji jasno vide u om se ćor-sokaku nalazi Jugoslavija i koji su svijes i dalje putem kojim ide vlada S.K.S., znači ići u pro Kod njih je Sporazum probudio nove nade, ulio im da u našoj sramnoj i žalosnoj sadašnjici ipak ima koja MOGU i HOĆE da toj sadašnjici učine kraj. kedonija i Crna Gora odgovorile su na Sporazum ja okupljanjem narodnih snaga za borbu protiv jednog ionarnog i protunarodnog režima. Još je značajnije u pogledu previranje koje se vrši u bivšoj S.L.S. Jedan odstva te stranke, iza koga stoji nesumnjivo većina pristalica, izdao je proglas u kome se izričito izjas protiv politike Korošca. Tu politiku oni žigošu kao slovensku, a Korošcu oduzimaju pravo da govori u lovenskog naroda. Za njih je jasno da je Korošec o ne samo sluga beogradskih hegemonista, već i age narodne reakcije, agent onih sila od kojih se sluće ... ukaž... u dobru.

razum je obodrio sve demokratske elemente, dao pot okupljanju svih demokratskih snaga i doista otvorio mogućnosti pred narodima Jugoslavije u njihovoj za nacionalnu ravnopravnost, slobodu, hljeb i mir su narodi Jugoslavije primili Sporazum sa oduševm, režimska ga je štampa dočekala s divljom zlobom šću. Nema laži, podlosti i klevete koja se kroz stupce e « Samouprave » nije sručila na glavu potpisnicima zuma. Ustali su branioci « države » i « jedinstva » da kao antidržavne i rušilačke elemente Ljubu Davide i Acu Stanojevića. Ustali su oni koji hoće da ovje e Jugoslaviju kao tamnicu naroda, Jugoslaviju kao ak fašističke Italije i Njemačke, Jugoslaviju kao kulu lje na Balkanu. Bacaju se blatom na ljude koje je naše političko iskustvo naučilo, da je za Jugoslaviju i njene e pitanje novog unutarnjeg uredjenja i nove spoljne ke orijentacije pitanje života i smrti. Klevetu polit koji su najzad uvidjeli, da sudbina i budućnost sviju a Jugoslavije zavisi od toga hoće li ona biti — i to ije — preuredjena na bazi nacionalne ravnopravnosti kratije i mira.

razum je do kraja razgolitio svu reakcionarnost re S.K.S. Njegovi pretstavnici do jučer su se busali u kao neprijatelji fašizma, čak kao ljudi koji su Jugo spasli od Jeftića, Živkovića i njihove družine. Po objavljenja Sporazuma, oni se odjednom okreću ka tražeći u njoj saveznika za borbu protiv naroda, sa te za državne udare i druge političke avanture. Re aži sebi saveznike medju svim fašističkim i reakcio n klikama, jer vidi da mu priče i laži o demokratiji e pomažu.

ed bjesomučne kampanje koju vodi režimska štampa Sporazuma i njegovih nosilaca, vlada pooštrava cen sa svom strogošću primjenjuje fašističke zakone koje ored svih obećanja nikad nije htjela da ukine. Opozi štampa ne smije da piše o Sporazumu. Njega narodu tči » Samouprava i slični listovi.

Teror se pojačava. On nije, kao do sad pod režimom Stojadinovića, uperen u glavnom protiv radničke klase, već i protiv ostalih opozicionih elemenata. Ubijstvo hrvatskih seljaka kod Virovitice, poslije puškaranja seljaka ... u Srbiji, upotpunjuje sliku režima kome je ostalo ... samo golo nasilje da njime produži svoj opstanak na vlasti. U spoljnoj politici vlada S.K.S. odlučno se stavila uz Berlin i Rim. Ona traži vani kod krupnih fašističkih razbojnika podršku u borbi protiv naroda svoje zemlje. Stojadinović poslije svoga puta u Paris i London, koji je bio prosto prašina u oči i koji je mogao samo naivne da obmane, putuje u Rim i sprema se u Berlin. Paris je bio nužda, po onoj narodnoj « O Turčine, za nevolju druže! », ali prava ćaba, to je Rim, to je Berlin. Tamo, u centar svjetske reakcije, u tabor gdje se priprema novo svjetsko klanje, upereni su pogledi Stojadinovića, kao uostalom i reakcionara sviju dlaka. To je njihova uzdanica. Stojadinovićev poslanik u Rimu prilikom predaje akreditiva zvanično priznaje razbojstvo izvršeno nad abesinskim narodom. Stojadinović šalje vojne misije u Italiju koju dočekuju s velikom pompom. Stojadinoviću se već sada priprema u Njemačkoj ... i izgleda da će ga sam ... da provede kroz Krupove tvornice, da mu pokaže silu trećeg Rajha.

Vladino obavještenje o paktu Njemačke, Japana i Italije « protiv Kominterne » srdačno pozdravlja tu zavjeru protiv mira i demokratije. Formalno vlada SKS njemu ne pristupa. Ona « samo » u njemu pozdravlja snažno oruđje za « odbranu reda i civilizacije » od boljševizma. Pravi smisao tog pakta razotkrili su čak i dalekovidniji desničarski krugovi u Francuskoj i Engleskoj: napad na demokratiju i mir u svijetu. Ali naši « demokrati » kova Stojadinovića, Korošca, Spahe i njima sličnih, uplašeni Sporazumom, u strahu pred narodom, kuda će, nego pod skut svjetske reakcije. Ko će da ih spase od « boljševizma », tj. od naroda koji traži svoje pravo, ako neće oni koji danas spasavaju Franka.

Dobro znaju nosioci današnjeg režima u Jugoslaviji da se u narodnu podršku nemogu nadati. Čak se ni u svoju vlastitu silu odviše ne uzdaju. Radi toga traže saveznike i zaštitnike vani, koji će ih spasavati od njihovog vlastitog naroda, sve razumije se, u ime borbe protiv «boljševizma». Da bi se održali na vlasti, oni nisu prezali i neće prezati ni od čega: ni od najveće podlosti ni od najcrnje izdaje. Oni svojom politikom guraju našu zemlju i narode Jugoslavije u rat na strani fašističke Njemačke i Italije, najvećih neprijatelja demokratije i napretka, zakletih neprijatelja slobode malih naroda.

Nikada se narodi Jugoslaviju za ovih 19 godina života u zajedničkoj državi nisu nalazili pred sudbonosnijim dogadjajima. Rat u Španiji i Kini koji vode potpisnici pakta « protiv Kominterne », tj. Njemačka, Japan i Italija, samo je uvod u « veliki rat » koji oni pripremaju. Ali već taj uvod pokazuje jasno šta trudbenici, šta narodi mogu očekivati od tih samozvanih zaštitnika « civilizacije ». Porušena naselja, stotine hiljada nevinih ljudskih žrtava — medju njima dobrim dijelom žene i djeca, — to je krvavi bilans. To spremaju i našoj zemlji ti glavni prijatelji Stojadinovića.

Zar mogu narodi Jugoslavije mirno gledati u budućnost,

FAKSIMIL TITOVOG UVODNIKA »PRED SUDBONOSNIM DOGAĐAJIMA«, OBJAVLJENOG U »PROLETERU« OD DECEMBRA 1937, BR. 13

HOTEL »DVA KONTINENTA« U PARIZU U KOJEM JE JOSIP BROZ POVREMENO ODSJEDAO TOKOM 1937. I 1938.

SNIMAK JOSIPA BROZA TITA U GRACU, DECEMBRA 1937. (FOTOS VEDE ZAGORAC)

94/1

Zapisnik sednice

održane 21/I/1938. Prisutni: Oto, Mitar, Švarc, Jan, Luj.

1) Obaveštenje od glavne kuće: Primili k znanju. Smatra se da ovo rukovodstvo vodi poslove kuće do razrešenja, a da glavnu odgovornost za rad snosi drug Oto.

2) Izveštaj Mitra: Odobrava se izveštaj Mitra, obavezati ga da napiše pismen izveštaj.

a) Potvrđuje se privremeno rukovodstvo u Srbiji;

b) Prihvatiti kao pravilno stvaranje Nar. Arnaut. Komiteta, kome osigurati pomoć;

c) Odobriti sastav sindikalne komisije u sastavu naznačene dvojice (Gruja i Luka); napisati pismo u kome objasniti rad isto;

d) Napisati pismo u duhu diskusije za Bgd (Mitar, Švarc) i Zgb (Oto);

e) Napisati pismo gore o antipartijskom i frakcijskom ponašanju i kršenju discipline sa strane Obarova i Železara (Oto);

f) Isključenja: isključeni su iz partije: Koste Cufka, Blaže Rajičević, Pavle Vušurović, Milan Cetković, Niko Milanović, zbog izdajničkog držanja pred klasnim neprijateljem.

3) "P" za januar 1938.: Prima se predloženi plan za "P" za januar 193 .

FAKSIMIL ZAPISNIKA SJEDNICE CK KPJ ODRŽANE U PARIZU 21. JANUARA 1938.

15

23.marta 1938.

Dragi prijatelji,

Mi imamo nekoliko turista koji su kod Gustinč.proveli više
linu dana i još se tamo nalaze.Njihovo zdravstveno stanje je tak-
su više neupotrebljivi bili za kakav rad tamo ili na kom drugom
Priroda njihove bolesti je takva da se ne može lečiti ovde,jer
ostali invalidi za čitav život(tuberkuloza,nervi).
S toga vas molimo da nam javite možemo li te ljude poslati

U prvoj takvoj grupi nalaze se trojica ljudi koji su odozgo
Kurt,Zadvorka i Babović.

Pozdrav Oto.

P.S.-Ovo je za vas i čekamo odgovor

FAKSIMIL PISMA JOSIPA BROZA TITA (OTA) UPUĆENOG IZVRŠNOM KOMITETU KOMINTERNE 23. MARTA 1938.

Liber Genosse Georg,   83

Schon einige male habe ich mich an den Gen. Wilhelm gewendet, nicht nur brieflich, sondern auch telegraphisch, indem ich ihm ersuchte, uns in verschiedenen Fragen zu helfen und zu beraten. Auch habe ich ihm ersucht zu trachten, dass unsere Frage sobald als moglich erledigt wird. Die standige Antwort, abzuwarten, da unsere [illegible] vor der Erledigung steht und wir uber alles informiert werden. Unaufhorlich beharrte ich darauf, mir die persönliche Reise ins Land zu gestatten, oder dass man mir wenigstens erlaubt jemand anderen zu schicken, weil die Lage dort so ist, dass sie unverzuglich die Gegenwart eines kompetenten Freundes erfordert und umsomehr, weil die [illegible] selbst [illegible] die Gegenwart einen solchen Menschen verlangen. [illegible] August v. J. als ich das Land verliess, war noch niemand unten und als ich im Dezember, nachdem ich vorher auf mein telegraphische Anfrage lange Zeit keine Antwort bekam — den Freund Rozenko ins Land schickte, musste ich ihn auf [illegible] sofort wieder abberufen, weil Wilcheùnder verlangt hat.

Acht Monate ohne jeder moralischen und materiellen Hilfe bleibend, versuchte ich mit allen meinen Kraften die Firma im Lande vor allen Erschutterungen zu bewahren. Ich half mit politischen Ratschlagen, sandte die letzte Mittel — nur das die Arbeit der Firma nicht beeintrachtigt ware. Nun bin ich hier ohne jede Mittel geblieben. Auch die Verbindungen mit dem Lande sind aus diesen und anderen Grunden immer schwieriger und man kann nicht rechtzeitig mit den Ratschlagen an Ort und Stelle sein.

Aus all diesen Grunden, besonders aber wegen der Kriegsgefahr habe ich mich entschlossen, die Zentrale hier zu liquidieren und nur eine Vertretung hier zu lassen. Den Stanoje sende ich auf Arbeit zu den Turisten, den Valit lasse ich hier als den verantwortlichen Vertreter, Petrov und Rosenko werden ihm nach Bedarf helfen. Aber dass ist kein Forum, welches berechtigt ware, Beschlusse zu fassen. Ich gehe persönlich ins Lande wo ich versuchen werde aus dortigen verantwortlichen Leuten ein vorlaufiges Zentrum zu schaffen. Im Lande befinden sich ausser mich dann noch 2 Mitglieder und ein Kandidat. Ausserdem bestehen dort ZK der KPK und ZK der KPSl. Mit Zuzug dieser Leute will ich eine vorlaufige Leitung schaffen, welche die Aufgabe haben wird, in diesen schweren Zeiten die Arbeiten unserer Firma an Ort und Stelle zu leiten, bis die unsere Frage bei Dir erledigt wird.

Freund D. Wir alle, besonders aber ich, welcher nun an Ort und Stelle arbeiten wird, sind bewust der Verantwortung welche wir fur diesen Beschluss vor Dir tragen. Es ist aber im Interesse unserer Firma und der KI, dass man das sofort durchfuhrt. In Jugoslavien sind wichtige politische Ereignisse vorzusehen. Die Autoritat unserer Firma ist enorm gewachsen, ihre Arbeit sehr angewachsen. Die Firma ist auch zahlenmassig viel starker und aus allen diesen Grunden ist das Verlangen immer grosser, dass die Leitung im Lande selbst ist. Ein Ungluck ist nur, weil wir ohne Mittel geblieben sind und jetzt bin ich gezwungen das Erscheinen des Zentralorganes einzustellen. Ebenso wurden einige unserer Legalen Blätter im Lande das Erscheinen einzustellen, weil ich ihnen nicht mehr helfen konnte. Ihre Finanzielle Verlegenheit entsteht hauptsachlich immer aus der Zensurmassnahmen. Ich werde versuchen mir im Lande die notwendigen Mittel fur das Erscheinen des Zentralorganes, welches im Lande erscheinen wird und nach welchem naturlich sehr verlangt wird.

Genosse D. Ich hoffe, dass auch Du mit diesen Massnahmen einverstanden sein wirst. Bei all meinen Anstrengungen, die Zentrale ins Land zu versetzen habe ich mich auch danach richten konnen, weil mir Dein diesbezuglicher Standpunkt bekannt ist und zwar noch vom Herbste 1936, dass man die Leitung ins Land ubertragen soll. Das hast Du gelegentlich der Erledigung unserer Frage gesagt. Damals spielte dabei eine wichtige Rolle die Tatsache, dass im Zentrum im Auslande ungesunde Erscheinungen, der Gruppenkampfe auftauchten. Jetzt ist aber die Ursache dieser Notwendigkeit noch wichtiger: Schwere politische Situation und Kriegsgefahr.

FAKSIMIL TITOVOG PISMA GEORGI DIMITROVU UPUĆENOG IZ PARIZA POSLIJE 23. MARTA 1938. (SA DIMITROVLJEVOM BILJEŠKOM)

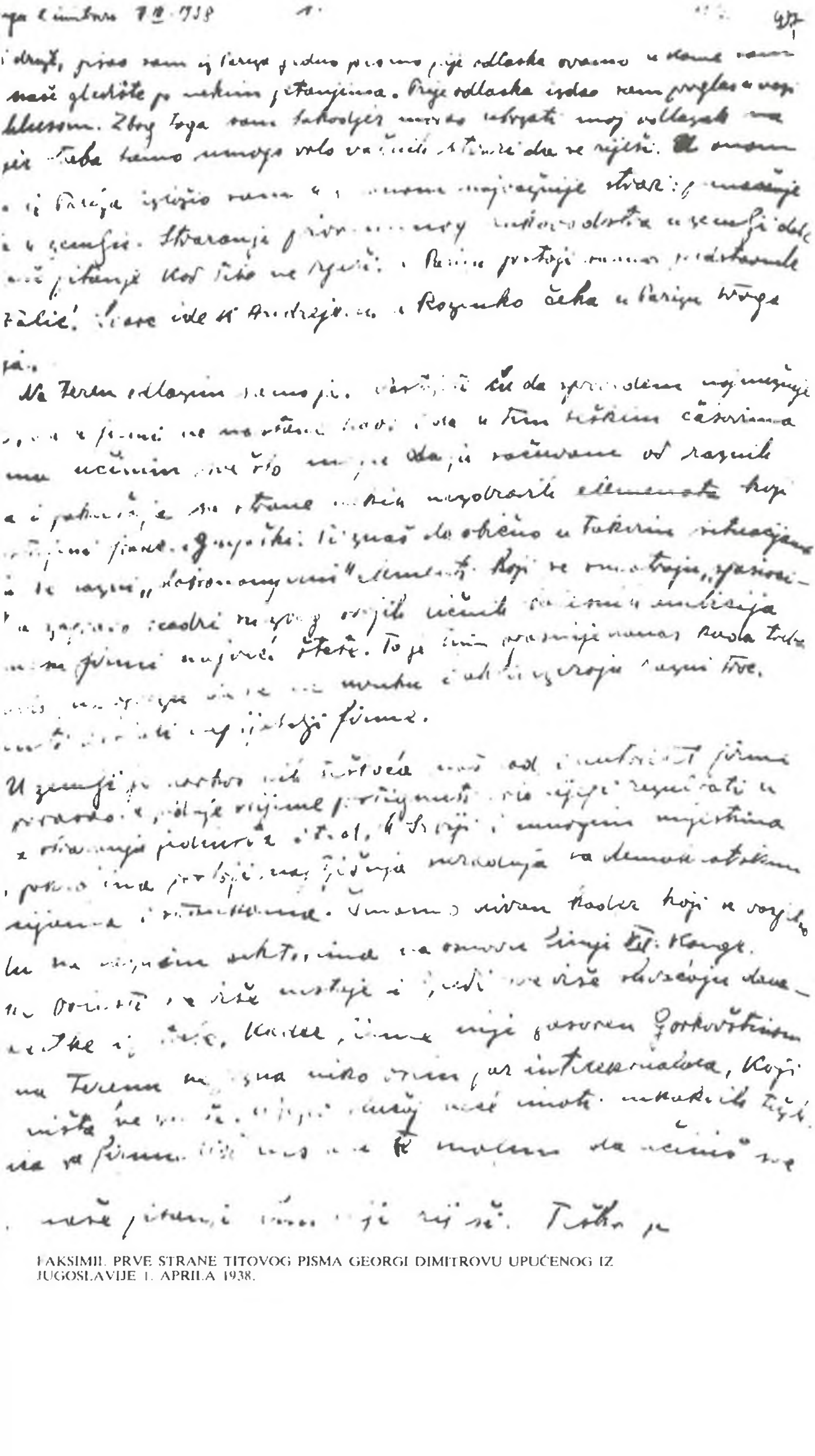

FAKSIMIL PRVE STRANE TITOVOG PISMA GEORGI DIMITROVU UPUĆENOG IZ JUGOSLAVIJE 1. APRILA 1938.

Pismo od Viktožja ,doslo 29.4.1938.

1.Na Uskrs sam prisustovao velikoj zabavi /svadbi/ nase) slovenacke milija,bilo je vrlo veselo j r so bili pozvani i znanci i prijatelji iz svih krajeva Slovenije.Pilo se i jelo na veliko i mozes zamisliti,da dvadeset ljud moze puno toga nametiti.Osim pjevanja i plesa malo se i politiziralo.Narocit sada v Sloveniji radi "Anschluss" O tome se na zabavi i najvise govorilo. Prica se interesantne stvari:Nasi Kjšemci i nemcurji jedva cekaju,da dodje Hitler v Sloveniju.To ne bi bilo bas tako zanimljivo.da i sami seljaci Slove ci zele to isto.Hitlerjevski agitatorji izvana i iznutra to iskoristavaju u punoj mjeri.Njihovi avtomobili i avtobusi kretare duz i popreko Slovenij drsko izazivajuci i sireci bajke o "raju" koji je sada u Austriji i u Njemac koj.Nasi mjerodavni njemu ne smetaju kod toga,nego ometaju one,koji to zele suzbiti.O tome ću napisati za R.

2./Bilo je na zabavi i sepinih ljudi ali sam opsirnu objasnio situaciju po toj stvar,tako da je sada v Sloveniji u redu.xxxxxxxxxxxxx Izrazena je jednoglasno solidarnost sa mojim mjerama.Bio sam vrlo ugodno iznenadjenxx sa pametnim razgovorima,i zarom kod ljudi.Bilo mi je jako drago, kad sam mogao govoriti i sa Pirkom.On je sada opet zdrav,samo nema nikakvog namestenja Ja mislim,da treba njemu dati saradnju sa Kanadom,a onome tu uzeti,axBirk je Pirk imade uvijek konkretnog materijala sa terena za dopise.

Vec sam Ti pisao,da je v Zgb.oboljelo dosta ljudi zbog turizma i tak pokvarili sav posao.Trebati ce mnogo vremena ,da se navadumo za taj sport. Da sam onda isao,kada sam ja htio,svega toga ne bi bilo,jer je zaista kriv x svemu onaj deron,koji je inace jos zdrav i cuva se,jer se trpa sve na njega on doduse upucen je v sve.

Pisi mi odmah,sta je kod Tebe novog.Evo Ti nova adresa.ali salji sam .... i nista drugo.

Zdravo Viktor

20.4.1938.

FAKSIMIL TITOVOG PISMA S POTPISOM VIKTOR UPUĆENOG VORANCU PREŽIHOVU 20. APRILA 1938.

SINDIKATI

U septembru 1937. godine dali smo našim drugovima u sindikatima direktivu o našoj taktici i radu na pripremi kongresa URS-a (Ujedinjeni [radnički] sindikalni savez Jugoslavije). Centralni odbor URS-a objavio je da će se kongres održati u decembru 1937. godine. U našem sindikalnom listu »Radnik« počela je diskusija o raznim pitanjima koja treba da budu postavljena na kongresu, naročito o pitanjima o kojima se vode sporovi, kao, na primjer, o proleterskoj demokraciji u sindikatima, o isključivanju iz sindikata pristalica jedinstva radničke klase, posebno naših drugova, o centralizaciji razjedinjenih malih sindikata u velike sindikalne organizacije itd. Diskusiju su prihvatili gotovo svi socijaldemokratski listovi i odgovarali su lojalno.

Savjetovanje u Zagrebu

U Zagrebu je u oktobru održano zajedničko savjetovanje sindikalnih rukovodilaca, socijalista i naših drugova, s ciljem da se još prije kongresa razjasne još neka sporna pitanja.[262] Predstavnici sindikata Hrvatske, Vojvodine i Srbije tražili su da se kongres odloži za izvjesno vrijeme, jer diskusija i pripreme još nisu završene. S ovim su se veoma rado saglasili desni socijaldemokrati Krekić, Jakšić i drugi, koji su se nadali da će ulaskom ORS-a (Opšteg radničkog saveza) u URS ojačati svoje pozicije. Ovaj sindikat se nalazi u rukama Haramine, jednog od desnih reakcionarnih socijalista.

Ostavka Pavićevića, predsjednika Ujedinjenih sindikata

Lijevi vođi socijalista Pavićević, Belić i još jedan nisu se složili s tim da se kongres odloži i podnijeli su ostavke.[263] To je bilo veoma neprijatno, jer su socijalisti — pristalice jedinstva — podnijeli ostavku. Luka Pavićević je zbog toga počeo oštru kampanju protiv Krekića optužujući ga da želi da pretvori pokret u instrument reakcije itd.

Kongres je odložen na neizvjesno vrijeme. Dao sam direktivu našim drugovima da treba da iskoriste sav svoj uticaj na socijaliste — pristalice jedinstva da bi se vratili na svoje funkcije. Naši drugovi u

Zagrebu počeli su da mire zavađene socijaliste i u tome su imali uspjeha. Pavićević, Belić i drugi vratili su se na svoje funkcije i kongres je bio odložen do aprila 1938. godine. O sindikatu ORS je odlučeno da on samo na kongresu URS-a može biti primljen u Ujedinjeni radnički sindikalni savez pod uslovom da se potčini Statutu URS-a i direktivama koje kongres bude donio.

Još prije kongresa postignut je sporazum s vođama socijalista o mnogim važnim pitanjima, kao, na primjer, o ponovnom primanju isključenih, koji su bili odstranjeni pojedinačno ili kao cijele organizacije. To se posebno odnosilo na Sloveniju. Odlučeno je takođe ko će biti kandidati, a ko članovi Centralnog odbora URS-a. Treba da napomenem da u ovom pogledu više nije bilo teškoća. Socijalisti su prihvatili kandidate koje smo predložili. Naši drugovi su postupili veoma taktično i nisu predložili one kandidate koje socijalisti ne bi mogli prihvatiti.

Bojao sam se samo da zbog jednog pitanja na kongresu ne dođe do skandala — naime zbog odnosa prema HRS-u (Hrvatskom radničkom savezu).[264] Ne samo socijalisti već i mnogi naši drugovi imali su nepravilan odnos prema ovom sindikatu. Smatrali su ga jednostavno fašističkim. Ovo su naročito tvrdili socijalisti. Rekao sam našim drugovima da ne dozvole da se takva ocjena ovog sindikata iznese na kongresu. O ovom pitanju na kongresu nije govorio nijedan socijalistički vođ. To je učinio samo jedan delegat — socijalista iz Srbije, ali naši drugovi su se odlučno usprotivili da se HRS okarakteriše kao fašistički sindikat. Na osnovu toga u rezoluciji je usvojen stav da s HRS-om treba postići jedinstvo akcije u zajedničkom radu za interese radnika.

Održavanje kongresa baš u Zagrebu bilo je od veoma velike koristi za pristalice jedinstva, jer su radnici na galeriji svojim prisustvom vršili takav psihološki pritisak na kongres da niko nije smio istupiti protiv jedinstva sindikalnog pokreta. Naprotiv, svi govornici, počev od Topalovića i Krekića pa do naših drugova, odlučno su se izjašnjavali za jedinstvo sindikata.

Socijalisti su do posljednjeg trenutka mislili da im naši drugovi pripremaju nekakvu zamku. Poslije kongresa, međutim, bili su veoma zadovoljni.

Slovenija. U slovenačkim sindikatima gotovo da je došlo do rascjepa. Stvar je u tome što su poslije velikih štrajkova tekstilaca 1936. godine, kada su radnici zaposjeli fabrike, socijalisti zauzeli negativan stav prema ovakvoj taktici i počeli da isključuju iz sindikata mnoge komuniste i pristalice jedinstva. Radnici su ovim bili veoma nezadovoljni i počeli su masovno da napuštaju sindikate, tako da je od 2000 članova u sindikatu ostalo 170—150. Radnici su naročito bili kivni na predsjednika ovog sindikata Jakomina. Oni su zahtijevali da se formira novi sindikat tekstilaca, tj. tražili su da Centralni odbor Saveza tekstilaca i krojača iz Beograda stvori u Sloveniji svoje organizacije. Rukovodstvo

ovog sindikata se saglasilo s tim i ovlastilo druga Leskošeka iz Ljubljane da preuzme na sebe ovaj zadatak. Za nekoliko mjeseci u ovu novu organizaciju stupilo je oko 500 tekstilnih radnika.

Iako su i sindikat tekstilaca i sindikat tekstilaca i krojača ušli u URS, socijalisti su na ovo gledali kao na rascjep i zauzeli su negativan stav. Ja sam našim drugovima dao direktivu da o ovom pitanju treba postići sporazum sa socijalistima, da je nepravilno da se u Sloveniji stvaraju posebne organizacije i da se treba nekako ujediniti, s tim da se u tom sindikatu sačuva proleterska demokracija.[265] O tome je bilo riječi na savjetovanjima još prije kongresa i postignut je sporazum; sada su tekstilci u Sloveniji opet ujedinjeni i zagarantovano im je da neće biti izbačeni iz sindikata.

Slovenački sindikati zauzimaju poseban položaj u Ujedinjenim [radničkim] sindikatima. Oni imaju neku vrstu autonomije. Imaju svoje centralno rukovodstvo (Strokovnu komisiju).[266] Zbog toga se oni nisu saglasili s odlukom kongresa URS-a o centralizaciji svih sindikalnih organizacija u velike sindikate prema profesiji i karakteru industrije. Poslije kongresa URS-a oni su zbog toga čak prijetili rascjepom.

Kongres slovenačkih sindikata

U maju 1938. godine održan je kongres slovenačkih sindikata (Strokovna komisija).[267] Desni socijalisti — Jakomina i drugi — htjeli su ovdje da ostvare svoju prijetnju, ali pristalice jedinstva — socijalisti — ujedinili su se s našim drugovima i spriječili ovaj pokušaj. Pri tom je naročito bio aktivan socijalista Sedej, koji je zahtijevao od naših drugova da na kongresu izbace iz rukovodstva desne socijaliste. Naši drugovi nisu pošli na to, a desni socijalisti su i sami uvidjeli da neće biti korisno za njih ako istupe protiv jedinstva sindikata i predali su se.

Kongres nije dao tako dobre rezultate kao kongres u Zagrebu, ali je postignut sporazum da se u Strokovnu komisiju izaberu 3 naša druga i 2 lijeva socijalista.[268]

U Sloveniji su svi sindikati, osim vladinih (JUGORAS-a) ujedinjeni u akciji. Hrišćanski sindikati su veoma tijesno povezani s našim i vode borbu protiv ministra Korošca, koji stvara JUGORAS u Sloveniji.

Kulturni rad u sindikatima

Kulturni rad u sindikatima se razvija veoma dobro. Razni kursevi i predavanja dobro su organizovani i predaje se ne samo marksizam već čak i lenjinizam i staljinizam.[269] Samo što se umjesto Lenjin govori Iljič, a umjesto Staljin — Josif.

U Zagrebu su, na primjer, veoma razvijene sportske i druge kulturne radničke organizacije. U svakoj sindikalnoj organizaciji postoji

horska grupa, a sve ove grupe i ostale kulturne organizacije rade pod rukovodstvom kompozitora druga Markovca. Nedavno je održan festival svih horova, socijalističkih i naših.[270] Naš hor od 200 ljudi pjevao je, pod rukovodstvom druga Markovca, sve sovjetske revolucionarne pjesme. Na festivalu je učestvovalo preko 5000 ljudi. U Beogradu je takođe razvijen kulturni rad u sindikatima, i u ovom pogledu je naročito aktivna omladina.

U Srbiji mi imamo veliki uticaj u Glavnom radničkom savezu.[271] U našim rukama su gotovo sve lokalne organizacije. U centralnom rukovodstvu ovog sindikata nalaze se lijevi socijalisti i naši drugovi.

U Dalmaciji su u našim rukama oblasno rukovodstvo sindikata i sve lokalne organizacije.

U Hrvatskoj se u oblasnom rukovodstvu sindikata nalaze samo trojica socijalista, a svi ostali su naši drugovi.

Isto tako je u Vojvodini i Crnoj Gori. Samo se u Bosni i do danas sindikati nalaze potpuno u rukama socijalista, ali se i ovdje stvar poboljšava. Tako su u Hercegovini naši drugovi na svoju inicijativu stvorili dobar sindikalni pokret i njime rukovode. To je dovelo do poboljšanja odnosa desnih socijalista u Bosni prema našim drugovima. Sada postoji mogućnost da sindikalni pokret u Bosni počne da jača. To je veoma važno, jer upravo u Bosni postoji velika opasnost od uticaja vladinog sindikata JUGORAS na radnike.

Hrvatski sindikati (HRS)

Hrvatski radnički savez stvoren je još 1924. godine na Radićevu inicijativu u okviru Hrvatske seljačke stranke. Poslije 1935. godine razni fašistički elementi u hrvatskom pokretu i hrvatski kapitalisti željeli su da pomoću ovog sindikata likvidiraju klasne sindikate u Hrvatskoj. Ovaj sindikat ima zadatak da izmiri radnike s poslodavcima na nacionalnoj bazi.

U godinama 1935. i 1936. organizacije HRS-a su brzo rasle, ali čim su radnici vidjeli da njihovi rukovodioci nastoje da se sporazumiju s poslodavcima, počeli su izlaziti iz sindikata. HRS ima uspjeha uglavnom tamo gdje radnički elemenat čine seljaci, ili gdje do sada nije bilo sindikata.

Neprijateljski odnos rukovodilaca ovog sindikata prema klasnim sindikatima izaziva kod njegovih članova veliko nezadovoljstvo. U rukovodstvima ovog sindikata nalaze se uglavnom frankovci-fašisti, koji uporno odbijaju sve predloge naših drugova iz klasnih sindikata o zajedničkim akcijama. Ali bez obzira na sve to, u preduzećima i osnovnim organizacijama radnici uvijek zajednički istupaju u odbranu svojih prava. Prije mjesec dana u Varaždinu je održan zajednički zbor 4000

radnika iz oba sindikata — našeg i hrvatskog, na kome su istupali predstavnici i naših i hrvatskih sindikata. Nedavno su naši drugovi bili kod rukovodilaca Hrvatske seljačke stranke i zauzeli se za to da „Hrvatski dnevnik", organ HSS, prestane s napadima na klasne sindikate i da se ostvare zajedničke akcije u borbi protiv JUGORAS-a — vladinog sindikata.

Klasni sindikati

Još prije kongresa URS-a razvijali su se klasni sindikati. Ali oni su počeli da jačaju naročito poslije kongresa, kada su radnici uvidjeli da je sindikalno jedinstvo stvarno postignuto. U vrijeme održavanja kongresa Ujedinjeni sindikati su brojali oko 100 000 članova, od kojih 10 000 redovno plaća članarinu.

Razni protivnici i Stojadinovićeva vlada nadali su se da će na kongresu doći do rascjepa. U vrijeme održavanja kongresa objavljivali su nekakve letke s pozivom da se ne dozvoli održavanje kongresa. Razni hrvatski listovi su se takođe u svojim člancima veoma klevetnički i neprijateljski odnosili prema kongresu. Ali kada je uvidjela da je sve ispalo suprotno, vlada je počela progoniti klasne sindikate. Tako je u Zagrebu prije mjesec dana zabranjen naš sindikalni list »Radnik«, koji je izlazio 4 godine i imao tiraž od preko 14 000 primjeraka. Vlada je oduzela od radnika u Vojvodini radničku komoru, postavila komesara i svoje činovnike iz JUGORAS-a. U Skoplju (Makedonija) vlada je još prošle godine oduzela radničku komoru i predala je u ruke JUGORAS-a. Vladina je taktika da ne napada frontalno, već da oduzima jednu za drugom radničke institucije i da likvidira različite kulturne i radničke organizacije.

Ja sam još u proljeće govorio drugovima u Beogradu i Zagrebu da treba mobilisati za odbranu radničkih ustanova ne samo radničku klasu već i sve ostale demokratske snage, jer je napad na klasne sindikate istovremeno i napad na demokraciju uopšte.

Socijalisti se još boje velikih akcija radnika ali mi insistiramo na tome da se radnici odlučno mobilišu za odbranu svojih prava zajedno s drugim demokratskim snagama Narodnog fronta. Zbog toga nije isključeno da u najbližoj budućnosti dođe do ozbiljnih događaja u Jugoslaviji ako vlada bude uporno nastojala na ukidanju prava radnika.

Vladin sindikat JUGORAS

Prvo, JUGORAS je prinudna organizacija. U nju ulaze radnici i službenici koji rade u državnim preduzećima. Ali vlada vrbuje u ovaj sindikat i radnike iz privatnih preduzeća. Ona na to troši velike sume

novca. Ministar Cvetković, predsjednik JUGORAS-a, stalno putuje po Jugoslaviji i svojom demagogijom obmanjuje radnike. Ne treba potcjenjivati opasnost od takve demagogije. Ovaj sindikat raste i vlada hoće da mu raščisti put oduzimanjem različitih ustanova od klasnih sindikata. Stojadinović je otvoreno izjavio da neće trpjeti druge sindikate osim onih koji su za Jugoslaviju, za red i mirni sporazum s poslodavcima. Drugim riječima, pod ovim on podrazumijeva JUGORAS.

U vrijeme održavanja kongresa Glavnog radničkog saveza Srbije, u proljeće 1937. godine u Beogradu, neki elementi iz bivše desne i lijeve frakcije umalo nisu doveli u pitanje sindikalno jedinstvo u Srbiji. Evo u čemu je stvar: naši drugovi su se saglasili s lijevim socijalistima da pripreme kongres GRS. Perspektive su bile veoma dobre; još prije kongresa bili su prihvaćeni gotovo svi naši predlozi. Drugovi iz Beograda došli su u Zagreb i sa mnom usaglasili tekst rezolucije o jedinstvu sindikata za kongres.[272] Kasnije su ovu rezoluciju prihvatili i socijalisti. Ali poznati Drag[omir] Marjanović, bivši član CK KPJ i član desne frakcije tipografa, zajedno s drugim poznatim vođom bivših Nezavisnih sindikata, članom lijeve frakcije KPJ, Pavlom Pavlovićem, napisali su svoju rezoluciju, u kojoj su tražili od socijalista »frontalno« sindikalno jedinstvo, o kojem je bilo riječi još 1925. godine.[273] Oni su u svojoj rezoluciji zahtijevali da se sazove konferencija vođa Nezavisnih sindikata i vođa URS-a — socijalista i da se razmotri pitanje jedinstva. Marjanović je poslije toga na kongresu istupio tako provokatorski da su se naši drugovi našli u veoma nezgodnoj situaciji, te zbog toga nisu mogli upornije tražiti da se ranije dati predlozi usvoje. Vođ socijalista Belić oštro je istupio protiv ove Marjanovićeve provokacije i pozvao sve članove sindikata, pristalice jedinstva, da zbiju svoje redove radi očuvanja sindikalnog jedinstva od takvih provokatora.

Napominjem da je Marjanović povezan s beogradskim trockistima.

Napisano u Moskvi 3. septembra 1938.

A-CK SKJ, Fond KI, 1938/24. *Prevod s ruskog*

Strogo povjerljivo!

IZVJEŠTAJ O PARTIJI (OD VALTERA, JUGOSLAVIJA)

Slovenija

Kongres KP Slovenije imao je veliki značaj za razvitak partijskih organizacija. Poslije kongresa rukovodstvo je uspjelo da se poveže sa svim organizacijama u pokrajini i da obnovi partijske organizacije tamo gdje to do sada nije bilo učinjeno. U Sloveniji sada postoje partijske organizacije u svim važnim industrijskim centrima i rudarskim revirima, kao i drugim mjestima.

Partijska konferencija

Za vrijeme »Anschluss«-a Austrije naši drugovi u Sloveniji održali su partijsku konferenciju ili, bolje rečeno, partijsko savjetovanje, na kojem je učestvovao 21 delegat iz cijele Slovenije. Na dnevnom redu bilo je pitanje hitlerovske opasnosti u Sloveniji. I ja sam prisustvovao savjetovanju. Iz izvještaja delegata dobili smo veoma zanimljivu sliku o tome na koji način hitlerovci sprovode svoju propagandu u Sloveniji. (O tome dajem poseban izvještaj.*)

U skladu s našim proglasom od marta ove godine, usvojena je rezolucija u kojoj se ukazuje na opasnost za slobodu slovenačkog naroda od njemačkog fašizma.[274] U ovoj rezoluciji se poziva čitav slovenački narod u odbranu od njemačkog fašističkog ropstva. Ova rezolucija i naš proglas od marta naišli su na snažan odjek u svim društvenim sredinama Slovenije. Tako je, na primjer, u Ptuju, gdje je hitlerovska propaganda bila veoma bezobzirna, osnovan zajednički odbor za borbu protiv te propoganade od pripadnika JRZ (Koroščeve stranke), JNS (Jevtićeve stranke), komunista i socijalista.

Naša Partija je protiv Hitlerove propagande do sada izdala 3 brošure, svaku u tiražu od 3000 primjeraka. One su naišle na veliki odjek u Sloveniji. Osim toga, često se izdaju polulegalni leci za mobilizaciju svih društvenih krugova protiv hitlerovske opasnosti. Pored letaka i brošura, naša Partija izdaje i legalni list koji izlazi pod raznim nazivima,

---

* Vid. str. 105—106. — *Red.*

jer vlada nastoji da materijalno onemogući egzistenciju naših listova i* stalno zapljenjuje već pripremljen tiraž. Slovenačka partija takođe izdaje svoj ilegalni partijski bilten.[275]

Kadrovi

Slovenija ima više nego sve ostale pokrajine sposobnih kadrova za rukovodeće funkcije. Mnogi drugovi su se uspjeli legalizovati, i to oni koji su se nalazili na ovdašnjim školama i univerzitetima. Drugi su došli s robije, gdje su stekli teorijsku naobrazbu. Ali se još osjeća dosta veliki manjak u rukovodećim kadrovima u radničkim industrijskim centrima. U Sloveniji je situacija bila nenormalna, jer su od 1929. godine skoro 50 odsto zatvorenika bili intelektualci i studenti. To su sposobni drugovi, ali kod njih često** ima najrazličitijih skretanja, i oni nisu sasvim pouzdani za rukovodeće funkcije u Partiji. U Sloveniji se takođe postavlja pitanje uzdizanja kadrova iz radničke sredine.

Hapšenja

Kad sam u junu putovao u Pariz javljeno mi je iz Slovenije da je u Ljubljani uhapšeno 6 drugova, među kojima i drug Birk [Edvard Kardelj), koji se uspio legalizovati. Provala je izvršena pod sljedećim okolnostima: jedan drug koji se vratio s robije napisao je pismo grupi Petka Miletića u kome ju je obavijestio da je održana partijska konferencija i da je na ovoj konferenciji, pored razmatranja drugih pitanja, jednoglasno usvojena rezolucija u kojoj je osuđen frakcionaški rad grupe Petka Miletića i podržane mjere CK protiv frakcionaške borbe u mitrovačkoj kaznioni. Ovo pismo palo je u ruke policije i ona je uhapsila 6 drugova čija su imena bila navedena u pismu. Svi ovi drugovi su se dobro držali pred policijom i vjerovatno će uskoro biti pušteni.

Hrvatska

Postoji CK za Hrvatsku koji je izabran na kongresu u julu 1937. godine. Biro CK sastoji se u većini od sindikalnih funkcionera i rukovodećih drugova. To je kasnije dalo negativne rezultate, jer su drugovi svoju pažnju usmjeravali uglavnom na sindikalni rad, a zanemarivali organizaciono-partijski rad, i zbog toga je veoma malo urađeno na liniji povezivanja s raznim dijelovima Hrvatske. U Hrvatskoj gotovo u svim mjestima postoje mjesni komiteti i partijske organizacije.

* Tekst do kraja rečenice autor je naknadno dopisao rukom mastilom. — *Red.*

** Riječ »često« dopisana je naknadno rukom. — *Red.*

U junu sam sproveo reorganizaciju u CK i mi smo oslobodili drugove iz Biroa koji su previše angažovani u sindikatima. Za rad u Birou određena su 3 druga iz CK koji će voditi samo partijski rad. U posljednje vrijeme sam ponovo dobio obavještenje da naši drugovi u Zagrebu ne rade pravilno: oni su, izgleda, pri CK osnovali više komisija za razna pitanja. I ove komisije imaju zadatak da se povezuju sa svim mjestima u pokrajini svaka po pitanju kojim se bavi. Iz toga se vidi da će partijski komiteti u pojedinim mjestima postati suvišni. To je, po mom mišljenju, opasno likvidatorsko skretanje.

Kadrovi

U Hrvatskoj ima znatan broj dobrih i odanih partijskih aktivista. Naročito u Zagrebu, gdje se samo u sindikatima nalazi oko 600 aktivista, koji, iako svi nisu zvanično članovi Partije, po svom radu i disciplinovanosti zaslužuju da postanu članovi Partije. U tom pravcu CK Hrvatske je još veoma malo učinio da se u Partiju prime novi kadrovi koji dobro rade na raznim sektorima.

Plenum

U avgustu ove godine održan je plenum CK Hrvatske, ali ja još nisam primio nikakav izvještaj. Saopšteno mi je samo to da je na plenumu došlo do spora s delegatom Dalmacije drugom J[elaskom] zbog toga što drugovi u Dalmaciji, izgleda, sada likvidiraju partijsku organizaciju i cio rad prenose na Jedinstvenu radničku partiju. Delegat iz Dalmacije J[elaska] napustio je plenum ne sačekavši njegov kraj.

Rad u drugim organizacijama

U Hrvatskoj članovi Partije rade u Hrvatskoj seljačkoj stranci, u njenim kulturnim organizacijama »Seljačka sloga«, »Gospodarska sloga« itd. Osim toga, naši drugovi rade i među pristalicama Samostalne demokratske stranke i stvaraju kulturne organizacije te stranke pod nazivom »Seljačko kolo«.

U Dalmaciji postoji Pokrajinski komitet, ali u vrhovima ove oblasti nešto nije sasvim u redu. Po broju članova to je najveća partijska organizacija, ali u vrhovima rukovodstva organizacije u Dalmaciji ima znakova grupaške borbe. Saopšteno mi je da Željezar [Ivan Marić] iz Pariza sprovodi podrivački rad u Dalmaciji. Već je odavno poznato da je u Dalmaciji uvijek bilo sporova s jedne strane među drugovima Dalmatincima, a s druge strane uvijek su odnosi između drugova iz

Dalmacije i rukovodstva u Zagrebu, kao i CK KPJ, bili loši. Po mom mišljenju, za to snose krivicu vodeći drugovi V[icko] J[elaska], B[aljkas] i Željezar. Oni ne puštaju mlade kadrove na vodeća mjesta. Uveli su familijarnost u Partiji, ne dopuštaju da se drugi razviju, pa su zbog toga mlađi kadrovi nezadovoljni. To nezadovoljstvo često koriste razni neprijatelji. Osim toga, meni je B[aljkas] sumnjiv u pogledu njegove veze s trockistima. Protiv njega je bilo tužbi od strane drugova iz Argentine, gdje je radio. U Parizu takođe postoje dokazi da je imao vezu s trockistom Darsulom [Šimunom Lalićem], a prije dva mjeseca poslali su mi drugovi iz Dalmacije kurira[276] koji mi je saopštio da oni imaju dokaze da je B[aljkas] trockist. Ja sam mišljenja da se u ovome mora imati mnogo opreznosti i da to pitanje treba ispitati. Takođe mislim da je potrebno da se u Dalmaciji odlučno prekine s takvim odnosima i načinima rada. Ubijeđen sam da će novo rukovodstvo uz pomoć KI otkloniti takvo nezdravo stanje.

Partijska štampa

Partija u Hrvatskoj nema svoj ilegalni organ, ali izdaje razne legalne i polulegalne listove i brošure.[277] Ali u posljednje vrijeme vlada je počela strogo da progoni našu štampu. Zabranjeni su časopis »Kultura« i list »Novi list«, dok je časopis »Znanost i život« prestao da izlazi zbog nedostatka materijalnih sredstava.

Prije dva mjeseca izdali smo za seljake ilegalnu brošuru u 3000 primjeraka pod naslovom *Šta seljak treba da zna o Hitleru, Stojadinoviću, trockizmu i Sovjetskom Savezu.* Brošura je rasturena među seljacima i naišla je na veliki odjek.

Srbija

U Srbiji se mnogo osjeća manjak u rukovodećim kadrovima. Sada postoji Pokrajinski komitet u Beogradu, sastavljen od radnika i jednog intelektualca.[278] Do sada je tamo bila nenormalna situacija jer su rukovodeće položaje zauzimali intelektualci i studenti. Uzrok tome je u činjenici što je posljednjih godina bilo veoma mnogo provala i što su gotovo svi sposobni partijski kadrovi dospjeli u zatvor.

Kao i u Hrvatskoj, i u Srbiji većina partijskih aktivista radi u sindikatima; jedan dio radi takođe u drugim strankama i u kulturnim organizacijama.

U unutrašnjosti Srbije svuda postoje partijske organizacije i sada se u Kragujevcu formira oblasno rukovodstvo za tu oblast.[279]

U Srbiji Partija uživa veliki autoritet među drugim demokratskim strankama. Ovdje, kao i u Vojvodini, Partija ima najviše uspjeha u

stvaranju Narodnog fronta. U Srbiji su partijski kadrovi mladi, ali odani i disciplinovani. Ovdje je potrebno odrediti samo nekoliko dobro pripremljenih i provjerenih aktivista za rad na vaspitavanju mladih kadrova iz redova radnika za rukovodeće funkcije.

Crna Gora

Nakon velikih provala 1936. i u početku 1937. godine partijske organizacije u Crnoj Gori su opet obnovljene.[280] Postoji Pokrajinski komitet za Crnu Goru. U julu je održan plenum Pokrajinskog komiteta, na koji je bio delegiran jedan drug iz rukovodstva.[281] Na plenumu su se svi izjasnili protiv frakcionaške borbe i pokazali odanost Partiji. Pravilan razvoj Partije i rada u njoj ovdje ometaju neki bivši članovi Partije koji su se vratili s robije, a koji su isključeni iz Partije zbog svog izdajničkog držanja pred klasnim neprijateljem.[282]

Bosna i Hercegovina

Ovdje mi je pošlo za rukom da uz pomoć nekih drugova tek ove godine obnovim partijske organizacije u nekoliko mjesta. Tamo sam odredio dva druga koji su se u toku 4 mjeseca bavili isključivo uspostaljanjem veza i obnavljanjem organizacija.[283] U avgustu ove godine održana je konferencija i izabrano je privremeno rukovodstvo za Bosnu i Hercegovinu. Ovo rukovodstvo ima zadatak da organizuje partijske organizacije u velikim industrijskim centrima, kao, na primjer, u Zenici i drugdje. U rukovodstvu se nalaze radnici i samo jedan poluintelektualac. Veoma je loše što drugovima iz Bosne i Hercegovine nisam mogao materijalno pomoći, jer su oni sada u velikoj oskudici.

Kosovo i Metohija

U ovim oblastima postoje ćelije među arnautskim* seljacima. Rukovodstvo iz Beograda je tamo uputilo jednog druga sa zadatkom da poveže te seoske ćelije i neke organizacije koje su postojale u gradovima. Kako su mi drugovi iz Beograda saopštili, u početku avgusta je na Kosovu formirano privremeno rukovodstvo, koje tamo rukovodi partijskim radom. Drugovi s Kosova uporno traže da im CK pošalje literaturu na albanskom jeziku.[284]

---

* Albanskim (riječ je bila uobičajena u periodu između dva svjetska rata). — *Red.*

Vojvodina

U ovoj pokrajini Partija je dobro konsolidovana. Postoje Pokrajinski komitet i partijska rukovodstva skoro u svim mjestima Vojvodine. Drugovi ovdje ne rade loše i na liniji stvaranja Narodnog fronta postižu velike uspjehe. U Odboru »Vojvođanskog fronta« ima i nekoliko naših drugova.[285] Sada tamo naši drugovi vode borbu protiv hitlerovske propagande među seljaštvom. Uspjeli su takođe da izdaju jedan proglas protiv hitlerovske propagande. U Vojvodini se ne osjeća nedostatak rukovodećih partijskih kadrova, jer su se tamo vratili mnogi drugovi s robije.[286]

Makedonija

U Makedoniji u nekoliko mjesta postoje organizacije, ali nema pokrajinskog rukovodstva. Drugovi iz Makedonije neprestano mole da im pošaljemo nekoliko sposobnih drugova koji bi rukovodili partijskim radom u Makedoniji. Ovo pitanje je vrlo teško riješiti, jer se kod nas osjeća nedostatak rukovodećih kadrova iz redova samih Makedonaca. Ali kako je ova pokrajina veoma važna i kako su u njoj uslovi povoljni, mi ćemo morati da povučemo iz Španije jednog ili dva druga za rad u Makedoniji.[287]

Situacija u Partiji uopšte

Iz naprijed navedenog se vidi da, osim u Makedoniji, sada u svim pokrajinama postoje partijske organizacije i rukovodstva. Devedeset odsto naših partijaca posvećuje se legalnom radu — u sindikatima, u Radničkoj partiji i u drugim strankama i kulturnim organizacijama.

U legalnom radu ima raznih skretanja, na primjer tendencija legalizma i likvidatorstva u Partiji. To dolazi i otuda što vaspitni rad našeg partijskog kadra nije na zadovoljavajućoj visini. Partijski kursevi održavaju se u malom broju mjesta. Održavaju se u određenoj mjeri samo u Sloveniji, gdje ima sposobnih predavača.[288]

Partijske literature ima u vrlo maloj količini, a partijske organizacije stalno traže da im se šalje više partijske literature i Lenjinovih djela. Sada stanje nije onakvo kakvo je bilo ranije, naime da je literatura dolazila, a da se nije imala kome davati. Iz Pariza se literatura šalje poštom, ali samo u neznatnoj količini i često ta literatura pada u ruke policije. Ako ova literatura stigne na određenu adresu, nju primaju većinom intelektualci, koji ovu literaturu ili zadržavaju kod sebe ili je rasturaju u svojim krugovima, a radnici je dobijaju ponekad samo slučajno. Meni su se mnogo puta radnici, članovi Partije, žalili da često ne primaju

čak ni organ CK »Proleter«. Pokušao sam likvidirati to nenormalno stanje, ali za to nisam imao materijalnih sredstava, jer se prebacivanje literature u zemlju u većoj količini mora organizovati specijalnim putevima, za što su potrebna velika materijalna sredstva.

Za borbu protiv raznih skretanja u Partiji veoma nam je potreban centralni organ Partije. Ja sam izdavao »Proleter« do marta 1938. godine*, ali sam usljed nedostatka materijalnih sredstava morao obustaviti njegovo izdavanje. Odlučili smo da se štampanje »Proletera« prenese u zemlju, jer iz inostranstva samo mali broj primjeraka stiže u zemlju, i to staje mnogo novca. Na sjednici Privremenog rukovodstva u zemlji zaključili smo da u julu izdamo prvi broj »Proletera« u zemlji. Za to su već izvršene tehničke pripreme, a osnovali smo i redakcijsku komisiju. Ali pošto sam ja pozvan u KI, a nisam mogao dozvoliti štampanje »Proletera« bez svog prisustva, do toga nije došlo.[289] Kao što sam već rekao, pokrajinski komiteti za Sloveniju** i Srbiju imaju svoje ilegalne partijske organe.

Partija sada u zemlji uživa veliki ugled ne samo među radnicima već i među pristalicama drugih demokratskih stranaka. Sada više nema onako velikog političkog nepovjerenja prema komunistima kakvo je bilo ranije. Ljudi su se osvjedočili da komunisti pošteno rade i bore se za interese naroda. S druge strane komunisti bolje shvataju liniju VII kongresa KI i prevazilaze sektaštvo. Sada prijeti opasnost od raznih neprijatelja Partije — trockista i drugih nezdravih elemenata, koji sada nastoje da iskoriste tešku situaciju u rukovodstvu i šire razne glasine o tome da se u našoj Partiji, ne samo u vrhovima nego i dolje, nalaze mnogi špijuni. Takve glasine širi vlada preko svojih agenata, a šire ih i razni fašistički elementi iz Hrvatske seljačke stranke itd. Oni na taj način pokušavaju da unište autoritet naše Partije i da kompromituju rukovodioce Partije u zemlji.

Kod nas u Partiji ima još mnogo teškoća, mnogo grešaka, ali ja znam da je naš partijski aktiv odan Kominterni. Drug Dimitrov uživa veliki ugled ne samo među partijskim aktivistima već i među širokim masama radnika i svih antifašista Jugoslavije.[290] Ta odanost Kominterni je garancija da ćemo mi, uz pomoć KI, uskoro moći savladati sve ove teškoće.

Trockizam

Ne bi bilo pravilno reći da trockizam u Jugoslaviji ne predstavlja veliku opasnost. Naši drugovi u zemlji potcjenjuju trockističku opasnost. Oni vide samo one trockiste koji su već odavno poznati kao trockisti. Takvih svakako ima malo i oni nemaju nikakvog autoriteta među ma-

---

* U rukopisu pogrešno stoji 1937. — *Red.*

** U Sloveniji je već tada postojao CK KPSL. — *Red.*

sama. Isto tako je tačno da prema trockizmu kod nas vlada velika mržnja ne samo među radnicima, već i među ostalim antifašistima i zato trockizam svoj podrivački rad kod nas vrlo vješto maskira. Za svoj rad trockisti sada koriste različite forme. Oni trockisti koji se još skrivaju u našoj Partiji sprovode svoj podrivački rad na ulicama i po kafanama u obliku »kritike« partijske linije. Oni tumače liniju VII kongresa KI na svoj način. Oni potkopavaju ugled drugova koji se nalaze na rukovodećem radu u raznim organizacijama i u Partiji. Oni ponekad veoma vješto zavode poštene rukovodeće drugove ali koji nisu politički dorasli, te pod uplivom ovih trockističkih elemenata čine razna skretanja u Partiji i u radu. Time se obično bave trockisti intelektualci. Osim toga, trockisti takođe pokušavaju prodrijeti i u razne stranke i tamo posijati nepovjerenje prema našoj Partiji i ometati rad na stvaranju Narodnog fronta. Takav je slučaj u Udruženoj opoziciji u Srbiji, gdje sada Dragoljub Jovanović (lider lijevog krila Srpske zemljoradničke stranke) prima trockiste u svoju stranku i nastoji da pocijepa srpsku Udruženu opoziciju.

Organizacija trockista

Poznato nam je da trockisti u Beogradu imaju svoj pokrajinski i gradski komitet, a u Mariboru mjesni komitet na čelu sa Švarcom, bivšim članom Partije, koji je kasnije postao izdajnik. Pošto u Mariboru dugo nije bilo partijskog rukovodstva, koje je policija razbila još 1936. godine, trockisti u Mariboru su mnogo ojačali. Mariborski trockisti održavaju vezu sa Zagrebom, ali ja nisam mogao utvrditi ko u Zagrebu stoji s njima u vezi. Trockisti u Mariboru uspjeli su da uzmu u svoje ruke neke kulturne organizacije, kao, na primjer, »Vzajemnost«. Oni imaju ovdje svoje pristalice među intelektualcima, ali i među radnicima koji su pali pod njihov uticaj.

Kad su naši drugovi u Mariboru obnovili naše partijske organizacije i počeli borbu protiv trockista, ovi su izgubili tlo pod nogama. Ali to ne znači da su oni izgubili svoje pozicije. S njima ćemo imati još mnogo posla, jer im pomažu mariborski hitlerovci, kao i ovi njima. Uz to se mora napomenuti da naši drugovi u Sloveniji još potcjenjuju trockističku opasnost.

U Zagrebu su poznati samo neki trockisti, kao, na primjer, Kus-Nikolajev, Magdić, Rihtman i drugi. Ali, po mom mišljenju, u Zagrebu postoji organizacija trockista, što se može vidjeti iz razornog rada koji se sistematski sprovodi, kao što su na primjer: kampanja protiv Sovjetskog Saveza, širenje raznih glasina, potkopavanje ugleda rukovodećih drugova, zatim kampanja protiv proglasa CK povodom »Anschluss«-a. Pod uticajem ove kampanje čak i neki naši rukovodeći drugovi smatraju da je pomenuti proglas patriotski i da se mi ne možemo orijentisati na zajednički rad sa svima.

U Zagrebu postoji veliki broj raznih intelektualaca, kao, na primjer, među piscima i drugim profesijama, koji su, po mom mišljenju, sumnjivi u pogledu veza s trockistima. Takvi su, na primjer, Bogdanov, profesor Marić, a stav poznatog književnika Miroslava Krleže nije jasan.* Poznati komunista Brajer, koji je zajedno sa mnom bio optužen na procesu 1928. godine i koji je kasnije nekoliko puta bio hapšen i uvijek se dobro držao, danas u svojoj knjižari prodaje knjige A. Cilige i druge trockističke spise.

U vezi sa zaključkom naše Partije, kod nas se moraju preduzeti stroge mjere protiv svih onih koji su sumnjivi zbog veza s trockistima.

Pisano u Moskvi početkom septembra 1938.

A-CK SKJ, Fond KI, 1938/27. *Prevod s njemačkog*

* S obzirom na dugotrajnu neizvjesnost u kojoj se nalazila naša Partija i na opasnost da bude raspuštena od strane Kominterne, što su iskoristili pojedini elementi za svoju frakcionašku, destruktivnu akciju, i s obzirom na kolebanja, naročito u redovima intelektualaca, izazvana prvenstveno nekim zbivanjima u SSSR, naša Partija se našla pred najtežim zadatkom — da očuva jedinstvo svojih redova.

Jedinstvo Partije i cijelog revolucionarno-demokratskog pokreta bilo je utoliko neophodnije što se naša zemlja nalazila neposredno pred fašističkom agresijom i pred opasnošću zavođenja totalitarnog sistema vladavine po uzoru na fašističke zemlje, uz oživljavanje najgorih strana šestojanuarske diktature. Stoga je svaka nevjerica u socijalizam ugrožavala jedinstvo revolucionarnih redova i objektivno je služila neprijatelju. Iz tih razloga smo, vodeći energičnu borbu za jedinstvo Partije, te pojave kvalifikovali kao trockizam ili liberalizam i neshvatanje osnovnih zadataka Partije, koja je stajala neposredno pred revolucijom.

Međutim, bez obzira što pojedinci nisu odmah shvatili suštinu i smisao tadašnje borbe naše Partije, oni su u svojoj većini ostali na pozicijama našeg revolucionarnog pokreta.

(Bilješka autora uz ovo izdanje. — *Red.*)

Povjerljivo!

RADNIČKA PARTIJA

9. septembar 1938.

Od 1935. do proljeća 1938. godine veoma je malo učinjeno na stvaranju inicijativnih odbora Jedinstvene radničke partije.[291] Drugovi koji su rukovodili ovim radom u zemlji nisu odmah shvatili šta treba da predstavlja Jedinstvena radnička partija. Jedni su govorili da je Jedinstvena radnička partija nešto kao »Labour party«, drugi — da je to paravan Komunističke partije itd. Osim toga, postojao je i spor o nazivu te partije. Drugovi u Hrvatskoj se nisu slagali s tim da se ona nazove Jedinstvenom radničkom partijom obrazlažući svoj stav time da će to u Hrvatskoj naići na oštru kritiku vođa Hrvatske seljačke stranke i Hrvata uopšte, jer će to označavati sporazum s jugoslovenskim centralizmom.[292] U Crnoj Gori su tražili da se partija kod njih zove Radničko-seljačkom partijom. U Sloveniji je veoma malo učinjeno na stvaranju inicijativnih odbora Radničke partije. Tamo je Radničku partiju zamijenilo takozvano »Kmečko-delavsko gibanje« (Seljačko-radnički pokret), koji je imao više karakter saveza radnika i seljaka.[293] U Dalmaciji su drugovi bili protiv stvaranja Radničke partije, oni su govorili da je tamo dovoljno što postoji Komunistička partija, jer Komunistička partija ima sa seljačkim pokretom dobre odnose, a stvaranje Radničke partije bi moglo da pokvari ove odnose (dalmatinsko prirepaštvo). Samo je u Srbiji, Vojvodini i Hrvatskoj bilo urađeno nešto više na stvaranju inicijativnih odbora, tako da je već u zimu 1936/1937. godine bilo samo u Zagrebu 36 inicijativnih odbora, a i u unutrašnjosti su ovi odbori bili formirani u mnogim mjestima.[294] Ali ovi odbori su ranije većinom bili pasivni. Stvorivši odbore, drugovi nisu znali šta s njima da rade. U odborima su u početku bili isključivo komunisti ili simpatizeri, a socijalista je bilo veoma malo, i to samo običnih članova.

Našim drugovima je smetalo i to što su socijalisti uporno odbijali da se zajednički stvori Jedinstvena radnička partija. Naši drugovi su veoma dugo čekali na saglasnost socijalista da se stvori Jedinstvena radnička partija, i to je bio jedan od glavnih razloga što je u toku tri godine tako malo učinjeno.

Još prošle godine smo govorili našim drugovima da ne treba čekati na saglasnost socijalista i da treba stvarati inicijativne odbore, po mogućnosti zajedno s pristalicama socijalista. U ovom pogledu je učinjen preokret kada su rukovodeći drugovi iz Glavnog inicijativnog odbora u

Zagrebu oslobođeni na sudu.[295] To je bio podsticaj za smion rad, za stvaranje inicijativnih odbora Radničke partije i legalizaciju ovog rada.

Kada sam došao u zemlju u martu ove godine vidio sam da već postoji znatan napredak u stvaranju odbora. U nekim mjestima inicijativni odbori su aktivno učestvovali u opštinskim izborima. Tako su, na primjer, u Zagrebu, u predgrađu Kustošija, inicijativni odbori Radničke partije istupili zajedno s nezvaničnom grupom Hrvatske seljačke stranke na opštinskim izborima i dobili većinu protiv zvanične grupe, na čijem su čelu bili samo bogataši. Drugi primjer: u Pakracu, u Hrvatskoj, inicijativni odbori su istupili na opštinskim izborima zajedno s pristalicama Hrvatske seljačke stranke i u opštinsko vijeće su izabrana tri druga.[296] Kasnije je ovo opštinsko vijeće, na prijedlog predstavnika Radničke partije, odredilo budžet za radničku biblioteku mjesne organizacije klasnih sindikata. Takvih primjera političke aktivizacije inicijativnih odbora Radničke partije ima dosta. U Srbiji inicijativni odbori gotovo svuda istupaju zajedno s Udruženom opozicijom. Na skupovima istupaju predstavnici Radničke partije zajedno s ostalim vođama opozicije. U Vojvodini su inicijativni odbori ušli u Vojvođanski front, u kom predstavljaju radničku klasu Vojvodine.

Konferencija Radničke partije

U maju ove godine pripremili smo s drugovima iz inicijativnih odbora Zagreba i Beograda konferenciju inicijativnih odbora Radničke partije iz cijele Jugoslavije.[297] Konferencija je održana legalno u junu* u Zagrebu, učestvovalo je 16 delegata iz Makedonije, Srbije, Crne Gore, Dalmacije, Hrvatske i Slovenije. Na konferenciji su donesene rezolucije o tome šta je Radnička partija i kakve su njene dužnosti i prava. Bilo je odlučeno da se izmijeni naziv »Jedinstvena radnička partija« i da se usvoji drukčije rješenje: u Crnoj Gori, gdje je radnička klasa u manjini, na zahtjev samih Crnogoraca, nazivaće se »Radničko-seljačka partija«. U drugim pokrajinama zvaće se »Inicijativni odbor radničke partije« Hrvatske, Srbije, Slovenije, Vojvodine itd. Bilo je takođe odlučeno da se pojača rad na stvaranju inicijativnih odbora svugdje u unutrašnjosti, naročito u Sloveniji i Dalmaciji, gdje je do sada bilo veoma malo urađeno.

Na konferenciji je izabrano centralno rukovodstvo od tri člana: po jedan iz Srbije, Hrvatske i Slovenije. Osim toga, inicijativni odbori u pokrajinama rukovode pripremnim radom na stvaranju Radničke partije u pokrajinama.

---

* Ova konferencija je održana sredinom maja, ali autor, vjerovatno zbog konspiracije, govori o drugom datumu — *Red.*

Za rad na stvaranju Radničke partije mi dajemo veliki broj partijskih kadrova. Osim toga, mobilišu se svi komunisti i simpatizeri, koji su odavno postali pasivni i nisu podobni za ilegalan rad.[298] Sada je Radnička partija široko poznata ne samo među radnicima već i među drugim strankama. S predstavnicima Radničke partije žele da razgovaraju vođi raznih demokratskih stranaka i socijaldemokrati, tako da se sada može preko naših drugova u Radničkoj partiji uticati i mogu se voditi razni pregovori, koje mi, komunisti, do sada nismo mogli neposredno voditi. Razlog je bio u tome što su neki drugovi koji su radili ilegalno prilikom hapšenja otkrivali policiji sve i time izazvali nepovjerenje kod rukovodilaca drugih stranaka prema rukovodiocima naše Partije i čak prema članovima CK.

Radnička partija ima sada zadatak da politički aktivizira najšire radničke mase. Inicijativni odbori, na primjer, u unutrašnjosti u slobodno vrijeme sazivaju zatvorene sastanke i vode razgovore s radnicima o raznim političkim i drugim pitanjima koja se tiču radničke klase. Sada Radnička partija ima zadatak da vrši pripreme za skupštinske izbore. U tome će biti potrebna pomoć KI da bi se dale konkretne direktive.

Nedostataka ima još mnogo, ali poslije konferencije inicijativnih odbora osjećaju se veliki pokret i aktivnost na stvaranju odbora. Ali biće potrebno da se i dalje zalažemo za sporazum sa socijalistima radi zajedničkog stvaranja jedinstvene partije.

Pisano u Moskvi 9. septembra 1938.

A-CK SKJ, Fond KI, 1938/28. *Prevod s ruskog*

Strogo povjerljivo!

JEDINSTVENI FRONT

9. septembar 1938.

Uporedo s ostvarivanjem sindikalnog jedinstva poboljšavala se perspektiva za stvaranje jedinstvenog fronta. Iako su socijalisti odlučno odbijali da učestvuju u stvaranju Radničke partije, oni nisu bili protiv ostvarenja jedinstva akcije. Još u jesen prošle godine za vrijeme jednog otvorenog sastanka u Ljubljani, gdje su zajedno istupali naši drugovi i socijalisti, Živko Topalović se sastao s našim drugovima i s njima razmotrio mogućnosti osnivanja jedinstvenog fronta.[299] Do formalnog sporazuma tada još nije došlo, ali poslije kongresa URS-a u aprilu ove godine, vođi socijalista su pristali na pregovore. Pošto su se u Zagrebu nalazili gotovo svi socijalistički vođi, održan je zajednički sastanak s našim drugovima. Kao predstavnici socijalista na njemu su učestvovali: Ž. Topalović, Bogdan Krekić, Luka Pavićević, Belić, Jakšić, Jakomin, a kao naši predstavnici petorica drugova, 3 radnika i 2 intelektualca. Na ovom sastanku postignuta je saglasnost o zajedničkom istupanju, tj. o jedinstvenom frontu. Socijalisti su prihvatili naše gledište o unutrašnjoj i spoljnoj političkoj situaciji. Takođe su promijenili svoj stav o nacionalnom pitanju i približili se našem, naročito u pogledu hrvatskog pitanja. Osim toga, riješen je niz drugih važnih pitanja. Od posebnog je značaja to što su se oni obavezali da u svojim listovima više ne napadaju Sovjetski Savez, već da, po mogućstvu, pišu pozitivno; da neće ni nas napadati u listovima itd., da će svi njihovi listovi voditi borbu protiv fašizma i za stvaranje narodnog fronta. Pošto smo se mi saglasili da njihov list »Radničke novine« treba smatrati i kao sindikalni list za Srbiju, oni su uključili u redakciju ovog lista trojicu naših drugova.

Do sada su se lojalno držali utvrđenog sporazuma. To se vidi iz gotovo svih njihovih listova i publikacija. Čak je i njihov list »Slobodna riječ«, koji izlazi u Zagrebu i koji se uvijek isticao napadima na SSSR i na nas, sada potpuno izmijenio svoj karakter i čak piše pozitivno o SSSR-u. Osim toga, iz ovog lista izbačena su dvojica trockista — Kus-Nikolajev i Magdić. Oni su sada prešli u »Radnički glasnik«, sindikalni list ORS-a, koji ne ulazi u Ujedinjene sindikate — URS.[300]

Odlučeno je, takođe, da mi i socijalisti zajednički istupamo u odnosu na Udruženu opoziciju. Najprije su socijalisti željeli da nas oni zastupaju u Udruženoj opoziciji, ali mi se s tim nismo složili, pa su oni prihvatili naš stav. Oni su takođe govorili da je dovoljno da na skupovima u raznim mjestima unutrašnjosti istupaju zajedno s njima naši

drugovi iz tih mjesta. Ali s obzirom na to da su ovi drugovi često veoma slabo politički pripremljeni, mi se s tim nismo mogli složiti: ogromna je razlika u tome da li zajedno sa Živkom Topalovićem ili nekim drugim od njihovih vođa istupa neki drug iz Beograda koji je dobro pripremljen, ili neki drug iz unutrašnjosti. Kasnije su se oni složili s ovim.

Sada neki trockisti pokušavaju da prave smetnje jedinstvenom frontu, ali ja mislim da oni u tome neće imati mnogo uspjeha, jer jedinstveni front kod nas ima duboke korijene među radničkim masama; on je izrastao iz zajedničke borbe radničke klase u štrajkovima i u sindikatima, a to je upravo i natjeralo socijaliste da se s nama sporazumiju. Oni su bili prinuđeni da to učine pod pritiskom masa. Istina, ovaj jedinstveni front još nije potvrđen u nekim većim političkim akcijama. Tačno je da se socijalisti boje većih političkih akcija, ali sada stvar zavisi od nas: trebalo bi ubuduće da svojom pravilnom taktikom ostvarimo *jedinstveni front* i u velikim masovnim akcijama.

Pisano u Moskvi.

A-CK SKJ, Fond KI, 1938/29. *Prevod s njemačkog*

Povjerljivo!

NARODNI FRONT

Poslije VII kongresa KI naši rukovodeći* drugovi u zemlji napravili su grešku zato što su insistirali na stvaranju Narodnog fronta najprije u jugoslovenskim, a zatim u pokrajinskim razmjerama.[301] Posebno su insistirali na nazivu. Dalje, parola Narodnog fronta bila je prvenstveno političkog karaktera: borba protiv fašizma i rata, dok su kulturna, ekonomska i druga pitanja bila zapostavljana. Zbog toga je bilo mnogo protivnika Narodnog fronta, čak i među demokratskim strankama, a posebno u hrvatskom seljačkom pokretu.[302] Razni protivnici Narodnog fronta iskoristili su ove greške i nastojali da ga kompromituju, prikazujući ga kao nešto što je Komunistička internacionala izmislila za ostvarenje komunističkih ciljeva. U početku su u tome imali prilično uspjeha, a rezultat je bio taj da su se čak naši drugovi bojali da ističu parolu Narodnog fronta, što je, naravno, predstavljalo drugu krajnost. Osim toga, naši drugovi su mnogo očekivali od formalnog sporazuma s vrhovima raznih stranaka o stvaranju Narodnog fronta, pa im je to smetalo da razviju djelatnost među članovima demokratskih stranaka.

Vođi hrvatskog pokreta stalno su govorili i pisali u štampi da u Hrvatskoj ne treba stvarati Narodni front, jer njega u Hrvatskoj predstavlja hrvatski pokret. To, razumije se, nije bilo tačno, jer u hrvatski pokret nije bila uključena radnička klasa, a vođi Hrvatske seljačke stranke ni do danas nisu priznali postojanje radničke klase u Hrvatskoj. Pored toga, u hrvatskom pokretu ima mnogo fašističkih i reakcionarnih elemenata. To je naše drugove u početku prilično zbunjivalo. Oni su govorili da u Hrvatskoj nije moguće stvoriti Narodni front. Bilo je veoma teško uvjeriti ih da, bez obzira na sve to, treba svim snagama raditi u Hrvatskoj seljačkoj stranci i u njenim kulturnim i ekonomskim organizacijama, stvarajući Narodni front u borbi za konkretna pitanja i istovremeno se boriti protiv fašističkog uticaja u hrvatskom pokretu, jer je hrvatski pokret u svojoj većini demokratski. Pri tom moram napomenuti da su ovo mnogo bolje shvatili naši drugovi na terenu, u selima i u unutrašnjosti. Posjetio sam neka mjesta i sela koja sam ranije znao i, moram priznati, začudio sam se kad sam vidio kako naši drugovi dobro rade, iako mnogi od njih uopšte nisu čitali referat koji je drug Dimitrov podnio na VII kongresu KI, već su samo iz pričanja saznali za liniju

* Riječ »rukovodeći« dodata je rukom mastilom. — *Red.*

VII kongresa KI.[303] Kada sam ih pitao kako se orijentišu u radu s obzirom na to da veoma rijetko dobijaju direktive, odgovorili su mi da im pouke svakodnevne prakse ukazuju put, a da im je linija VII kongresa KI otkrila velike mogućnosti za rad. Zbog toga se greške koje sam gore spomenuo više odnose na drugove iz rukovodstva u centrima, naročito na intelektualce.

Sada je u Hrvatskoj došlo do velikog preokreta u radu pristalica hrvatskog pokreta. Na primjer, prošle godine sam nekoliko puta razgovarao s jednim našim drugom, koji uživa veliko povjerenje jednog od vođa hrvatskog pokreta, Hercega, predsjednika hrvatskih kulturnih organizacija »Seljačka sloga«. Tom drugu sam rekao da utiče na Hercega da se u hrvatskom pokretu pokrene kampanja za opismenjavanje nepismenih, kojih u Hrvatskoj ima veoma mnogo. Ovaj drug je razgovarao s Hercegom i još dodao da mi, komunisti, takođe želimo da učestvujemo u tome radu budući da među studentima i inteligencijom imamo mnogo pristalica. Herceg je veoma rado prihvatio naš predlog, ali je izrazio bojazan da ćemo mi to iskoristiti za svoje ciljeve. Preko pomenutog druga ja sam poručio Hercegu da ćemo se sada boriti samo protiv nepismenosti, jer to je za nas sada veoma važno pitanje.[304]

Herceg se latio posla i sada je borba protiv nepismenosti — pod nazivom ABC — dostigla ogromne razmjere u Hrvatskoj, Dalmaciji, Bosni i Hercegovini. Gotovo svi naši studenti i inteligencija sada učestvuju u ovom pokretu.

Osim toga, naši drugovi studenti na univerzitetima organizuju grupe koje odlaze u sela i daju seljacima stručne savjete o raznim pitanjima: studenti medicine o zdravlju, agronomi o pitanjima poljoprivrede itd. Naročito naši drugovi studenti Srbi iz Hrvatske pokazuju veliku aktivnost među srpskim stanovništvom u Hrvatskoj. Oni takođe idu po selima, razgovaraju tamo sa seljacima i pružaju im stručne savjete o raznim pitanjima. Osim toga, ne samo studenti već i članovi naše Partije na terenu, po želji vođa Samostalne demokratske stranke, stvaraju među srpskim stanovništvom u Hrvatskoj kulturne organizacije pod nazivom »Seljačko kolo«. Moram napomenuti da u ovoj stvari vođi samostalnih demokrata s velikim zadovoljstvom prihvataju našu pomoć.[305]

Narodni front se stvara naročito u unutrašnjosti preko takvog zajedničkog rada. Borba radničkih klasnih sindikata i hrvatskih sindikata je zajednička. Dalje, zajednički se radi s »Gospodarskom slogom«. Ima još dosta ovakvih primjera koji nam pomažu da ovaj veliki seljački demokratski pokret učinimo svojim saveznikom. Na primjer, više puta se dešavalo da seljaci po selima skupljaju potpise i šalju proteste redakciji »Hrvatskog dnevnika« zbog toga što ovaj list, koji se nalazi u rukama reakcionarnih krugova hrvatskog pokreta, na svojim stranicama objavljuje drske napade na SSSR i na nas, komuniste. U martu ove godine bilo je prikupljeno 5 000 potpisa seljaka protiv takvih napada. Nekoliko puta su seljačke delegacije odlazile i k samom vođi Hrvatske seljačke

stranke Mačeku i protestovale protiv takvih napada i fašističkog sadržaja lista. Mnogi su odbili da primaju ovaj list, tako da je zbog toga njegov tiraž u više mahova padao na 60 odsto.[306]

U nekim krajevima, na primjer u Dalmaciji, u Splitu itd., Narodni front već dobija konkretan oblik. U Splitu je formiran zajednički odbor Mačekovih pristalica, samostalnih demokrata i naših drugova. Na jednom banketu koji su priredili klasni sindikati zvanično su prisustvovali predstavnici ovih stranaka.[307]

Iz ovih nekoliko podataka se vidi da stvaranje Narodnog fronta na ovaj način takođe vodi cilju. Kako su u posljednje vrijeme hrvatski fašisti-frankovci mnogo pojačali svoju djelatnost, sam Maček je izjavio da će morati da potraži saveznike na drugoj strani (pri tom je imao u vidu nas). Hrvatski fašisti-frankovci sada vode protiv Mačeka žestoku kampanju. Oni objavljuju različite letke i u svom listu »Nezavisnost« pišu protiv Mačeka, a počeli su da se služe i terorom — nedavno su ubili predsjednika kotarske organizacije Hrvatske seljačke stranke Tandarića.[308]

Oštro Mačekovo istupanje protiv Stojadinovića, pod uticajem mase od 100 000 ljudi u Beogradu, kao i gore navedeni primjeri, stvaraju velike mogućnosti da se hrvatski pokret učini važnim faktorom u Narodnom frontu, bez obzira na naziv.[309]

U Sloveniji

U Sloveniji je još 1936. godine zaključen formalni sporazum između socijalista, samostalnih demokrata (Kukovec), Mačekovih pristalica u Sloveniji (Lončar), hrišćanskih socijalista i predstavnika naše Partije da se stvori Narodni front pod nazivom »Slovenska ljudska fronta«. Kasnije, 1937. godine, ovaj Narodni front se gotovo raspao. To je bio samo sporazum vrhova, bez pripreme masa. Zbog toga su neki predstavnici drugih stranaka, na primjer socijalisti i Lončar, mogli da iziđu iz Fronta kad god zažele.[310]

Tek sada, kada je Hitler zauzeo Austriju i kad Sloveniji prijeti neposredna hitlerovska opasnost, Narodni front u Sloveniji počinje da dobija prave oblike i sadržaj. U vrijeme »anšlusa« gotovo sve stranke su se uplašile. Samo je Komunistička partija prva istakla parolu »Slovenci, okupite se u jedinstveni front za odbranu svoje nacionalnosti, protiv hitlerovskog ropstva, protiv hitlerovske propagande u Sloveniji« itd. Proglas CK KPJ i proglasi Komunističke partije Slovenije imali su veliki odjek u svim društvenim krugovima Slovenije.[311] Počeli su se stvarati zajednički odbori za borbu protiv hitlerovskih agenata u Sloveniji. U početku su vladini organi čak pomagali sramnu propagandu hitlerovskih agenata, ali su sada, pod pritiskom masa, morali unekoliko izmijeniti svoje držanje prema hitelrovcima. Na primjer, sada Nijemci u Sloveniji

ne smiju više držati na svojim kućama istaknute hitlerovske zastave s kukastim krstom. Nijemci u Sloveniji sada veoma teško dobijaju pasoše za putovanje u Austriju i Njemačku. Ali vlada još koči borbu masa protiv hitlerovske propagande. U avgustu je trebalo da se proslavi dvadesetogodišnjica oslobođenja Maribora od Austrije. U tom cilju u cijeloj Sloveniji formirani su zajednički odbori. Bilo je predviđeno da u proslavi učestvuje preko 50 000 ljudi iz cijele Slovenije, počev od komunista pa sve do Koroščevih pristalica. Trebalo je da ova proslava ima karakter demonstracije protiv hitlerovskih aspiracija prema Sloveniji. Ali kada je sve bilo pripremljeno, ministar Korošec je zabranio ovu veliku demonstraciju narodnih masa.[312] Na taj način Stojadinovićeva vlada je još jednom pokazala da je Hitlerov saveznik i da ne misli da preduzima ozbiljne mjere protiv hitlerovskih aspiracija prema Jugoslaviji.

U Srbiji

U Srbiji zvanično nije oformljen Narodni front, ali počev od masovnih manifestacija u Kragujevcu 1935. godine pa sve do danas gotovo na svim važnim skupovima i manifestacijama Udružene opozicije obično istupaju i predstavnici radnika, tj. naši drugovi i socijalisti.[313]

U Udruženu opoziciju u Srbiji ulaze: Demokratska stranka Ljube Davidovića, Srpska zemljoradnička stranka Joce Jovanovića i radikali Ace Stanojevića. Komunisti i socijalisti formalno još ne ulaze u ovu Udruženu opoziciju, ali faktično i jedni i drugi učestvuju u svim javnim istupanjima.[314]

Još ranije je bilo razgovora s vođama Udružene opozicije o uključivanju ovih dviju partija u Udruženu opoziciju. Davidović i ostali vođi saglasili su se da nas formalno prime ukoliko mi i socijalisti postignemo sporazum i odredimo zajedničkog predstavnika radnika. Oni su željeli nekog od socijalista (Topalovića), jer se boje da se ne kompromituju ukoliko mi odredimo nekog od poznatih komunista. Ja sam već pisao na drugom mjestu da smo o ovome postigli sporazum sa socijalistima.*

U Vojvodini postoji Narodni front pod nazivom »Vojvođanski front«. Na čelu ovog »Vojvođanskog fronta« nalazi se vođa samostalnih demokrata u Vojvodini Duda Bošković. U ovaj front ulaze i komunisti i socijalisti. Ali on ne obuhvata sve demokratske snage u Vojvodini jer se Davidović i Joca Jovanović odnose negativno prema frontu u Vojvodini i to jedino iz hegemonističkih razloga.

U Makedoniji je prošle godine stvoren Narodni front, ali to nije bilo čvrsto. Ovdje je došlo i do formalnog sporazuma između pristalica drugih demokratskih stranaka i nas, ali pošto je to bila stvar samo vrhova, a kako je neko počeo širiti glasine da je, tobože, o tome sporazumu bilo javljeno preko Radio-Moskve, neki predstavnici drugih stra-

* Vid. str. 55—56. i 101—102. — *Red.*

naka su se uplašili i odrekli sporazuma. Uopšte uslovi za stvaranje Narodnog fronta u Makedoniji su dobri, i ako i ovdje, kao i u Vojvodini, tome smeta okolnost što vođi Udružene opozicije gledaju na Makedoniju kao na srpsku pokrajinu.[315]

Stanje u Udruženoj opoziciji

U proljeće ove godine došlo je do trvenja u Udruženoj opoziciji. Vođa lijevog krila Zemljoradničke stranke Dragoljub Jovanović počeo je da djeluje samostalno. On se udružio s nekokiko ljudi koji su takođe bili nezadovoljni pasivnom politikom Davidovića i drugih, a neki su mu prišli i s drugim ciljevima. Ljudi koji su se udružili s Jovanovićem nikog ne predstavljaju, iako su neki* poznati političari, kao, na primjer, Ribar, advokat i bivši predsjednik parlamenta. Ostali, kao** socijalista profesor Divac, koji u Socijalističkoj partiji nema uopšte nikakve funkcije, zatim bivši komunista Plećević i bivši komunistički renegat Ž. Milojković, koji igraju veoma sumnjivu ulogu***, takođe nikoga ne predstavljaju. Jedini pošten čovjek u ovoj grupi je Ribar, koga Dragoljub Jovanović želi da iskoristi za svoje ciljeve. Ova grupa je uzela naziv »Narodni front« nadajući se da će i nas uvući u sebe. Oni su počeli veoma aktivno da djeluju. Još zimus su objavili program od 80 tačaka. Većina ovih tačaka je pravilna, ali ovo je bilo učinjeno samo iz demagoških pobuda, jer su akcije ove grupe razbijačke. Naši drugovi u Srbiji su se kolebali, nisu znali šta da rade, jer ih je ova grupa uvijek pozivala na zajedničko istupanje. U početku su naši drugovi istupali zajedno s njima, ali kada su vidjeli da vođi Udružene opozicije smatraju akcije ove grupe razbijačkim, naši drugovi su počeli da se kolebaju. Jedni su bili za učešće u ovoj grupi, drugi su, opet, mislili da se treba protiv nje aktivno boriti, razbijati njene zborove itd. Ja sam dao drugovima sljedeću direktivu: *mi osuđujemo takve separatističke akcije koje razbijaju i slabe demokratske snage u Srbiji.*

Mi nećemo razbijati zborove ove grupe, već ćemo, naprotiv, na njima nezvanično učestvovati i istupati za udruživanje i zbijanje svih demokratskih snaga u Srbiji u jedan Narodni front.

U početku su vođi Udružene opozicije mislili da je to naša stvar, ali kada smo im saopštili našu direktivu o ovom pitanju, oni su bili veoma zadovoljni, i čak je jedan vođ Demokratske stranke, Milan Grol, izjavio da oni sada vjeruju u našu lojalnost. Dalje, dao sam našim drugovima direktivu da treba svim snagama raditi na aktivizaciji masa, naročito pristalica Udružene opozicije da bi njene sopstvene pristalice odozdo uticale na svoje vođe da budu aktivniji. Ja sam takođe stavio do

* Ova riječ je dopisana naknadno rukom. — *Red.*

** Precrtana rukom riječ »potom« pa dopisana »ostali kao «. — *Red.*

*** Tekst do kraja rečenice dopisan je naknadno rukom. — *Red.*

znanja vođama Udružene opozicije da mi, kao što ne prihvatamo već osuđujemo akcije grupe Dragoljuba Jovanovića, isto tako ne prihvatamo ni pasivnu politiku koju oni sprovode i da zahtijevamo zajedničko istupanje s ciljem da se mase aktiviziraju radi ostvarenja zahtjeva iz »Sporazuma« od 8. oktobra 1937. godine.

Odnos između hrvatskog pokreta i srpske Udružene opozicije

Od zaključenja »Sporazuma« 8. oktobra 1937. godine do 14. avgusta ove godine vođeni su neprekidni pregovori između vođa hrvatskog pokreta i srpske Udružene opozicije.[316] Uglavnom je bilo govora o taktici akcija i preciziranju nekih tačaka »Sporazuma«: rješenja hrvatskog pitanja, sazivanja konstituante itd., pošto su se Davidović i ostali vođi Udružene opozicije stalno kolebali u ovim pitanjima pod uticajem intenzivne Stojadinovićeve kampanje, štampe i drugih intriga. S druge strane, različiti fašistički i ostali reakcionarni elementi u hrvatskom pokretu takođe su stvarali mnoge prepreke ostvarenju ovog sporazuma.

Vođ Hrvatske [seljačke] stranke i predstavnik samostalnih demokrata došli su 14. avgusta u Beograd. Naša Partija, zajedno s drugim demokratskim strankama, organizovala je u Beogradu ogromne manifestacije, u kojima je učestvovalo preko 100 000 ljudi. Samo radnika je bilo na ulicama preko 40 000. Pod uticajem ove grandiozne manifestacije, Maček je veoma oštro istupio protiv Stojadinovićeve vlade. Nakon toga održana je konferencija 36 poznatih političara Udružene opozicije i Hrvata, na kojoj je usvojena rezolucija.[317] Na ovoj manifestaciji glavne parole bile su: »Živio hrvatski narod!«, »Dolje rat!«, »Dolje potpaljivači rata!«, »Živio blok mira!«, »Dolje Stojadinović i njegova vlada!«.

Do sada je u Hrvatskoj svaka ujedinjena opozicija djelovala odvojeno na svojoj teritoriji, ali su se poslije 14. avgusta počeli sazivati zajednički zborovi. Jedan takav veliki zbor održan je u Petrinji u Hrvatskoj, na kome su istupili predstavnici Srba i Hrvata.[318]

Akcije Narodnog fronta

Kao što se vidi iz navedenih primjera, demokratske snage su dosta nepovezane, još ne postoje formalni sporazum i obaveze u Narodnom frontu, osim u jednom djelu, ali su ipak masovna istupanja Narodnog fronta sve češća. Veličanstveni doček Beneša, Delbosa i hrvatskih predstavnika u Beogradu, zatim Konkordat, sve je to bilo organizovano sa svim demokratskim strankama i imalo je istinski karakter Narodnog fronta.[319] Za vrijeme Stojadinovićeva putovanja po Dalmaciji protiv njega su u Splitu organizirane velike demonstracije Narodnog fronta, kada je došlo čak do borbi na barikadama, koje su trajale do kasno u noć,

bilo je mnogo ranjenih na objema stranama, a jedan policijski činovnik je ubijen. Poslije ovih demonstracija uhapšeno je 100 ljudi, od kojih je 50 predato sudu.[320]

Mnogobrojni skupovi i mitinzi u korist Čehoslovačke i Francuske uvijek se zajednički organizuju i na njima učestvuju predstavnici svih demokratskih stranaka, uključujući i komuniste.[321]

Izdajnička Stojadinovićeva spoljna politika i neposredna opasnost od njemačko-fašističke, a takođe i italijanske invazije koja prijeti narodima Jugoslavije, pružaju velike mogućnosti za stvaranje širokog Narodnog fronta u Jugoslaviji.

U tome će biti još mnogo teškoća, jer razni reakcionarni elementi i neki neuviđavni vođi srpske i hrvatske opozicije stvaraju mnoge smetnje za ravnopravno učešće predstavnika radničke klase u Narodnom frontu. Ali put kojim smo išli posljednjih godina već pokazuje dobre rezultate i mi treba i dalje da se uporno borimo za formalno stvaranje Narodnog fronta.

Pisano u Moskvi.

A-CK SKJ, Fond KI, 1938/30. *Prevod s njemačkog*

Povjerljivo!

REFERAT DRUGA VALTERA[322]

17. septembar 1938.

1. *Politička situacija u Jugoslaviji*

Više od tri godine Stojadinović se nalazi na vlasti, koju je dobio pošto je pod pritiskom masa pala vojno-fašistička Jevtićeva vlada na izborima 1935. godine.[323] Dinastija i vladajući hegemonistički velikosrpski krugovi uplašili su se od pokreta koji je brzo rastao i od nezadovoljstva širokih masa, naročito u Hrvatskoj, i u prvom trenutku su bili spremni da idu na ustupke. U novoformiranu vladu ušli su predstavnici dviju u to vrijeme opozicionih stranaka: Koroščeve Slovenačke stranke i Spahove stranke bosanskih muslimana.[324] U svojoj deklaraciji vlada je izjavila da ona ide u pravcu demokratizacije zemlje i rješavanja »hrvatskog pitanja«.[325] Pod pritiskom borbenog raspolozenja masa u prvim mjesecima poslije izbora, vlada je, istina, ispunila neka svoja obećanja: dozvoljeni su zborovi i mitinzi, data je sloboda štampe itd. Mnoga druga obećanja, kao ukidanje svih vojno-fašističkih zakona i mjera, slobodni izbori itd., nisu bila ispunjena, već se, naprotiv, sada zabranjuje i ono što je bilo dozvoljeno.

Vođi Udružene opozicije u Srbiji i SDK (Hrvatska seljačka stranka i samostalni demokrati) nisu iskoristili borbeno raspoloženje masa da bi izvršili pritisak na vladu da učini ono što je obećala. Naprotiv, umirivali su narod i govorili da treba »pričekati«.

Čekalo se više od dvije godine. Istina, za to vrijeme održani su mnogobrojni zborovi i mitinzi, ali je sve to uglavnom imalo karakter manifestacija. Hrvati su smatrali za svoj veliki uspjeh to što su mogli slobodno da istaknu svoju nacionalnu zastavu (u jednom beogradskom časopisu bila je objavljena karikatura na kojoj je prikazano kako hrvatski seljak ore s mršavom kravicom koja vuče ralo, a i krava, i ralo i seljak su u hrvatskoj zastavi).[326] I hrvatski i srpski opozicioni vođi su nastojali da ovi zborovi ne dobiju oštriji karakter. Održavani su neprekidni razgovori između srpskih i hrvatskih opozicionih vođa, sve dok oni nisu došli do »sporazuma« u oktobru 1937. godine. Poslije godinu dana, 14. avgusta, po Mačekovom dolasku u Beograd, usvojena je zajednička rezolucija. Drugim riječima, preciziran je sporazum koji je zaključen godinu dana ranije. Ovaj kornjačin tempo u politici opozicionih lidera Srbije i Hrvatske i njihovo kočenje masovnih akcija u velikoj mjeri su krivi za to što se Stojadinović i do danas nalazi na vlasti.

Odnos snaga

Stojadinović je stvorio svoju vladinu stranku — JRZ (Jugoslovensku radikalnu zajednicu), na koju se on oslanja i u koju su ušle stranka ministra Korošca (bivša Slovenska ljudska stranka) i Spahova stranka bosanskih muslimana. Ove dvije stranke predstavljaju glavni oslonac i realnu snagu od koje je formirana Jugoslovenska radikalna zajednica.[327] Ali osim ove dvije stranke, u ovu stranku je ušao i veliki dio radikala i disidenata iz svih drugih reakcionarnih stranaka. Ali zbog Stojadinovićeve profašističke spoljne politike zapaža se veliko nezadovoljstvo i u toj vladinoj stranci, naročito među pristalicama Koroščeve stranke i Spahove stranke. Osim toga, Stojadinović se oslanja i na Jevtićev parlament, čija mu se većina kasnije prodala.

S druge strane, postoje demokratske snage srpske Udružene opozicije, SDK (koalicija Hrvatske seljačke stranke i samostalnih demokrata), radnička klasa — komunisti i socijalisti, zatim ostale političke grupacije manjeg značaja, koje ulaze u Narodni front.

Što se tiče raznih fašističkih grupa: ljotićevaca — (»Zbor«), Hođere (borbaša), frankovaca itd., one se zapliću u suprotnostima zbog svojih nacionalnih i spoljnopolitičkih gledišta. Ali i kod njih Stojadinović nailazi na podršku, na primjer: nije on uzalud bez zvanične amnestije dozvolio da se *u zemlju vrati oko 70 emigranata — franko-fašista*, koji su u odsustvu bili osuđeni na višegodišnju robiju.[328] Posljedice ovakve Stojadinovićeve politike već se vide — frankovci sada izazivaju rascjep u Mačekovoj Hrvatskoj seljačkoj stranci i vrše teror, ubijajući lijeve pripadnike ove stranke i jačajući pozicije reakcionarnih fašističkih elemenata u hrvatskom pokretu.[329]

Unutrašnja situacija u sadašnjem trenutku

Stojadinović preko štampe trubi na sav glas da je njegova vlada dala zemlji blagostanje i mir. Istina, on je imao sreću da je za ove tri godine u Jugoslaviji žetva bila najbogatija. To mu je omogućilo da poboljša stanje privrede, nabavi devize i oživi spoljnu trgovinu. Pri tom se on ne libi čak ni od toga da žrtvuje saveznike Jugoslavije, kao što su Francuska i Čehoslovačka, on se povezao s Hitlerom i Musolinijem. Ovakvu svoju spoljnu politiku on brani frazom »politika neutralnosti«. *Već nekoliko mjeseci vladini listovi »Samouprava«, »Slovenec« itd. pišu da Narodni front podstiče na rat*, da jugoslovenske opozicione stranke, naročito komunisti, *takođe predstavljaju ratne huškače i da žele da uvuku jugoslovenski narod u rat i nesreću.*[330]

Pošto privredni »prosperitet« već opada — jer Hitler nema deviza, a razne mašine za vojne svrhe ne mogu se korisno upotrebiti — nezadovoljstvo u narodu raste. Ono raste i zbog Stojadinovićeve spoljne poli-

tike. U srpskom narodu su još sveži krvavi tragovi njemačkih imperijalista iz 1915. godine. Slovenački narod osjeća opasnost koja mu prijeti od strane hitlerovskog imperijalizma i ropstva. Osjećaju to i ostali narodi Jugoslavije i sve više dižu glas protiv vlade i njene spoljne politike. Zbog toga je u poslednje vrijeme kurs unutrašnje politike vlade Stojadinović — Korošec snažno skrenuo udesno: vlada je popunjena fašističkim elementima — dvojicom Hrvata; ponovo je zavedena stroga cenzura štampe, kakva je bila za vrijeme šestojanuarske diktature.[331] O spoljnoj politici ne smije se napisati nijedna kritička riječ, čak je zabranjena kritika njemačkog i talijanskog fašizma.[332] U svojoj štampi, pak, vlada drsko ismijava svoje protivnike. Kleveta ih, a kad se zatim traži demanti u štampi, cenzura takav demanti ne dopušta.

U štampi Stojadinovića-Korošca u posljednje vrijeme se zapažaju nesigurnost i histerično istupanje prema opozicionim strankama, naročito prema Mačeku. To je dokaz Stojadinovićeve slabosti. Vlada se sada trudi iz sve snage da razbije Mačekovu stranku i Udruženu opoziciju bodreći razne fašističke karijerističke elemente u tim strankama, a s druge strane priprema i sprovodi razne oštre mjere prema ovim strankama i radničkoj klasi.

Narodni front

Kao posljedica naprijed izloženih činjenica, u Jugoslaviji je sada došlo do novog pokreta širokih masa u Narodnom frontu, ili, kako se kod nas govori, u demokratskom bloku. Primjeri ove borbe su organizovanje dočeka Delbosa i Beneša, kojom prilikom je u Beogradu učestvovalo u manifestacijama preko 50 000 ljudi, a bile su organizovane velike masovne manifestacije i u svim velikim gradovima u koje su oni dolazili, zatim doček Mačeka i Hrvata u Beogradu 14. avgusta, kad je u manifestacijama učestvovalo preko 100 000 ljudi, održavanje mnogobrojnih mitinga u cijeloj zemlji u korist Čehoslovačke i Francuske, na kojima je tražena otvorena izjava da će Jugoslavija pomoći Čehoslovačkoj i sve češće isticani zahtjevi da se uspostave prijateljski odnosi sa SSSR-om kao najmoćnijim zaštitnikom malih naroda i mira. »Anschluss« je snažno podstakao aktiviziranje širokih masa u borbi protiv hitlerovske opasnosti. U Sloveniji su se na ovom pitanju ujedinile gotovo sve snage slovenačkog naroda, pa i veliki dio pristalica ministra Korošca, za odbranu svoje nacionalne nezavisnosti od hitlerovskog ropstva.

U radu i borbi Narodnog fronta u Jugoslaviji ima još dosta nedostataka. Snage Narodnog fronta još uvijek su rasturene po oblastima i pokrajinama. Pred nama je sada zadatak: *borba za objedinjavanje svih ovih demokratskih snaga u jedan Narodni front — u jednu cjelinu.* Prvi korak je već učinjen tim što su se udružili srpska opozicija i hrvat[ska] SDK (koalicija [Hrvatske] seljačke stranke i samostalnih demokrata).

Sada je naš zadatak: *izdejstvovati da se u taj blok uključi i radnička klasa i da joj se prizna pravo ravnopravnog političkog faktora*, da se u taj blok uključi i slovenački narod i da se Korošcu i Stojadinoviću ne pruže argumenti da izjavljuju da Hrvati i Srbi malo poštuju Slovence i da ih odbacuju.

Što se tiče grešaka naše Partije u odnosu na Narodni front, one su bile, kao što sam već rekao u izvještaju o ovom pitanju, različite u raznim oblastima. U Hrvatskoj se *veoma mnogo osjećaju tendencije prirepaštva i likvidatorstva. To je veliko skretanje naših drugova, protiv kojega se sada treba energično boriti.* Prema Mačeku i drugim vođama hrvatskog naroda naši drugovi su veoma nekritički. To se naročito dešavalo u Dalmaciji. Ali za to nisu krivi samo drugovi u Hrvatskoj već i neki bivši članovi CK, koji su ih u tom smejru vaspitavali.[333] S jedne strane, treba voditi borbu protiv tih skretanja, a s druge strane, pred Partiju u Hrvatskoj sada se postavlja zadatak: *da ne dopusti da dođe do rascjcpa u ovoj najvećoj demokratskoj stranci.* Mi sada moramo zahtijevati uklanjanje fašističkih i reakcionarnih elemenata s rukovodećih funkcija u ovoj stranci. Dalje, mi treba da tražimo *izbacivanje frankovačkih terorističko-fašističkih elemenata iz hrvatskog seljačkog pokreta, koji predstavljaju agente Stojadinovića, Hitlera i Musolinija.*

Velika greška je učinjena u borbi povodom Konkordata, što se posebno odnosi na naše drugove u Sloveniji i Hrvatskoj.[334]

Mada je u Sloveniji učinjen veliki korak u okupljanju svih snaga za borbu protiv hitlerovske opasnosti, u čemu nije mala zasluga naše Partije, naši drugovi u Sloveniji prave u pogledu Narodnog fronta dosta velike greške. Na primjer, oni su sada potpuno odbacili parolu o oslobođenju i samoopredjeljenju svih Slovenaca koji se nalaze u Koruškoj (sada Njemačkoj) i u Istri (Italiji). Tu parolu su sada istakle neke pristalice bivše Koroščeve stranke (lijevi), a naši se drugovi, međutim, bore protiv ove parole, govore da je ona elemenat koji izaziva ratnu opasnost i da mi sada treba da se ograničimo na odbranu Slovenije. Upravo obrnuto, *mi treba da istaknemo ovu parolu u borbi Narodnog fronta u Sloveniji, kako u borbi protiv Stojadinovića tako i u borbi protiv Hitlera i Musolinija*, koji ugnjetavaju slovenačke manjine i ukidaju im i posljednja nacionalna prava.[335]

To isto pitanje postavlja se pred nas i u Hrvatskoj, gdje se nekoliko hiljada Nijemaca, razbacanih po cijeloj Hrvatskoj, pod uticajem hitlerovske propagande i podsticani Stojadinovićevom vladom, ponaša veoma osiono i drsko, a Gradišćanskim Hrvatima, kojih ima 50 000, Hiltler čak ukida škole s nastavom na maternjem jeziku.[336]

Ja mislim da smo u Srbiji pravilno postupili što nismo pošli za D. Jovanovićem, koji vodi razbijačku kampanju. Ovu kampanju podstiče Stojadinović i time slabi demokratske snage u Srbiji. Smatram da naša Partija u Srbiji treba da se bori za to da se ovaj pokret pripoji Udruženoj

opoziciji, jer su pristalice D. Jovanovića lijevo demokratski nastrojeni seljaci i borben elemenat.

U Vojvodini je na inicijativu samostalnih demokrata stvoren tzv. »Vojvođanski front« (oblik Narodnog fronta). Ali na ovo ne gledaju blagonaklono vođi Udružene opozicije, koji svojim pristalicama zabranjuju da se zvanično priključe ovom Narodnom frontu, iako se većina demokratskih elemenata u Vojvodini nalazi u tom »Vojvođanskom frontu«. Mislim da treba zadržati taj naziv, jer je popularan u Vojvodini i upravo to omogućuje da se u ovom frontu u Vojvodini okupe neke manjine, na primjer Mađari, koji su dosta brojni, zatim Rumuni, Bunjevci (Hrvati) itd. Mi treba da se zalažemo za sporazum s vođama Udružene opozicije, kako bi oni dozvolili svojim pristalicama da se priključe »Vojvođanskom frontu«.[337]

Naprijed sam više govorio o greškama i nedostacima u radu i u stvaranju Narodnog fronta. Za to smo mi sami najviše krivi, jer smo, bez obzira na sve teškoće i prepreke, mogli postići veće uspjehe. Ali neću pretjerati ako kažem da je u ovom pogledu kod nas učinjen ozbiljan zaokret, da sada kod nas članovi Partije bolje shvataju u čemu je suština Narodnog fronta. Rad u masama za stvaranje Narodnog fronta razvija se dosta dobro. Sada je stvar u tome da ovaj rad realizujemo u masovnim političkim akcijama.

Evo nekoliko konkretnih zadataka za našu Partiju u daljem radu i stvaranju Narodnog fronta.

1. Ujediniti snage Narodnog fronta u jednu cjelinu.

2. Uključiti radničku klasu u blok s demokratijom.

3. Boriti se protiv pokušaja da se razbije hrvatski pokret i za izbacivanje fašističko-terorističkih elemenata iz Hrvatske seljačke stranke.

4. U Sloveniji istaći kao parolu Narodnog fronta »samoopredjeljenje i oslobođenje svih Slovenaca koji se nalaze pod jarmom talijanskog i njemačkog fašizma.«

5. Boriti se u Srbiji protiv razbijačke politike D. Jovanovića i ostvariti ujedinjenje svih demokratskih snaga, među njima i pristalica D. Jovanovića.

6. Postići u Vojvodini sporazum s vođama Udružene opozicije o uključenju njihovih pristalica u »Vojvođanski front«.

7. Boriti se, u duhu proglasa KPJ o »Anschluss«-u, za ujedinjenje svih rodoljuba, uključujući i članove JRZ i JNS, radi odbrane nezavisnosti Jugoslavije od Hitlerovog imperijalizma i radi borbe protiv vlade Stojadinovića kao Hitlerovog i Musolinijevog agenta.

8. Kao parolu u Narodnom frontu treba da postavimo pitanje političkih, ekonomskih i kulturnih prava svih naroda Jugoslavije kao

veoma važno pitanje. Ako to ne učinimo, fašistički demagozi će to iskoristiti za svoje ciljeve.

9. *Izbori.* Na predstojećim izborima treba da se sa socijalistima borimo za zajedničko učešće svih demokratskih stranaka u predstojećim akcijama.

Jedinstveni front

Realizacija naših zadataka u stvaranju Narodnog fronta umnogome zavisi od jedinstva radničke klase. Istina, mi smo postigli sporazum sa socijalistima o zajedničkom istupanju, i u tom cilju je formiran zajednički odbor u Beogradu.[338] Mi smo postigli da sada listovi pišu pozitivno o Sovjetskom Savezu, oni ne napadaju SSSR i nas, već pišu u duhu jedinstvenog i Narodnog fronta. Ali to još ni izdaleka nije ono što bi jedinstveni front trebalo da izgleda. Ima još dosta nepovjerenja kod obiju strana, koje se boje da jedna drugu ne prevari, a to nam upravo i smeta u ostvarenju naših zadataka u Narodnom frontu. Mi zajedno sa socijalistima imamo za sobom veliku realnu snagu: to su URS-ovi sindikati, koji broje oko 100 000 ljudi, ne računajući nekoliko autonomnih klasnih sindikata, s kojima imamo akciono jedinstvo, kao, na primjer, s bankarskim službenicima itd.[339] U Jugoslaviji postoji milion najamnih radnika zajedno s poljoprivrednim radnicima, od kojih se dvije trećine nalaze pod našim uticajem i uticajem socijalista. Sve to predstavlja veliku snagu, s kojom moraju računati naši saveznici i na osnovu koje mi možemo zauzeti rukovodeće mjesto u Narodnom frontu u borbi za ostvarenje njegovih parola.

Sindikalno jedinstvo

Uspjesi koje smo postigli u stvaranju Narodnog fronta rezultat su naših napora u stvaranju sindikalnog jedinstva. Sindikalno jedinstvo došlo je do izražaja na kongresu URS-a i u odlukama toga kongresa, koji je predstavljao pravu manifestaciju sindikalnog jedinstva. U Centralnom odboru sindikata sada ima 8 drugova — 3 člana i 5 kandidata. U rukovodstvu Oblasnog odbora (URS-a) Hrvatske ima samo 8 socijalista, a svi ostali su naši drugovi. U Srbiji u oblasnom sindikalnom odboru većinu imaju lijevi socijalisti, ali sve osnovne organizacije su u našim rukama, a takođe su naši drugovi na čelu pojedinih saveza. U Dalmaciji su sindikalne organizacije potpuno u našim rukama. U Sloveniji i Bosni je malo gore, ali se i u tim oblastima situacija sada popravlja. Mi se ne borimo za to da naši drugovi zauzmu položaje, već ih ističu sami radnici. U ovom pitanju između nas i socijalista nema neslaganja.

U pogledu drugih neklasnih sindikata, mi smo sa socijalistima postigli saglasnost u tome da s njima treba ostvariti sindikalno jedinstvo.

Socijalisti sada ne smatraju HRS (hrvatski sindikat) fašističkim, već radničkim sindikatom, s kojim treba sarađivati.

Ali sindikalno jedinstvo još nije ostvareno. Ima još sindikalnih organizacija koje nisu ušle u URS, kao što je, na primjer, ORS (Opšti radnički savez), iako je i to klasni sindikat s kojim se ostvaruje jedinstvo akcije. *Sada je naš zadatak da postignemo organizaciono jedinstvo i s ovim sindikatom.*

Jugoras

Ovaj sindikat, koji se zove Jugoslovenski radnički savez, stvorila je vlada. Predsjednik ovog sindikata je ministar Cvetković. Ovom sindikatu vlada poklanja veliku pažnju i pruža mu materijalnu pomoć. JUGORAS se razvija uglavnom u Srbiji, Makedoniji i Bosni, ali vlada nastoji da ga formira i u drugim oblastima. Tendencija vlade je ova: preuzeti sve radničke ustanove — radničke komore, osiguravajuće kase itd., i predati ih ovom sindikatu. Na ovaj način, grubom silom, vlada želi da uništi klasne sindikate. U Makedoniji i Novom Sadu (u Vojvodini) oduzela je od klasnih sidnikata radničke komore i predala ih u ruke JUGORAS-u.[340] Svoju namjeru da uništi klasne sindikate Stojadinović je iznio na kongresu JUGORAS-a kada je kazao: »Mi ćemo u Jugoslaviji trpjeti jedino one sindikate koji imaju samo nacionalne ideje, a ne tuđe«.

Do sada smo se negativno odnosili prema JUGORAS-u kao fašističkom sindikatu. Protiv razvoja ovog sindikata u Hrvatskoj postigli smo jedinstvo akcije s HRS. Ali smatram da treba da uzmemo drukčiji kurs: *treba da šaljemo (ljude) u JUGORAS na rad među radnicima ovog sindikata. Treba da ostvarimo na terenu jedinstvo akcije s JUGORAS-om.*

Od ovog sindikata treba da stvorimo borbenu sindikalnu organizaciju, koja će se zajedno s nama boriti za interese radnika.

Sindikalno jedinstvo ima veliki značaj u borbi radnika. To dokazuju radnički štrajkovi koji su vođeni od 1936. godine do danas. Prošle godine bilo je više od 150 štrajkova, u kojima je učestvovalo preko 100 000 radnika. U ovoj godini talas radničkih štrajkova ne opada, već, naprotiv, raste.

Samo do jula ove godine bilo je preko 65 štrajkova za koje znamo. Sada se u Jugoslaviji podigao novi talas radničkih štrajkova. Samo u julu i avgustu bilo je 25 štrajkova, a znamo da je u ovom trenutku u toku 20 štrajkova. Devedeset odsto ovih štrajkova okončano je uspješno za radnike.[341]

Ako se uzme u obzir da Uredba o minimalnim nadnicama zabranjuje štrajkove, onda su ovi štrajkovi veoma karakteristični. Oni su pokazatelj borbenog raspoloženja radničkih masa. Jasno je da je jedinstvo radničkih sindikata odigralo u tome veliku ulogu.

Sada je naš zadatak da ostvarimo jedinstvo svih klasnih sindikata i akciono jedinstvo sa svim neklasnim sindikatima, među njima i s JUGORASOM.

Radnička partija

U stvaranju Radničke partije tek je u poslednjih 8 mjeseci učinjen veliki korak naprijed. Gotovo dvije i po godine tapkalo se u mjestu. Drugovima u zemlji nije bilo jasno šta predstavlja Radnička partija. Ali za to nisu samo oni krivi, CK nije umio da im to objasni, već im je davao protivrječne direktive. Drugove je veoma zbunjivalo i to što su socijalisti uporno sve vrijeme odbijali naš prijedlog za stvaranje jedinstvene partije, a direktiva je bila da je treba obavezno stvarati zajedno sa socijalistima.

U jesen 1937. i u proleće 1938. godine počeli su ubrzano da se stvaraju inicijativni odbori Radničke partije, uglavnom u Hrvatskoj i Srbiji. Pokrajinski inicijativni odbori postojali su i ranije samo u Zagrebu i Beogradu. Još u martu ove godine u Zagrebu je formirano oko 40 inicijativnih odbora. Sada inicijativni odbori postoje gotovo u svim mjestima Hrvatske, Dalmacije, Srbije, Vojvodine itd., a u manjem broju u Sloveniji i Bosni. U junu* ove godine sazvana je konferencija inicijativnih odbora Radničke partije, na kojoj je učestvovalo 17 predstavnika svih pokrajina Jugoslavije. Na ovoj konferenciji donijete su odluke o daljem radu na stvaranju inicijativnih odbora, objašnjeno je šta predstavlja Radnička partija i kakvi su odnosi između nje i Komunističke partije itd. Na konferenciji je izabrano centralno rukovodstvo od tri člana. Ali to još nije pravo rukovodstvo, već nešto kao koordinacioni odbor, jer se jedan drug nalazi u Hrvatskoj, drugi u Srbiji, a treći u Sloveniji. Pred nama je sada zadatak da *stvorimo jako i autoritativno rukovodstvo Radničke partije.*

Htjeli mi to ili ne, Radnička partija u praksi postaje sve više oblik legalnog rada Komunističke partije. Naši saveznici iz Udružene opozicije i socijalisti neće da razgovaraju s rukovodiocima Komunističke partije, naročito s ilegalnim, ali oni se sastaju s rukovodećim drugovima Radničke partije i pregovaraju o raznim pitanjima. Zbog toga smo u posljednje vrijeme vodili sve razgovore i dogovarali se preko rukovodećih drugova iz Radničke partije.

Do sada je bila direktiva da se Radnička partija stvara samo od radnika i gradskog stanovništva. To je bila direktiva CK, na kojoj je ranije insistirao naročito sekretar Partije G[orkić].

---

* Treba da glasi »u maju« (vid. Titovo pismo Vorancu Prežihovu na str. 48—49.) — *Red.*

Ta direktiva je bila pravdana time da ne treba dirati u seljake, jer ćemo tako rasrditi svoje saveznike u Narodnom frontu. To je, naravno, bilo nepravilno. Mi imamo, naročito u blizini gradova i u siromašnim oblastima, čitava sela u kojima seljaci smatraju sebe komunistima ili simpatizerima, a mi smo ih stalno gurali u druge stranke. Upravo rad na stvaranju inicijativnih odbora Radničke partije u selima daje nam mogućnost da stvorimo sebi snažan legalni oslonac među seljacima, pomoću kojeg ćemo steći priznanje kao politički faktor i među onima koji sada nastoje da nas potcijene.

Komunistička partija Jugoslavije

Bez obzira na sve teškoće i prepreke, naročito u posljednoj godini, naša partija se razvijala kako organizaciono tako i politički. Naročito je važno to da smo uspjeli u glavnoj stvari, naime da savladamo sektaštvo u radu na ostvarivanju linije VII kongresa KI, što nam je omogućilo da postignemo vidne uspjehe u nekim sektorima legalnog rada, kao, na primjer, u sindikatima, u jedinstvenom frontu, Narodnom frontu itd. O greškama u tom radu ja sam već naprijed govorio. Zadržaću se više na organizacionom pitanju, na raznim zadacima koji sada stoje pred nama.

Partija ima pokrajinska rukovodstva u svim pokrajinama osim u Makedoniji. U Sloveniji i Hrvatskoj postoji CK Slovenije i CK Hrvatske. Stvaranje KP Slovenije i KP Hrvatske imalo je veoma snažan odjek ne samo među članovima Partije već i van Partije. Ovdje se krije poznata opasnost lokalnog nacionalnog patriotizma i prirepaštva, što je dolazilo do izražaja u dosta krupnim greškama u Hrvatskoj i Sloveniji, o čemu sam već govorio. Ali bez obzira na to, Partija je u ovim pokrajinama učinila velik zaokret, naročito u Sloveniji. U Hrvatskoj je gore, jer je CK bio formiran uglavnom od sindikalnih rukovodilaca, koji su svoju pažnju usredsređivali uglavnom na sindikalni rad, a malo su se bavili partijsko-političkim pitanjima.

Naša Partija osjeća nedostatak rukovodećih kadrova. Naši partijski kadrovi su većinom mladi i potrebna im je partijska izgradnja. U ovom pogledu stvar najgore stoji u Srbiji. Tamo treba poslati nekoliko osposobljenih drugova. Nama su potrebni partijski kursevi, ali su za to potrebni sredstva i predavači. Moraćemo povući iz Španije i iz inostranstva 15—20 ljudi za ovu svrhu. Istina, kod nas se nekoliko stotina drugova sada vratilo s robije.[342] Oni su tamo stekli dosta dobro obrazovanje iz oblasti političke ekonomije i marksizma uopšte i sada su im potrebni partijsko vaspitanje i praktičan rad da bi postali dobri rukovodioci. Jednom riječju, *pred nama je sada zadatak vaspitavanja i uzdizanja novih rukovodećih kadrova u Partiji.*

U vezi s rješavanjem pitanja rukovođenja našom Partijom, pred novim rukovodstvom stoji zadatak čišćenja Partije od raznih frakcionaša i trockističkih elemenata kako u inostranstvu tako i u zemlji.

Po mom mišljenju, rukovodstvo treba da bude u zemlji. To zahtijevaju i sve partijske organizacije u zemlji. Rukovodstvo treba da bude stvoreno najvećim dijelom od drugova iz zemlje i dvojice-trojice drugova iz inostranstva, koji mogu da rade u zemlji, makar i u ilegalnim uslovima.

Centralni organ »Proleter« takođe treba da se izdaje u zemlji, jer je njegovo dosadašnje izdavanje u inostranstvu bilo od veoma male koristi za Partiju u zemlji.

Eto, drugovi, to su, po mom mišljenju, najvažnija pitanja koja stoje pred nama i koja će novo rukovodstvo pravilnim prilazom i uz pomoć KI moći da riješi.

Naša Partija u zemlji ima puno povjerenje prema KI. Ona će rado prihvatiti svaku odluku koju donese KI.

O frakcijskoj borbi, o trockizmu itd., naše partijsko članstvo neće ni da zna i mrzi te pojave. Upravo to nam omogućuje da u svako doba mobilišemo cijelu Partiju protiv takvih opasnosti.

Mi imamo velike mogućnosti za rad. Imamo zemlju u kojoj ogromna većina naroda, bez obzira na sve klevete reakcionara i fašista, gaji duboka osjećanja i simpatije za SSSR i za blok demokratskih snaga. A to nam omogućuje uspješan rad na stvaranju Narodnog fronta.

Valter

Pisano u Moskvi za sjednicu Sekretarijata IK KI.

A-CK SKJ, Fond KI, 1938/32. *Prevod s ruskog*

ROVARENJE HITLEROVOG FAŠIZMA[343]

Jugoslavija je već odavno predmet Hitlerovog rovarenja. Gebelsova izjava da će se od gornjeg toka Dunava do Beograda govoriti njemački jasno i nedvosmisleno pokazuje ciljeve ekspanzije Trećeg Rajha.

Bazu za ovo rovarenje njemačkog fašizma predstavljaju u prvom redu fašističke organizacije njemačke manjine u Jugoslaviji, koje broje otprilike 500 000 lica, zatim organizacije ruskih belogardejaca, hrvatska teroristička organizacija »ustaše«, trockističke špijunske i provokatorske grupe i drugi.[344]

Hitlerova propaganda se ne vodi samo snagama u zemlji, već i snagama ubačenim iz inostranstva i postiže efekte u najrazličitijim formama. Još prošle godine postalo je opštepoznato da je razobličavanje »Tehničke unije« izazvalo veliku senzaciju. Ispod nevine oznake akcionarskog društva iščahurila se »Tehnička unija« kao krupni financijski centar s Ljotićem na čelu za financiranje Hitlerovog rovarenja u cijeloj zemlji.[345]

Hitlerovi ljudi troše velika sredstva za propagandnu literaturu određenu za Jugoslaviju, koja se izdaje u samoj Njemačkoj. Već odavno je poznato da se u Berlinu na srpskom i hrvatskom jeziku izdaje list »Berlinska evropska korespondencija«, koja se masovno šalje u Jugoslaviju za besplatno rasturanje; zatim, izlaze »Objektivne informacije«, koje rastura »Njemački obavještajni biro«.[346] Iz Njemačke se u Jugoslaviju šalje velika količina političke i beletrističke literature na njemačkom jeziku ili u srpskom prevodu. Jugoslovenske novine su više puta donosile alarmantne vijesti da su knjižare u Zagrebu, Ljubljani, Beogradu i u drugim gradovima često pretrpane pošiljkama knjiga iz Njemačke bez priloženog računa.

U velikim gradovima Jugoslavije neprekidno se održavaju njemačke izložbe. Izložbe »njemačke knjige«, »njemačke umjetnosti«, »njemačke tehnike« itd. ređaju se jedna za drugom.[347] Najveći broj filmova koji se prikazuju u Jugoslaviji potiče iz Njemačke. Pod plaštom delegacija svih mogućih privrednih, naučnih, sportskih, turističkih i sličnih društava, dolaze hiljade Hitlerovih ljudi iz Njemačke i obilaze »prijateljsku Jugoslaviju«.[348] A da i ne govorimo o »specijalnim misijama« vođe »Hitler-Jugend«-a* Baldura fon Širaha, čije je putovanje značilo davanje

* »Hitlerove omladine« — *Red.*

instrukcija jugoslovenskoj omladini u vladinim organizacijama, ili o putovanju agenta dr Laja [Ley] u cilju davanja instrukcija »radničkoj« organizaciji koju je vlada stvorila.[349] U proljeće ove godine neki jugoslovenski listovi su donijeli saopštenje vođstva njemačke fašističke organizacije »Kraft durch Freude«* da će oko 50 000 do 60 000 njenih članova biti upućeno na »odmor« na jugoslovensku obalu Jadranskog mora.[350] Mnogobrojni mladi pripadnici njemačke manjine u Jugoslaviji pod vidom studenata ili poljoprivrednih radnika odlaze u Njemačku, gdje posjećuju specijalne kurseve koje organizira Gestapo u Minhenu ili u drugim mjestima, poslije čega se vraćaju u Jugoslaviju radi »kulturnog rada«. Prema novinskim vijestima, samo u Vojvodini je ove godine zavrbovano za »poljske radove« u Njemačkoj oko 5 000 »poljoprivrednih radnika«.

Rovarenje Hitlerovog fašizma u Jugoslaviji naročito je pojačano poslije okupacije Austrije. Gutanje Austrije i proširenje granica Trećeg Rajha do granica Jugoslavije udarilo je u glavu Hitlerovim agentima i višestruko povećalo njihovu aktivnost. Ovi agenti su našli pouzdanog saveznika za svoje rovarenje u Jugoslaviji u Stojadinovićevoj vladi s njenom profašističkom i protivnarodnom unutrašnjom i vanjskom politikom. Kao karakteristika Stojadinovićeve izdajničke politike može poslužiti izjava koju je on dao dopisniku lista Hitlerove omladine »Wille und Macht«** povodom okupacije Austrije od strane Njemačke. U izjavi se kaže:

»Jugoslavija nijednog trenutka ne žali za nestankom ove takozvane nezavisne Austrije, jer Jugoslavija smatra da je time zauvijek onemogućen povratak Habsburgovaca u Beč.[351] Mi se radujemo što ćemo biti susjedi velikog njemačkog naroda, s kojim nas vezuju mnogi interesi, s kojim mi već dugo održavamo iskrene prijateljske odnose pune povjerenja«.[352]

Da bismo sliku upotpunili, moramo se sjetiti hvalospjeva koji su donijeli hitlerovski listovi povodom treće godišnjice formiranja Stojadinovićeve vlade. »Berliner Lokal-anzeiger« od 24. juna tekuće godine pisao je:

»Njemačka nikada neće zaboraviti jasan i odlučan stav Jugoslavije povodom priključenja Austrije Njemačkoj.«[353]

Zato je sasvim prirodno što je u takvim uslovima sloboda Hitlerovih ljudi u odnosu na Jugoslaviju prevazišla sva očekivanja. Nije čudno ni to što je Hitler u izjavi koju je dao u Gracu sutradan poslije okupacije Austrije istakao lozinku »njemačkog Maribora«, to jest njemačke Slovenije . . .[354] Da bi opravdali porobljavanje Slovenije, hitle-

---

* »Snaga kroz radost«. — *Red.*

** »Volja i moć«. — *Red.*

rovski profesori su već našli za to i »naučno« obrazloženje. Slovenačkom stanovništvu se dokazuje da je ono starogermanskog porijekla.

Jurišni odredi jugoslovenskih hitlerovaca počeli su sasvim otvoreno da sprovode vojnu obuku.[354] Provokacije, kao razvijanje Hitlerovih zastava, bile su svakodnevna pojava. Poslije objavljivanja zahtjeva koje je Henlajn [Henlein] istakao u Karlovim Varima, jugoslovenski hitlerovci počeli su izdavati ilegalne letke, u kojima su zahtijevali »autonomiju« za Nijemce u Jugoslaviji.[355]

Hrvatska i slovenačka štampa već duže vrijeme objavljuje alarmantne vijesti u kojima se govori da Hitlerovi agenti u Jugoslaviji sistematski kupuju za gotov novac svako vrijedno parče zemlje koje je za prodaju. Obično je to zemlja koja se nalazi u blizini gradova, željezničkih pruga, velikih rijeka, a naročito zemlja koja leži pored željezničke pruge za Trst ili na Dunavu. Zagrebački hrvatski list »Obzor« od 22. jula ove godine donosi tim povodom specijalan članak, u kome se kaže:

»Hrvatsko stanovništvo u Vojvodini i Sloveniji osjeća se u najjačoj mjeri ugroženo ovom masovnom kupovinom zemlje, koja se ekonomski ne može opravdati.«[356]

Isti list u svom broju od 30. avgusta ove godine piše:

»Najvažniji momenat u cjelokupnom radu kultur-bunda (njemačke fašističke organizacije u Jugoslaviji) i drugih njemačkih organizacija izgleda da je dobro smišljena i trajna je težnja da pokupuju što je moguće više zemlje na našem području.«[357]

Ali otkud ovim organizacijama novac za ove kupovine zemlje? Niko za to nije pitao, jer niko nije ni sumnjao da novac dolazi iz Berlina.

U posljednje vrijeme su po uputstvu iz Berlina sve pojedinačne grupe »Kulturbunda« i drugih njemačkih organizacija u Jugoslaviji sakupljene u »Njemački front«, to jest Hitlerov front. Takođe po nalogu iz Berlina sve njemačke hitlerovske organizacije već su stupile u vladinu partiju da bi pojačale Stojadinovićevu poziciju protiv demokratske opozicije. Hitlerovski list u Gracu »Tagespost« donio je o tome vijest sasvim otvoreno.[358]

Narodne mase u Jugoslaviji, a naročito u Sloveniji i Hrvatskoj, krajnje su uznemirene zbog pojačanog rovarenja hitlerovaca u Jugoslaviji, koji korak po korak slijede tragove Henlajnovih ljudi. Ove mase vrlo dobro shvataju da slobodi i nezavisnosti naroda Jugoslavije prijeti velika opasnost. Njima je jasno da će Hitlerova agersija poslije Čehoslovačke biti usmjerena na Jugoslaviju i zato u širokim narodnim masama u Jugoslaviji vlada veliko uzbuđenje. U posljednje vrijeme na mnogobrojnim skupovima i u protestnim rezolucijama zahtijeva se od vlade da obuzda drske hitlerovce u Jugoslaviji. U antifašističkim lecima koji se rasturaju u Hrvatskoj i Sloveniji radnici protestuju protiv izdajničke

politike Stojadinovićeve vlade i jednodušno zahtijevaju da Jugoslavija pruži podršku Čehoslovačkoj. U Jugoslaviji niko ne sumnja u to da široke narodne mase odlučno nastupaju protiv fašizma i da su spremne da se svim snagama bore protiv fašističkih agresora.

Napisano u Moskvi sredinom septembra 1938.

»Rundschau«, 29. septembar 1938. br. 49;
»Slobodna misao«, Toronto 18. oktobar 1938, br. 633.
Potpis: W. Viktorow *Prevod s njemačkog*

[GEORGI DIMITROVU, GENERALNOM SEKRETARU IK KI]

Dragi druže Dimitrov,*

Žao mi je što se malo zakasnilo s rješavanjem našeg pitanja, ali ono je sada uglavnom već riješeno i mislim da je dobro riješeno.[359] Pokazalo se da je perspektiva razvoja događaja koju sam predvidio realna, što Vam je, vjerovatno, poznato iz naših dokumenata: Stojadinovićeva vlada je zakazala skupštinske izbore za početak decembra ove godine.[360] Tako kratkim rokom ona želi da onemogući pobjedu stranaka demokratskog bloka i radničke klase. Ovi izbori treba da označe ili potpunu fašizaciju Jugoslavije ili pobjedu demokratije u zemlji.

Zbog toga odmah moram da otputujem u zemlju da bih učinio sve što je moguće za pripremu naše Partije u toj odlučujućoj borbi.

Međutim, ja mnogo želim da se vidim s Vama. Duboko sam uvjeren da će moj susret s Vama imati historijski značaj ne samo za mene lično već, što je najvažnije, za razvoj naše Partije. Zato molim da mi se omogući da se što prije vidim s Vama i porazgovaram o stvarima naše Partije.

S nestrpljenjem očekujem Vaš odgovor.

17. X 1938. F. Valter

Pisano u Moskvi.

A-CK SKJ, Fond KI, 1938/32a. *Prevod s ruskog*

* U lijevom gornjem uglu pisma G. Dimitrov je stavio paraf »G. D«, a u desnom uglu dopisano: »N 35, 20. 10. 38«. — *Red.*

Povjerljivo

ĐURO ĐAKOVIĆ[361]

19. oktobar [19]38.

U aprilu 1929. godine jugoslovenski proletarijat je izgubio svog najboljeg predstavnika, sekretara Komunističke partije Jugoslavije druga Đuru Đakovića. Tajna policija mu je postavila zasjedu i uhapsila ga zajedno sa sekretarom MOPR-a [Međunarodne organizacije za pomoć revolucionarima] Jugoslavije Hećimovićem.[362] Nekoliko dana poslije ovog hapšenja seljaci su na jugoslovensko-austrijskoj granici našli dva ubijena, užasno unakažena čovjeka. To su bili Đuro Đaković i Hećimović.[363]

Đuro Đaković je rođen 1886. godine u Hrvatskoj, u predgrađu Broda-Varoša, u siromašnoj seljačkoj porodici. Završio je trogodišnju osnovnu školu i 1901. godine otac ga je poslao u Sarajevo (u Bosni) da uči bravarski zanat. On završava učenje 1904. godine i radi u raznim radionicama i u fabrici duvana. Za vrijeme generalnog štrajka radnika Bosne i Hercegovine 1906. godine on najaktivnije učestvuje u štrajku.[364] U to vrijeme radnička klasa Bosne i Hercegovine se nalazila u užasnim uslovima. Radni dan je bio neograničen, nadnica veoma niska, organizacija, skupovi i štampa radnika bili su pod pritiskom austrijskog apsolutizma, i kada se pod uticajem ruske revolucije od 1905—1906. godine radnička klasa Bosne i Hercegovine digla za izvojevanje svojih prava, Đuro Đaković s oduševljenjem učestvuje u toj borbi i otada cio svoj život posvećuje stvari radničke klase. Poslije toga on učestvuje u svim štrajkovima metalskih radnika i radnika u fabrikama duvana kao organizator i rukovodilac štrajkova. Zbog toga je stekao veliki uticaj i simpatije među radničkim masama Bosne i Hercegovine. Njegovi saborci pričaju da u Bosni i Hercegovini nije bilo gotovo nijednog štrajka u kome on ne bi učestvovao bilo kao rukovodilac bilo kao običan borac. Radnici su ga uvijek birali u štrajkaški odbor zato što su znali da je on u borbi dosljedan i da je svojim žarom i svojim jednostavnim proleterskim riječima umio da podiže borbeni duh radnika.

Već 1908. godine Đuro Đaković postaje istaknuti sindikalni radnik, a 1909. godine aktivno učestvuje u stvaranju Socijaldemokratske partije.[365] Prilikom izrade programa on je zauzimao oštar stav protiv oportunista energično se zalažući za nepomirljivu borbu protiv austrijskog carskog apsolutizma i za obaranje kapitalizma revolucionarnim putem. Poslije stvaranja Socijaldemokratske partije 1909. godine Đuro

Đaković se uvijek nalazio na njenom lijevom krilu. Učestvovao je na svim njenim kongresima, i radnički delegati su ga uvijek birali u CK [Glavni odbor] Socijaldemokratske partije. Od 1909. do 1914. godine on radi u fabrici duvana u Sarajevu i za cijelo to vrijeme aktivno djeluje kao funkcioner u sindikatima i u Socijaldemokratskoj partiji. U početku rata 1915. godine, na jednom skupu u predgrađu Sarajeva, on otvoreno istupa protiv rata, zbog čega su ga austrijske vlasti uhapsile i osudile na smrt kao sprskog špijuna. Pred samo izvršenje presude bio je amnestiran i protjeran u Mađarsku, gdje je bio na prinudnom radu u Komoranu, a zatim u Aradu.[366]

U izgnanstvu je ostao do sloma Austrije 1918. godine.[367] Kada se opet vratio u Bosnu odmah je počeo da radi u sindikatima i u Soc[ijaldemokratskoj] partiji. Ponovo je bio kooptiran u CK Socijalističke [Socijaldemokratske] partije Bosne i Hercegovine i postao je član CK [Glavnog odbora] sindikata.[368] Godine 1919. bio je uhapšen, ali sada od strane srpskih vlasti, koje su ga optuživale kao tobožnjeg austrougarskog špijuna, ali su ga poslije duge istrage morale pustiti iz zatvora.[369] Kao ranije austrougarske vlasti, tako su sada sprske vlasti na sve moguće načine nastojale da se oslobode ovog svog opasnog protivnika, ali kako ga nisu smjele protjerati, trudile su se da ga barem kompromituju u očima radničke klase. Međutim, postigle su suprotan rezultat: poslije njegovog puštanja iz zatvora radnička klasa je gledala na njega kao na heroja i svoga vođu.

Od 1918. godine on se bori za ujedinjenje svih socijalističkih partija i zauzima se za to da nova ujedinjena partija dobije naziv »Komunistička partija Jugoslavije« i da se uključi u Treću internacionalu.[370] Na Kongresu ujedinjenja u aprilu 1919. u Beogradu, Đuro Đaković je bio na čelu 80 delegata iz Bosne i Hercegovine.[371] Na ovom kongresu on je svim svojim silama radio na tome da se prihvati njegov predlog [za naziv partije], u čemu ga je podržavalo 70 delegata iz Bosne i Hercegovine, ali kako su oportunisti tada još bili jaki i kako je mogla zaprijetiti opasnost od rascjepa, on je popustio i teška srca se složio s tim da se partija nazove »Socijalistička [radnička] partija Jugoslavije (komunista)«. Svojim drugovima je tada rekao: »Ovoga puta su nam oportunisti podvalili, ali ćemo sljedećeg puta pobijediti.«

Njegova vatrena želja se ispunila 1920. godine na kongresu u Vukovaru, na kojem su komunisti pobijedili ogromnom većinom i partiji dali naziv »Komunistička partija Jugoslavije«.[372] S kongresa se radostan vratio u svoju Bosnu, gdje ga je dočekala i pozdravila ogromna masa radnika. Njegova maštanja su se ostvarila i on se s novom snagom prihvatio rada na učvršćivanju Partije. Godine 1920. radnička klasa Sarajeva ga bira za svog poslanika i šalje u parlament.[373] On je vodio borbu protiv oportunista i drugih kolebljivih elemenata u Partiji. Poslodavci ga nisu trpjeli, izbacuju ga s posla, i on od 1918. godine uglavnom ne nalazi posla. Žena i djeca su mu gladovali, ali je on znao

da je potreban još većoj porodici — radničkoj klasi i nije klonuo duhom, već je davao sve od sebe za tu veliku porodicu — radničku klasu. Godine 1920. morao se s porodicom vratiti u kuću svog siromašnog oca, jer više nije mogao naći zaposlenja. U to vrijeme je radio kao običan nadničar samo da bi ishranjivao svoju porodicu. Mnogo ga je peklo to što nije radio u fabrici među radničkim masama, ali je cijelo svoje slobodno vrijeme posvećivao partijskom radu. U svom selu stvorio je partijsku ćeliju. Seljaci i sitne zanatlije izabrali su ga za seoskog starešinu [kmeta], ali ga vlasti smjenjuju i progone iz njegovog rodnog sela.

Poslije zabrane Partije 1920. godine on radi ilegalno. Godine 1923. bio je u Beču na Aprilskom plenumu Partije, gdje je vidio da se u Partiji vodi borba između dvije grupe.[374] Zbog toga je otišao s plenuma veoma nezadovoljan. Na partijskoj konferenciji koja je održana iste godine u Beogradu, on oštro kritikuje obje grupe, koje su tada već imale jasne oblike frakcijske borbe.[375] Kritikovao je i lijevu i desnu frakciju, zbog čega su se one prema njemu odnosile neprijateljski i potiskivale ga. Godine 1926. Đuro Đaković učestvuje na III partijskom kongresu u Beču.[376] Ali je oštra frakcijska borba koja se vodila na ovom kongresu na njega tako uticala da je on odmah odlučio da odbije da radi zajedno s frakcionašima i vratio se u svoje selo. Ali Đuro Đaković nije bio od onih ljudi koji bi mogli živjeti bez aktivnog učešća u radničkom pokretu. Već 1926. godine Sindikalno vijeće za Hrvatsku postavlja ga za sekretara mjesne organizacije tekstilnih radnika u Dugoj Resi, a 1927. godine metalski radnici u Zagrebu (u Hrvatskoj) biraju ga za oblasnog sekretara metalaca Hrvatske.[377] (Mi, metalci u Hrvatskoj, znali smo kakav kapital predstavlja naš Đuro i uzeli smo ga za sebe.) Ovdje je on opet bio u svojoj sredini. Radio je danonoćno, ne štedeći svoje snage. Uspjesi su se odmah pokazali u klasnim sindikatima: radničke mase su počele da odlaze na skupove na kojima je govorio Đaković i da stupaju u organizacije. On je s radnicima umio da govori jasno i jednostavno.

U jesen 1927. godine Partija šalje Đura Đakovića na školovanje u SSSR.[378] U ljeto 1928. godine, poslije »Otvorenog pisma« KI, on se vraća u zemlju i rukovodi radom, a na IV kongresu Partije u jesen 1928. godine izabran je za sekretara CK KPJ. [379] Pošto je partijska organizacija u Zagrebu već bila počela odlučnu borbu protiv obiju frakcija, mi smo bili ponosni kad je on došao k nama u Zagreb i rekao nam: »Drugovi, vi ste učinili ono o čemu sam ja posljednjih godina veoma često razmišljao: kako osloboditi našu Partiju od toga zla. I sada sam ubijeđen da ćemo pomoći svim poštenim članovima Partije da stanu na kraj frakcionaškoj borbi i frakcionašima u našoj Partiji.« On se na taj posao bacio svim svojim snagama, ali ga je na samom početku tog njegovog rada klasni neprijatelj istrgao iz naše sredine.

Ovaj čestiti predstavnik porobljene radničke klase Jugoslavije prošao je slavan put. Rijetki su takvi rukovodioci u radničkom pokretu Jugoslavije čiji bi život od rane mladosti bio toliko bogat borbom za

interese i za oslobođenje radničke klase, kojoj je on pripadao. S njegovom pojavom u radničkom pokretu nastaje i raste radnički pokret u Bosni i Hercegovini, najzaostalijoj, okupiranoj i nacionalno ugnjetenoj oblasti bivše carske Austro-Ugarske. On učestvuje u stvaranju Socijalističke partije u toj pokrajini i neprekidnom borbom s oportunistima vaspitava cijelu generaciju proleterskih boraca. koji su kasnije zajedno s njim stvarali Komunističku partiju Jugoslavije. Đuro Đaković je bio bespoštedan u svojoj kritici raznih oportunista i drugih skretanja u Socijalističkoj partiji i zato su se oni trudili da ga drže dalje od rukovodećih položaja u Partiji.

On je takođe bio bespoštedan i kasnije u svojoj kritici raznih lijevih i desnih frakcionaša u Komunističkoj partiji, što mu reakcionarni lideri socijalista nisu mogli oprostiti ni poslije njegove smrti.* On je osjećao da su oni štetočine u radničkom pokretu, da predstavljaju veliku opasnost za razvitak Komunističke partije i borio se protiv toga zla. Kad je 1927. godine frakcionaška borba u KPJ dobila najoštrije oblike, kad su svi pošteni članovi Partije davali odlučan otpor frakcionašima, koji umalo nisu doveli do rascjepa u Partiji i u sindikatima, Đuro Đaković se stavlja na čelo tog odanog i zdravog partijskog jezgra.[380] Nije mala njegova zasluga u tome što su iz partijskog rukovodstva bili odstranjeni najopasniji frakcionaši i štetočine u KPJ.

Đuro Đaković nije imao mogućnosti da u svojoj ranoj mladosti stekne neophodna teorijska znanja, što mu je mnogo smetalo u borbi protiv oportunista i raznih frakcionaša, ali je imao neobično razvijen proleterski instinkt, i to mu je omogućavalo da se pravilno orijentiše. Ali, on se trudio da se obrazuje žudno čitajući i izučavajući svaku knjižicu ili brošuru iz oblasti marksizma-lenjinizma koja bi mu došla do ruku. On je često u diskusiji veoma umjesno citirao Marksa, Lenjina i Staljina. Iz toga se vidjelo da se on trudio da ovlada naukom tih velikih učitelja i vođa svjetskog proletarijata.

Đuro Đaković je bio poznat ne samo među radnicima Bosne i Hercegovine nego i u svim ostalim krajevima Jugoslavije, On je bio jedini čovjek među rukovodećim drugovima svoga vremena koji je uživao bezgranično povjerenje radničke klase cijele Jugoslavije. Svi pošteni i odani članovi KPJ bez obzira na to iz koje su pokrajine bili, podjednako su ga voljeli i imali u njega povjerenja, i kad je postao sekretar KPJ cijela Partija je to radosno pozdravila. Baš zato ga se bojao klasni neprijatelj, i kad je došla vojno-fašistička diktatura i kad se ukazao pogodan momenat klasni neprijatelj ga je uklonio s puta.

Tim je radničkoj klasi Jugoslavije nanesen težak udarac, ali i kao mrtav Đuro Đaković predstavlja opasnost za sve neprijatelje radničke

* U ruskom originalu rukopisa ova rečenica je bila napisana najprije na margini rukom mastilom, a zatim je otkucana mašinom pa nalijepljena preko cijele stranice; mogućno da je tu bilo još nešto napisano, ali se nije moglo pročitati. — *Red.*

klase Jugoslavije. On je primjer čestitog i odanog partijca-boljševika za sve članove KPJ. Na njegovom primjeru se prekaljuju odani partijski kadrovi i vaspitavaju novi kadrovi.

Napisano u Moskvi. Objavljeno prvi put godinu dana kasnije, 19. oktobra 1939. u Odesi kao brošura, a zatim u više gradova u SSSR-u.

A-CK SKJ, Fond KPJ, 1938, neregistrovana građa.

Prevod s ruskog

DRUGU G. DIMITROVU

Dragi druže Dimitrov,

Pošto je naše jugoslovensko pitanje u osnovi riješeno, nadao sam se da ću uskoro otputovati u zemlju da bih što prije pristupio ostvarenju onih zadataka koji su pomenuti u rezoluciji. Ali mnogo bih želio da se prije odlaska sastanem s Vama smatrajući ovaj susret veoma važnim za našu Partiju i naročito za mene. Međutim, u Jugoslaviji su raspisani parlamentarni izbori za 11. XII, a moj odlazak se mnogo otegao.

Vidim iz jugoslovenske štampe da naši istupaju na Mačekovoj listi (Blok opozicije) zajedno sa socijalistima, ali našoj Partiji je sada veoma neophodna i politička i materijalna pomoć za izbore.[381] Ovi izbori imaju ogroman značaj — ili će pobijediti Stojadinović i tada će Jugoslavija postati fašistička, ili blok opozicije, tj. demokratske snage.

Molim Vas, dragi druže Dimitrov, da pomognete našoj Partiji, da doprinesete mom što skorijem odlasku u zemlju, jer do izbora ostaje još svega 38 dana.

Molim Vas, takođe, da me primite i da mi date Vaš savjet u raznim pitanjima.

2. XI 1938. god. F. Valter

Pisano u Moskvi.

A-CK SKJ, Fond KI, 1938, neregistrovana građa. *Prevod s ruskog*

PRED PARLAMENTARNE IZBORE

Za predstojeće parlamentarne izbore koji će se obaviti 11. decembra počele su veoma žive pripreme kako u vladinim krugovima tako i u taboru opozicije. Vlada je raspustila staru skupštinu i raspisala nove izbore u kratkom roku.[382] Njen cilj je sasvim jasan. Vlada je htjela da iskoristi međunarodnu situaciju koja je nastala poslije nasilnog Minhenskog sporazuma da bi iznenadila svoje protivnike, pri čemu je računala da će sudbina Čehoslovačke izazvati pometnju među demokratskim strankama u Jugoslaviji.[383] Stojadinović, koji sasvim hladno prima izdaju počinjenu prema savezničkoj Čehoslovačkoj, nastoji da iskoristi tragediju Čehoslovačke u svojoj izbornoj borbi. Vladina štampa neumorno veliča Stojadinovićevu »dalekovidu« spoljnu politiku i tvrdi da je on spasao Jugoslaviju politikom »neutralnosti« i ugovorom s »velikim susjedima«.[384] Stojadinović pokušava da svim sredstvima kompromituje svoje protivnike pred masama.

U »Samoupravi«, Stojadinovićevom stranačkom organu, stalno se izjavljuje da opozicija svim silama nastoji da uvuče Jugoslaviju u rat, dok Stojadinović želi mir i blagostanje zemlje itd.

Ali i u taboru opozicije počele su pojačane izborne pripreme. Na izborima će istupiti samo dva izborna bloka — vladin blok i opozicija.[385]

U toku tri i po godine svoje vladavine Stojadinović je nastojao da stvori solidnu masovnu bazu, jer je iskustvo pokazalo da je stranka stvorena vještački i nametnuta odozgo u kritičnom momentu nepouzdana, kao što se dogodilo s Jevtićevom strankom (JNS) 1935. godine. Zato je Stojadinović kad je došao na vlast tražio pouzdane saveznike i našao ih u ličnosti Korošca, vođe Slovenačke ljudske stranke, i u Spahi, vođi bosanskih muslimana, koji su do tog momenta bili u opoziciji. Iz ove dvije stranke i takozvanih mladoradikala, na čijem je čelu bio sam Stojadinović, stvorio je jednu vladinu stranku, Jugoslovensku radikalnu zajednicu (JRZ), na koju se Stojadinovićeva vlada oslanja do danas. Ovoj stranci su se postepeno priključivali najrazličitiji reakcionarni, fašistički i korumpirani elementi iz drugih stranaka — iz JNS, iz Davidovićeve Demokratske stranke, srpske Zemljoradničke stranke itd.

U posljednje vrijeme Stojadinovićevoj stranci su se po direktivi iz Berlina priključile fašističke organizacije njemačke nacionalne manjine, hrvatski fašisti-frankovci, ruski belogardejci i druge grupe.

Da bi pojačao svoje pozicije na izborima, Stojadinović je početkom oktobra primio u vladu i Hođeru — vođu fašističke organizacije Jugoslovenskog narodnog pokreta »Borbaši«.[386] Tako su se sada oko JRZ — vladajuće partije, ujedinili svi reakcionarni, fašistički i korumpirani elementi, koji se zalažu za to da vlada u spoljnoj politici nastavi svoj prijateljski kurs zbližavanja s Hitlerom i Musolinijem, a u unutrašnjoj politici kurs faširanja zemlje. Ali postoji i jedan drugi razlog koji Stojadinovića primorava da ojača svoju stranku fašističkim elementima, naime unutrašnje protivurječnosti u Stojadinovićevoj stranci. Veliki dio demokratski nastrojenih elemenata među pristalicama bivše Koroščeve Slovenske ljudske stranke i djelimično i u Spahinoj stranci nezadovoljan je Stojadinovićevom izdajničkom spoljnom politikom. Zbog toga se oni u Stojadinovićevoj stranci smatraju kao nesigurni elementi.

S druge strane se konsoliduju u jedan jedinstven blok svi demokratski elementi, kao i druge snage koje stoje u opoziciji prema režimu. Oko hrvatskog seljačkog demokratskog bloka i srpske Udružene opozicije okupile su se sada, pored partija i organizacija radničke klase, i ostale opozicione stranke. Odmah poslije raspisivanja izbora zaključen je sporazum između hrvatske Seljačko-demokratske koalicije i srpske Udružene opozicije, koji predviđa jedinstvenu izbornu listu s Mačekom vođom Hrvata, kao nosiocem liste.[387] Pri tom je naročito važna činjenica da je došlo do sporazuma između ovog bloka i vođa Jugoslovenske nacionalne stranke — Jevtića, P. Živkovića i drugih protivnika orijentacije prema osovini Berlin—Rim. Prema obavještenjima koja donosi štampa, čak je i Ljotić, vođ »Jugoslovenskog zbora«, koji je ranije važio kao Hitlerov agent, bio prisiljen da se priključi narodnom bloku i Mačeku.[388] Osim toga, po odluci vođa demokratskog bloka, i poslanici Stojadinovićeve stranke koji se ne slažu s njegovom politikom mogu se kandidovati na listi dr Mačeka.[389] Time će se ubrzati proces raspada u vladinom taboru. Sve to slabi Stojadinovićeve pozicije i omogućava učešće na izborima raznim strankama i grupama koje ne mogu da istaknu svoje samostalne liste. Iako sve ove grupe ne mogu dobiti predstavnike u parlamentu, one će ipak dobiti znatan broj glasova, koji bi inače dobrodošao Stojadinoviću. Time rastu šanse za pobjedu bloka opozicije.

Najvažnije pitanje oko kojeg se grupišu opozicione snage jeste spoljna politika — mržnja prema Stojadinovićevoj vladi zbog njene izdajničke spoljne politike, koja ugrožava nezavisnost Jugoslavije.

Ovaj izborni blok ne istupa s jednim zajedničkim programom. Zajednički je samo cilj oboriti Stojadinovićevu vladu i spriječiti da Jugoslavija postane kolonija fašističke Njemačke i Italije. Glavno jezgro ovog izbornog bloka — Seljačko-demokratska koalicija Hrvatske i srpska Udružena opozicija — imaju jedinstvenu platformu, a to je Sporazum od 8. oktobra 1937. godine i Rezolucija od 15. avgusta 1938. godine. Najvažniji momenti ove platforme su: ukidanje Ustava od 1931. godine, slobodni izbori za Konstituantu, rješenje hrvatskog pitanja,

sloboda i demokracija. Za ovu platformu istupala je i cjelokupna radnička klasa — od komunista do socijalista, koji izlaze na izbore zajedno s demokratskim blokom, i to na bazi ove platforme.[390]

Očevidno je da će Stojadinović u predstojećoj izbornoj borbi koristiti državni aparat i da će nastojati da postigne pobjedu pomoću terora, falsifikovanih lista i izbornih rezultata. Hoće li takva »pobjeda« spasti Stojadinovića? Već 1935. godine imali smo jednu takvu »pobjedu« kad je Jevtić, bez obzira na to što je na izborima dobio većinu, morao da se povuče pod snažnim pritiskom ogorčenih narodnih masa. Na izborima od 5. maja 1935. godine došla je do izražaja pouka iz šestogodišnje omrznute vojno-fašističke diktature, koja je navela široke narodne mase da tako odlučno nastupe protiv reakcionarne politike Jevtićeve vlade, koja je bila nastavak vojno-fašističke diktature od 6. januara 1929. godine. Na ovogodišnjim izborima od 11. decembra izvešće se bilans iz trogodišnje protivnarodne i izdajničke Stojadinovićeve politike, i široke narodne mase Jugoslavije nemaju nikakvog razloga da istupe manje energično protiv Stojadinovića. Stojadinović nije održao svoja obećanja. Kada je došao na vlast, u svojoj deklaraciji je obećao da će likvidirati ostatke vojno-fašističke diktature, da će ukinuti reakcionarne zakone, da će raspustiti protivzakonito izabranu skupštinu i raspisati nove slobodne izbore. On je obećao zemlji slobodu i demokraciju. Ali nije održao obećanje, već je, naprotiv, nastavio stare metode vojno-fašističke diktature. Dosad se oslanjao na protivzakonito izabranu skupštinu i izbjegao da ukine reakcionarne zakone. On nije dao zemlji ni slobodu ni demokraciju. Njegovi žandarmi su prolili dosta krvi u posljednje tri godine, naročito u Hrvatskoj.[391] On je smetnja bratskom savezu između Hrvata i Srba i huška jedne protiv drugih. On pomaže Hitleru i Musoliniju i ugrožava slobodu i nezavisnost naroda Jugoslavije.

Na ovim izborima se odlučuje o tome hoće li se Jugoslavija potpuno fašizirati i pasti u polukolonijalnu zavisnost od fašističke Njemačke i Italije, ili će poći putem demokratizacije zemlje, putem bratskog saveza među narodima Jugoslavije i očuvanja svoje nezavisnosti.

Napisano u Moskvi vjerovatno početkom novembra 1938.

»Rundschau«, 24. novembar 1938, br. 57.
Potpis: L. Tito — *Prevod s njemačkog*

Povjerljivo

REZOLUCIJA O RADU MEĐU OMLADINOM JUGOSLAVIJE[392]

Poslije VI kongresa KOI rukovodstvo SKO Jugoslavije pogrešno je sprovodilo novu liniju KOI.[393] Umjesto da u cijelom Savezu stvori neophodnu jasnoću u pogledu toga da nova linija KOI označava za SKO Jugoslavije prelazak od sektaškog ilegalnog kružočkog rada na široki legalni masovni rad i na vođenje energične borbe za ujedinjenje svih nefašističkih omladinskih organizacija u jedinstveni front protiv fašizma i reakcije, za ekonomske i kulturne zahtjeve radničke i radne omladine, SKO Jugoslavije bio je likividiran kao samostalna omladinska organizacija. Likvidacija SKO u potpunoj je suprotnosti s linijom VI kongresa KOI. Likvidacija SKO, za šta su se najaktivnije borili takvi neprijateljski i izdajnički elementi kao što su Muk i drugi — bila je velika politička greška i u toku duljeg perioda izazivala je veliku političku i organizacionu zbrku u redovima SKO.

Ova politička zbrka u SKO djelovala je kao kočnica uspješnog razvitka širokog demokratskog pokreta omladine.

Porast demokratskog pokreta omladine u Jugoslaviji može se zabilježiti tek pošto je Partija (u proljeće 1937. godine) počela bolje da radi u Savezu komunističke omladine, proširivši aktivnu djelatnost u studentskom pokretu. U Srbiji i Sloveniji uspjelo se uspostaviti saradnju svih značajnih progresivnih omladinskih organizacija u borbi za demokratiju i mir. Međutim, treba istaći da se demokratski pokret omladine koji se širi u Jugoslaviji oslanja uglavnom na studentske mase i njihove organizacije. Demokratski pokret omladine razvija se izolovano od širokih masa radničke i seljačke omladine. On pokazuje krajnje slabo interesovanje za uključivanje radničke i seljačke omladine u svoje redove i za odbranu njenih ekonomskih i kulturnih zahtjeva. Ovaj razvoj demokratskog pokreta omladine u Jugoslaviji pokazuje da kod skojevaca i bivših članova SKO još uvijek nema potpune principijelne jasnoće u pogledu njihovih zadataka.

Nakon minhenske zavjere protiv nacionalne nezavisnosti malih naroda, protiv demokratije i mira i radničkog pokreta, u ogromnoj mjeri porasla je opasnost da će hitlerovski fašizam uništiti nacionalnu nezavisnost Jugoslavije. Ova opasnost postaje utoliko ozbiljnija što se na čelu jugoslovenske vlade nalazi Stojadinović, koji vodi politiku prijateljstva prema Hitleru i koji je spreman da u njegove ruke preda interese naroda Jugoslavije. Hitlerovska agentura i sve reakcionarne snage na

čelu sa Stojadinovićem pokušavaju sada da unište slobode koje su izvojevali radnici i demokratske narodne mase, i da razbiju demokratski pokret omladine da bi na taj način bez otpora izdali narode Jugoslavije Hitleru.

Usljed takve situacije pred skojevcima i cjelokupnom antifašističkom, demokratskom i patriotskom omladinom Jugoslavije stoje sljedeći osnovni zadaci:

1. Ujedinjenje omladine svih nacionalnosti u front odbrane nacionalne nezavisnosti Jugoslavije u cilju borbe:

a) za zaštitu državne nezavisnosti zemlje od opasnosti fašističke agresije Njemačke i Italije, protiv svih njihovih agentura u zemlji sa Stojadinovićem na čelu;

b) za punu demokratsku ravnopravnost svih narodnosti koje žive u Jugoslaviji;

c) *za formiranje vlade odbrane nacionalne nezavisnosti* Jugoslavije, koja će biti kadra da organizuje odbranu zemlje i da pruži nesalomljiv otpor fašističkoj agresiji. Radi izvršenja tog zadatka vlada nacionalne odbrane dužna je da, oslanjajući se na jedinstvo svih demokratskih, zdravih nacionalnih snaga Jugoslavije, odlučno poboljša materijalne i kulturne uslove života naroda i njegove omladine u gradu i selu, da bez odlaganja uspostavi demokratske slobode, da uspostavi bratske odnose između naroda Jugoslavije na osnovu njihove nacionalne ravnopravnosti, da svim silama jača prijateljske odnose s balkanskim državama i da održava prijateljske odnose Jugoslavije s demokratskim zemljama i Sovjetskim Savezom;

d) za zaštitu ekonomskih i kulturnih interesa i demokratskih prava radničke i radne omladine, za svestrano poboljšanje njihovog života.

2. Međutim, takav jedinstveni front omladine može se stvoriti jedino ako u njemu budu aktivno učestvovali i igrali vodeću ulogu najširi slojevi radničke i seljačke omladine. Stoga treba uložiti sve napore da u taj pokret bude uključena prije svega radnička i seljačka omladina i da se borba vodi za ekonomska, kulturna i politička prava ovih važnih slojeva omladine.

Postavljajući sebi u zadatak borbu za ekonomske i kulturne zahtjeve, omladinski pokret treba u prvom redu da usmjeri pažnju radničke klase i cijelog naroda na 200 000 učenika koji žive u veoma teškim ekonomskim uslovima. Treba zainteresovati sve radničke organizacije, prije svega sindikate i demokratske stranke za to da aktivno istupe za ostvarenje opravdanih zahtjeva učenika i da pomažu učenicima u organizovanju.

3. Ovaj front omladine može da postane značajan faktor u političkom životu Jugoslavije jedino ako u njemu bude učestvovao »Sokol« koji obuhvata veliki dio omladine.[394] Postojeće shvatanje u SKO da »Sokol« predstavlja reakcionarnu snagu štetno je i koči razvoj jedinstve-

nog demokratskog omladinskog pokreta. Apsolutno je neophodno da sve demokratske omladinske organizacije uspostave najbolje odnose sa »Sokolom«, da učvršćuju u njemu demokratski duh i da ga oslobađaju reakcionarnih elemenata kako bi se na taj način »Sokol« pretvorio u jednu od glavnih snaga odbrane nacionalne nezavisnosti zemlje i demokratije. U tom cilju potrebno je raditi na daljem razvoju »Sokola« i organizovati u njegovim redovima široke slojeve radničke i seljačke omladine.

Paralelno sa »Sokolom« u front odbrane nacionalne nezavisnosti zemlje potrebno je privući sve demokratske omladinske organizacije koje su se do sada izolovale od ostalih demokratskih omladinskih organizacija, kao što su, na primjer, seljački savezi (osim Slovenije), sindikalne i kulturne organizacije, organizacije djevojaka i katolička omladina koja se nalazi u sklopu »Skoma«, »Groma« i »Križara«.[395]

Jedino tada, putem dosljednog elastičnog rada na privlačenju radničke i seljačke omladine i svih u zemlji postojećih demokratskih i patriotskih omladinskih organizacija u jedinstveni pokret omladine, biće moguće osujetiti planove Stojadinovićeve vlade za stvaranje fašističke državne omladinske organizacije i usmjeriti mlado pokolenje radnih ljudi protiv Stojadinovićeve politike prijateljstva prema Hitleru.

4. Potrebno je skrenuti pažnju demokratske omladine, naročito Slovenije i Srbije, na činjenicu da u Hrvatskoj nema jedinstvenog demokratskog pokreta omladine i da tamo frankovci (fašistička organizacija u Hrvatskoj) vrši značajan uticaj na školsku omladinu (u Zagrebu), kao i djelimično na radničku i seljačku omladinu. Zadatak demokratskog omladinskog pokreta u Sloveniji i Srbiji sastoji se u tome da pomogne oslobađanju hrvatske omladine od tog uticaja i organizovanju omladine u demokratske antifašističke organizacije u Hrvatskoj. Treba podstaći Seljačku stranku u Hrvatskoj da odustane od svoje pasivne uloge u odnosu na omladinu i da započne aktivan rad među omladinom, koja je obuhvaćena katoličkim omladinskim organizacijama da bi se u te organizacije unio borbeni demokratski duh. Nužno je ubijediti pristalice Hrvatske seljačke stranke među omladinom u to da valja aktivno da rade u katoličkim omladinskim organizacijama i da tamo zauzmu rukovodeće položaje. Istovremeno treba zajedno s rukovodiocima Hrvatske seljačke stranke razmotriti pitanje o cjelishodnosti stvaranja organizacije seljačke omladine. Uz pomoć sindikata treba u samim sindikatima ili putem stvaranja samostalnih organizacija radničke omladine organizovati radničku omladinu. Demokratska omladina Slovenije i Srbije treba da uspostavi čvrstu bratsku vezu s omladinom Hrvatske (putem sletova, slanja delegacija, organizovanja zajedničkih logora itd.).

5. U Srbiji i Sloveniji treba pojačati rad mladih komunista u postojećim kulturnim organizacijama seljačke omladine. Međutim, posebnu pažnju treba posvetiti obuhvatanju radničke omladine. Neop-

hodno je prvenstveno u industrijskim centrima Srbije i Slovenije organizovati radničku omladinu u sindikatima, u obliku omladinskih sekcija, školskih kružoka itd., kao i putem stvaranja samostalnih demokratskih antifašističkih organizacija radničke omladine, za koje treba obezbijediti podršku sindikata.

Skojevci će biti kadri da uspješno ostvare ovaj zadatak ako među progresivnim dijelom demokratske omladine budu, uz pomoć Partije, obavljali svakodnevni vaspitni rad u duhu marksizma-lenjinizma putem organizovanja kurseva, kružoka, predavanja, diskusionih klubova itd. Jedino sistematskim makrsističko-lenjinističkim vaspitnim radom biće moguće osposobljavanje novih kadrova iz redova radničke i seljačke, kao i školske omladine, koji su ispunjeni bezgraničnom odanošću i ljubavlju prema Kominterni, prema našem vođi i učitelju drugu Staljinu i koji posjeduju sposobnost za objedinjavanje, organizovanje i vaspitavanje omladinskih masa u borbi protiv fašizma, za njihova ekonomska, kulturna i politička prava.

6. Jedan od daljih važnih uslova uspješnog razvoja omladinskog pokreta Jugoslavije za odbranu nacionalne nezavisnosti i za demokratske slobode jeste neprekidna borba protiv trockista — opasnih agenata hitlerovskog fašizma i jugoslovenske reakcije. Kod mladih jugoslovenskih komunista do sadašnjeg trenutka ne postoje neophodna jasnoća i principijelna čvrstina u ovom izuzetno važnom pitanju borbe. Nužno je energično učiniti kraj svakom liberalističkom odnosu prema trockističkim agentima fašizma i bez kolebanja voditi borbu za potpuno očišćenje redova skojevaca i cjelokupnog demokratskog omladinskog pokreta od trockističkih uticaja i trockističkih provokatora. Na osnovu konkretnih primjera Jugoslavije i drugih zemalja treba stalno objašnjavati omladini da su trockisti podli provokatori Hitlera i jugoslovenske reakcije. Zato je svaki demokratski nastrojen mladi čovjek koji voli domovinu dužan da se energično bori za potpuno uništenje i izolovanje trockista od omladine. Osobito je nužno sa svom energijom iskorjenjivati iz redova SKO sve ostatke pređašnje frakcionaške borbe i »ultraljevičarskih« sektaških skretanja koja predstavljaju pogodno tlo za trockizam i svim sredstvima ometaju potpuni i nesmetani razvitak masovnog rada.

7. Polazeći od toga da će poslije minhenske zavjere njemački fašistički imperijalizam preduzeti ozbiljne izgrede protiv nacionalne nezavisnosti balkanskih zemalja, *treba ujediniti omladinu svih balkanskih zemalja u jedinstveni blok radi odbrane nacionalne nezavisnosti njenih zemalja.* Omladina balkanskih zemalja mora da na strani svojih naroda igra ulogu brane koja štiti balkanske zemlje od prodiranja njemačkog fašističkog imperijalizma. U tom cilju demokratska omladina Jugoslavije dužna je da angažuje prvenstveno »Sokol« i poznate demokratske progresivne funkcionere za to da ispolje svoju inicijativu u stvaranju takvog bloka balkanske omladine. Putem zamašnog rada na objašnjava-

nju i diskusija, treba pridobiti za taj blok omladinu i njene demokratske organizacije u balkanskim zemljama.

8. Centralnim i pokrajinskim komisijama omladine pri partijskom rukovodstvu treba obezbijediti samostalnu inicijativu i svestranu pomoć u njihovom radu među omladinom. Članovi ovih omladinskih komisija treba da se odabiraju iz redova mladih komunista koji su čvrsto povezani s radničkom i seljačkom omladinom. Za rad u ovim omladinskim komisijama treba prvenstveno angažovati najbolje predstavnike radničke i seljačke omladine.

Pred omladinskim komisijama stoji zadatak da rukovode mladim članovima Partije i skojevcima u njihovom svakodnevnom radu u masovnim omladinskim organizacijama i da im stalno pomažu u rješavanju njihovih zadataka. One treba da provjeravaju i privlače na rad sve one skojevce koji do danas stoje po strani i treba da rade na uključivanju najboljeg dijela radničke, seljačke i školske omladine u partijsku organizaciju.

Budu li mladi komunisti u Jugoslaviji kadri da uspješno realizuju sve pred njih postavljene zadatke, oni će *stvoriti čvrstu osnovu za formiranje* — u daljoj perspektivi — *jedinstvene revolucionarne organizacije radničke i seljačke omladine Jugoslavije.*

9. Da bi se postigla potpuna principijelna jasnoća kod mladih članova Partije i skojevaca koji rade u omladinskom pokretu, preporučuje se organizovanje *nacionalne konferencije.* Konferencija treba da uputi omladini manifest kojim će je pozvati da ujedini sve svoje snage u borbi za odbranu nacionalne nezavisnosti Jugoslavije kojoj prijete njemački fašistički imperijalizam i njegova agentura — jugoslovenska reakcija, i u borbi za njene ekonomske, kulturne i političke zahtjeve.

Pisano u Moskvi krajem novembra ili u prvoj polovini decembra 1938.

A-CK SKJ, Fond KI, 1938. *Prevod s ruskog*

PARLAMENTARNI IZBORI I PREGRUPISAVANJE POLITIČKIH SNAGA

Parlamentarni izbori koji su raspisani za 11. decembar ove godine u Jugoslaviji su centralni događaj, oko koga su u posljednje vrijeme izvršeni velika razgraničenja i pregrupisavanje političkih snaga.[396]

Stojadinović, koji je ranije u svojim govorima izjavljivao da do kraja ove godine neće biti nikakavih izbora, odlučio je da iskoristi »konjunkturu« koja je nastala poslije Minhenskog sporazuma. Stojadinovićeva vlada nastoji da udarac koji su fašistički agresori nanijeli Čehoslovačkoj i drugim malim narodima, prije svega balkanskim, prikaže kao »uspjeh« sopstvene unutrašnje i spoljne politike. Činjenica da Jugoslavija još nije doživjela sudbinu Čehoslovačke služi Stojadinovićevoj vladi u izbornoj agitaciji kao veliki trijumf, pri čemu ona to predstavlja kao »zaslugu« svoje servilne politike prema fašističkim agresorima.

U Jugoslaviji su se formirala dva velika izborna bloka. S jedne strane se oko vladajuće stranke Stojadinovića-Korošca-Spaha okupio blok reakcionarnih fašističkih grupacija u zemlji, a na drugoj strani su se oko demokratske opozicije u Hrvatskoj i Srbiji grupisale demokratske i progresivne snage u takozvani Blok narodnog sporazuma.

Sljedeća tri politička momenta odlučujuće utiču na grupisanje političkih snaga u Jugoslaviji: rješenje nacionalnog (prije svega hrvatskog) pitanja, pitanje demokratizacije ili fašizacije zemlje i pitanje spoljnopolitičke orijentacije.

Profašistički blok oko Stojadinovića, koji zastupa najreakcionarnije krugove finansijskog kapitala, uskraćuje hrvatskom narodu i ostalim nesrpskim narodima svako pravo i teži da lažnom parolom »Za jedinstvenu jugoslovensku naciju« osigura hegemoniju velikosrpske buržoazije nad narodima Jugoslavije, da bi se na spoljnopolitičkom planu Jugoslavija pretvorila u vazala fašističke Njemačke. Odlučnu orijentaciju prema osovini Berlin-Rim, koja je među narodnim masama skroz nepopularna, želi da zaodjene plaštom »neutralnosti«. Kurs unutrašnje politike vodi postepenoj fašizaciji zemlje.

Vladinom bloku su se prikijučile osim vladajuće stranke još i sljedeće: fašistička stranka »Borbaši« na čelu s Hođerom, ministrom bez portfelja; fašističke organizacije njemačke manjine sa senatorom Graselom na čelu, organizacije ruskih belogardejaca i druge.[397] Faktički ovaj blok podržava i hrvatska fašistička organizacija »frankovaca«

(to je legalni naziv poznate terorističke organizacije »ustaše«), koja predstavlja nacističku agenturu u hrvatskom pokretu. Ovaj blok takođe podržavaju trockističke grupe, koje vode bijesnu kampanju protiv radničkih organizacija koje su se priključile demokratskom izbornom bloku.

Fašističke organizacije njemačke manjine u Jugoslaviji po nalogu Berlina otvoreno strupaju na stranu Stojadinovićeve vlade. Na konferenciji ovih organizacija koju je početkom novembra sazvao u Novom Sadu jedan od nacističkih agenata u Jugoslaviji, senator Grasel, usvojena je rezolucija, u kojoj se kaže:

»Ne radi se o tome da se na predstojećim izborima dobije što je moguće više mandata, već o tome da njemačka manjina u Jugoslaviji potvrdi svoju solidarnost s unutrašnjom, a prije svega sa spoljnom politikom Stojadinovićeve vlade.«[398]

Njemačka fašistička štampa otvoreno agituje za blok Stojadinovićeve vlade.

Zahvaljujući tome, Stojadinovićeva vlada je u posljednje vrijeme oslobodila sve nacističke agente koje je ranije pod snažnim pritiskom narodnih masa bila uhapsila. Ovi agenti su za vrijeme događaja u Čehoslovačkoj rasturali ilegalne letke među njemačkom nacionalnom manjinom sa zahtjevom za autonomijom onih srezova Jugoslavije koje naseljavaju Nijemci; organizovali su ilegalna jurišna odjeljenja, koja su planirala nasilno zauzimanje državnih i javnih institucija itd. U isto vrijeme vlada je preduzela masovna hapšenja među demokratskim, antifašističkim i radničkim vođama, među kojima je uhapšen i profesor Dragoljub Jovanović*, vođa lijevog krila Zemljoradničke stranke.[399] Zabranila je list »Pravda« i uhapsila njegove urednike, ugušila svaku kritiku u štampi itd.[400] Stojadinovićeva vlada već priprema jedan nacrt zakona protiv Jevreja i primjenjuje sva sredstva za vještačko raspirivanje mržnje protiv Jevreja u Jugoslaviji. U posljednje vrijeme vlada je stavila na dnevni red i rasni problem — problem zaštite čistote »jugoslovenske rase.«[401] Svečani prijemi koji su priređeni Hitlerovim ministrima Funku i Laju u Beogradu kad su putovali po balkanskim zemljama da bi brali plodove Minhenskog sporazuma, zaključenje novog trgovinskog ugovora s fašističkom Njemačkom, koji Jugoslaviju ekonomski čini potpuno zavisnom od Njemačke — sve to pokazuje kuda zemlju tjera fašistička klika u Jugoslaviji.[402]

Opozicionom demokratskom bloku pripadaju sljedeće stranke: Hrvatska seljačka stranka s Mačekom na čelu i s njom povezana Pribićevićeva Samostalna demokratska stranka, stranke srpske Udružene opozicije (Davidovićeva Demokratska stranka, Seljački savez s Jovano-

* U njemačkom originalu stoji Iwanowisch umjesto Jovanović vjerovatno zato što je tekst s ruskog preveden na njemački. — *Red.*

vićem* na čelu i Stanojevićeva Radikalna stranka). Ovom bloku priključile su se u posljednje vrijeme još i Jugoslovenska nacionalna stranka pod vodstvom Jevtića i generala Živkovića, kao i jedinstveni radnički front. Činjenica da radnička klasa Jugoslavije počinje da istupa okupljena u jedinstveni front od ogromnog je političkog značaja.

Demokratski blok istupa za tradicionalnu spoljnopolitičku orijentaciju, za približavanje Francuskoj i drugim demokratskim državama, za kolektivnu bezbjednost, za ponovno uspostavljanje diplomatskih odnosa sa Sovjetskim Savezom. On se energično suprotstavlja Stojadinovićevoj antinarodnoj spoljnoj politici, koja Jugoslaviju vodi sudbini Austrije i Čehoslovačke.

Platforma opozicionog demokratskog bloka je platforma Sporazuma koji je 8. oktobra 1937. godine sklopljen u Zagrebu** između hrvatske i srpske demokratske opozicije i Rezolucije od 14. avgusta ove godine kojom je Sporazum ponovo potvrđen u Beogradu. Ova platforma sadrži zahtjev za ukidanjem sada važećeg omrznutog reakcionarnog Ustava, kao i zahtjev za sazivanje jedne ustavotvorne skupštine koja bi trebalo da rješava nacionalno pitanje na osnovi jednog demokratskog sistema u Jugoslaviji, uz čuvanje državnog integriteta.

Stojadinovićeva vlada koja veoma dobro zna da je pretežna većina narodnih masa u Jugoslaviji za demokratske i antifašističke stranke, hoće na predstojećim izborima da vrši nasilje i krivotvori volju naroda policijskim terorom i svim mogućim mahinacijama i neobuzdanom demagogijom. U tom pogledu ona polaže naročito velike nade u izrazito reakcionarni izborni zakon, koji određuje javno glasanje birača u prisustvu predstavnika vlasti.

Pisano u Moskvi vjerovatno krajem novembra 1938.

»Rundschau«, 8. decembar 1938, br. 59.
Potpis: W. Viktorow

Prevod s njemačkog

---

* Ima se u vidu Zemljoradnička stranka Jovana M. Jovanovića — Pižona. U originalu takođe pogrešno stoji Iw. — umjesto Jov. — *Red.*

** Nije zaključen u Zagrebu. — *Red.*

[IVI LOLI RIBARU]

1. decembar 1938.

Dragi prijatelju!

Tvoje pismo bez broja od sredine novembra primio sam s priloženim materijalom.[403] Pismo me uvjerilo da je glavna uprava zadruge [Privremeno rukovodstvo KPJ] u posljednje vrijeme aktivno radila.[404] To je važna činjenica koju treba sa zadovoljstvom konstatovati pored svih grešaka koje su učinjene i koje sam nabrajaš. Time se održao kontinuitet aktivnosti vrhovne uprave na terenu i autoritet firme [Partije] kao takve se sa te strane očuvao. U takvoj situaciji u kakvoj se firma nalazila to je od velikog značenja.

Smatram da si propustio što nisi nastojao da bi me o najvažnijim stvarima tekućih poslova ipak informirao. Nijedan od dokumenta zadruge nisam dobio.[405] U obratnom slučaju bih ti moguće ipak mogao malo više pomoći.

Sada k ostalim pitanjima:

1) Mjere koje ste preduzeli u Dalmaciji u principu su ispravne. Ako niste, obrazujte komisiju sa zadaćom da završi istragu i uspostavi funkcionisanje firme u toj provinciji.[406]

2) Što se tiče ciglane [sremskomitrovačke kaznionice], vaša odluka da se pristupi biranju nove uprave na dem[okratskoj] osnovi apsolutno je ispravna, pošto su prilike na ciglani sazrele.[407]

3) Pitanje izbora. Stav koji je zauzeo hrvatski Ćaća [CK KPH] u pravom smislu riječi je kapitulantski i likvidatorski, što je trebalo najodlučnije osuditi kao jednu [od] najsudbonosnijih grešaka našeg rada u posljednje vrijeme.[408] Naravno da će se o toj stvari povesti istraga protiv odgovornih lica sa najstrožim konsekvencama. Stvar je takve prirode da zaslužuje tako jasnu intervenciju glavne uprave. Ali pošto se nalazimo upravo pred reorganizacijom glavne uprave, momentano nije potrebno po tom pitanju poduzimati nikakvih drugih mjera, osim da vi pripremite i ustanovite fakta i detalje same odgovornosti.[409]

Sada je, naravno, prekasno za praktičko ispravljanje učinjene greške. Ono što preostaje jeste založiti se svim snagama za glasanje za listu Mačeka. Rabota kapitulantskih periferijskih krugova za apstinenciju treba biti raskrinkana kao rad neprijatelja.[410]

4) Bez obzira na predstojeće konačno rješenje pitanja glavne uprave naše zadruge, smatram da treba vaša uprava u nastavljanju svog rada odmah poslije izbora bezuvjetno zauzeti stav prema učinjenim greškama u formi internog dokumenta za čitav aktiv, u kojem treba samokritički osuditi učinjene greške, raskritikovati likvidatorsko-trockistički stav periferijaša* itd.

5) Smatram da treba odbiti tvoje gledište da se poslije učinjenih grešaka jednog dijela odgovornih Ćaćinih ljudi ne možete više smatrati kvalifikovanim za dalje nošenje odgovornosti privremene uprave. Razumljive su ogromne poteškoće i teško je održavati autoritet. Ali baš u takvoj situaciji treba ostati na mjestu, pojačati samoinicijativu i svijest vlastite odgovornosti. To jeste najjače oružje za očuvanje firme i za obaranje onih koji se protiv zadruge otkrito ili prikrito bore.

6) Pomoć koju tražiš doći će u najkraće vrijeme. Radi se sada samo o tehničkoj sprovedbi instrukcija i dispozicija i sve to je samo pitanje dana.[411] Ta vijest neka ti bude podstrek da ne pustiš iz ruke situaciju i da izdržite do kraja. Pripreme za tvoje prijedloge učinjene su i o svemu obavijestit ću te pravovremeno lično.[412] Dotle ostani na mjestu.

Pozdravljen
Otto

Pisano u Moskvi i poslato u Beograd.

A-CK SKJ, Fond KI 1938/35.

---

* »Periferijaši« — uglavnom intelektualni krugovi, manje-više samozvani komunisti, koji su besprincipijelno kritikovali Partiju ili joj nametali svoja shvatanja. — *Red.*

REZOLUCIJA CENTRALNOG KOMITETA KOMUNISTIČKE PARTIJE JUGOSLAVIJE

[Propratno pismo Vasila Kolarova Georgi Dimitrovu uz Nacrt rezolucije]

Drugu Dimitrovu[413]

Podnoseći gotov Nacrt rezolucije o radu KPJ, predlažem:

1. Da se on odobri u osnovi kao predlog koji je izradilo rukovodstvo KPJ, a koji treba da služi kao direktiva za rad rukovodstva Partije u narednom periodu.

2. Da se Privremeno rukovodstvo u zemlji obaveže da napiše i štampa *otvoreno pismo* komunistima Jugoslavije, u kome će, na osnovi te direktive, objasniti konkretne zadatke KPJ i pozvati sve komuniste da se zbiju i da organizovano rade na liniji Partije.[414]

3. Da se sadašnji sastav CK u zemlji* smatra** kao Privremeno rukovodstvo Partije i da mu se stavi u dužnost da izradi konkretan plan konsolidacije rukovodstva Partije.[415]

26. decembra 1938. god.

(V. P. Kolarov)
D. Manuilski
G. Dimitrov
Florin
Gotvald***

Napisano u Moskvi
A-CK SKJ, Fond KI, 1938, neregistrovana građa.

Prevod s ruskog

* »u zemlji« — dodao je G. Dimitrov rukom. — *Red.*

** G. Dimitrov je precrtao riječ »utvrdi« (koja je bila napisana u originalu) i rukom napisao »smatra«. — *Red.*

*** Ovi potpisi su stavljeni naknadno svojeručno u znak saglasnosti s predlozima V. P. Kolarova. — *Red.*

Povjerljivo

REZOLUCIJA CK KPJ[416]

Direktive

I

Politička situacija Jugoslavije i zadatak okupljanja svih narodnih snaga protiv opasnosti od fašističke agresije

1. Hitlerovo osvajanje Austrije, komadanje i uništenje nezavisnosti Čehoslovačke Republike predstavljaju samo jednu etapu ekspanzije hitlerovske Njemačke prema Jugoistoku.

Stojadinovićeva vlada je aplaudirala Hitleru kada je fašistička Njemačka okupirala Austriju i došla do samih granica Jugoslavije. Ona je potkopavala i dovela do raspada Malu antantu i time pomogla Hitleru da zgazi Čehoslovačku i da stvori neposrednu opasnost za sve balkanske zemlje.[417]

Svojom izdajničkom politikom prema saveznicima Jugoslavije Stojadinovićeva vlada je izvršila težak zločin nad narodima Jugoslavije. Ona je pomagala njemačkim imperijalističkim razbojnicima da otvore put prema Jugoistoku i narodima Jugoslavije pripremala sudbinu Čehoslovačke. Stojadinovićeva politika ne samo da nije otklonila opasnost od komadanja Jugoslavije nego je tu opasnost pojačala i približila. Narodi Jugoslavije mogu postati moneta za potkusurivanje između Njemačke i Italije. Hitler i Musolini već huškaju bugarske, albanske i mađarske reakcionarne elemente protiv Jugoslavije da bi je učinili lakim plijenom njemačkih i talijanskih fašista.

Jugoslavija je zemlja bogata rudama, žitom, šumama i drugim sirovinama i kao takva je potrebna fašističkim potpaljivačima rata za dalja osvajanja i porobljavanja malih država, u prvom redu balkanskih, za podjelu i podjarmljivanje evropskih zemalja i za napad na Sovjetski Savez.

Bez obzira na tu ogromnu opasnost koja prijeti Jugoslaviji, Stojadinovićeva vlada nastavlja svoju protivnarodnu spoljnu i reakcionarnu unutrašnju politiku. Ona pokušava da zaplaši narode Jugoslavije izdajom Čemberlena i Daladjea, nastoji na sve načine da diskredituje

zemlje u kojima se razvija narodnofrontovski pokret, pokušava da uništi u masama vjeru u Sovjetski Savez, koji je najsigurniji zaštitnik malih naroda.[418] Stojadinovićeva vlada pokušava svim sredstvima da produbi nacionalnu netrpeljivost među narodima Jugoslavije i da ometa bratsko sjedinjavanje Srba, Hrvata i ostalih naroda Jugoslavije; ona time potkopava odbrambenu sposobnost zemlje protiv fašističke agresije.

Stojadinovićeva vlada postaje opasnost za sve narode Jugoslavije.

Uoči neposredne opasnosti za Jugoslaviju osnovni zadatak KPJ u ovom trenutku je organizovanje i pokretanje svih naroda Jugoslavije u borbu za odbranu integriteta i nezavisnosti zemlje protiv njemačkih i talijanskih fašističkih agresora i njihovih pomagača.

2. Neophodan preduslov za ostvarenje tog zadatka jeste obaranje protivnarodne Stojadinovićeve vlade i stvaranje vlade nacionalne odbrane, koja će biti sposobna da organizuje odbranu zemlje i da pruži fašističkim agresorima nesalomljiv otpor. Rukovođena tim zadatkom, vlada nacionalne odbrane treba da se oslanja na radničku klasu, na ujedinjenje svih demokratskih i svih zdravih nacionalnih snaga Jugoslavije, da znatno poboljša materijalne i kulturne uslove života radnog naroda grada i sela, da odmah uspostavi demokratske slobode i bratske odnose među narodima Jugoslavije na osnovi njihove nacionalne ravnopravnosti, da što više učvrsti prijateljske odnose s balkanskim državama i da podržava prijateljske veze Jugoslavije sa svim zemljama koje su spremne da se bore protiv njemačkog i talijanskog fašizma, u prvom redu sa Sovjetskim Savezom.

3. Snage koje podržavaju reakciju u Jugoslaviji i koje su oslonac osvajačkih težnji njemačkog i talijanskog fašizma jesu sljedeće: Stojadinovićeva vlada, »Jugoslovenska radikalna zajednica« i fašističke organizacije: frankovci u Hrvatskoj, hođerovci, njemački fašisti, ruski bjelogardejci, kao i jedna mizerna grupa trockističkih agenata fašizma.

Nasuprot tom protivnarodnom frontu reakcije i fašizma, u Jugoslaviji stoji nacionalni front demokratije, koji se okuplja oko *demokratskog bloka — srpske Udružene opozicije i Seljačko-demokratske koalicije u Hrvatskoj.* Taj blok obuhvata najvažnije demokratske stranke zemlje i stoga bi svaki pokušaj stvaranja narodnog fronta van toga bloka izazvao cijepanje u taboru demokratije i time pomogao reakciji. KP se mora odlučno suprotstaviti takvim pokušajima.

Ali demokratski blok može da se suprotstavi frontu reakcije i da obezbijedi pobjedu demokratije i nezavisnost zemlje samo u slučaju ako se pretvori u pravi narodni demokratski blok na taj način što bi se u njemu sjedinile sve stranke i organizacije radničke klase i seljaštva.

KPJ će dalje pomagati sve masovne kampanje demokratskog bloka i drugih demokratskih organizacija. Ali će u isto vrijeme najenergičnije nastojati da ostvari i formalno uključenje u demokratski blok i Radničke partije, Socijaldemokratske partije, Jugoslovenske nacionalne stranke,

demokratskih stranaka i organizacija nacionalnih manjina, svih onih koji su spremni da se bore za nezavisnost Jugoslavije protiv fašističke agresije. Stojadinovićevom pokušaju da pocijepa narodni demokratski blok KPJ treba da suprotstavi energičan napor na okupljanju demokratskih snaga. KPJ treba da uvjeri vođe lijevog krila Srpske zemljoradničke stranke, koji svojim izoliranim akcijama otežavaju okupljanje svih demokratskih organizacija, da i oni treba da se uključe u demokratski blok.

4. KPJ podržava zahtjeve koje je postavio demokratski blok da se izmijeni sadašnji reakcionarni i narodima Jugoslavije omraženi Ustav, [419] da se sazove ustavotvorna skupština i da se ispune nacionalni zahtjevi Hrvata i drugih narodnosti u okviru Jugoslavije i na osnovi pune ravnopravnosti svih naroda Jugoslavije. KPJ se borila i boriće se i dalje protiv velikosrpskog šovinizma, koji stvara pogodno tlo za razorni rad agenata njemačkog i talijanskog fašizma, koji nastoje da raskomadaju Jugoslaviju. Istovremeno KPJ ističe zahtjev za okupljanjem svih balkanskih zemalja radi odbrane od fašističke agresije, radi učvršćenja saveza s demokratskim zemljama i radi uspostavljanja odnosa između Jugoslavije i SSSR-a i podržavanja njegove politike mira. Ona postavlja zahtjev da se poboljša materijalni i socijalni položaj radnika, seljaka, zanatlija i ostalih slojeva radnog stanovništva. Pri izradi platforme narodnog demokratskog bloka KP poziva sve stranke i organizacije da pođu putem dosljedne demokratske borbe protiv protivnarodne Stojadinovićeve vlade i protiv jugoslovenskih fašista — agenata njemačkog i talijanskog fašizma.

Mobilišući najšire mase u borbu za ostvarenje platforme narodnog demokratskog bloka komunisti pomažu okupljanje demokratskih masa i sporazum s demokratskim vođama drugih partija u interesu proširenja i učvršćenja narodnog demokratskog bloka.

U isto vrijeme KPJ treba da nastoji na zbliženju i jedinstvenoj borbi svih stranaka, organizacija i grupa koje su spremne da brane nezavisnost Jugoslavije od agresije Hitlera i Musolinija, ne isključujući ni organizacije Jevtića i Korošca ako su te organizacije zaista spremne da se bore protiv njemačkog i talijanskog fašizma i njihovih pomagača u zemlji.

5. Rezultati skupštinskih izbora su pokazali, bez obzira na skandalozni izborni zakon i na fizički i moralni teror vlade, duboko nezadovoljstvo narodnih masa protivnacionalnom i reakcionarnom politikom Stojadinovićeve vlade, i u isto vrijeme oni otvaraju najbolje perspektive za pobjedu demokratskih narodnih snaga. Na osnovu postignutih uspjeha potrebno je što više proširiti i učvrstiti narodni demokratski blok, aktivizirati njegovu borbu kako u parlamentu tako i van parlamenta, pokrenuti narodne mase na podržavanje njegove platforme, na podržavanje zahtjeva radnog naroda. Osim toga, KPJ treba da nastoji da se očuva i učvrsti za vrijeme izbora stvoreni i prošireni opozi-

cioni blok svih stranaka koje istupaju protiv potčinjavanja Jugoslavije osovini Berlin — Rim.

Istupajući odlučno protiv pokušaja vlade i njenih plaćenika da pocijepaju demokratsku opoziciju, KPJ istovremeno čuva samu sebe kao samostalnu partiju radničke klase, odlučno izbjegavajući greške prilagođavanja nacionalističkoj i klasnoj ideologiji buržoazije, kao što je bila greška koja je učinjena, na primjer, u vrijeme pokreta protiv Konkordata. Naročito je bio štetan nekritički, prirepaški odnos KPJ prema Mačekovoj stranci, koji je u nizu slučajeva dovodio do toga da Komunistička partija potpuno gubi sopstveni lik. Činjenica da komunisti podržavaju zahtjeve hrvatskog narodnog pokreta i njegovo jedinstvo ne znači da ne treba kritikovati reakcionarne tendencije pojedinih desnih vođa Mačekove stranke, njihova nastojanja da ovaj široki narodni demokratski pokret zatvore u uske nacionalističke okvire i da ga time izoliraju od ostalih demokratskih snaga Hrvatske i Jugoslavije.[420]

II

Jedinstveni radnički front i zadaci sindikalnog jedinstva

1. Zbijanje demokratskih snaga Jugoslavije u narodnom demokratskom bloku i njegova pobjeda nad reakcijom zavisiće u prvom redu od učešća radničke klase u tom pokretu, od stvaranja snažnog jedinstvenog fronta radničke klase i radničkih organizacija. Zbog toga je najvažniji zadatak KP učvršćenje jedinstvenog proleterskog fronta. Sporazum sa Socijaldemokratskom partijom o zajedničkoj akciji u sindikatima i izrada jedinstvene pozicije prema demokratskom bloku predstavljaju značajan uspjeh KPJ. Prevladavajući ostatke sektaškog potcjenjivanja Socijaldemokratske partije u prošlosti, KPJ mora pojačati i proširiti ostvareno zbliženje sa socijaldemokratima.

Zbog postignutog jedinstva sindikata u okviru URS-a posljednje godine i zbog promjene držanja URS-a prema drugim sindikatima, uloga sindikata u radničkom pokretu je znatno porasla. Brojni štrajkovi, koji su se u pretežnoj većini za radnike uspješno završavali, prekidanje bratoubilačke borbe među aktivistima klasnog radničkog pokreta, kao i prestanak napada protiv socijalističke domovine — Sovjetskog Saveza u socijalističkoj štampi, što je rezultat posebnog sporazuma između KPJ, SDP i sindikalnog rukovodstva — pokazuju pravilnu primjenu taktike jedinstvenog fronta KPJ.

Taj uspjeh je dokaz da je potrebno još smjelije i dosljednije nastaviti borbu za jedinstveni radnički front i sindikalno jedinstvo. Ali to nikako ne znači da komunisti treba da se odreknu kritike socijalističkih vođa, koji pokušavaju da iskoriste radničku štampu itd. za širenje

reakcionarnih shvatanja, a posebno shvatanja trockističkih agenata fašizma.

2. Komunisti moraju nastojati da ostvare potpuno organizaciono jedinstvo svih klasnih sindikata, čvršći sporazum sa socijalistima o jedinstvenoj akciji u svim aktuelnim pitanjima sindikalnog pokreta, o ostvarenju akcionog jedinstva sa svim drugim radničkim sindikatima: Hrvatskim radničkim savezom, Hrišćanskim sindikatima Slovenije, Jugoslovenskim radničkim savezom (vladinom organizacijom), težeći ostvarenju organizacionog jedinstva klasnih sindikata s ovim sindikatima kao krajnjem cilju.

Najvažniji zadatak komunista u oblasti sindikalnog rada u ovom trenutku jeste sljedeće:

1) Raditi na tome da u Ujedinjeni radnički savez (URS) stupi Opšti radnički savez (ORS), koji je već donio odluku o ulasku u Ujedinjeni radnički savez. U vezi s tim potrebno je izolirati trockističke elemente koji vršljaju u ORS-u i koji nastoje da iskoriste ovaj sindikat kao bazu za svoju podrivačku, antiproletersku, u suštini fašističku djelatnost.

2) Potrebno je još odlučnije sprovoditi akciono jedinstvo s Hrvatskim radničkim savezom i uspostaviti akciono jedinstvo s organizacijama Jugoslovenskog radničkog saveza (JUGORAS-a), vodeći upornu borbu protiv ostataka sektaškog odnosa prema neklasnim sindikatima.

3) Mobilizirati i ujediniti sve sindikalne organizacije Jugoslavije za odlučan otpor pokušajima reakcije da uništi klasne sindikate, za osvajanje radničkih komora u Beogradu, Skoplju i Novom Sadu, koje je vlada oduzela klasnim sindikatima. U vezi s udarima vlade na klasne sindikate komunisti moraju svestrano da obavještavaju članove režimskog sindikata JUGORAS-a uvlačeći ih u zajedničku borbu za slobodu i nezavisnost sindikalnog pokreta.

Sindikalni aktivisti-komunisti u Hrvatskoj moraju odbaciti svoja gledišta o nacionalnom pitanju koja otežavaju rad sindikata među radničkim masama Hrvatske i olakšavaju kampanju hrvatskih reakcionarnih elemenata, koji predstavljaju klasne sindikate kao tuđe, »nenarodne« organizacije.

»Bojkot« vladinog JUGORAS-a samo je doprinio pojačanju fašističkog uticaja u toj organizaciji. Komunisti moraju raditi u JUGORAS-u i iskorišćavati njegove organizacije u pojedinim mjestima i preduzećima za odbranu svakodnevnih interesa radnika. U JUGORAS-u komunisti moraju isticati na rukovodeća mjesta radnike-antifašiste.

Komunisti treba da rade u svim radničkim sindikatima. Oni moraju svuda biti inicijatori u borbi radnika za slobodu i nezavisnost sindikata protiv napada reakcije, za zadovoljenje svakodnevnih potreba radnika, za učestvovanje svih sindikata u štrajkovima, za ujedinjenje svih sindikata u jedinstvenu sindikalnu konfederaciju.

Komunisti se moraju osloboditi ostataka štetnog sektaškog shvatanja da je klasni pokret samo pokret radnika u okvirima sindikata koji su slični bivšim crvenim sindikatima.[421] Svaki komunist treba da bude svjestan da je jedinstvena borba radničke klase i sindikata za svakodnevne potrebe radnika, za njihove elementarne slobode nerazdvojni dio klasnog radničkog pokreta i istovremeno ozbiljan politički faktor, koji će ubrzati pobjedu narodnog demokratskog bloka nad reakcijom i fašizmom.

Komunistička partija Jugoslavije treba da smatra kao jedan od najvažnijih zadataka svestrano i aktivno pomaganje omladinskog pokreta, koji igra vidnu ulogu u odbrani nacionalne nezavisnosti i uspostavljanju demokratskog režima. Svako umanjivanje značaja masovnog rada među omladinom ili njegovo razmatranje kao pitanja samog Saveza komunističke omladine šteti ne samo razvitku omladine nego i cijelom demokratskom narodnom pokretu. Partija treba da nastoji da sve progresivne partije pruže aktivnu podršku omladinskom pokretu i da zajedno s njima radi na tome da se omladinskom pokretu priključe nove organizacije i slojevi omladine.

Rukovodstva nekih partijskih organizacija Jugoslavije treba da prekinu sa svojim nepravilnim odnosom prema Savezu komunističke omladine, s potcjenjivanjem njegove uloge i njegovih specifičnih zadataka među omladinom. Sve partijske organizacije treba da pružaju Savezu komunističke omladine svestranu i ozbiljnu pomoć. Partijske organizacije se naročito aktivno moraju baviti vaspitavanjem članova i kadrova Saveza komunističke omladine u duhu marksizma-lenjinizma.

III

Organizacioni zadaci i masovni rad KPJ

1. KPJ će izvršiti zadatke koji sada stoje pred njom samo u slučaju ako bude umjela da za kratko vrijeme politički i organizaciono učvrsti svoje redove.

KPJ nije iskoristila ogromne *mogućnosti* koje postoje u Jugoslaviji za *pojačanje legalnog rada Partije* radi ostvarenja zadataka VII kongresa Kominterne. To se djelimično objašnjava time što su u rukovodstvo KPJ privremeno prodrli *neprijatelji radničke klase*, koji su ometali rad Partije.* Dobri masovici, naročito iz redova radnika, potiskivani su u stranu. Bilo je nastojanja da se diskredituju neki poznati i s masama povezani partijski aktivisti, naročito iz redova radnika.

KPJ treba da raskrinka i izbaci iz svojih redova sve tuđe elemente i dvoličnike; ona treba da raskrinka i izolira od radničkog pokreta sve trockiste, provokatore i špijune. Sve partijske i vanpartijske radničke

* O ovome vid. Bilješku autora na str. 173. — *Red.*

mase moraju dobro poznavati fašistički karakter trockizma i lako prepoznavati njegovo djelovanje. Treba likvidirati pomirljivo držanje pojedinih komunista prema trockistima i svim antipartijskim pojavama.

KPJ mora pružati odlučan otpor svakom frakcionaštvu, svakom pokušaju komunista-intelektualaca koji su pali pod uticaj trockističke agenture fašizma da iz inostranstva unose u redove radnika Jugoslavije frakcionaške smutnje, trockističku korupciju i dezorganizaciju.

Istovremeno je potrebno voditi odlučnu borbu protiv glasina koje šire neprijatelji da je Partija tobože prepuna agenata i provokatora, glasina pomoću kojih neprijatelji nastoje da u redove Partije unesu paniku i da je dezorganizuju.

2. Radi poboljšanja i razvijanja masovnog rada Partija treba da se zauzme za porast i učvršćenje Radničke partije. Stvaranje mnogobrojnih inicijativnih odbora u toku posljednje godine kao i održana konferencija delegata tih odbora svjedoče o ozbiljnom napretku na tom području.

Komunisti moraju da nastoje da se u Radničku partiju uključe ne samo radnici već i seljaci. U tu svrhu je potrebno stvarati inicijativne odbore ne samo među radnicima i gradskim stanovništvom nego i među seljacima. KP treba da se zalaže da socijaldemokrati učestvuju u organizovanju Radničke partije. Ukoliko se socijaldemokrati saglase da učestvuju u Radničkoj partiji, rukovodstvo te partije treba da bude organizovano zajedno s njima.

Radnička partija treba da nastoji da cijelu svoju djelatnost sprovodi legalno. Komunisti u Radničkoj partiji moraju biti najbolji aktivisti te partije i svojim umješnim radom moraju obezbijediti pravilnu politiku Radničke partije.

3. KPJ i njene nacionalne sekcije, čuvajući svoju samostalnu organizaciju, usmjeravaju svoju glavnu pažnju na sljedeća pitanja:

a) utvrđivanje politike i taktike Partije;

b) izučavanje i selekcija partijskih kadrova;

c) marksističko-lenjinističko obrazovanje i vaspitanje kadrova Partije i Saveza komunističke omladine;

d) propaganda marksizma-lenjinizma u širokim masama;

e) popularizacija uspjeha i politike Sovjetskog Saveza.

U tu svrhu:

a) Neophodno je pomoći članovima Partije da dobro usvoje partijsku liniju koja je sadržana u ovoj direktivi.

b) Neophodno je obezbijediti redovno izdavanje centralnog organa Partije »Proleter« na tri jezika s direktivnim člancima o svim osnovnim i tekućim pitanjima kom[unističkog] pokreta.[422]

Partijske organizacije treba da obezbijede redovno rasturanje novina među partijcima, skojevcima i organizovano razmatranje svakog

broja, da bi svaki član Partije bio uvijek obaviješten o politici Partije, slobodno izražavao svoje mišljenje i davao predloge za poboljšanje partijskog rada i partijskog rukovođenja.

c) Neophodno je izdati u zemlji kratki kurs *Historije SKP (b)* i organizovati njegovo izučavanje od strane svih partijaca i članova Saveza komunističke omladine pod rukovodstvom iskusnih propagandista, tako da bi svako ko završi taj kurs bio u stanju da se samostalno orijentira u partijskoj politici i radu.

Iskorišćavajući sve legalne mogućnosti, treba takođe pokrenuti izdavanje prevedene i originalne marksističko-lenjinističke literature i po mogućnosti organizovati legalne kurseve i kružoke za izučavanje makrsizma-lenjinizma.

4. Poslije temeljite provjere treba odmah uputiti na masovni rad u zemlji sve zdrave, frakcionaštvom nezahvaćene i Partiji odane drugove koji se sada nalaze u inostranstvu.

5. Rukovodstvo Partije nalazi se u zemlji.

6. U inostranstvu CK ima svog predstavnika radi održavanja veze Partije s IK KI i radi djelovanja među emigracijom.[423]

7. U posebnom otvorenom pismu komunistima CK, otkrivajući i kritikujući greške u radu Partije i rukovodstva u prošlosti objašnjava liniju i konkretne zadatke Partije u ovom trenutku na osnovu ove direktive.

Pisano u Moskvi početkom decembra 1938.

A-CK SKJ, Fond KI, 1938/36. *Prevod s ruskog*

POSLIJE IZBORA[424]

Sutradan poslije parlamentarnih izbora od 11. decembra Stojadinovićeva vlada je preko svoje agencije »Avala« lansirala vijest da na vladinu listu otpada više od 70 odsto glasova. Međutim, već dan kasnije vlada je bila prinuđena da koriguje svoje prvo saopštenje i da prizna da je opozicija dobila preko 44 odsto glasova. Za vladinu listu glasalo je, prema zvaničnom saopštenju od 13. decembra, 1 666 519 birača, dakle 54%, a za listu Udružene opozicije s dr Mačekom na čelu 1 366 823 — gotovo 45%. Ove brojke još nisu pravi odraz stvarnih rezultata izbora, ali ipak pokazuju da ne može biti govora o nekom uspjehu Stojadinovićeve vlade. Naprotiv, one su dokaz njenog neuspjeha, koji se ni u kom slučaju ne može prikriti time što se na vladinoj listi našlo nekoliko procenata glasova više nego na listi demokratske opozicije.

Stojadinović je polagao sve nade u reakcionarni izborni zakon koji je on preuzeo još od monarhističke vojne diktature i za čiju izmjenu je nekoliko puta i svečano davao obećanja. Ovaj izborni zakon predviđa, između ostalog, i javno glasanje.[425] Lako je zamisliti šta to, na primjer, znači za jednog namještenika ili činovnika ili čak za siromašnog seljaka kada u prisustvu predstavnika vlasti treba javno da glasa za listu opozicije, i da se to onda pismeno registruje u zvaničnoj izbornoj listi.

Uporedimo sadašnje rezultate izbora s rezultatima parlamentarnih izbora Jevtićeve vlade koji su održani 5. maja 1935. i koji su sprovedeni na osnovu istog izbornog zakona. Godine 1935. Jevtićeva vladina lista dobila je oko 1 747 000 glasova, tj. preko 60 odsto svih glasova, dok je za listu opozicije s Mačekom na čelu glasalo gotovo 1 076 000 birača, tj. 37 posto. Na ostale stranke otpalo je 2,5 odsto glasova. Ovo poređenje pokazuje da je Stojadinovićeva vlada sakupila sada gotovo 100 000 glasova manje nego ranije Jevtićeva vlada, dok je Udružena opozicija sada dobila gotovo 300 000 glasova više nego opozicija 1935. godine. Jevtićeva vlada je 1935. godine sakupila gotovo 700 000 glasova više od opozicije, dok je Stojadinovićeva vlada dobila sada samo 300 000 glasova više od opozicije.

Postoje u Jugoslaviji cijele oblasti, kao na primjer, Hrvatska i Dalmacija, u kojima je Stojadinovićeva vlada morala da pretrpi potpun poraz i u kojima je demokratska opozicija dobila 90 odsto, pa čak i 95 odsto svih glasova. Cio hrvatski narod i velika većina srpskog naroda

glasali su protiv Stojadinovićeve vlade. U Zagrebu, glavnom gradu Hrvatske, gotovo 45 000 birača glasalo je za liste opozicije, a za vladine liste svega 3 000. Stojadinovićeva vlada je dobila većinu u onim oblastima u kojima je nacionalno ugnjetavanje od strane velikosrpske buržoazije najnemilosrdnije i gdje se glas naroda potpuno ugušuje, kao, na primjer, među albanskim stanovništvom na Kosovu i muslimanskim stanovništvom u Bosni.[426]

U kakvoj atmosferi su se održali ovi izbori u Jugoslaviji pokazuju, na primjer, sljedeće činjenice: u vezi s izborima Stojadinovićeva vlada je donijela »Zakon za borbu protiv terora odozdo«.[427] Ovaj zakon daje vladi pravo da zavodi opsadno stanje na cijeloj teritoriji srezova i da tamo upućuje kaznene ekspedicije itd. Nije, zato, nimalo čudno što, prema novinskim izvještajima, policija i žandarmerija u mnogim gradovima i selima organiziraju provokacije, pucaju u narod, prolijevaju nedužnu krv i brutalno rastjeruju skupove opozicije i demonstracije.[428]

Dva dana prije izbora Stojadinović se obratio državnim činovnicima sljedećom prijetnjom: »Neka svakom državnom činovniku bude jasno da niko ko u Mačeku vidi svoga vođu ne može ostati na svome mjestu«.[429] U svom izbornom govoru u Petrovgradu [Zrenjaninu] Stojadinović je izjavio da će sve opozicione grupe poslije izbora biti likvidirane.[430] Opoziciona štampa je koristila svaku mogućnost da propagira svoj izborni program, da odgovara na vladine napade, i da piše o miješanju policije. Ona je čak bila prisiljena da štampa vladina saopštenja o izmišljenom »teroru odozdo«. Samo u Sloveniji ministar unutrašnjih poslova je za vrijeme izborne kampanje zabranio sljedeće opozicione listove: »Delavec«, »Delavski list«, »Slovenska vas«, »Slovenska beseda«, »Zbor«, »Svoboda«, »Kovinar« i druge.[431]

Sve ove mjere protiv opozicije nisu Stojadinovićevoj vladi bile dovoljne. Bila je organizirana prava krađa izbornih lista opozicije. Ovaj nečuveni skandal je izazvao silno negodovanje, tako da je poluzvanični vladin list »Vreme« u broju od 7. decembra bio prinuđen da objavi da su ove krađe izvršene poslije potvrđivanja lista kod Apelacionog suda u Beogradu. Na ovaj način je s izbora isključen niz opozicionih lista, a među njima i lista bivšeg ministra Popovića.[432]

Uprkos svemu tome, Stojadinovićeva vlada ipak nije ni približno postigla očekivane rezultate. Narodne mase Jugoslavije su se izjasnile protiv fašizacije zemlje. Poznato je da je u izbornoj kampanji krupnu ulogu igrala i spoljna politika Jugoslavije. Stojadinovićeva vlada je rado isticala svoje »zasluge« u spoljnoj politici i računala s tim da će minhenska kapitulacija biti snažan adut u njenim rukama protiv demokratske opozicije. Narodne mase su se odlučno izjasnile protiv njene politike potčinjavanja interesa Jugoslavije interesima osovine Berlin--Rim, koja je ugrožavala slobodu i nezavisnost naroda Jugoslavije. One su glasale za ponovno uspostavljanje diplomatskih odnosa sa

SSSR-om, za tradicionalnu politiku prijateljskih odnosa s demokratskim narodima, za kolektivnu bezbjednost.

Raspoloženje narodnih masa Jugoslavije izrazio je bivši ministar Bobić kada je na izbornom skupu opozicije u Beogradu 8. decembra u ime demokratskog izbornog bloka oštrim riječima napao spoljnu politiku Stojadinovićeve vlade, koja je dovela do izolacije Jugoslavije i do njene zavisnosti od osovine Berlin-Rim.[433]

Vladina štampa je još prije izbora objavila da se Stojadinovićeva vlada neće povući ni u slučaju pobjede opozicije. Diktatorski Stojadinovićevi prohtjevi nisu nikakva tajna. Fašistička štampa u Njemačkoj i Italiji svim sredstvima podstiče ovakve njegove ambicije i tjera ga na put potpune fašizacije Jugoslavije.

Stojadinović je izvršio neke izmjene u svojoj vladi i iz nje izbacio dosadašnjeg ministra unutrašnjih poslova Korošeca, koji je važio za predstavnika slovenačkog naroda.[434] Njegovo udaljavanje iz vlade ne predstavlja samo neposredan rezultat vladinog neuspjeha na izborima, nego znači i slabljenje vladinog bloka i vladine stranke. Masovna baza režima još više je sužena.

Borba demokratskih snaga razvija se dalje. Na jednom izbornom skupu opozicije u Beogradu pročitano je Mačekovo pismo u kome on izjavljuje da će demokratski blok opozicije nastaviti borbu i poslije izbora i da on, Maček, neće položiti oružje sve dok sloboda i demokratija u Jugoslaviji ne izvojuju pobjedu.[435]

Napisano u Moskvi sredinom decembra 1938.

»Rundschau«, 5. januar 1939, br. 1.
Potpis: W. Viktorow — *Prevod s njemačkog*

FAŠISTIČKA OPASNOST ZA BALKANSKE ZEMLJE

Još prije Minhena Njemačka je imala u balkanskim zemljama preovlađujući značaj, koji se u spoljnoj politici graničio gotovo s monopolom. U posljednje dvije godine (1937. i 1938) učešće Njemačke u bugarskoj spoljnoj trgovini (izvoz i uvoz) povećao se za preko 50%, a u drugim balkanskim zemljama ovaj procent varira između 30 i 45.[436] Razmjena roba na osnovu klirinškog sistema omogućila je fašističkoj Njemačkoj da sve više pljačka balkanske zemlje, da im oduzima zlatnu valutu i da im prodaje svoju robu po monopolskim cijenama.[437] Usljed ovog već zloglasnog »nacionalsocijalističkog trgovinskog sistema,« dug Njemačke Jugoslaviji iznosio je 30. septembra 1938. godine 254 miliona dinara u zamrznutim kreditima.[438]

Njemačka je iz balkanskih zemalja izvozila žitarice, drvo, petrolej, minerale (naročito boksit) i druge za industriju naoružanja važne sirovine. Kao zamjenu izvozila je u balkanske zemlje industrijsku robu i ratni materijal.

Poslije Minhena Hitlerova Njemačka je nastojala da brzo iskoristi stvorenu »konjunkturu« i pojačala je privredni i politički pritisak na Balkan. Poznati »privredni prodor« njemačkog fašizma nastavljen je sa ciljem da uspostavi na Balkanu njemački privredni monopol i da pretvori ove zemlje u neku vrstu njemačkih dominiona. »Biće stvorena«, tako je pisalo u nacističkim listovima, »jedna jedinstvena privredna cjelina od Baltičkog mora do Crnog i Jegejskog mora, od Hamburga i Štetina do Konstance i Soluna.« Početak ovog »privrednog prodora« bilo je putovanje ministra narodne privrede Funka kroz balkanske zemlje u oktobru 1938. godine. Funk je počeo neusiljeno da govori o »balkanskoj osovini«.[439] Njegova drskost je išla tako daleko da je u Sofiji dao predlog za zaključenje ugovora po kom Njemačka treba da otkupi sve bugarske poljoprivredne i druge viškove za sljedećih 12 godina. On je predložio balkanskim vladama da se Njemačkoj da koncesija za izgradnju puteva i željeznica, kao i za geološka rudarska iskopavanja. On je predložio vladama gotov plan preobražaja poljoprivrede u balkanskim zemljama, u kojem ju je prilagodio ratnim potrebama Njemačke. Tako bi se sijanje žitarica zamijenilo gajenjem pamuka, soje i drugih tehničkih kultura. Istovremeno, ovaj plan je bio usmjeren protiv agrarne reforme a na stvaranje velikih poljoprivrednih pogona, na uvođenje zakona o nasljeđivanju imanja po nacističkom uzoru itd.[440]

Kroz sve ove planove fašizam je otvoreno izrazio svoje nastojanje da uništi svaku nezavisnost balkanskih zemalja, da njihov promet i prirodna bogatstva prigrabi za sebe, da ih pretvori u polukolonije, u agrarni privjesak svoje ratne privrede.

U ovoj ofanzivi u balkanskim zemljama njemački fašizam nije nailazio ni na kakve teškoće od strane takozvanih zapadnih »demokratija«, već su ga, naprotiv, one još i podsticale. U Donjem domu 2. novembra 1938. godine sam Čemberlen je izjavio da nema nikakvog smisla boriti se protiv njemačke ekspanzije, pošto »Njemačka u geografskom pogledu već zauzima dominantan položaj u srednjoj i jugoistočnoj Evropi.«[441]

Istovremeno s povećanjem privredne zavisnosti balkanskih zemalja od fašističkih država pojačao se i politički pritisak koji su ove države vršile na njih u vidu miješanja u njihove unutrašnje stvari. Još 1937. godine njemački fašizam je vršio pritisak na bugarsku vladu da spriječi zaključenje trgovinskog ugovora između Bugarske i Sovjetskog saveza. Ni do danas se nisu utišali glasovi o prije nekoliko mjeseci izvršenom ubistvu šefa bugarskog vojnog štaba generalu Pejevu, o kojem se zna da je energično protestovao protiv isporuke neupotrebljivog ratnog materijala iz Njemačke. Dobro je poznata uloga njemačkog fašizma u pripremanju puča »Gvozdene garde« u Rumuniji.[442]

Njemački fašizam želi da podrije Jugoslaviju iznutra koristeći njene nacionalne suprotnosti. On svim sredstvima pomaže separatistički podrivački rad hrvatskih fašista.[443] Ipak, Hitlerova Njemačka stavlja glavnu kartu na svoju agenturu — fašističku organizaciju njemačkih nacionalnih manjina u Jugoslaviji s dr Avenderom na čelu.[444]

Dalje, Njemačka pokušava da produbi sve postojeće suprotnosti između balkanskih država da bi lakše ostvarila svoje osvajačke planove. Već duže vrijeme trudi se da razbije Malu antantu i Balkansku antantu. Poslije Minhena raspiruje revizionističke intrige Bugarske prema Rumuniji, Grčkoj i Turskoj, kao i intrige Mađarske prema Rumuniji i Jugoslaviji.[445]

Danas nacistička Njemačka neposredno ugrožava nezavisnost i slobodu balkanskih naroda. To narodne mase vide vrlo dobro. Njihova borba protiv nastojanja njemačkog fašizma da uspostavi svoju privrednu i političku hegemoniju u jugoistočnoj Evropi pojačava se iz dana u dan. Čak se u buržoaskoj štampi sve češće čuju glasovi koji ističu nužnost međusobne solidarnosti balkanskih naroda, kao i njihove solidarnosti s drugim istočnim i zapadnim narodima. Zbog toga su među balkanskim narodima pobudili velike simpatije i nove nade energična riječ francuskog naroda protiv Musolinijevih teritorijalnih pretenzija, kao i prokrčen put za približavanje Poljske Sovjetskom Savezu.[446]

Napisano vjerovatno krajem januara 1939. u Moskvi; poslato u Bazel.

»Rundschau«, 9. februar 1939, br. 6.
Potpis: W. Viktorow *Prevod s njemačkog*

POSLIJE OSTAVKE STOJADINOVIĆEVE VLADE

Poslije troipogodišnjeg vladanja Stojadinovićev kabinet je bio prisiljen da 5. februara ove godine demisionira usljed »pobune« nekoliko ministara.[447] Položaj Stojadinovićeve vlade bio je jako poljuljan udarom koji joj je zadat na parlamentarnim izborima u decembru prošle godine. Iako su izbori sprovedeni po izbornom zakonu koji je sam Stojadinović 1935. godine okarakterisao kao zakon koji »izbore predaje u ruke policiji«, vlada je faktički pretrpjela poraz. Narodne mase Jugoslavije najoštrije su osudile reakcionarnu spoljnu politiku potčinjavanja fašističkoj osovini Rim-Berlin.

Neposredna posljedica ovog poraza Stojadinovićeve vlade bila je ostavka ministra unutrašnjih poslova Korošca, što je predstavljalo prvu ozbiljnu pukotinu u kabinetu.[448] Ona je otkrila zaoštrenost unutrašnjih protivrječnosti u vladi uglavnom zbog hrvatskog pitanja. Kao što je poznato, 47 hrvatskih poslanika s Mačekom na čelu odbilo je da uđe u beogradski parlament. Oni su se okupili u Zagrebu u »Hrvatskom saboru« i zahtijevali pravo samoopredjeljenja za hrvatski narod.[449]

Stojadinović je bio tipičan predstavnik reakcionarnog dijela velikosrpske finansijske buržoazije, koja nastoji da terorom i nacionalnim ugnjetavanjem održi svoju hegemoniju u Jugoslaviji. Ali ova reakcionarna politika je dovela do još većeg zaoštravanja nacionalnih suprotnosti, koje slabe zemlju iznutra i ugrožavaju integritet države. Danas se hrvatsko pitanje u Jugoslaviji toliko zaoštrilo da je već preraslo u državnu krizu. U ličnosti svoga predstavnika Stojadinovića reakcionarna velikosrpska buržoazija je pokušala da nađe izlaz iz ove opasne situacije ne u prijateljskom sporazumijevanju srpskog naroda s hrvatskim narodom i s drugim nesrpskim narodima u Jugoslaviji, ne u pravednom rješenju nacionalnog pitanja na osnovi principa široke demokratije i ravnopravnosti, a time i u jačanju unutrašnje snage Jugoslavije, nego u traženju oslonca za svoju reakcionarnu politiku kod fašističkih država. Kod fašističke Italije i Hitlerove Njemačke Stojadinović je tražio i »garancije« za integritet Jugoslavije protiv spoljnih opasnosti, protiv revizionističkih pretenzija Mađarske i Bugarske.

Međutim, ove garancije Stojadinović je morao veoma skupo platiti potčinjavanjem spoljne politike Jugoslavije interesima politike fašističke osovine Rim—Berlin. On se morao pretvoriti u oruđe ekspan-

zionističkih i osvajačkih planova fašističkih sila u Podunavlju i na Balkanu.

Dvadeset četvrtog januara 1937. godine Stojadinović je zaključio pakt o prijateljstvu s Bugarskom. Ovaj pakt je zaključen bez znanja ostalih članica Balkanskog sporazuma i za ovu grupaciju je značio težak udarac.[450] Zatim je slijedilo zaključenje pakta o prijateljstvu između Italije i Jugoslavije 25. marta 1937. godine, što je predstavljalo prvu unutrašnju eksploziju u Maloj antanti.[451] Poslije ovog pakta Stojadinović je počeo da se orijentiše na zbližavanje s revizionističkom Mađarskom.[452] Nije tajna ni to kakvu je ulogu Stojadinović odigrao na konferenciji Male antante održane u Beogradu u aprilu 1937. godine, gdje je bio odbijen predlog Čehoslovačke za proširenje sporazuma o uzajamnoj pomoći u slučaju neizazvanih napada.[453] To isto važi i za odbijanje predloga Francuske o zaključenju pakta o uzajamnoj pomoći sa svim državama Male antante.[454] Poznati su, dalje, Stojadinovićeva uloga prilikom priznavanja Franka od strane država Balkanskog sporazuma i njegovo držanje u vrijeme okupacije Austrije, koje je Hitlerova Njemačka istakla s »dubokom zahvalnošću«.[455] Svježe je u sjećanju i sramno Stojadinovićevo držanje u septembru prošle godine prilikom rasparčavanja prijateljske Čehoslovačke od strane njemačkog fašizma.[456]

U ovaj lanac izdaje nacionalnih interesa Jugoslavije, svih malih naroda u Podunavlju i u jugositočnoj Evropi, spada stalno Stojadinovićevo odbijanje da uspostavi normalne diplomatske i trgovinske odnose sa Sovjetskim Savezom, nasuprot jasno izraženoj volji narodnih masa Jugoslavije. Ovakvo Stojadinovićevo držanje ponovo je izazvalo kod njegovih fašističkih naredbodavaca u Berlinu i Rimu najveće ushićenje.

Ma koliko da se Stojadinović trudio da svoju spoljnu politiku prikaže čas kao politiku »neutralnosti« između dvaju ideoloških blokova, čas kao politiku čiji je princip »Balkan balkanskim narodima« itd., pretežna većina narodnih masa u Jugoslaviji shvatila je kuda vodi ova politika. Za vrijeme događaja u Čehoslovačkoj, kada su narodi Jugoslavije na masovnim skupovima i u demonstracijama jasno izrazili svoju volju da pruže pomoć Čehoslovačkoj, kada se u toku dvije sedmice čehoslovačkom poslanstvu u Beogradu prijavilo više hiljada mladih dobrovoljaca, narodne mase su Stojadinovićevu politiku »blagonaklone neutralnosti« prema nacističkoj Njemačkoj razobličile kao politiku »najcrnje izdaje«.

Što se tiče »garancija« Berlina i Rima za nepovrjedivost granica i za nezavisnost Jugoslavije, narodne mase sasvim jasno shvataju da one nimalo više ne vrijede od »garancija« istih fašističkih država za integritet i nezavisnost Austrije i Čehoslovačke. Narodne mase ne sumnjaju u to da Njemačka i Italija teže unutrašnjem razbijanju Jugoslavije da bi je mogle rasparčati i podijeliti. Među njemačkom nacionalnom

manjinom u Jugoslaviji još davno su stvorene hitlerovske organizacije koje su određene za to da u najbližoj budućnosti odigraju ulogu Henlajna [Henlein]. To isto važi i za mađarske manjine, za hrvatske fašiste itd. Berlin i Rim podstiču revizionističke pretenzije Mađarske, Bugarske i Albanije prema Jugoslaviji.[457]

Stojadinovićeva unutrašnja politika bila je politika reakcije, politika žandarmskog korbača i drakonske cenzure. Njegova privredna politika dovela je zemlju u ćorsokak. Izvoz iz Jugoslavije opao je 1938. godine za oko 20%, dok je trgovinski bilans umjesto milijarde aktive iz 1937. godine zaključen pasivom. To je posljedica monopolističkog položaja Njemačke u spoljnoj trgovini Jugoslavije, koji zemlju pretvara u polukoloniju. Njemačka danas diktira cijene na unutrašnjem tržištu Jugoslavije, vodi inflaciji dinara i time izaziva neposredno povećanje troškova života. Ova politika nekontrolisanog gospodarenja njemačkih fašista izaziva nezadovoljstvo ne samo među narodnim masama nego i među širokim krugovima trgovaca i industrijalaca u Jugoslaviji.

Iz svega ovoga postaje jasno zašto je Stojadinovićeva demisija primljena u Berlinu i Rimu s velikom zabrinutošću.[458]

Činjenica da je nova jugoslovenska vlada sa Cvetkovićem na čelu sastavljena od iste vladine grupacije kao i Stojadinovićeva vlada, čini ovu vladu u očima masa krajnje nepopularnom, uprkos njenoj tobožnjoj spremnosti da prihvati pregovore o rješenju hrvatskog pitanja.[459] Narodnim masama je ostalo u živom sjećanju da je današnji predsjednik vlade Cvetković kao ministar za socijalnu politiku u Stojadinovićevom kabinetu vodio reakcionarnu politiku i da je rukovodio zloglasnom vladinom radničkom organizacijom JUGORAS-om u čijim vrhovima postoje snažne profašističke tendencije.

Napisano u Parizu sredinom februara 1939.

»Rundschau«, 23, februar 1939, br. 9.
Potpis: W. Viktorow — *Prevod s njemačkog*

BORBA HRVATA ZA SAMOOPREDJELJENJE

Hrvatska nacija se historijski razvijala pod drukčijim socijalnopolitičkim uslovima nego srpska nacija. Nikakvi napori vladajuće velikosrpske buržoazije u toku posljednjih 20 godina da Hrvate pretopi u zajedničkom loncu u »jedinstvenu jugoslovensku naciju« nisu uspjeli. Na tvrdom hrvatskom orahu Stojadinovićeva vlada je u posljednje vrijeme polomila zube.

Glavna podrška hrvatskog nacionalnog pokreta bila je, a i danas je, seljaštvo, koje ima veliku revolucionarnu tradiciju. Još danas je među širokim masama hrvatskog seljaštva ime Matije Gupca, vođe velikog seljačkog ustanka u drugoj polovini XVI vijeka, zastava u borbi za zemlju i slobodu.[460]

U 1904. godini braća Ante i Stjepan Radić osnovali su Hrvatsku seljačku stranku, koja se borila protiv mađarskih grofova i barona, za zemlju i samoopredjeljenje hrvatskog naroda.[461] Poslije imperijalističkog rata i raspada austrougarskog carstva, pod kojim je Hrvatska, ipak, uživala izvjesnu autonomiju, »oslobođeni« hrvatski narod je dospio pod jaram velikosrpske buržoazije, koja je vladala ovom od pobjednika stvorenom državom, koja je bila četiri puta veća nego stara Srbija i koja je nazvana »Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca«.[462]

Krajem decembra 1918. godine hrvatski narod je masovnim demonstracijama ispoljio svoje nezadovoljstvo novom velikosrpskom vladavinom, pod parolom »Borba za hrvatsku republiku«. Tada se Hrvatska seljačka stranka zvala još i republikanska stranka. Ali, beogradska vlada je, uz pomoć trupa Antante brutalno ugušila pokret hrvatskog naroda za samoopredjeljenje.[463]

Godine 1920. u Beogradu je sazvana Konstituanta I, u odsutnosti hrvatskih poslanika i protiv volje hrvatskog naroda, glasala za takozvani Vidovdanski ustav, koji je sankcionisao centralističku formu nove države i hegemoniju velikosrpske buržoazije s kraljem na čelu.[464] U toku niza godina cjelokupna privredna, finansijska, poreska, upravna i kulturna politika Beograda bila je usmjerena na pljačkanje Hrvatske, Slovenije, Makedonije i drugih pripojenih krajeva.

Godine 1924. Radić je posjetio Sovjetski Savez.[465] Po svom povratku iz Moskve pisao je u svom partijskom organu »Slobodni dom« o Sovjetskom Savezu:

»Moskva je danas centar i žarište revolucionarnog, socijalnog i političkog pokreta, koji rješava kako nacionalno tako i agrarno pitanje, ova dva životno važna pitanja čovječanstva.«

Od tada je počelo brutalno proganjanje hrvatskog seljačkog pokreta. Već 1924. godine usvojeni Zakon o zaštiti države, protiv Komunističke partije protegao se i na Hrvatsku seljačku stranku.[466] Partija je bila raspuštena, a Radić bačen u zatvor. Teror je pokolebao vrh Hrvatske seljačke stranke i pod uticajem desnog krila činio je ustupke vladi, što je, u stvari, značilo kapitulaciju pred Beogradom. Godine 1925. postignut je sporazum o učešću Radićevih ljudi u Pašićevoj vladi. Radić je iz zatvora došao direktno na ministarsku stolicu. Stranka je odstranila pridjev »republikanska«.[467]

Pod pritiskom hrvatskih masa Radićevi ljudi su morali da iziđu iz vlade i da opet pređu u opoziciju. U junu 1928. godine ispaljeni su hici u beogradskoj Skupštini, od kojih su kao žrtve pali Stjepan Radić i njegovi najbliži saradnici.[468]

U Hrvatskoj je nezadovoljstvo uzelo zastrašujuće razmjere. Zaplašena velikosrpska buržoazija požurila je da proklamuje vojnomonarhističku diktaturu s kraljem Aleksandrom i generalom Živkovićem na čelu.[469] Velikosrpska buržoazija pokušala je da krvavim terorom ponovo uguši hrvatski pokret. Ali pod pritiskom narodnih masa oslonci diktature su se brzo poljuljali. Stvoren je jedinstven front protiv diktature, od radničkog pokreta i hrvatskog nacionalnog pokreta sve do srpske demokratske opozicije.

Godine 1931. kralj je bio prisiljen da pređe na ustavni način upravljanja. Reakcionarna vlada Jevtića i Živkovića priznala je, doduše, na riječima hrvatsko pitanje, ali njena politika je bila usmjerena na cjepanje hrvatskog pokreta, na zaključenje sporazuma s najreakcionarnijim dijelom hrvatske buržoazije, a na račun interesa hrvatskog naroda i radnih masa Srbije. Ove mahinacije, ipak, nisu postigle željene rezultate. Hrvatski narod se još više okupio oko seljačke stranke s Mačekom na čelu, koji je stupio na Radićevo mjesto.[470]

Oko Mačeka se obrazovao široki narodni pokret, koji je daleko prevazilazio okvire Hrvatske seljačke stranke. Ovom pokretu su se priključile skoro sve hrvatske građanske grupe, od demokratskih do otvoreno reakcionarnih i profašističkih. Posljednji su stalno išli na kompromise, na kapitulaciju pred Beogradom i htjeli su da usmjere vrh pokreta protiv hrvatskih radnika i seljaka, protiv jedinstva demokratskih snaga, protiv Narodnog fronta. Protiv ovih reakcionarnih uticaja borili su se demokratski elementi hrvatskog pokreta, koji su našli široku podršku među hrvatskim radnicima i seljacima. Radnički pokret, s Komunističkom partijom na čelu, ne samo Hrvatske već cijele Jugoslavije, pomagao je hrvatski nacionalni pokret na svaki način i borio se za ostvarenje njihovih opravdanih zahtjeva. Pokušaji reakcionarnih

elemenata u hrvatskom pokretu da izoliraju hrvatski radnički pokret od hrvatskih seljaka i gradskih radnih masa, nisu uspjeli. Sjajni uspjesi koje je postigao jedinstveni front hrvatskog pokreta, radničkog pokreta i cjelokupne demokratske opozicije u parlamentarnim izborima u decembru 1938. godine, bili su predznaci pada Stojadinovićeve vlade. Maček je u više mahova govorio o tome da on ne smatra hrvatski pokret kao usko nacionalistički:

»Nacionalizam ostaje prazna forma ako njegov sadržaj nije ispunjen borbom za socijalnu pravdu. Takav nacionalizam je bure bez vina.«

Velikosrpska buržoazija nastojala je da postigne rješenje hrvatskog pitanja u okviru one formule čiji je nosilac bio bivši predsjednik vlade Stojadinović: »Jedan kralj, jedna država, jedan narod.«[471] Nasuprot tome, Maček je podnio zahtjev da se ukine današnji centralistički ustav i sazove ustavotvorna skupština, koja će dati novi državni ustav, u kome će Hrvatska — u okviru granica Jugoslavije — dobiti potpuno pravo na samoopredjeljenje.

Ispunjenje ovog zahtjeva hrvatskog pokreta zavisi uglavnom od dvije okolnosti: prvo, od sposobnosti hrvatskog pokreta da borbu za ove zahtjeve ne vodi unutar nacionalističkog okvira, nego na osnovi borbe za opštu demokratizaciju Jugoslavije, koju će joj obezbijediti svestrana podrška svih demokratskih snaga, a u prvom redu podrška radničkog pokreta Jugoslavije. Drugo, od sposobnosti hrvatskog pokreta da u svojoj sredini vodi odlučnu borbu protiv onih reakcionarnih elemenata koji idu na kompromise i kapitulaciju.

Napisano u Parizu vjerovatno početkom marta 1939.

»Rundschau«, 16. mart 1939, br. 14.
Potpis: W. Viktorow

Prevod s njemačkog

NARODI JUGOSLAVIJE!
RADNICI! SELJACI! GRAĐANI!

Ovih su dana fašističke bande njemačkog imperijalizma okupirale Čehoslovačku.[472] Zahvaljujući minhenskoj izdaji zbog tobožnjeg očuvanja mira, porobljeni su nama bratski slavenski i miroljubivi narodi Česi, Slovaci i Karpato-Ukrajinci. Njemačke fašističke horde grubo i bezobzirno uništavaju sve tekovine čehoslovačkih naroda i prijete im potpunim istrebljenjem.

Čitavom je svijetu danas jasno da sva dosadašnja popuštanja fašističkim osvajačima nisu spasla mir ni slobodu malih naroda, već, naprotiv, samo ojačala pozicije ratnih potpaljivača — njemačkih, talijanskih i japanskih imperijalista, koji su radi svojih osvajačkih ciljeva otpočeli novi imperijalistički rat i otvoreno idu za tim da gurnu čitav svijet u najstrašniju klaonicu kakvu ne pamti ljudska povijest.

Danas su i sami tvorci minhenskog sporazuma Chamberlain i Daladier prisiljeni da priznaju tu izdaju i kažu da su prevareni od Hitlera. Naša stranka je tačno ocijenila izdajnički i kapitulantski karakter Minhenskog sporazuma, predvidjela tok događaja i pozvala radni narod i ostale demokratske rodoljubive snage u svim zemljama svijeta da se udruže u borbi za mir i otpor fašističkim osvajačima. Reakcija u mnogim zemljama pa i u našoj otpočela je divljačku hajku protiv antifašista, prekaljenih pobornika mira, jer da oni tobože hoće da izazovu rat i time što pozivaju narode na otpor protiv fašističkih osvajača i potpaljivača rata.

Narodi Jugoslavije, tragedija čehoslovačkih naroda nas poziva da budemo budni pred opasnošću koja nam prijeti. Njemački i talijanski imperijalisti već spremaju svoj daljnji pohod na Istok i Jug, njihovi apetiti su toliko veći ukoliko nailaze na manji otpor. Na redu su ostale male države — na Balkanu i u istočnoj Evropi. *Na redu je Jugoslavija.*

Fašistički osvajači ne nastupaju odmah s grubom vojnom silom. Preko svojih fašističkih agenata oni nastoje da najprije iznutra rastoče i oslabe snage naroda i tako pripreme njegovu propast. Čehoslovačka neka nam bude za to najbolji primjer.

Njemački fašisti se predstavljaju kao zaštitnici nacionalno ugnjetenih naroda. Može li tko danas iskreno da povjeruje u tu laž? Ne! Njima to samo služi kao sredstvo da unutarnjim razdorom lakše porobe na-

rode. Može li itko danas da povjeruje da će njemački fašistički osvajači poštedjeti ma koji mali narod, a osobito slavenske narode, koji su za njih narodi niže rase i treba da im služe kao roblje?

Hrvatski narode, u tvojim redovima ima izdajnika i agenata njemačkog i talijanskog fašizma, a to su frankovci. [473] Oni su ti koji rade na tome da tvoji sinovi ponovno ostavljaju kosti na evropskim bojištima za interese njemačkih imperijalista. Samo izdajice hrvatskog naroda i tuđinski agenti mogu da traže »pomoć« kod Hitlera.

Hrvatski narode, ti nećeš i ne možeš biti grobar nezavisnosti ove zemlje, jer to znači i tvoju propast! Svoja prava ti možeš izvojevati ne pomoću Hitlera, već pomoću radničke klase, seljaštva i ostalih demokratskih slojeva čitave Jugoslavije!

U ovim teškim i odsudnim časovima ne daj se zavesti raznim tuđinskim obećanjima! Neka te ne zavede Hitlerov manevar sa Slovačkom!

Hrvatski narode, na tebi danas leži historijska odgovornost! Ne dozvoli da padne ljaga na hrvatski narod! Ne dozvoli da svojom krivicom padneš u još gore ropstvo ne samo ti, već i drugi narodi Jugoslavije!

Slovenski narode, Jugoslavija je u opasnosti. Prvi udarac je namijenjen tebi. Vjekovni neprijatelj slovenskog naroda se ponovno sprema da zbriše slovenski narod sa lica zemlje! — Slovenski narode! Za odbranu tvog nacionalnog opstanka potrebno je da se svi Slovenci ujedine, bez obzira na vjersko i političko uvjerenje i da u bratskom savezu s ostalim narodima Jugoslavije odbrane svoju zemlju i svoj narod. — Slovenski narode, ne dozvoli da u tvoje ime slovenski reakcionari podupiru velikosrpsku hegemoniju, te da na taj način omogućavaju ugnjetavanje ostalih naroda Jugoslavije, jer je to najveća opasnost za tvoj opstanak. Životni je interes slovenskog naroda da podupire borbu ostalih naroda Jugoslavije za nacionalnu slobodu i demokraciju, jer će samo na taj način slovenski narod moći da obezbijedi potporu ostalih naroda u svojoj borbi za očuvanje nacionalnog opstanka od njemačkog i talijanskog imperijalizma.

Srpski narode, zločinačka politika ugnjetavanja ostalih naroda dovela je opstanak Jugoslavije u veliku opasnost. Bez slobode i ravnopravnosti ostalih naroda Jugoslavije i bez bratskog sporazuma s njima, sprski narod ne može ni sebi da obezbijedi nacionalnu slobodu. Naš narod kaže: »Ko neće brata za brata, on će tuđina za gospodara«. *Srpski narode*! S otežanjem rješenja nacionalnih pitanja, u prvom redu hrvatskog, svakog dana raste opasnost da neprijatelji Jugoslavije ponove svoje manevre u našoj državi kao što su to učinili u Čehoslovačkoj, tj. da nacionalno ugnjetavanje iskoriste u svoje imperijalističke ciljeve. Zato je u ovim sudbonosnim časovima rješenje nacionalnog pitanja, u prvom redu hrvatskog, glavni uslov za očuvanje kako nacionalnog opstanka pojedinih naroda Jugoslavije tako i čitave Jugoslavije.

Srpski narode! Ne dopusti da srpski hegemonisti pokušaju na račun Slovenaca i Hrvata ma kakvu trgovinu s njemačkim i talijanskim fašističkim osvajačima. Svako komadanje Jugoslavije u korist njemačkih i talijanskih imperijalista znači propast i srpskog naroda.

Crnogorci i Makedonci! Od postanka ove države o vašim se nacionalnim pravima nije vodilo računa. Svoja prava možete osvojiti samo u zajedničkoj borbi s ostalim narodima Jugoslavije za demokraciju i nacionalnu slobodu, u bratskom sporazumu s njima. Zato se ne dajte zavesti obećanjem talijanskih agenata, jer oni spremaju ropstvo i vama i svim narodima Jugoslavije.

Radnici i radnice Jugoslavije! Vi ste oni koji najviše stradate i koji ste najviše obespravljeni u ovoj zemlji. Ali u ovim sudbonosnim danima ne zaboravite da je vaša sudbina tijesno povezana sa sudbinom naroda komu pripadate. Na granicama Jugoslavije stoje najsvirepiji krvnici radničke klase — fašistički osvajači. Sjetite se samo onih stotina i stotina hiljada njemačkih, austrijskih, a sada i čehoslovačkih radnika koje njemački fašizam muči u koncentracionim logorima i jasno će vam biti što možete očekivati od tih najvećih neprijatelja svake slobode. Ozbiljnost ovog momenta nalaže nam da stavimo sve svoje snage u službu svog naroda za očuvanje nezavisnosti ove zemlje od najezde divljačkih fašističkih hordi, jer to u isto vrijeme znači braniti radničku klasu od mnogo strašnije sudbine nego što je danas.

Mlada generacijo Jugoslavije! Našoj zemlji sprema ropski jaram fašistički imperijalizam, koji je ujedno i najveći neprijatelj omladine. Pod njegovom soldačkom petom bile bi uništene sve nade u sretniju budućnost tvoju i tvog naroda. Za interese tuđinskih fašističkih imperijalista vi biste morali dati svoje mlade živote na bojištima protiv naroda koji će stvarno da brane vašu stvar. *Omladino!* Ti, koja si uvijek stajala u prvim redovima borbe za kulturu, mir, napredak i prava svog naroda, treba da staviš u ovim odsudnim časovima sve svoje snage u službu odbrane mladog pokoljenja mira, slobode i prava svog naroda.

Narodi Jugoslavije! Radnici, seljaci, građani, vojnici, oficiri!

Ma kako bili teški dani iskušenja koji stoje pred nama, nema razloga da se klone duhom. Nezavisnost Jugoslavije se može očuvati od najezde fašističkih osvajača *ako okupimo sve rodoljubive i demokratske snage i ostvarimo bratsku slogu i sporazum među narodima Jugoslavije. Nezavisnost Jugoslavije se može odbraniti ako njeni narodi budu zadovoljni i složni.* A to se može postignuti samo tako ako se narodu dadu njegova demokratska i nacionalna prava i ako se radničkoj klasi priznaju i garantuju njena politička i socijalna prava.

Narodi Jugoslavije! Osigurati odbrambenu sposobnost za očuvanje Jugoslavije može samo jedna narodna vlada koja će hitno obezbijediti

narodima sva demokratska i nacionalna prava i poduzeti sve mjere za odbranu zemlje, koja će se u vanjskoj politici osloniti na demokratske sile, a u prvom redu na Sovjetsku Uniju kao najmoćnijeg zaštitnika malih naroda, i koja će zajedno s ostalim balkanskim narodima stvoriti tijesno prijateljstvo i savez za očuvanje svoje nezavisnosti.

Vlada Dragiše Cvetkovića *nije vlada kakva treba našim narodima u današnjoj teškoj situaciji.* Ona predstavlja *samo manevar* koji ima za cilj da *odugovlači davanje narodima demokratske i nacionalne slobode.* Takva vlada *slabi odbrambenu snagu države* i predstavlja *veliku opasnost* za opstanak Jugoslavije.

Stvorimo demokratsku vladu narodne sloge i odbrane!

Ostvarimo savez sa Sovjetskom Unijom, velikim braniocem mira i malih naroda!

Ostvarimo savez i bratstvo ugroženih balkanskih naroda, za odbranu njihove nezavisnosti! — Istjerajmo iz svoje države i onemogućimo sve Hitlerove i Musolinijeve fašističke agente! — Tražimo politička i socijalna prava za radni narod! — Tražimo amnestiju za sve političke i vojne osuđenike!

Centralni komitet
Komunističke partije Jugoslavije

Pisano u drugoj polovini marta 1939, objavljeno kao letak.

A-CK SKJ, Fond CK KPJ, 1939/1.

OTVORENO PISMO ČLANOVIMA KPJ[474]

Fašističke imperijalističke sile Njemačka, Italija i Japan već započeše drugi imperijalistički rat radi nove podjele svijeta i porobljavanja malih naroda i nezavisnih država.

Abesinija, Austrija, Čehoslovačka, Španjolska, Albanija pale su kao žrtva njemačkih i talijanskih fašističkih imperijalističkih grabežljivaca.[475] Kineski narod daje herojski otpor japanskim osvajačima. Ali fašistički razbojnici spremaju se na daljnja osvajanja i porobljavanja malih naroda, noseći sa sobom najstrašnije srednjovjekovno ropstvo. Osobito balkanske zemlje su primamljiv zalogaj za fašističko-imperijalističke razbojnike Berlina i Rima. Narodima Jugoslavije prijeti velika opasnost od ovih grabežljivaca. Ta je opasnost tim veća što u Jugoslaviji postoji nacionalno ugnjetavanje, što narod nema slobode i demokratskih prava, što u Jugoslaviji ima dosta agenata njemačkih i talijanskih fašista, koji sve to iskorištavaju u cilju propasti Jugoslavije.

Pred licem tih velikih opasnosti pada[ju] na našu Partiju golema odgovornost i teške zadaće, jer su komunisti uvijek dužni staviti sve svoje snage u službu naroda kome pripadaju, a naročito sada, kada je njegov opstanak ugrožen.

Da bi na radu za dobro naroda i kod izvršavanja naših zadaća bilo čim manje propusta i pogrešaka, potrebno je da se kritički osvrnemo na period posljednjih godina rada naše Partije. Potrebno je uočiti i priznati razne propuste i pogreške, a osobito uzroke tih pogrešaka, jer ćemo ubuduće lakše izbjegavati njihovo ponavljanje.

Rezolucija CK KPJ od januara 1939. godine ima u tome pogledu veliki historijski značaj.* U toj se rezoluciji govori o uspjesima, ali i o nedostacima i pogreškama u radu naše Partije u prošlosti. No u isto vrijeme ona nam govori i o uzrocima iz kojih naša Partija nije mogla potpuno izvršiti zadaće koje su stajale pred njom. U rezoluciji se govori o tome kako KPJ nije iskoristila sve mogućnosti koje postoje u Jugoslaviji za realizaciju linije VII kongresa KI. Ova konstatacija, na žalost, odviše je tačna, a uzroci su sljedeći: prvo, zbog toga što odluke VII kongresa KI nisu prodrle u dovoljnoj mjeri među aktiv naše Partije. U nekim mjestima partijski aktiv uopće se nije upoznao sa tim odlukama,

---

* Vid. str. 144—152. —*Red.*

jer ih nije ni dobio. Drugo, zbog toga što je klasni neprijatelj mobilisao sve svoje snage da onemogući sprovođenje u djelo odlukâ VII kongresa KI. Zato je iskoristio u prvom redu svoje agente-trockiste i druge antipartijske elemente, koji su bili zamaskirani u našoj Partiji vršeći svoj razorni rad, i one koji su pokušali izvana da unesu u partijske redove zabunu i da slome jedinstvo volje. Kod toga su naročito opasni oni koji na riječima primaju odluke KI i Partije, a na djelu na razne načine sprečavaju sprovođenje tih odluka.

Treći razlog da odluke VII kongresa KI nisu bile u dovoljnoj mjeri i dovoljno energično sprovedene bilo je sektaštvo koje je još imalo mjesta u partijskim redovima kako kod pojedinih članova Partije tako i kod nekih čitavih organizacija, koje je bilo podstrekavano od raznih antipartijskih elemenata, u prvom redu trockista. Ali kada je sektaštvo u osnovi bilo slomljeno, Partija je morala da udari protiv druge opasnosti, protiv oportunizma, likvidatorstva, legalizma, koji su se pojavili sa strane raznih kolebljivih elemenata, osobito iz redova bivših desničara i raznih sitnoburžoaskih elemenata koji su prodrli u našu Partiju ili se nalaze oko Partije.[476]

Da navedemo ovdje samo nekoliko primjera kako su se ti razni elementi borili protiv linije VII kongresa KI i linije Partije. Čim su se razne reakcionarne i fašističke sile kao bijesne okomile protiv stvaranja narodnog fronta, prikazujući to kao »manever« Kominterne radi ubrzavanja svjetske revolucije, odmah su i naši likvidatori zatrubili na uzmak izgovarajući se da je kod nas nemoguće stvoriti narodni front, jer da je već i sam naziv kompromitovan itd. Razumije se da je to bio samo izgovor da se sabotira svaki rad u masovnim organizacijama i na taj način onemogućuje okupljanje demokratskih snaga za borbu protiv reakcije i fašizma.

U vezi s time treba podvući veliku opasnost [od] oportunizma, koji se izražavao u prirepaštvu i padanje pod utjecaj nacionalnih sitnoburžoaskih ideologija. Tipičan je primjer za to držanje nekih naših drugova u Dalmaciji i Hrvatskoj. Za volju toga da se »ne zamjerimo«, žrtvuju se naši principi i potpuno odstupa od linije Partije, te odriče od svoje samostalne političke uloge.

Takvi su se pokušaji ponavljali kod svih većih i masovnih akcija naše Partije. Takav je slučaj bio za vrijeme borbe protiv Konkordata, kada su u Hrvatskoj i još nekim pokrajinama partijske organizacije pasivno posmatrale otpor masa u Srbiji, a neki su bili uopće protiv našeg učešća u toj borbi. Jedino su u Srbiji drugovi zauzeli pravilan stav. Takav je slučaj bio povodom martovskog proglasa CK naše Partije 1938. godine, kada je Hitler okupirao Austriju. Tada su razni kolebljivi elementi, doduše samo u Hrvatskoj i Dalmaciji, pod utjecajem trockista kritikovali taj naš proglas u kome se pozivaju sve demokratske i rodoljubive snage da se ujedine radi odbrane nezavisnosti Jugoslavije pred

opasnošću [od] njemačkog porobljavanja.' Ti su elementi tada otvoreno nastupali protiv širenja toga proglasa.

Danas se jasno vidi da je naša Partija tada tačno predvidjela tok događaja, i za vrijeme izbora 11. decembra 1938. godine došlo je zaista do takvog bloka u borbi protiv Stojadinovića kao njemačkog i talijanskog agenta.

U vrijeme izbora 11. decembra 1938. godine ti su elementi vrlo aktivno i najodlučnije istupali protiv toga da na listi dr Mačeka budu postavljeni samostalni radnički kandidati. Oni su dapače grozili da će izdati protiv toga letak ako se to dogodi. Ovo više nisu samo prirepaštvo i likvidatorstvo, već [je] otvorena borba protiv naše Partije i radničke klase, borba protiv toga da se naša Partija afirmira kao samostalni politički faktor. Ovo nije rezultat neznanja, nego svjesno smišljena taktika prikrivenih trockista i ostalih antipartijskih elemenata kako u Partiji tako i na periferiji Partije, i to uglavnom iz redova intelektualaca, pod čiji su upliv pali i neki pošteni radnici.

Godine 1937. bili su u redovima naše Partije i u njenom rukovodstvu otkriveni špijuni i neprijatelji Partije i radničke klase.[477] Time je klasni neprijatelj bio teško pogođen, ali u Partiji i oko Partije u to vrijeme podigli su glave razni karijeristi, frakcionaši, trockisti itd. misleći da je sada došlo vrijeme da dohvate Partiju u svoje ruke, da je unutarnjim grupaškim i frakcijskim borbama razbiju i upropaste.

U tim za Partiju teškim danima, kada je bilo potrebno najviše discipline i jedinstva, prijetila je opasnost da se iznova povampire frakcijske i grupaške borbe. U to su vrijeme bili više no ikada potrebni jedinstvo i disciplina da bi se Partija iznutra konsolidovala i oporavila od posljedica zločinačkog rada raznih frakcionaša i direktnih agenata klasnog neprijatelja, koji su godinama kočili rad i razvitak naše Partije. Baš u tim za Partiju naročito teškim danima otpočela je navala protiv nje po svim linijama. U emigraciji su razni antipartijski elementi, kada su vidjeli da ne mogu zadovoljiti svoje ambicije, počeli širiti u zemlji razne lažne glasine i paniku preko ličnih i rodbinskih veza. Klasni je neprijatelj koristeći se takvim elementima iznova počeo ubacivati provokatore i špijune u Partiju (slučaj Trilnik).[478]

U Dalmaciji su ti ljudi preko svojih ličnih i rodbinskih veza stvorili vrlo nezdravo stanje nastojeći iskoristiti partijsku organizaciju u ovoj pokrajini u borbi protiv linije Partije i njenog rukovodstva. Drugi sličan slučaj dogodio se na robiji, gdje su neki nezdravi elementi zbog svojih bolesnih ambicija, s jedne strane, a s druge strane zbog toga što se u duši nisu slagali s linijom VII kongresa KI, započeli borbu protiv Partije i njenog rukovodstva pod izlikom da u rukovodstvu ima oportunista. Ovi ljudi na riječima prihvaćaju odluke VII kongresa KI i liniju Partije, ali protiv onih ljudi iz rukovodstva koji tu liniju sprovode vode borbu i nazivaju ih oportunistima. Naša je Partija suzbila sve te napade i sačuvala svoje jedinstvo.

Zašto je naša Partija mogla u tim najtežim časovima odoljeti svim nasrtajima i očuvati jedinstvo svojih redova? Zato što naša Partija ima brojan, zdrav i Partiji i Kominterni odan kadar, zato što je radnička klasa u svakodnevnoj borbi dala našoj Partiji svoje najbolje borce, koji u neprekidnoj i surovoj borbi pod najtežim okolnostima rastu i čeliče se, zato što naša Partija ima kadar na koga se oslanja i pomoću koga je ona u najtežem periodu svog opstanka izašla opet kao pobjednica protiv svih napadaja.

I ovog puta KI je pružila našoj Partiji svoju pomoć protiv svih onih koji su radili na tome da u našoj Partiji iznova zavladaju frakcijske i grupaške borbe, protiv svih onih koji su godinama zločinački iskorištavali svoje položaje u Partiji da koče njen razvitak, i protiv svih onih koji u sadanjem času ponovo nastoje produžiti sličan rad.

Pomoću KI i zdravog kadra u zemlji, koji je vjeran Partiji, izašla je ona ojačana poslije svih tih udaraca. Izašla je ojačana baš zbog toga što je očistila svoje redove, koje će i ubuduće čistiti od svih nezdravih, sumnjivih i antipartijskih elemenata. Ojačat će i zbog toga što će otpasti svi slabi i kolebljivi elementi, za koje je naš veliki učitelj Lenjin kazao da u teškim momentima i historijskim zaokretima ispadaju iz revolucionarnih redova. Ovako ojačana, čisteći svoje redove, KPJ moći će da izvrši svoje velike i teške zadatke u ovim sudbonosnim danima.

S pravilnom politikom kadrova, s brižnim odgajanjem i odabiranjem novih i u borbi prekaljenih boraca, naša Partija treba da stvori rukovodeći kadar koji će biti dorastao svakoj situaciji.

Vaspitavajući politički kadrove, kod čega treba mnogo strpljenja i takta, naša Partija mora u isto vrijeme voditi nemilosrdnu borbu protiv svih skretanja i likvidatorstva. Takve su pojave naročito česte kod naglih političkih promjena i uoči teških događaja.

Takva je situacija danas, i baš tu treba da pokaže svaki član Partije svoju izdržljivost i vjernost Partiji i radničkoj klasi.

U prošlom su radu naše partijske organizacije i pojedinci pravili često pogreške ili zbog neznanja ili zbog nedovoljne spreme. Bilo je tu sektaških i oportunističkih pogrešaka, no sve to nije tako opasno dok se nisu upleli u to naprijed spomenuti elementi stvarajući iz toga sistem i liniju suprotnu liniji VII kongresa KI. Ali pogreške i propusti iz prošlosti ne trebaju obeshrabriti članove Partije, nego su oni dužni da iz toga izvuku pouke i da ubuduće sa još većom budnošću, elanom i inicijativom nastave rad. Kod toga naše partijske organizacije i članovi Partije ne smiju nikad zaboraviti na naše principe i žrtvovati ih radi gnjilih kompromisa.

Radeći u interesu svoga naroda: u interesu mira, demokracije, nacionalnog oslobođenja i nezavisnosti Jugoslavije, mi, komunisti, time nimalo ne odstupamo od svojih načela, naprotiv, jedino je to pravi put kojim avangarda radničke klase mora da ide. Jedino najtješnja poveza-

nost s narodom, s masama, zajednička borba za opća dobra naroda garancija je za pobjedu bolje budućnosti, za koju se mi, komunisti, borimo. Ali čim bismo mi, komunisti, išli drugim putem, putem izolovanja od širokih narodnih masa — naše majke, bili bismo osuđeni na propast.

Dvadeset godina poslije svog opstanka naša je Partija izbacila iz svojih redova sve ono što je ometalo njen razvitak. Ovo je historijska prekretnica za našu Partiju, baš u vrijeme kada se narodi Jugoslavije nalaze pred opasnošću da izgube svoju nezavisnost, u vrijeme kada avet najstrašnijeg pokolja prijeti cijelom svijetu, koji izazivaju najmračnije sile njemačkog i talijanskog fašizma. Učeći se na iskustvu iz herojske borbe ruske Boljševičke partije, koje je divno izloženo u kratkom izdanju *Historije Svesavezne komunističke partije (boljševika)*, mi ćemo, bez obzira na sve teškoće, udesetorostručiti naše napore i svoj rad da opravdamo časno ime avangarde proletarijata. Da opravdamo visoko i časno zvanje člana Komunističke partije, koje treba da bude najveća počast za svakog borca radničke klase.

Da bi naša Partija u ovim teškim časovima mogla izvršiti svoju historijsku misiju i savladati zadaće koje stoje pred njom, potrebno je da ona bude jedinstvena i jaka, očišćena od svih tuđih i antipartijskih elemenata.

Da bi naša Partija mogla izvršavati zadaće i da bi mogla već u klici spriječiti svaki pokušaj tuđih i antipartijskih elemenata da unesu u partijske redove zabunu i da iskrive pravilnu političku liniju Partije, potrebno je da svoje kadrove naoruža teorijskim i političkim znanjem. Potrebno je da se sprema rukovodećeg partijskog kadra digne na viši stepen.

Iako se nalazimo u periodu kada se događaji velikom brzinom razvijaju, pogrešno bi bilo misliti da sada nije vrijeme za školovanje ili da je prekasno. Ne! Komunisti se uče i bore, bore se i uče i samo u borbi čeliče.

Pozivamo sve odane i poštene članove naše Partije da se zbiju u čvrste redove oko svoga CK u borbi za ostvarenje zadaća koje stoje pred nama.

CK KPJ

Pisano u martu 1939.

»Proleter«, maj 1939, br. 1.

ISKLJUČENJA[479]

Zbog razornog antipartijskog djelovanja, grupašenja, pokušaja obnavljanja frakcijskih borbi u KPJ, unošenja zabune u redove Partije u zemlji i širenja lažnih glasina iz inostranstva, zbog veza sa trockističkim i drugim sumnjivim elementima itd. isključeni su iz redova KPJ: I. Marić i M. Marić, Labud Kusovac i njegova žena.

Kao tuđ i antipartijski elemenat isključen je Bobo (Božić). Zbog grupaškog i antipartijskog rada, zbog tijesnih veza s trockistima i obavještavanja istih o partijskim tajnama, kao na primjer Darsulu [Šimun Lalić] u Francuskoj, isključen je iz Partije I[vo] B[aljkas] (Žak). Zbog nediscipline, grupaštva i nepokoravanja odlukama Partije, isključen je iz Partije V[icko] J[elaska] (Stari). Kao tuđ i sumnjiv elemenat isključen je iz Partije L[azar-Filip] Č[uli]ć.

Kao elementi koji su našoj Partiji i radničkoj klasi nanijeli goleme štete u toku niza godina svojim frakcijskim i grupaškim borbama, vezama s klasnim neprijateljem, varali KI, svojim destruktivnim radom kočili razvitak Partije i na taj način obezglavljivali pokret radničke klase Jugoslavije i tako pomagali klasnom neprijatelju, isključeni su iz redova KPJ: M. Gorkić, Flajšer [Ivan Gržetić], S. Marković, S. Miljuš, Mavrak, Krešić [Đuro Cvijić], Andrej [Stjepan Cvijić], Petrovski [Kamilo Horvatin], Senjko [Vladimir Ćopić], Martinović [Jovan Mališić], Švarcman [Vilim Horvaj], Švarc [Gojko Samardžić], Dragačevac [Kosta Novaković], Berger [Akif Šeremet], Liht [Rade Vujović], Graberica [Jovanka Horvatin], Drenovski [Janko Jovanović], Grgur V[ujović], Z. Miljuš.*

* Kao što sam već napomenuo u svom predgovoru ovom izdanju, mi smo tada, u osnovi, prihvatali onakve interpretacije osuda ovih naših drugova u SSSR-u kakve su o njima dali zvanični sovjetski organi. Nakon mog povratka iz Kominterne donijeli smo, na sjednici CK KPJ (sredinom marta 1939. godine), odluku da se njihova imena objave u »Proleteru«. O tome sam u svome pismu obavijestio i Voranca Prežihova, koga sam ostavio za obavljanje partijskih poslova u Parizu.

Naravno da su to bili nevino osuđeni revolucionari. O tome sam govorio i u svom referatu prilikom obilježavanja četrdesetogodišnjice stvaranja naše Partije (aprila 1959. godine). Njihovu rehabilitaciju treba do kraja sprovesti, bez obzira na to što je među njima bilo i zagriženih frakcionaša koji su nanijeli i niz drugih teškoća našoj Partiji. Prema tome, jedno su osude za frakcionaštvo i tu mi nemamo šta da mijenjamo u našim tadašnjim ocjenama. Međutim, sasvim je nešto drugo — čudovišno i do krajnosti nehumano — osuditi na smrt i strijeljati revolucionare i svoje dojučerašnje drugove kako je to činio Staljin.

Zbog pokušaja stvaranja frakcija u Partiji, zbog nediscipline i nepokoravanja odlukama Partije, unošenja smutnje u partijske redove i neiskrenosti pred CK i izdajničkog držanja pred klasnim neprijateljem, zbog čega je doveo u bludnju ne samo KP nego i čitavu radničku klasu, isključen je iz redova KPJ Petko Miletić. Zbog frakcijašenja, nediscipline i antipartijskog rada isključeni su Vojnilovič i Korski.

Napisano u Sloveniji u drugoj polovini marta 1939.

»Proleter«, maj 1939, br. 1.

Bila je velika pogreška isključiti iz Partije sve one jugoslovenske revolucionare koje je NKVD hapsio i osuđivao. Nema ničeg strašnijeg za jednog revolucionara nego nevin stradati od ruke svojih drugova.

(Bilješka autora uz ovo izdanje. — *Red.*)

APEL ISELJENICIMA[480]

KP vodi upornu borbu za srećniji život vašeg starog kraja. Stotine su naših boraca pale u toj borbi. Pa ipak, uprkos svim naletima neprijatelja, naš pokret iz dana u dan jača i dobija za svoju stvar, za stvar svih naroda Jugoslavije, stotine novih snaga, još silnijih, još odvažnijih i prekaljenih u borbi.

Pokušaj njemačkog i talijanskog imperijalizma da preko svojih agenata pripremi porobljavanje vašeg zavičaja nailazi i naići će na odlučan otpor naše Partije, koja stoji na čelu narodnih masa. Od razvoja i snage naše Partije zavisi i budućnost vaših zavičaja i vaših naroda. Iako ste napustili rodnu grudu, nije prestala vaša ljubav za nju, vaše brige za njen srećniji život. Mi stojimo na čelu borbe za bolji život svojih radnika, svojih siromašnih sela, za sretan život u nezavisnosti i slobodi, život koji će i vama omogućiti da se jednog dana vratite u svoj kraj i da u njemu nađete ono što ste tražili u tuđini.

Zato je svaka vaša pomoć, kako materijalna tako i moralna (kampanje, protesti, izjave solidarnosti) koju budete pružili našoj Partiji, pomoć vašima u starom kraju i vama samima.

To je pomoć vašim narodima da ne potpadnu pod tuđinski jaram.

To je pomoć kulturi, demokraciji i slobodi vaših naroda, pomoć za oslobođenje svih naroda Jugoslavije.

To je pomoć da Jugoslavija, tako važna u međunarodnim odnosima, postane faktor mira i slobode; da se svrsta u red onih demokratskih i miroljubivih država u kojima ste vi našli utočište; snaga tih država u borbi za mir i demokraciju izgubila bi umnogome ako bi Jugoslavija potpala pod upliv, ili čak i pod jaram potpaljivača rata — njemačkog i talijanskog imperijalizma.

Na posao za materijalnu i moralnu pomoć KP!

Za pomoć vašem starom kraju u borbi za slobodu, nezavisnost i sretniji život u slobodnoj Jugoslaviji slobodnih naroda!

Napisano u Sloveniji u drugoj polovini marta 1939.

»Proleter«, maj 1939, br. 1.

ZA POMOĆ NAŠIM ŠPANSKIM JUNACIMA

Nekoliko stotina najboljih sinova naših naroda nalaze se u koncentracionim logorima u Francuskoj pod nepodnošljivim uslovima života.[481] Oni iz dana u dan očekuju da im se dozvoli povratak u našu državu. Ali reakcionarni beogradski vlastodršci pokušavaju na sve načine da spriječe povratak borcima za nezavisnot španjolske republike, borcima za nezavisnost Jugoslavije i slobodu njenih naroda.

Njihova stvar je stvar sviju nas!

Spasti njih i njihove živote znači spasti najbolje sinove naših naroda, odvažne borce za našu nezavisnost, za život u miru i slobodi.

Svi radnici, svi seljaci, sva omladina, svi pobornici mira i demokracije, svi ljudi u kojima nije utrnula žica humanosti i ljudskog dostojanstva, moraju se založiti:

da se dozvoli slobodan povratak svim našim španskim dobrovoljcima;

da se skuplja novčana pomoć za njih;

da se spriječe sve šikanacije policije koje bi sprovodio režim nad njima.

Pomoć našim španskim borcima mora biti hitna i efikasna. Učinimo sve da ta pomoć što prije dođe!

Napisano u drugoj polovini marta 1939.

»Proleter«, maj 1939, br. 1

DVADESETGODIŠNJICA KPJ[482]

Marta ove godine navršilo se dvadeset godina otkako je osnovana KPJ, dvadeset godina teške borbe pod najtežim uslovima nelegalnog rada; dvadeset godina neprekidnog progona i terora ima KPJ iza sebe. Osnovana 1919. godine, KPJ je mogla samo dvije godine postojati legalno i onda je bila 1921. godine zabranjena, bio je donesen Zakon o zaštiti države i KPJ je bila prisiljena da se povuče u nelegalnost. Sva buržoazija, u prvom redu velikosrpska hegemonistička buržoazija silno se uplašila brzog porasta i snage naše Partije, koja je u to vrijeme imala oko 60 000 članova i uživala u širokim masama radnog naroda u čitavoj Jugoslaviji velik ugled. Pedeset devet narodnih poslanika koje je naša Partija dobila na parlamentarnim izborima 1920. godine najbolji su bili dokaz toga ugleda koji je KPJ tada uživala u narodu, a osobito kod nacionalno ugnjetenih naroda Makedonije, Crne Gore, Hrvatske itd.[483] No, mlada i lakoma na pljačku i bogaćenje, velikosrpska hegemonistička buržoazija nije mogla trpjeti tako opasnog protivnika i zaštitnika radnog naroda i svih ugnjetenih kao što je bila KPJ. Naša je Partija smetala ciljevima velikosrpske hegemonističke buržoazije, smetala je buržoaziji lakomoj na profite uopće, i ona je, razumije se, nastojala da je uništi grubom silom državnog aparata.

Nalazeći se u nelegalnosti KPJ je nastavila svoj rad uprkos svim progonima i žrtvama. Mnogo najboljih sinova naše Partije dalo je svoje živote za bolju budućnost ugnjetenih i izrabljivanih. U toj borbi KPJ je izgubila takve dragocjene borce kao što su bili Đura Đaković, sekretar KPJ, onda Stanko Vulč, B. Vidas, J. Debeljak, Marganović, Hećimović, Oreški, Mišić i mnogi, koji su bili mučeni i onda na zvjerski način poubijani od slugu velikosrpske buržoazije.[484] U toku ovih dvadeset godina prošle su kroz jugoslovenske glavnjače hiljade komunista — prebijanih, mučenih i onda osuđenih na dugotrajnu robiju. Naročito se bijesno okomila velikosrpska buržoazija na našu Partiju u vrijeme v[ojno]-f[ašističke] diktature, kada je režim preduzeo borbu do istrebljenja protiv naše Partije, ali je time nije mogao uništiti. Na mjesto palih boraca dolazili su uvijek novi, koji produžiše borbu za prava radničke klase, za prava nacionalno ugnjetenih, za kulturu, slobodu i mir.

U toku ovih dvadeset godina, uprkos najtežim uslovima nelegalnog rada, KPJ je rukovodila borbom radničke klase protiv bezdušnog

izrabljivanja i za svakodnevne životne potrebe radnika. Ona je vodila neumornu borbu za jedinstvo radničke klase, kod čega je imala lijepih rezultata koji radnicima u svakodnevnoj borbi dadoše ne malo koristi. KPJ je vodila i vodi neumornu borbu zajedno s ugnjetenim narodima za njihova prava. Ona je vodila i vodi neumornu borbu za bratstvo među narodima Jugoslavije, za slobodu i demokratska prava naroda, jer u tome vidi garanciju da narodi Jugoslavije sačuvaju svoju nezavisnost. Ta borba KPJ donosi sve više plodova radnim i ugnjetenim narodima Jugoslavije. Zbog toga je naša Partija stekla velike simpatije u širokim slojevima radnog i ugnjetenog naroda Jugoslavije, ali, s druge strane, i bezgraničnu mržnju velikosrpskih hegemonista i svih ostalih izrabljivača.

U toku ovih dvadeset godina je KPJ morala voditi borbu ne samo protiv navale i udaraca neprijatelja izvana, nego je morala voditi neprekidnu borbu i unutar svojih redova protiv raznih skretanja i utjecaja raznih sitnoburžoaskih elemenata koji su prodrli u našu Partiju. Ona je morala voditi neprekidnu borbu protiv štetnog i razornog djelovanja frakcija i grupaštva koje je klasni neprijatelj podupirao preko svojih agenata, raznih trockističkih elemenata, a koji su našoj Partiji i radničkoj klasi učinili velike štete.

Mnogo je škodilo od početka ugledu naše Partije to što su neki ljudi koji su prvih godina bili na čelu naše Partije imali velikosrpsko centralističko stanovište i po nacionalnom pitanju i time diskreditovali Partiju kod ugnjetenih naroda.[485] Ali uz pomoć velikog vođe i učitelja međunarodnog proletarijata druga Staljina, učinjen je bio kraj takovom antilenjinističkom stavu po nacionalnom pitanju, koji su htjeli naturiti našoj Partiji desni oportunisti na čelu sa Simom Markovićem.[486]

Teški uslovi nelegalnog rada otežavali su normalan razvitak našoj Partiji, otežavali su teorijsku i političku izgradnju njenih kadrova, otežavali su kontrolu u Partiji, i zbog toga je bilo lakše klasnom neprijatelju da privremeno prodre u njene redove i pokuša da iznutra razbije njeno jedinstvo. Ali blagodareći kadru koji je bio bezgranično odan Partiji i koji je prekaljivan u svakodnevnoj surovoj borbi, Partija je uspjela savladati sve te teškoće. Danas, poslije dvadeset godina svoga opstanka, naša je Partija pomoću KI izbacila balast koji je smetao njenom razvitku i ima sada sve uslove da postane jaka i masovna partija uprkos tome što se nalazi u nelegalnosti.

U toku dvadeset godina rada učinjeno je mnogo propusta i pogriješaka, ali ima i lijepih uspjeha u borbi naše Partije. Danas mi vidimo da njezine žrtve nisu bile uzaludne. Naoružana iskustvom u svome radu i historijskim odlukama VII kongresa KI, KPJ je našla pravilan put [k] masama, ona danas stoji u prvim redovima svoga naroda u borbi za zaštitu njegove nezavisnosti, za ravnopravnost i bratstvo među narodima Jugoslavije, za slobodu i demokraciju, za socijalna i politička prava radničke klase.

Kao što je stotina najboljih sinova naše Partije sa ostalim antifašistima iz Jugoslavije pohrlila u Španiju da brani s oružjem u ruci slobodu i nezavisnost španjolskog naroda, jer su bili svjesni toga da u isto vrijeme brane slobodu i nezavisnost svoga naroda, tako će KPJ, bez obzira na žrtve, stajati na braniku za prava, slobodu i nezavisnost naroda Jugoslavije.[487]

Danas, povodom dvadesetgodišnjice svoga osnutka, KPJ može biti gorda što je kroz ovo vrijeme odoljela svim olujama i udarcima, što je sačuvala svoje jedinstvo. Ona može biti gorda što njezine redove sačinjava kadar koji joj je bezgranično odan, koji je spreman žrtvovati sve za dobro radničke klase i naroda kome pripada. Blagodareći takvom kadru ona je odoljela svim olujama i udarcima. Ona je izašla iz te borbe ojačana, spremnija za nove borbe i ostvarenje zadaća koje stoje pred njom.

Napisano krajem marta 1939.

»Proleter«, maj 1939, br. 1.

TROCKIZAM I NJEGOVI POMAGAČI

Da bi trockizam lakše vršio svoj razorni rad u raznim organizacijama radničke klase i ostalim demokratskim strankama i organizacijama, on to čini u raznim oblicima, ali uvijek s jednim ciljem — da prokrči put fašističko-imperijalističkim banditima.

Kad vrše špijunažu i provode sabotažu, diversije i ostali štetočinski rad u SSSR-u, trockistički banditi i njihovi prirepci rade za poraz SSSR-a, za uništenje zemlje socijalizma, tvrđave međunarodnog proletarijata, zaštitnika malih naroda i najvećeg pobornika mira. U Kini trockisti vrše špijunsku službu kod japanskog generalštaba. Tamo se ti banditi preoblače u uniforme vojnika 8. narodne armije, ubijaju i pljačkaju seljake i komandire 8. armije, dostavljaju vojne planove japanskim osvajačima i svim sredstvima pokušavaju otežavati oslobodilačku borbu kineskog naroda. U Španiji su trockisti bili duša pete kolone, izazivali pobune u pozadini republikanske narodne armije svaki puta kad je Franku grozila opasnost na frontu. I konačno sada, kada su generali Miaha, Kasado i ostali pripremali izdajničku predaju republikanske Španije krvniku Franku, trockisti su bili prvi koji su pomagali tu izdaju i puškarali komuniste, koji su se oduprli toj izdaji.[488] Oni su tu radili kao vjerne sluge Franka, Musolinija i Hitlera; oni su pomagali porobljavanje španjolskog naroda.

U vrijeme okupacije Čehoslovačke beogradski trockisti bili su protiv odbrane Čehoslovačke. Trockisti uopće sada u svim zemljama navukoše masku »pacifizma« i vode neumornu borbu protiv organizacije otpora fašističkim osvajačima. U Sloveniji i ostalim krajevima naše zemlje u ovim teškim časovima siju paniku među narodom, ubijaju vjeru u narodu da je sposoban da se brani. Oni su tobože protiv prolijevanja krvi, a u stvari pripremaju na taj način teren da fašistički banditi bez otpora uništavaju slobodu i nezavisnost čitavih naroda. Špijunaža, diversije, provokacija, ubijanja, sabotaža, klevetanja — to su forme rada trockističkih bandita. Razbijanje jedinstvenog fronta radničke klase, razbijanje narodnog fronta i onemogućavanje okupljanja narodnih masa radi odbrane svoje nezavisnosti, to su zadaće koje dobiše trockistički banditi od svojih gospodara — fašističkih osvajača.

Ali trockisti ne rade baš tako otvoreno da svako može odmah prozreti njihovu namjeru. Prvo što oni čine jeste da se *zamaskiraju revolucionarnom frazeologijom.*[489] Ako su zamaskirani u Partiji ili oko

nje, oni tada na riječima primaju liniju Partije i izjavljuju joj svoju odanost, ali čine to samo zato da lakše vrše svoju rabotu: širenje demoralizacije u Partiji, douškivanje neprijatelju, klevetanje istaknutih drugova, pothranjivanje i raspirivanje nezdravih ambicija kod raznih nezdravih elemenata, stvaranje grupaštva i frakcijaštva s ciljem da na taj način oslabe Partiju itd.

Ali trockisti djeluju i literarno. Oni tobože sa nekog »naučnog« stanovišta svojim piskaranjem izazivaju zbrku u glavama osobito mlađih intelektualaca i nekih radnika. Kod nas trockisti sada nastupaju pod znakom revizije marksizma i lenjinizma. Nekakav Richtman i kompanija nastoje sada da ponovo uskrsnu propalu teoriju Macha, koju je Lenjin u svojoj knjizi *Empiriokriticizam* razbio u prah.[490] Neki naši časopisi pružaju svoje gostoprimstvo takvim tipovima kao što je nadrealista Marko Ristić, intimus pariškog trockiste i buržoaskog degenerika Bretona.[491] Tome Ristiću, koji je htio da »obogati i nadopuni« marksizam nadrealizmom i koji danas potajno kleveće SSSR i njegovu narodnu kulturu, koji javno piše da se španjolski narod borio za san, za iživljavanje podsvijesti, da su se Majakovski i Jesenjin ubili jer su se otuđili ruskoj stvarnosti (razočarali) itd.[492] Daje se gostoprimstvo Richtmanu, koji je počeo »ispravljanjem« Engelsovog i Lenjinovog shvatanja o dijalektici u prirodi, a završio klevetanjem njihovog najboljeg nasljednika Staljina, a brani Hitlerovog špijuna Buharina.[493] Ili, recimo, V. Bogdanovu, koji je 1929. godine davao pred policijom i sudom sramne izjave, a sada pokušava da revidira stav Marksa i Engelsa iz 1848. godine, čovjeku koji neprestano i vrlo vješto vrši svoj razorni rad na štetu radničke klase.[494] Ovi i njima slični ljudi o kojima ćemo prema potrebi još govoriti, vrše vrlo vješto u formi literarnog stvaranja svoju destruktivnu rabotu. Skoro tri godine vodio je herojski španjolski narod borbu za svoju nezavisnost i slobodu. Napredna i demokratska inteligencija čitavog svijeta nastojala je na bilo koji način pomoći tu borbu, a ovi ljudi šutaše čitavo vrijeme, kao da se ta borba njih ne tiče.*

Vrlo je značajno da su baš iz tih krugova bili najjarosniji napadi protiv toga da radnička klasa postavi svoje samostalne kandidate na listi dr Mačeka u vrijeme izbora 11. decembra 1938. godine.[495] Iz toga se jasno vidi da se destruktivna djelatnost tih intelektualaca ne ograničava samo na literarno polje nego i u politici. Ovo je bio čisto trockistički atak protiv radničke klase i naše Partije sa strane nekih intelektualaca, koji sakrivaju svoje trockističko lice pred radničkom klasom Jugoslavije, jer znadu da ona mrzi trockizam kao kugu. Trockisti se vrlo rado služe takvim oružjem kao što su klevetanje i diskreditovanje u javnosti onih drugova za koje znaju da imaju u pokretu kakvu funkciju. Tako izmisle da je u Crnoj Gori jedan drug ukrao pare da Partija

---

* O problematici trockizma i o nekim pojavama u vezi s njim u jugoslovenskom revolucionarnom pokretu vid. predgovor autora ovom izdanju u 1. tomu i njegovu bilješku na str. 97. u ovom tomu. — *Red.*

za to ne zna, a oni kao »odani« partijci su dužni da to jave. Ali, razumije se, oni to javljaju po ćoškovima, kafanama i svakome koga sretnu. Dalje, trockisti na račun komunista rade razne provokacije. U Crnoj Gori mažu izmetom ikone i crkve i šire u narodu [glas] da je to direktiva Partije. Takve provokacije česta su pojava i u drugim krajevima, a sve u cilju da se u narodu izazove nezadovoljstvo protiv naše Partije.[496]

Aktivnost trockista kao fašističkih agenata naročito se osjeća u vrijeme jakih političkih potresa. Oni kupe oko sebe sve političke *dešperatere*, bivše *kapitulante, likvidatore* i *izdajnike*. Ti elementi pod utjecajem trockista počinju da se aktiviziraju, naravno u borbi protiv Partije. Ističu »političke« i »idejne« razlike s njom. Tako je, na primjer, *Vaso Srzentić* iz likvidatorskih pobuda otišao iz našeg pokreta i sada kleveće SSSR, KI i našu Partiju na najodvratniji način.[497] Izdajnici iz tzv. crnogorskog procesa iz 1936. godine (Kosta Ćufka i sl.) počinju danas borbu protiv Partije i njene politike, čineći smetnje na svakom koraku.[498] U Dalmaciji neki elementi pod utjecajem trockista i njihovih pomagača koji se nalaze u inostranstvu iznova započeše grupaške borbe među sobom i borbu protiv Partije. Oni se ne pokoravaju odlukama Partije i vode borbu protiv njenih funkcionera. Razumije se da ćemo morati objaviti ubuduće imena svih tih ljudi kako bi pošteni radnici i partijci tačno znali ko su ti ljudi i kome oni služe.[499]

Uspješna borba protiv trockizma, koji je samo jedan oblik fašizma, može biti samo tako ako će svaki partijac znati uvijek uočiti sve pojave koje vode trockizmu, kojemu koriste i stvaraju plodno tlo za njegovo razorno i štetočinsko djelovanje. Svako grupašenje, nedisciplina, nezdravo kritizerstvo, klevetanje, liberalizam prema poznatim trockistima, kolebljivost u borbi protiv njih, kolebljivost u borbi protiv svih naprijed iznesenih pojava, dvoličnjaštvo itd. najplodnije su tlo za uspješno djelovanje trockizma.

U borbi protiv trockizma potrebno je da naši drugovi i simpatizeri uoče ove stvari:

Treba odbaciti tuđu i gnjilu teoriju koju šire fašisti, ponekad i razni neiskreni reakcionari, socijaldemokratski i demokratski elementi, tvrdeći da je borba protiv trockizma zapravo idejna borba između dvije struje u radničkom pokretu. Trockizam danas nije više nikakva idejna struja, on je banda špijuna, diverzanata i ubica, on je jedan od oblika fašizma, njegova avangarda; oruđe izazivača rata, protivnika demokracije, slobode i ljudskog napretka. Nema borbe protiv fašizma bez borbe protiv njegovog trockističkog oblika. Zato Partija treba da mobiliše protiv trockista ne samo čitavo partijsko članstvo već i sve iskrene antifašiste, sve prijatelje kulture i napretka.

Da bi protiv te zaraze borba bila uspješnija potrebno je podići teorijski nivo članstva. Potrebno je upoznati članstvo, simpatizere i sve

prijatelje slobode, demokracije i napretka sa pravom suštinom trockizma. Treba izučiti liniju naše Partije i pokazati lenjinsko-staljinsku upornost i dosljednost u borbi protiv svih skretanja. Treba više lične samoinicijative i nepomirljivosti u borbi protiv raznih trockističkih i polutrockističkih elemenata; protiv svega onoga što stvara teren trockizmu. Svaki član Partije treba da razvije boljševičku budnost ne samo u Partiji nego i svugdje gdje oni rade: u sindikatu, u raznim kulturnim i športskim organizacijama i mora razgolićavati trockističke agente i provokatore pred radnicima i ostalim demokratskim slojevima naroda. Akcije protiv trockizma treba voditi ne samo polulegalno nego i legalno putem štampe, predavanja itd. u raznim radničkim, demokratskim, kulturnim i drugim organizacijama.

Iznoseći nekoliko primjera iz destruktivne djelatnosti trockista i potrebu borbe protiv njih, mi u isto vrijeme moramo naglasiti da bi bilo štetno za Partiju i za okupljanje svih poštenih i demokratskih elemenata za borbu protiv fašističke opasnosti ako bismo mi trpali u jedan trockistički koš svakog onog koji zbilja iz neznanja i neobaviještenosti pravi neke pogrješke, ili vremenom pada pod utjecaj trockističkih elemenata. Takvima treba strpljivo objasniti njihove pogrješke i zablude, treba im pomoći da se upoznaju s pravom suštinom trockizma i metodama njihovog destruktivnog djelovanja.

Čisteći redove naše Partije od svih trockističkih i polutrockističkih elemenata, mi smo u isto vrijeme dužni voditi borbu za izbacivanje trockista i njihovih pomagača iz svih ostalih radničkih i demokratskih narodnih organizacija, jer ćemo na taj način osigurati jedinstvo radničke klase i doprinijet ćemo pobjedi mira, demokracije, slobode, nezavisnosti i bratstvu među narodima Jugoslavije.

Napisano u aprilu 1939.

»Proleter«, maj 1939, br. 1.
Potpis: T.

BRIGA O KADROVIMA

Najdragocjeniji kapital kojim raspolaže Komunistička partija jesu njezini kadrovi. Da bi Komunistička partija zaista mogla vršiti misiju koju joj je odredila historija, ulogu avangarde radničke klase u borbi za njena prava, u borbi za bolju i sretniju budućnost svih ugnjetenih, u borbi za progres čovječanstva itd., ona mora u prvom redu posvetiti najveću pažnju svojim kadrovima. To je potrebno tim više što neprijatelji radničke klase raspolažu ogromnim sredstvima i grubom silom svog aparata, a tome naša Partija može da suprotstavi jedino silu svoje organizacije koja se sastoji u disciplini, u samopožrtvovanju i odanosti njenih članova, u teorijskoj i političkoj izgrađenosti partijskih kadrova, u jedinstvu volje, u monolitnosti Komunističke partije, koja nije partija običnog nego novog tipa, zbog čega se i zove avangarda radničke klase. Eto u tome je snaga Komunističke partije, zbog toga je ona nepobjediva. Biti članom takve Partije najveća je čast za svakog pravog radničkog borca, a toga mora biti svjestan svaki partijac.

U prošlosti se malo vodila briga o odgoju partijskih kadrova. Nije se vodila briga o odgoju novih, sposobnih i Partiji odanih rukovodećih kadrova, koji su se u svakodnevnoj borbi prekalili, koji su beskrajno odani stvari radničke klase i Partije. Zašto je to bilo tako? Bilo je zbog toga tako što se još od osnivanja naše Partije vodila uglavnom frakcijska, a ne partijska politika kadrova, što su postojale dvije frakcije, koje su vodile međusobnu borbu i na taj način paralizirale razvitak Partije, a po pitanju kadrova vodile svoju frakcijsku, a ne partijsku politiku.[500] Bilo je to zbog toga što su se blagodareći tim frakcijskim borbama, privremeno uvukli ne samo u Partiju nego i u rukovodstvo razni tuđi elementi i neprijatelji Partije i radničke klase, koji su upropastili mnogo čestitih i odanih članova Partije. Nalazeći se u rukovodstvu, jedna ili druga frakcijska klika dovodila je na odgovorna mjesta svoje frakcijski opredijeljene ljude. Na taj su se način odgajali zagriženi frakcionaši, a ne Partiji odani ljudi. (Posljedice takve antipartijske politike kadrova još se i danas osjećaju. One dolaze do izražaja u Dalmaciji, one su se ispoljile na robiji i još nekim mjestima). Takvi zagriženi frakcionaši su često stajali u službi neprijatelja — postali su obični provokatori. Koliko je hrabrih i odanih članova Partije izgubilo svoje živote ili bilo otpravljeno na dugogodišnju robiju pomoću tih provokatora i frakcionaša!

Blagodareći takvoj antipartijskoj politici kadrova bivših frakcionaša u rukovodstvu, mnogi su inače odani partijci bili upropašteni i za Partiju izgubljeni, jer su bili frakcijski zaraženi. Drugi su se, opet, razočarali i otpali od Partije, jer su bili premalo izdržljivi i nesposobni da shvate da su frakcijaštvo i grupaštvo u Partiji jedno veliko zlo koje se može i mora odstraniti.

Danas, povodom dvadesetgodišnjice naše Partije, kada su iz nje uklonjeni gotovo svi oni elementi koji su na sve moguće načine smetali odgoju brojnog i sposobnog rukovodećeg kadra, mi moramo učiniti snažan preokret u pogledu odgoja i podizanja partijskog kadra. *Kadrove treba njegovati kao biljke, jer »kadrovi odlučuju sve«*, kaže naš veliki učitelj drug Staljin.[501]

Danas stoji kako pred centralnim rukovodstvom tako i pred svim ostalim partijskim forumima i jedinicama *najvažnije* pitanje: *briga i odgajanje kadrova. Dignuti zvanje člana Partije na viši stepen.* Učvrstiti disciplinu i jedinstvo naše Partije, osigurati kadrovima naše Partije potrebno teorijsko i političko znanje; izgraditi borce koji se neće ni u najtežim časovima kolebati, koji će bezuslovno izvršavati liniju Partije pod rukovodstvom svojih partijskih foruma, to je sada naša najhitnija i najvažnija zadaća.

1) Od svakog člana Partije traži se u prvom redu besprekornost u njegovom *ličnom životu.* Ne može se odijeliti politički rad člana Partije od njegovog ličnog života. To je i prvi uslov da komunista zadobije povjerenje masa. Demoralizirani ljudi, pijanice, brbljivci, razvratnici itd. nemaju mjesta u Partiji. Niko ne može biti primljen u Partiju a da se ne provjeri i njegov lični život. Karakter čovjeka je važniji od sviju njegovih ostalih ličnih osobina.

2) *Povezanost s masama.* Partiji su potrebni uglavnom ljudi koji su povezani s radnim narodom, koji uživaju povjerenje masa. Drug Staljin nas uči da Partija mora biti kovačnica rukovoditelja masa, ljudi koji će znati učiti mase, te rukovoditi njenim organizacijama i borbom. Zato je najbolja legitimacija za ulazak u Partiju škola koju je prošao kandidat na radu u masovnim organizacijama.

3) *Boljševička skromnost.* Pravi boljševici imaju, između ostalog, i tu vrlinu što su skromni. Zato svaki komunista mora biti svjestan toga da je on samo vojnik radničke klase i da bude spreman izvršiti sve što god mu Partija naredi. Karijeristima i nezdravim ambicijama nema mjesta u Komunističkoj partiji, jer to su svojstva koja sa uspjehom iskorištava klasni neprijatelj.

4) *Disciplina.* Armija u kojoj nema discipline biva bezuvjetno pobijeđena od neprijatelja. Za avangardu radničke klase ovo pravilo još više važi, jer mora da se bori sa jače naoružanim neprijateljem. Bez gvozdene discipline i unutarnje povezanosti Komunistička partija ne može pobijediti. Nediscipliniranost u našoj Partiji stvara pometnju

u partijskim redovima i služi direktno klasnom neprijatelju. Nediscipliniranost onemogućava sprovođenje partijske linije; ona ruši jedinstvo volje i paralizira razvitak Partije.

5) *Budnost.* Danas, kada sa sviju strana vreba neprijatelj naše Partije i radničke klase da pomoću svojih agenata razbije iznutra jedinstvo naše Partije, potrebno je da svi članovi Partije svojom budnošću prema svim skretanjima čuvaju jedinstvo Partije. Treba se odlučno boriti protiv svih zastranjivanja i pokušaja unašanja bilo kakvog razdora u Partiji.

6) *Izučavanje Marksa, Engelsa, Lenjina, Staljina.* Najjače oružje kojim se radnička klasa služi u svojoj borbi jeste marksističko-lenjinistička teorija. Od toga kako će komunisti usvajati marksističko-lenjinističku teoriju zavisi i uspjeh borbe radničke klase. Sa tim izučavanjem ne treba nikad prestati, ono ne može biti nikada završeno. Komunisti se u svakodnevnim bojevima uvijek uče, naoružavaju se uvijek novim iskustvima na osnovu kojih onda opredjeljuju svoju taktiku u skladu sa postojećim rezultatima marksističko-lenjinističke teorije. Samo takvo dvostruko učenje kod klasika marksističko-lenjinističke teorije i kod narodnih masa izgradit će od članova Partije ne samo ljude koji su voljni da se bore nego koji će i znati da se uspješno bore.

Ovo je samo nekoliko najvažnijih primjera koje treba da zapamti i da se po njima ravna svaki član Partije. Takve kadrove odgajali su Lenjin i Staljin. Sa takvim kadrovima na čelu pobjedio je ruski proletarijat 1917. godine. Odgajajući takve članove Partije mi ćemo dići *zvanje člana Partije na viši stepen.* Sa takvim kadrovima naša će Partija savladati sve teškoće i okupiti oko sebe mase radnog naroda; sa takvim će kadrovima naša Partija steći još veći ugled u narodu. Ugnjetene i izrabljivane mase moraju se uvjeriti da je Partija svuda, da pomaže i rukovodi u svakodnevnim borbama, da je svaki komunista ujedno čovjek na koga se uvijek može osloniti. U borbi komunista mora biti narodni tribun, savjetnik i rukovodilac.

Ako će Partija zaista postati kovačnica takvih ljudi, a ona to mora postati i u velikoj mjeri ona je to već danas — onda će biti zvanje člana Partije zaista najveća počast koju može da postigne jedan radnički borac.

Nema počasnije zadaće od te — biti borac pod zastavom Marksa, Engelsa, Lenjina, Staljina, pod zastavom Kominterne, kojoj će da pripadne historijska počast da je otvorila eru prave ljudske historije koja neće poznati patnju i ugnjetavanje, koja neće poznati izrabljivanje čovjeka po čovjeku. Pokažimo, dakle, da smo vrijedni te počasti: dignimo zvanje člana Partije na viši stepen!

Napisano u aprilu 1939.

»Proleter«, maj 1939, br. 1.

HISTORIJA [SVE]SAVEZNE KOMUNISTIČKE STRANKE (BOLJŠEVIKA)

Centralni komitet Svesavezne komunističke stranke (b) izdao je u jesen 1938. god. kratko izdanje *Historije SKS(b)* sa neposrednom suradnjom druga Staljina.[502] Ova je *Historija* najdragocjeniji prilog kojim je obogaćena marksističko-lenjinistička literatura posljednjih godina. Ovom je knjigom (koja je prevedena na sva tri naša jezika) međunarodni proletarijat dobio dragocjeno i moćno teorijsko oružje u svojoj borbi, jer u ovoj su knjizi izloženi iskustvo i borba najrevolucionarnije i najdosljednije stranke, stranke Lenjina-Staljina.

U uvodu se ove *Historije* kaže: »Svesavezna Komunistička stranka (b) je prošla dug i slavan put od prvih malenih marksističkih kružoka i grupa koje su se pojavile u Rusiji 80-tih godina prošloga stoljeća, do velike stranke boljševika, koja sada upravlja prvom u svijetu socijalističkom državom radnika i seljaka.

SKS(b) je izrasla na temelju radničkog pokreta u predrevolucionarnoj Rusiji iz marksističkih kružoka i grupa, koje su se povezale sa radničkim pokretom i unijele u nj socijalističku svijest. SKS(b) se rukovodila i rukovodi se revolucionarnom naukom marksizma-lenjinizma. Njezine su vođe razvile dalje nauku Marksa i Engelsa u novim uvjetima epohe imperijalizma, imperijalističkih ratova i proleterskih revolucija i podigle ju na novi stupanj.

SKS(b) je jačala u načelnoj borbi sa malograđanskim strankama unutar radničkog pokreta — eserima (socijalistima-revolucionerima, a još ranije s njihovim pretečama — narodnjacima), menjševicima, anarhistima, buržoaskim nacionalistima sviju boja, a unutar stranke — sa menjševičkim, oportunističkim strujama — trockistima, buharinovcima, nacionalnim zastranjivačima i ostalim protulenjinskim grupama.

SKS(b) je jačala i čeličila se u revolucionarnoj borbi sa svima neprijateljima radničke klase, sa svima neprijateljima radnog naroda — sa vlastelom — kapitalistima, seoskim bogatašima, štetočinama, špijunima, sa plaćenicima kapitalističke okoline.

Povijest SKS(b) jeste povijest triju revolucija: buržoaskodemokratske revolucije od 1905. god., buržoaskodemokratske revolucije od februara 1917. god. i socijalističke revolucije [od] oktobra 1917. godine.

Povijest SKS(b) jeste povijest zbacivanja carizma, zbacivanja vlastele i kapitalista, povijest uništenja inostrane oružane intervencije za vrijeme građanskog rata, povijest izgradnje sovjetske države i socijalističkog društva u našoj zemlji.

Proučavanje povijesti SKS(b) obogaćuje nas iskustvom borbe radnika i seljaka naše zemlje za socijalizam.

Proučavanje povijesti SKS(b) jeste proučavanje povijesti borbe naše stranke sa svim neprijateljima makriszma-lenjinizma, sa svima neprijateljima radnog naroda, i pomaže nam *ovladivati boljševizmom*, pojačava političku budnost.

Proučavanje junačke povijesti Boljševičke stranke naoružava nas poznavanjem zakona društvenog razvitka i političke borbe, poznavanjem pokretačkih sila revolucije.

Proučavanje povijesti SKS(b) učvršćuje uvjerenje u konačnu pobjedu velike stvari stranke Lenjina-Staljina, u pobjedu komunizma na čitavom svijetu.«[503]

S ovom knjigom naša je Partija dobila doista jedno od najjačih teorijskih oružja, jer je ono iskovano na osnovi iskustva jedne dugotrajne, dosljedne i pobjedonosne borbe SKS(b) pod vodstvom Lenjina-Staljina. Temeljitim izučavanjem *Historije SKS(b)* članovi KPJ će zaista moći ovladati boljševizmom. Oni će u toj knjizi uvijek naći sve što im je potrebno za pravilno opredjeljenje i rukovođenje u radu i svakodnevnoj borbi. Ova nam knjiga govori kako je Lenjin stvarao pravu revolucionarnu stranku. Već od samog početka on je vodio nemilosrdnu borbu protiv svih skretanja u Stranci. On je bio nemilosrdan i beskompromisan kad se radilo o tome da se stvori jedna prava revolucionarna, disciplinirana i monolitna stranka. On je bio nemilosrdan protiv svih onih koji su pokušavali da nametnu Stranci svoja pogrješna ne samo teorijska nego i organizaciona gledišta. Sa svojim saradnicima Staljinom i drugima, Lenjin je nemilosrdno čistio Stranku od svih oportunističkih i likvidatorskih elemenata.

Ova nam knjiga govori dalje o tome kako Lenjin-boljševici nisu poznavali panike. Oni su uvijek, poslije svakog privremenog poraza u borbi, brzo reorganizirali svoje snage i spremili se za daljnje borbe, obogaćeni iskustvom iz prošlih borbi. Kao što su bili Lenjin, Staljin, boljševici daleko od svake panike jer su duboko vjerovali u pobjedu svoje stvari, tako moramo i mi biti daleko od svake panike i u najtežim časovima.

Pod teškim uslovima nelegalnog rada i u neprekidnoj borbi protiv raznih oportunističkih, likvidatorskih, trockističkih i drugih štetnih elemenata u Partiji, pod vodstvom velikoga stratega Lenjina i njegovog vjernog saradnika Staljina, rasla je i razvijala se SKS(b). U zaključcima *Historije SKS(b)* se kaže:

»Stranka je rukovodeći odred radničke klase, njena tvrđava, njen bojni štab. Ne smije se dopustiti da u rukovodeći štab zasjednu nevjere, oportunisti, kapitulanti, izdajice. Voditi smrtnu borbu protiv buržoazije, a imati u svom vlastitom štabu, u svojoj vlastitoj tvrđavi, kapitulante i izdajice — znači naći se u položaju ljudi na koje pucaju i sprijeda i straga. Nije teško shvatiti da se takva borba može svršiti samo porazom. Tvrđave se najlakše osvajaju iznutra. Da bi se izvojevala pobjeda, treba prije svega očistiti stranku radničke klase, njen rukovodeći štab, njegovu tvrđavu — od kapitulanata, od dezertera, od štrajkbrehera, od izdajica.«[504]

Tako su stvarali SKS(b) Lenjin-Staljin i njihovi suradnici, tako moramo raditi i mi da bi naša Partija mogla zaista biti avangarda radničke klase i s uspjehom rukovoditi borbom radničke klase Jugoslavije za njene svakodnevne interese, da bi mogla biti vođ i organizator borbe protiv fašističke opasnosti, protiv nacionalnog ugnjetavanja i porobljavanja malih naroda, za mir, hljeb i slobodu.

Historija SKS(b) nas uči kako prava revolucionarna radnička stranka mora da se najtješnje poveže ne samo sa radništvom nego i seljaštvom ako hoće da pobijedi mnogobrojne neprijatelje radnog naroda grada i sela i osigura im bolju i sretniju budućnost.

Herojska historija SKS(b) nas uči kako je Boljševička partija znala pod mudrim vodstvom Lenjina da u oružanoj borbi svrgne omraženi carizam — vlast vlastele i kapitalista i uspostavi vlast radnika i seljaka. Ona nas uči o tome kako su boljševici u teškoj borbi sa kontrarevolucionarnim generalima i međunarodnim interventima znali okupiti sav radni narod grada i sela i konačno pobijediti sve neprijatelje radničko-seljačke države. Historija SKS(b) nas uči kako su boljševici katkada znali, ako je trebalo, i odstupati, da bi poslije toga još jače i brže išli naprijed. Ova historija pokazuje herojski period izgradnje socijalizma — industrijalizacije, kolektivizacije. Ona nam pokazuje kako je Boljševička stranka pod mudrim vođstvom druga Staljina savladavala sve teškoće pri stvaranju toga grandioznog djela — stvorila je socijalizam na šestini Zemljine kugle — stvorila je najmoćniju i najnapredniju državu na svijetu, gdje nema ugnjetenih i izrabljivanih, gdje nema besposlice i bijede, gdje su stvoreni, još neviđeni u historiji čovječanstva, uslovi za kulturni razvitak i blagostanje. Ova nam historija pokazuje kako je Boljševička stranka pod vođstvom svojih velikih i mudrih vođa Lenjina i Staljina, oslobodila mnogobrojne ugnjetene narode Rusije, stvorila im sve uslove za kulturni i nacionalni razvitak, te na taj način stvorila ljubav i bratsvo među svima narodima Sovjetskog Saveza.

I, konačno, Boljševička stranka dala je narodima Sovjetskog Saveza najdemokratskiji ustav na svijetu — staljinski ustav.[505]

Historiju SKS(b) mora da izuči svaki član Partije. Svaki rukovodeći komunista mora dobro izučiti historiju SKS(b) ako hoće da bude

dobar rukovodilac osobito u današnjim teškim prilikama. S izučavanjem historije SKS(b) stvara se kod čovjeka sve više želja za izučavanjem marksizma-lenjinizma. S izučavanjem *Historije SKS(b) ovladat će naši kadrovi boljševizmom*, postat će dobri rukovodioci i organizatori, postat će dostojni toga imena.

Napisano u aprilu 1939.

»Proleter«, maj 1939, br. 1.
Potpis: T.T.

POSLIJE OKRUŽENJA UNUTRAŠNJI RASPAD

Poslije okupacije Albanije od strane talijanskih trupa,[506] Jugoslavija se našla u sličnom položaju kao Čehoslovačka poslije okupacije Austrije od strane njemačkih trupa, to jest gotovo sa svih strana je okružena neprijateljima, koji samo čekaju priliku da je raskomadaju.[507]

Talijanske fašiste privlače naročito plodna Makedonija i Kosovo, gdje se nalaze najveći rudnici bakra i drugi rudnici.[508] Njihova taktika se može lako prozreti. U kosovskoj oblasti živi skoro kompaktna nacionalna manjina od oko 900 000 Albanaca (samo 300 000 manje nego u samoj Albaniji).[509] Fašistički imperijalisti će kao »oslobodioci« ugnjetenih manjina ovo iskoristiti i pod izgovorom oslobođenja svih Albanaca zaokružiće svoju najnoviju koloniju. U Albaniji je već osnovana fašistička partija, koja treba da služi kao prvoborac za ostvarenje ovih talijanskih planova.[510] Već se čuje poziv na ujedinjenje svih Albanaca. Već se čuju provokacije koje treba da posluže talijanskim fašistima kao razlog za intervenciju (kao Hitleru u Sudetima).[511] Makedoniji prijeti ista opasnost. Talijanski fašisti hoće tamo da iskoriste svoje bugarske saveznike da izazovu nemire i da organiziraju ispade i na taj način pripreme situaciju za njihova dalja osvajanja u ovom dijelu Balkana. U tu svrhu je opet osnovana makedonska teroristička organizacija VMRO i dobiće punu podršku od talijanskih fašista.[512]

Kako stoji u tom pogledu u Sloveniji? U Sloveniji rade nacistički agenti punom parom. Nedavno su rasturali fašističke letke s kukastim krstom, koje je potpisala »Slovenačka nacionalsocijalistička radnička partija«.[513] U letku se govori o uvođenju fašističkog režima u Sloveniji pod Hitlerovom zaštitom. U Mariboru je berlinska vlada otvorila novi konzulat i dodijelila mu one činovnike koji su prije »Minhena« bili zaposleni u konzulatu u Hebu (Sudeti), tamo inscenirali nerede i granične incidente i time pripremili komadanje i uništavanje Čehoslovačke Republike.[514] Ovi fašistički agenti već su počeli s provokacijama. Oko 1000 stanovnika njemačkih sela u Jugoslaviji održalo je prije nekoliko dana zbor u blizini Maribora na jugoslovenskoj granici pod zastavom s kukastim krstom i pjevajući fašističke pjesme.[515] Jugoslovenski žandarmi su bili napadnuti i morali su se povući u svoju zgradu.

Tajni agenti Gestapoa i njemačkih konzulata pažljivo prate sve antifašističke akcije koje ciljaju na odbranu nezavisnosti, i vrše

pritisak na jugoslovenske pokrajinske i centralne vlasti da zabrane takve akcije. Naročito je aktivan njemački konzul Nojman u Ljubljani, koji je pobjegao iz Bugarske jer je tamo osuđen na četiri godine zatvora zbog pronevjera. Listovi, knjige, filmovi koje je odobrila jugoslovenska cenzura, pod pritiskom njemačkog konzula često se zabranjuju u Ljubljani posebnim odlukama Banske uprave.

Da bi se njemačkim mahinacijama u Sloveniji dao izgled masovnog pokreta, njemački fašisti su u čitavoj Sloveniji osnovali oko 30 njemačkih udruženja (čak i tamo gdje ima samo jedan ili dva Nijemca). U okolini Maribora, Celja, Ptuja i drugdje organizirali su SA odjeljenja, koja noću egzerciraju izvan grada. Njemački industrijalci Huter i Vesten i drugi u Mariboru, Celju itd. otpuštaju slovenačke radnike i primaju samo Nijemce.[516] U preduzećima je zabranjeno govoriti slovenački: govorni jezik je samo njemački.

Na njemačkim geografskim kartama mariborska oblast je označena kao njemačko govorno područje, iako tamo nema više od 2 odsto Nijemaca. Nacistički konzulat u Mariboru ima sada zadatak da u Sloveniji prikupi što je moguće više Nijemaca, da provocira incidente i tako ovaj kraj učini zrelim za priključenje Njemačkoj. Među Slovencima agituju s mnogo demagogije, gdje, na žalost, imaju često uspjeha, naročito u pograničnim krajevima.

U ovoj godini je primljeno u Njemačku na rad 10 000 slovenačkih poljoprivrednih radnika, gdje ih „pripremaju" za fašističke agente, a zatim će ih upotrebiti u Sloveniji.

Stanje na jugoslovensko-mađarskoj granici, u Vojvodini, vrlo je slično ovome. Tamo zajedno rade mađarski i njemački agenti. I tamo već ima »pograničnih incidenata«, i tamo se organiziraju »nemiri«.[517]

Hegemonistička i reakcionarna politika ugnjetavanja nacionalnih manjina u Vojovodini, naročito Mađara, stvara plodno tlo za propagandu mađarskih i njemačkih fašista u ovoj oblasti. Čak i radnici govore: »U Jugoslaviji nas ugnjetavaju kao Mađare i kao radnike, zato više volimo da živimo pod Mađarima, gdje ćemo biti ugnjetavani samo kao radnici.«

Cvetkovićeva vlada posmatra ove pojave sasvim pasivno. Ona nije preduzimala nikakve mjere. Naprotiv, ona sprečava i zabranjuje svaki otpor koji narod, po sopstvenoj inicijativi, pruža fašističkim agresorima. Cvetkovićeva vlada nastavlja Stojadinovićevu reakcionarnu i antinacionalnu unutrašnju i vanjsku politiku. Ona proganja radničku klasu, kojoj otima radničke komore, ona zabranjuje klasne sindikate ili pokušava da ih potčini, ona sprečava koncentraciju i organizaciju narodnih snaga za odbranu nezavisnosti Jugoslavije. To je politika koja je usmjerena k osovini Berlin—Rim, politika izolacije Jugoslavije od demokratskih država, kapitulacije pred prijetnjama Hitlera i Musolinija. Ali time beogradska vlada nije otklonila opasnost, nego ju je samo povećala.

Narodi Jugoslavije su svjesni velike opasnosti koja prijeti njihovoj nezavisnosti i pripremaju se aktivno na otpor protiv fašističkih agresora i njihovih agenata u zemlji. U Sloveniji se ujedinjuju sve narodne snage protiv bezočne propagande njemačkih fašista. Obrazuju se zajednički odbori svih narodnih slojeva, koji imaju zadatak da mobiliziraju narod za odbranu svoje nezavisnosti.[518] Ovakvi odbori formiraju se i u drugim krajevima Jugoslavije. Pri tom je naročito aktivna omladina, što dokazuju velike manifestacije 10 000 omladinaca u Beogradu (22. aprila 1939. godine) za nezavisnost Jugoslavije.[519] Udruženje rezervnih oficira napalo je u jednoj izjavi razne oficire koji pripadaju njemačkoj i mađarskoj manjini i javno u uniformi prisustvuju antijugoslovenskim skupovima njemačkih i mađarskih fašista.[520] Znači da vlada drži u službi na granici takve oficire, gdje oni obično špijuniraju u korist fašističkih država. Udruženje rezervnih oficira zahtijeva energične mjere, jer će oficiri inače biti prisiljeni da sami učine kraj takvom stanju.

Komunistička partija Jugoslavije je naročito aktivna u borbi protiv svih ovih fašističkih drskosti. Ona razobličava ove pojave i poziva narod na jedinstvo i odlučnu borbu za očuvanje nezavisnosti. Ova aktivnost KPJ nailazi na velike simpatije ne samo kod radničke klase već i kod drugih demokratskih slojeva.

Ali Cvetkovićeva vlada ima drugo mišljenje. Nedavno je svim sreskim načelstvima upućena okružnica u kojoj se traže podaci o svim sumnjivim licima — u prvom redu o »komunistima i špijunima«, koji u slučaju rata moraju biti poslati u koncentracione logore ili u zatvore. Pošto svako zna, a naročito vlada, da su komunisti, ako se radi o odbrani nezavisnosti Jugoslavije, spremni za odbranu, izgleda da beogradski vlastodršci hoće da gurnu Jugoslaviju u rat na strani fašističkih palikuća. Zato hoće da učine komuniste bezopasnim.

Cvetkovićevoj vladi neće biti moguće da ostvari ove zločinačke planove. Ona neće moći da spriječi zbijanje narodnih snaga u borbi protiv neprijatelja naroda Jugoslavije.

Sve demokratske snage Jugoslavije su se energično založile za rješenje hrvatskog pitanja i za uspostavljanje demokratskih prava i sloboda u zemlji, jer to zahtijevaju interesi odbrane Jugoslavije. Pregovori između dr Mačeka i predsjednika vlade Cvetkovića završeni su 27. aprila ove godine.[521] Zvanično saopštenje u kojem je rečeno da su pregovarači došli do sporazuma o rješenju hrvatskog pitanja izazvalo je oduševljenje u čitavoj Jugoslaviji. Ipak kruže uznemiravajući glasovi da beogradski vlastodršci oklijevaju s priznanjem već postignutog sporazuma između dr Mačeka i Cvetkovića i da je knez-namjesnik Pavle odbio da potpiše sporazum.[522]

Bilo kako bilo, hrvatsko pitanje stoji u centru pažnje. Nedemokratsko rješenje hrvatskog pitanja nikako ne može doprinijeti unutrašnjoj konsolidaciji i jačanju države, jer je pitanje demokratije i slobode

jedno od najvažnijih pitanja za najveći dio svih naroda Jugoslavije, uključujući i Hrvate. Prema tome, borba za slobodu i demokraciju će se nastaviti, jer je ta borba usko povezana s borbom protiv fašističkih agresora i njihovih agenata u zemlji.

Napisano krajem aprila 1939.
u zemlji; poslato: jedan primerak
u Bazel, a jednu kopiju Vorancu
Prežihovu u Pariz.

»Rundschau«, 25. maj 1939, br. 31.
Potpis: Tito *Prevod s njemačkog*

[illegible] ima [illegible] ro i [illegible] veliki.
1. Kongres je [illegible] svršio s [illegible] uspehom, posti-gnute [illegible] jedinstvo. [illegible] centr. [illegible] ljudi, od toga 3 u izvršnom odboru. Bila je [illegible] vreme [illegible] i raz[illegible] ruđima.
2. [illegible] uskrsne praznike [illegible] slove[illegible] familij. održala je konferencija 21 učesnik [illegible] iz svih krajeva i bio sam lično prisutan. Održana radi [illegible]. Dobijena rezolucija u duhu proglasa. Govorio sam tom prilikom i o [illegible] jer je [illegible] tamo i [illegible] ljudi. Donešena je bila jednoglasna odluka solidarnosti sa [illegible]. [illegible] ja o [illegible].
3. Ovih [illegible] održano savjetovanje inicijativne za cijelu zemlju. 16 prisutno. [illegible] će te velik [illegible] za aktivizaciju u cjeloj zemlji na tome poju. Prije toga sam govorio sa glavnim iz oba centra.
4. [illegible] sa u [illegible] mjestu prije par dana i posvršio najvažnije stvari.
5. Ovih dana [illegible] sastavio Čahu za zemlju. Održana je sednica i [illegible] vaznih odluka. Odlučeno je da se u roku 14 dana izda Prog. [illegible] i [illegible] odbor.
6. Prog[illegible] učinio je ogroman utisak. Smatra se da je to najbolji dokumenat što je [illegible] danas izdala [illegible]. U Srbiji su ga umnožili na 5000 primeraka, u [illegible] 2500.. Osim toga izdaje se za sve tri pokrajine specijalno [illegible] prema prilikama. Već [illegible] i brošure u tome duhu u Vojvodini, Sloveniji i Hrv. U duhu proglasa već se radi punom parom u Slov., ima već [illegible] rezultata.
7. Sad ću morati otići u Želj. [illegible] jer je tamo stanje dosta loše. Izgleda je Želj. [illegible].
8. U [illegible] stoji [illegible] i sada ću se dohvatiti da učinim red i tu.
9. [illegible] Ovde sam već pravio [illegible] u tome pravcu i ima izgleda ali sve je to malo prema ogromnim potrebama koje sada imamo. Ja [illegible] da [illegible] vidiš da se štampa [illegible]. Nastoj [illegible] više i pošalješ. [illegible] neki dan će te posjetiti [illegible] čovjek.
10. [illegible] je ovde počeo oštru [illegible] na radn. pokret i ostale demokratske ustanove. Otvoreno se [illegible] i radi na fašiziranju zemlje. . U tu svrhu putuju stalno njegovi ministri [illegible]. Sprema se na otpor jer već zabranju sind. i kult. organizacije.
11. Postigli smo sporazum sa Živkom za jedinstvo akc. i nastup prema ostalim grupacijama. O tome [illegible] usmeno (ne publikovati).
12. Želj. [illegible] emigr. [illegible] i kazati da je to odluka naša.
13. St[illegible] je sa [illegible]? – 14. Drugi puta trebaš o svemu opširno [illegible] da mogu [illegible] odluke za vas tamo. [illegible]
15. Z[illegible] ću ti poslati [illegible] članak za Rundschau i gledaj [illegible] prije [illegible]. – [illegible]. Pošalji [illegible] publikacije jer mi [illegible] a istotako sve [illegible] itd. Pozdrav svima Oto
Piši odmah

FAKSIMIL TITOVOG PISMA S POTPISOM OTO, UPUĆENOG IZ ZEMLJE VORANCU PREŽIHOVU (STIGLO U PARIZ 25. MAJA 1938)

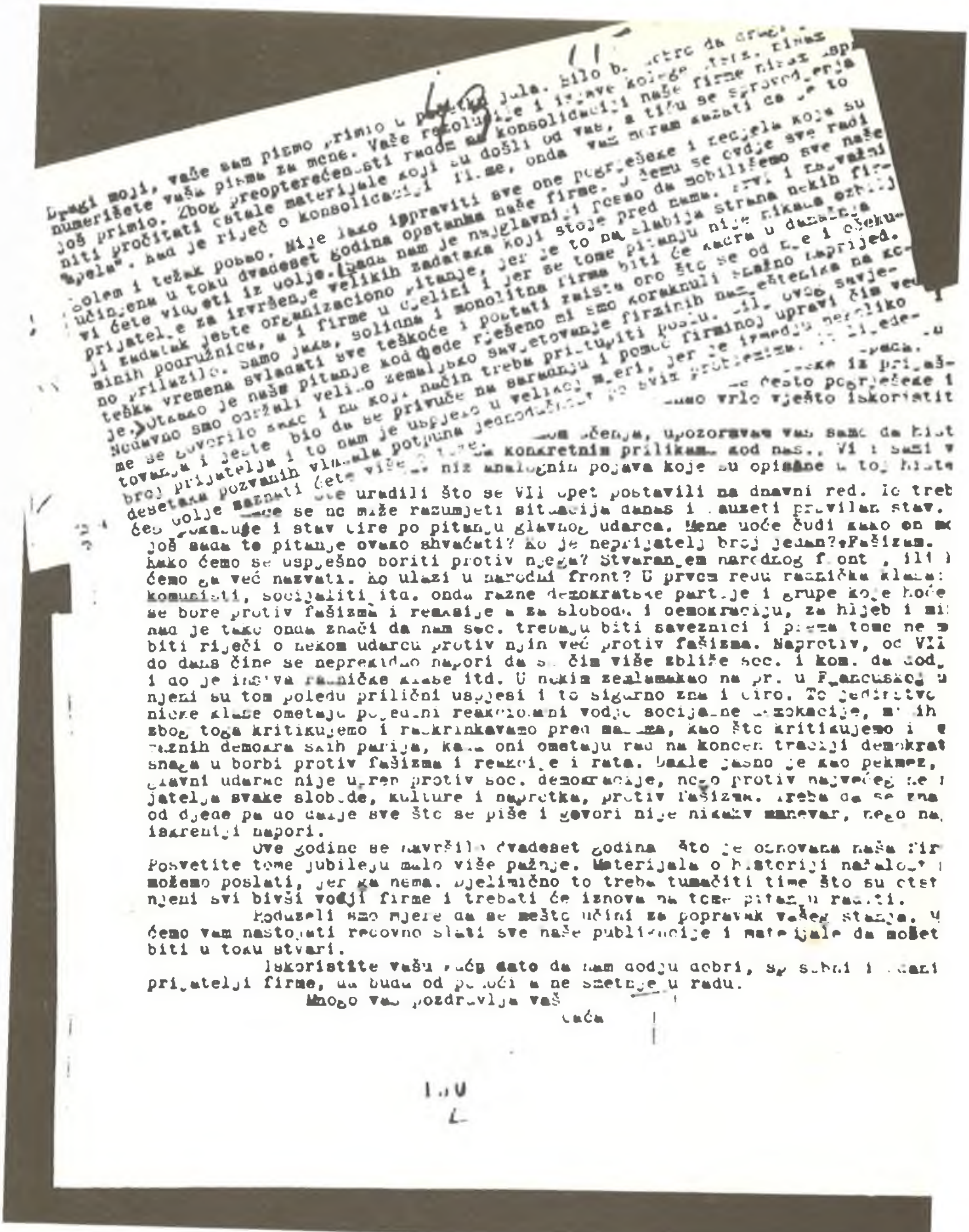

Dragi moji, vaše sam pismo primio u početku jula. Bilo bi bolje da drugi put numerišete vaša pisma za mene. Vaše rezolucije i izjave kojega ... još primio. Zbog preopterećenosti radom ... konsolidaciji naše firme niste mogli pročitati ostale materijale koji su došli od vas, a tiču se sprovođenja "Apela". Kad je riječ o konsolidaciji firme, onda vam moram kazati da je to ... dug i težak posao. Nije lako ispraviti sve one pogreške i nedjela koja su učinjena u toku dvadeset godina opstanka naše firme. U čemu se ovdje sve radi vi ćete vidjeti iz volje. Sada nam je najglavniji posao da mobilišemo sve naše prijatelje za izvršenje velikih zadataka koji stoje pred nama. Prvi i najvažniji zadatak jeste organizaciono pitanje, jer je to na slabija strana nekih firminih poružnica, a i firme u cjelini i jer se tome pitanju nije nikada ozbiljno prilazilo. Samo jaka, solidna i monolitna firma biti će kadra u današnja teška vremena svladati sve teškoće i postati zaista ono što se od nje i očekuje. Utoliko je naše pitanje kod vode riješeno mi smo koraknuli znatno naprijed. Nedavno smo održali veliko zemaljsko savjetovanje firminih našeštenika na koje se govorilo ... i na koji način treba pristupiti poslu. ... uvod savjetovanja i jeste bio da se privuče na saradnju i pomoć firminoj upravi čim veći broj prijatelja i to nam je uspjelo u velikoj meri, jer je između ... nekoliko desetaka pozvanih vlasnika potpuna jednodušnost po svim problemima ... pretresa. ... iz prijašnjeg ... često pogriješe i ... samo vrlo vješto iskoristit ... ćenja, upozoravam vas samo da biste ... konkretnim prilikama kod nas., Vi i sami v ... ćete više ... niz analognih pojava koje su opisane u toj histo...

... uradili što se VII opet postavili na dnevni red. Io treb... bolje ... se ne može razumjeti situacija danas i zauzeti pravilan stav. ... i stav ... po pitanju glavnog udarca. Mene vrlo čudi kako on mo... još sada to pitanje ovako shvaćati? Ko je neprijatelj broj jedan? Fašizam. Kako ćemo se uspješno boriti protiv njega? Stvaranjem narodnog fronta, ili ... ćemo ga već nazvati. Ko ulazi u narodni front? U prvom redu radnička klasa: komunisti, socijaliti itd. onda razne demokratske partije i grupe koje hoće se bore protiv fašizma i reakcije a za slobodu i demokraciju, za hljeb i mi... kad je tako onda znači da nam soc. trebaju biti saveznici i prema tome ne m... biti riječi o nekom udarcu protiv njih već protiv fašizma. Naprotiv, od VII do danas čine se neprekidno napori da se čim više zbliže soc. i kom. da dođ... i do jedinstva radničke klase itd. U nekim zemljama kao na pr. u Francuskoj u njemi su tom pogledu priličnu uspjesi i to sigurno zna i Ćiro. To jedinstvo ... nicke klase ometaju pojedini reakcionarni vođe socijalne demokracije, m... ih zbog toga kritikujemo i raskrinkavamo pred masama, kao što kritikujemo i ... raznih demokratskih parija, kada oni ometaju rad na koncentraciji demokrat... snaga u borbi protiv fašizma i reakcije i rata. Dakle jasno je kao pekmez, glavni udarac nije upren protiv soc. demokracije, nego protiv najvećeg ne... jatelja svake slobode, kulture i napretka, protiv fašizma. Treba da se zna od ... pa do danas sve što se piše i govori nije nikakav manevar, nego na... iskreni napori.

Ove godine se navršilo dvadeset godina što je osnovana naša fir... Posvetite tome jubileju malo više pažnje. Materijala o historiji nažalost ... možemo poslati, jer ga nema. Djelimično to treba tumačiti time što su ... njeni svi bivši vođi firme i trebati će iznova na tome pitanju raditi.

Poduzeli smo mjere da se nešto učini za popravak vašeg stanja. ... ćemo vam nastojati redovno slati sve naše publikacije i materijale da možet... biti u toku stvari.

Iskoristite vašu ... da nam dođu dobri, sposobni i ... prijatelji firme, da budu od pomoći a ne smetnje u radu.

Mnogo vas pozdravlja vaš

Ćaća

FAKSIMIL PRVE I POSLEDNJE STRANE TITOVOG PISMA UPUĆENOG IZ PARIZA MOŠI PIJADE U SREMSKOMITROVAČKU KAZNIONICU JULA 1938.

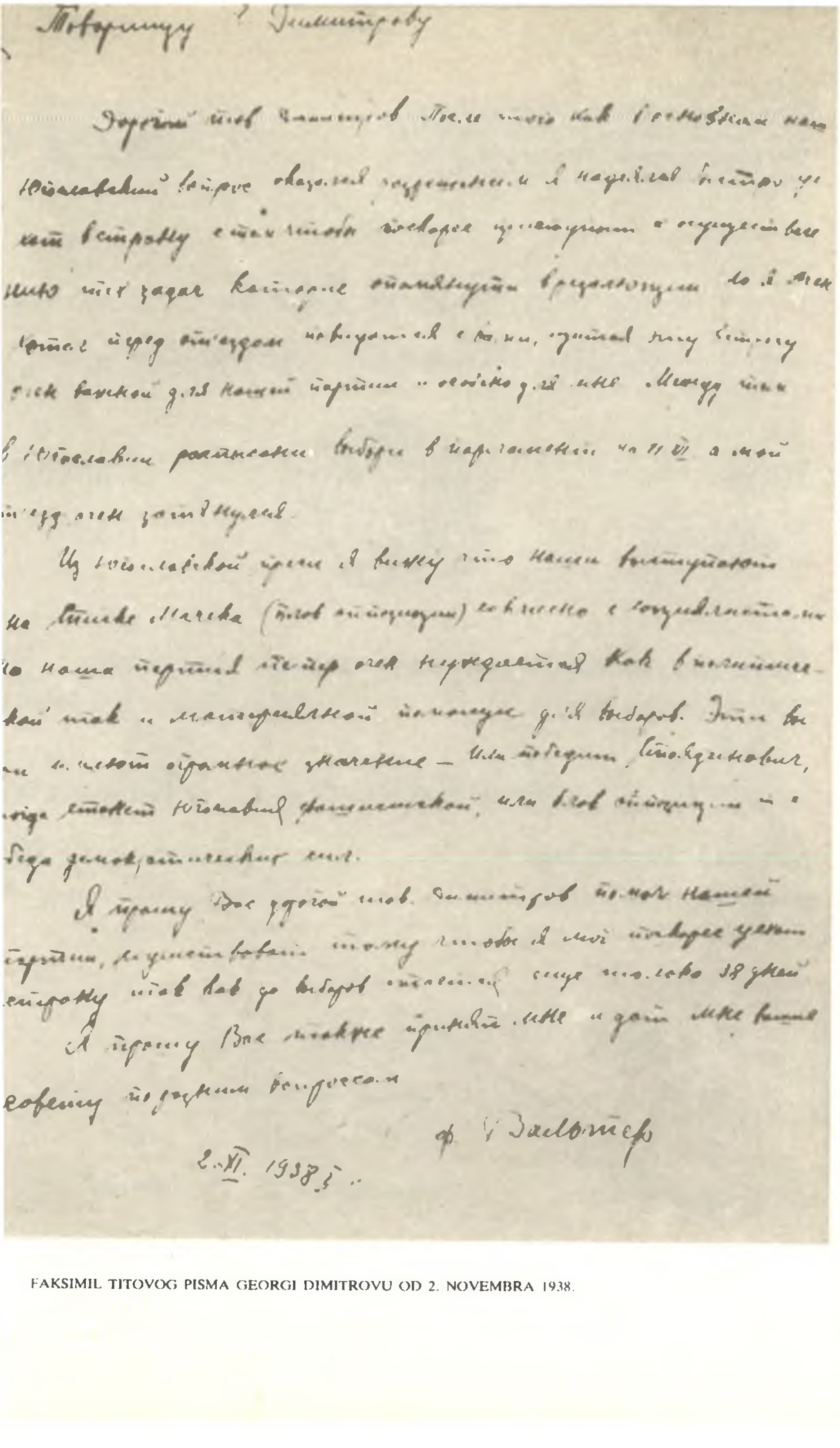

Товарищу Г. Димитрову

Дорогой тов. Димитров. После того как в Коминтерне наш югославский вопрос окончательно разрешили, я надеялся вскоре уехать в страну, с тем чтобы скорее приступить к осуществлению тех задач, которые стоят [illegible]. Я хотел перед отъездом повидаться с Вами, считая эту встречу очень важной для нашей партии и лично для мне. Между тем в Югославии назначены выборы в парламент на 11 XII, а мой отъезд очень задерживается.

Из югославской прессы я вижу, что наши выступают на списке Мачека (блок оппозиции) совместно с социалистами [illegible] наша партия теперь очень нуждается как в политической, так и материальной помощи для выборов. Эти выборы имеют огромное значение — или победит Стоядинович, тогда станет Югославия фашистской, или блок оппозиции [illegible] демократических сил.

Я прошу Вас, дорогой тов. Димитров, помочь нашей партии, и посодействовать тому, чтобы я мог скорее уехать в страну [illegible] до выборов [illegible] только 38 дней.

Я прошу Вас также принять мне и дать мне ваши советы по разным вопросам.

ф. Вальтер

2.XI. 1938 г.

FAKSIMIL TITOVOG PISMA GEORGI DIMITROVU OD 2. NOVEMBRA 1938.

Detta pass innehåller 32 numrerade sidor.
Ce passeport contient 32 pages numérotées.
This passport contains 32 numbered pages.
Dieser Pass enthält 32 numerierte Seiten.

N:o 5086

SVERIGE

Suède Sweden Schweden

Pass	Passeport
Passport	Pass

Passinnehavarens fullständiga namn. Noms du porteur.
Full name of bearer. Voller Namen des Inhabers.

John Alexander Karlsson

åtföljd av sin hustru — accompagné de sa femme
accompanied by his wife — begleitet von seiner Frau

och av ...... barn under 15 år.
et de ...... enfants au-dessous de 15 ans.
and by ...... children under 15 years.
und von ...... Kindern unter 15 Jahren.

Nationalitet: Svensk, Suédois, Swedish, Schwedische

IK KI. Predsjednik Prezidijuma Karelo-finske republike 1940, i poslanik Vrhovnog sovjeta SSSR-a — 221, 229, 278, 287, 326, 328

Kus-Nikolajev Mirko, novinar i publicist. Kao pristalica V. Koraća radio 1921. na stvaranju omladinskih socijalističkih organizacija; 1921—1925. predsjednik Akcionog odbora Saveza socijalističke omladine Jugoslavije. Od 1926. povlači se iz pokreta i sarađuje u socijalističkoj štampi. U periodu zaoštravanja spora na književnoj ljevici postaje zagovornik trockističkih stavova — 96, 101, 246

Kusovac Dušan, beogradski ljekar — 252, 329

Kusovac Labud (Obarov, Robert, 1898—1967), advokat i novinar. Član KPJ od 1919. Do 1927. radio u Beču, Parizu i Briselu. Od 1927. do 1932. na partijskom radu u Jugoslaviji. Emigrirao u SSSR gdje je od 1933. do 1937. radio u aparatu Crvene sindikalne internacionale. Na putu za Jugoslaviju zadržan u Parizu da kao delegat KPJ radi u Komitetu za pomoć republikanskoj Španiji. Zbog frakcionaštva smijenjen s položaja i isključen iz KPJ — 29, 35, 37, 41, 57, 58, 60, 79, 173, 195, 220, 225—227, 240, 245, 246, 252, 255, 256, 307, 315—318

Kusovac Kristina (Nina, 1902), član KPJ od 1930. Politički emigrant u SSSR-u od 1933, gdje je radila u aparatu KI (jugoslovenska sekcija). Od 1937. do 1939. radila u aparatu CK KPJ. Vratila se u Jugoslaviju 1939. Pomagala NOP. — 173, 195, 225, 252, 316, 330

Kuznjecov — vid. Miškovski Trajko

Lalić Šimun (Darsula), u radničkom pokretu učestvuje poslije završetka prvog svjetskog rata. Od 1927. do 1931. završio je KUNMZ u SSSR-u, gdje je jedno vrijeme radio na raznim partijsko-političkim poslovima u Dalmaciji. Zbog neslaganja s partijskom linijom i kritizerstva otpužen za trockizam i isključen iz Partije 1937. godine. U NOP-u učestvuje od 1941. u okolini Drniša; bio zarobljen od Talijana. Poslije razmjene za zarobljenike koja je izvršena 1942. ponovo u partizanima; poginuo u Petoj ofanzivi 1943 — 92, 173

Largo Kabalero Francisko (Caballero Francisco, 1869—1946), španski političar i državnik. Višegodišnji predsjednik Socijalističke partije Španije i socijalističkih sindikata — Union General de Trabajadores. Predsjednik vlade Narodnog fronta Španije od septembra 1936. do maja 1937. Poslije sloma republikanske Španije 1939, emigrirao u Francusku; po kapitulaciji Francuske upućen u njemački koncentracioni logor kod Berlina. Vratio se u Pariz 1945 — 247

Laj Robert (Ley Robert, 1890—1945), jedan od istaknutih prvaka njemačkih nacista, organizator i vođa »Fronta rada«. Poslije sloma Trećeg Rajha u zatvoru izvršio samoubistvo — 140, 211, 281, 288

Legro — vid. Trean Moris

Le Gro (Le Gros) — vid. Trean Moris

Lekić Nikola (1909—1941), bankarski činovnik i partijski radnik. Član KPJ od 1931, sekretar MK KPJ, a potom i PK KPJ za Crnu Goru. Urednik ilegalnog partijskog lista »Udar«. Prilikom provale 1936. emigrirao u Albaniju, ali pri povratku u decembru 1937. uhapšen i osuđen na 2 godine robije. U NOR-u od 1941. Poginuo u borbama kod Pljevalja 1. decembra 1941 — 256, 257

Lenjin Vladimir Iljič (Uljanov, 1870—1924), revolucionar, teoretičar revolucionarnog marksizma, organizator i vođ proleterske revolucije — 85, 186—188, 189, 243, 284, 297, 302

Leontić Ljubo (1887), pravnik i publicist. Za vrijeme prvog svjetskog rata član Jugoslavenskog odbora. Od 1924. član Samostalne demokratske stranke, a od 1936. zagovornik saradnje s KPJ. Po izbijanju rata 1941. uhapšen i upućen u koncentracioni logor na Liparima. Poslije sloma Italije 1943, uključuje se u borbu; biran za člana ZAVNOH-a i AVNOJ-a. Poslije oslobođenja na odgovornim dužnostima u Sekretarijatu inostranih poslova — 276

Leskošek Franc (1897), partijski radnik. Član KPJ od 1926. Jedan od organizatora štrajkova u Trbovlju, Kočevju, Celju, Jesenicama itd. Od 1935. član Sindikalne komisije CK KPJ za Sloveniju; od ljeta 1936. član PB CK KPJ, 1937. sekretar CK KP Slovenije i na toj

dužnosti ostao do 1946. Član Titovog Privremenog rukovodstva 1938, na V zemaljskoj konferenciji 1940. izabran u PB CK KPJ. U toku rata, pored funkcije u PB CK KPJ i CK KP Slovenije, postaje član Izvršnog odbora OF, rukovodilac Vojne komisije i član Glavnog štaba Slovenije, član Predsjedništva AVNOJ-a i dr. Poslije oslobođenja više godina bio ministar — član SIV-a. Odlikovan Ordenom narodnog heroja — 41, 74, 85, 220, 256, 258, 259, 263, 269, 272, 275, 303, 319, 320, 333

Liht — vid. Vujović Radomir

Lipski, poljski ambasador u Njemačkoj. — 292

Lončar Dragotin, lider HSS u Sloveniji — 105, 276, 287

Lončarić Josip (Babović, 1901), geometar i partijski radnik. Kao član KPJ emigrirao u SSSR, odakle je 20. oktobra 1936. upućen u Španiju. Vraćen 1938. na liječenje u SSSR — 34, 255

Lovrenčević Josip (1915—1939), student filozofije. Kao član KPJ uhapšen 1936. i osuđen na 3 godine zatvora. U junu 1939. izvršio samoubistvo u kaznionici — 214, 305

Lovšin — vid. Kopinič Josip

Luj (Louis) — vid. Prežihov Voranc

Luter Karel (Vlada, 1910—1948), partijski radnik. Član SKOJ-a od 1926, sekretar MK SKOJ-a 1928—1929. i partijski kurir za Austriju. Upućen 1929. na školovanje u Moskvu, gdje je 1929—1932. završio KUNMZ. Poslije kraćeg političkog rada u Podmoskovskom basenu, prelazi 1933. na rad u KOI kao referent SKOJ-a. Vraća se u Jugoslaviju 1934; u toku 1935. predstavnik SKOJ-a u KOI, potom na radu u Austriji, ČSR i Francuskoj. Vratio se u Jugoslaviju u decembru 1939. Od 1941. do 1945. učesnik u NOR-u — 74, 77

Ljotić Dimitrije (1891—1945), advokat i političar. Uz finansijsku pomoć iz Njemačke formirao fašističku organizaciju »Jugoslovenski nacionalni pokret Zbor«. U toku rata sa svojim malobrojnim pristalicama postao saradnik okupatora — 120, 278, 281, 286, 287

Maček dr Vladimir (1879—1964), advokat i političar. Jedan od najbližih saradnika S. Radića, član rukovodstva HSS. Predsjednik stranke od 1928. namjesto umrlog Radića, čiju je kolebljivu politiku nastavio. Kao potpisnik Zagrebačkih punktacija osuđen 1933. na 3 godine robije, ali je pušten već 1934. Prihvatio sporazum s Udruženom opozicijom u okviru Bloka sporazuma, a 1939. ostvario sporazum s mandatorom krune D. Cvetkovićem i ušao u kaolicionu vladu, koja je pripremila i sprovela pristupanje Jugoslavije silama Osovine. U toku NOR-a 1941—1944. podržavao ustašku NDH. Emigrirao iz Jugoslavije pred ulazak jedinica NOVJ u Zagreb. Do 1946. živio u Francuskoj, a potom u SAD — 27, 65, 66, 72, 105, 108, 110—113, 130, 132, 142, 153—155, 158, 162, 163, 181, 193, 265, 266, 275, 276, 277, 286—288, 291, 293, 295, 301, 307, 311

Magdić Milivoj, pripadao grupi zagovornika socijalne literature 1928—1932. Kritika njegovih stavova započela je 1932. u »Proleteru«. Odvojivši se od naprednih književnih struja. Magdić je svoju književnu djelatnost završio kao saradnik ustaških listova — 52, 96, 101, 246, 261

Mah Ernest (Mach 1838—1916), austrijski fizičar i filozof, predstavnik empiriokriticizma (»mahizma«), koji su prihvatili izvjesni ruski filozofi (Bogdanov, Bazarov i dr.), a tridesetih godina njegove ideje nalaze pristalice i u Jugoslaviji (Podhorski, Rihtman i dr.) — 181, 297

Majakovski, Vladimir Vladimirovič (1893—1930), jedan od najvećih sovjetskih pjesnika, čije je književno stvaralaštvo vršilo uticaj na književnike u SSSR-u i izvan Sovjetske Rusije. Tragična smrt velikog pjesnika bila je predmet sporova na jugoslovenskoj književnoj ljevici — 181, 298

Majder Vladimir (Kurt, 1911—1943), član SKOJ-a od 1927, član MK SKOJ-a u Sisku 1930, član KPJ od 1931. Po odluci CK KPJ odlazi 1935. na KUNMZ. Po završetku školovanja upućen na rad među jugoslovenskom emigracijom u Parizu. Po izbijanju građanskog rata u Španiji, već krajem 1936. odlazi u

Španiju i u borbi stiče zvanje političkog komesara čete. Poslije povlačenja interbrigada iz Španije dospijeva u koncentracioni logor Arželes-sir-mer. Uspijeva da se iz logora prebaci u Jugoslaviju 1942, te se bori na sektoru Slavonije. Postavljen za načelnika Glavnog obavještajnog centra za Hrvatsku i član Glavnog štaba Hrvatske. Umro sredinom juna 1943. u oslobođenom Otočcu — 34, 255

Majer Samuel (1901—1942), bravarski radnik; član KPJ od 1919. Uhapšen na povratku iz Drezdena, gdje je učestvovao na IV kongresu KPJ i osuđen 1929. na 10 godina robije. Zbog frakcionašenja isključen iz KPJ. Izašao s robije 12. maja 1939. Uhapšen u decembru 1941. i strijeljan u logoru Jasenovac — 249, 250, 261, 305

Makenzen August (Mackensen August fon, 1849—1945), njemački feldmaršal. U toku prvog svjetskog rata bio 1915. komandant snaga Centralnih sila protiv Srbije. Pri kraju rata 1918. zarobila ga je srpska vojska — 31, 253

Maksimović Božidar (1886—1969), advakat i političar. Višegodišnji poslanik na listi Radikalne stranke i ministar 1924—1925. u vladi Pašić-Pribićević, 1926—1928. u vladama Nikole Uzunovića, 1929—1932. u vladi Petra Živkovića. Pristalica vlade »čvrste ruke«, te je kao ministar unutrašnjih poslova primjenjivao oštre mjere protiv KPJ, a 1925. s donošenjem Obznane protiv HRSS i prema liderima ove stranke — 295

Mališić Jovan (Martinovič Ivan, 1902—1938), učitelj i politički radnik. Član KPJ od 1919, član OK KPJ od 1920. U emigraciji u SSSR-u od 1923, gdje je 1924—1927. svršio Vojno-političku akademiju u Lenjingradu. Predavač na KUNMZ-u 1927—1928. Kao član Privremenog rukovodstva vraća se u Jugoslaviju radi sprovođenja Otvorenog pisma KI. Član CK i sekretar PB CK KPJ od 1928; smijenjen s dužnosti. Vraća se u SSSR 1931, gdje je završio Institut crvene profesure. Od 1937. do 1938. bio u Španiji. Uhapšen i osuđen u Staljinovim čistkama 1938. Rehabilitovan odlukom Vojnog kolegijuma Vrhovnog suda SSSR 1958 — 173

Manuilski Dmitrij Zaharovič (1883—1959), član Akademije nauka, državnik i političar. Od 1906. na raznim partijskim dužnostima, a poslije formiranja KI bio član Prezidijuma IK KI, od 1928. do 1943. sekretar ovog foruma — 144, 195, 205, 221, 229, 278, 287, 289, 301, 303, 326, 328, 331

Marek — vid. Dimitrov Stanke

Marganović Pavle-Paja (1904—1929), član SKOJ-a od 1920, član KPJ od 1921. Radio kao partijski i sindikalni funkcioner; na školovanju u Moskvi od 1924. do 1928. U vrijeme savjetovanja u IK KI, 1928. kooptiran u CK SKOJ-a. Poslije savjetovanja vraća se u Jugoslaviju u ljeto 1928. i radi na sprovođenju Otvorenog pisma IK KI članovima KPJ. Na IV plenumu CK SKOJ-a izabran za političkog sekretara, a na IV kongresu KPJ novembra 1928. izabran za člana CK KPJ. Uhapšen u Zagrebu 11. aprila 1929, podvrgnut mučenju i ubijen — 177, 297

Marić Ivan (Ajsner, Željezar, 1894—1968), partijski radnik. U radničkom pokretu Dalmacije od 1919. Do 1928. pripadao »lijevoj« frakciji kao član Oblasnog komiteta KPJ. Emigrirao 1935. Delegat KPJ na VII kongresu KI. Poslije kongresa, na predlog M. Gorkića, kooptiran za člana CK KPJ. Učestvovao na Aprilskom plenumu CK KPJ, čije su odluke bile poništene, pa i Marićeva funkcija člana CK KPJ. U junu 1936. uhapšen u Beču i po izdržanoj kazni protjeran 1937. u Prag, odakle dolazi u Pariz. S L. Kusovcem pokušava 1938—1939. da obnovi frakcijske borbe, zbog čega je isključen iz KPJ. Vratio se u Jugoslaviju 1940. Od 1941. do 1943. u koncentracionom logoru u Italiji — 4, 11, 29, 37, 42, 43, 48, 57, 58, 60, 61, 68, 74, 77, 79, 91, 92, 173, 195, 220, 224, 225—227, 239, 241, 245, 246, 252, 256, 257, 259, 263, 264, 270, 271, 273, 298, 304—308, 313—316, 324, 329—332

Marić Margita, član KPJ. S mužem Ivanom išla u Moskvu na VII kongres KI, a potom u Beč, Prag i Pariz. Zbog frakcionaštva isključena iz KPJ — 173, 185

Marić Sreten, publicist, pisao pod pseudonimom Matija Nenad, sarađivao u

vrijeme sukoba na književnoj ljevici u zagrebačkom časopisu »Znanost i život«, u kome je u toku 1937—1938. objavljivao članke posvećene umjetnosti — 97

Marinko Miha (1900), član SKOJ-a od 1920, član KPJ od 1923. Učesnik u borbi rudara Trbovlja 1. juna 1924. protiv orjunaša, poslije čega je uhapšen. Emigrirao u Francusku, gdje je aktivno radio u jugoslovenskoj sekciji KPF. Na školovanju u Moskvi bio od 1931. do 1933. U Jugoslaviju se vraća kao instruktor CK KPJ za Sloveniju; ubrzo biran za sekretara PK KPJ za Sloveniju. Na IV zemaljskoj konferenciji KPJ u decembru 1934, izabran za člana CK KPJ. Od 1934. do 1941. više puta hapšen ili konfiniran. Na Osnivačkom kongresu KP Slovenije izabran za člana CK KP Slovenije. 1939 i 1940. instruktor CK KPJ. Jedan od organizatora ustanka u Sloveniji 1941; politički komesar Glavnog štaba Slovenije. Uhapšen u decembru 1941, pobjegao 1943, te politički radi u Slovenačkom primorju, Trstu, Makedoniji. Poslije oslobođenja predsjednik vlade NR Slovenije. Narodni heroj — 256, 259, 263, 320, 331

Marinović Jovan (1908), politički radnik. Rukovodilac studentske partijske organizacije na Beogradskom inuverzitetu 1932—1933, sekretar MK KPJ Beograda 1933—1934. Uhapšen i osuđen na dvije i po godine robije. Po izlasku s izdržavanja kazne 8. maja 1937, odlazi u Crnu Goru, gdje iste godine postaje sektretar PK KPJ za Crnu Goru, Boku i Sandžak. U NOR-u od 1941. obavljao odgovorne zadatke. Po oslobođenju na raznim dužnostima — 263

Marjanović Dragomir (1880—1943), tipografski radnik. U radničkom pokretu od 1902, višegodišnji sindikalni funkcioner. Član KPJ od 1919. Na Vukovarskom kongresu 1920. izabran za člana CIO CPV KPJ i za poslanika na komunističkoj listi 1920. Na vidovdanskom procesu osuđen na 2 godine zatvora. Pripadao desnoj frakciji u KPJ; 1926—1927. član PB CK KPJ; odvojio se od komunističkog pokreta poslije uklanjanja Sime Markovića iz rukovodstva KPJ. U vrijeme okupacije uhapšen od Gestapoa 12. novembra 1941. i odveden u logor na Banjici, gdje je umro 6. januara 1943 — 88

Markovac Pavao (1903—1941), kompozitor, dirigent, muzikolog i partijski radnik. Član Kulturno-prosvjetne komisije CK KPH, muzički rukovodilac radničkih horova. Objavio niz članaka i eseja iz oblasti muzike. Kao istaknuti antifašista uhapšen je u Zagrebu 31. marta 1941. Poginuo u julu 1941. prilikom pokušaja bjekstva iz koncentracionog logora u Kerestincu — 86, 273

Marković Božidar (1874—1946), profesor univerziteta, političar. Od 1918. član Demokratske stranke i pristalica sporazuma Srba i Hrvata. Ministar pravde u Simovićevoj vladi 1941. Emigrirao s članovima vlade 1941. Zalagao se u emigraciji za sporazum i priznanje NOB-a. Zbog bolesti nije se vratio u Jugoslaviju 1945 — 252

Marković Ivan (1909—1942), politički radnik. Član SKOJ-a od 1928, član MK Tuzla 1930; član redakcije ilegalnog lista »Fabrika i njiva«. Uhapšen u decembru 1932. i osuđen na 8 godina robije. Po izlasku s robije 21. decembra 1940. uključio se u rad organizacije KPJ u Tuzli. U NOR-u od 1941. kao komandant Oblasnog štaba partizanskih odreda, a potom kao komandant Majevičkog odreda. Poginuo 1942. u borbi protiv četnika. Odlikovan Ordenom narodnog heroja — 304

Marković Mirko (1907), novinar i partijski radnik. Član KPJ od 1924. Upućen u Moskvu, gdje je 1926—1929. završio KUNMZ. Iz SSSR-a otišao u Španiju 1937, a poslije sloma republikanske Španije otišao u SAD. Član KPJ do 1948 — 233, 236, 309

Marković Moma (1912), politički radnik. Kao student postao član SKOJ-a, a član KPJ od 1932. Član Univerzitetskog komiteta KPJ u Beogradu 1933, član OK KPJ u Beogradu, a 1936. i OK KPJ u Kragujevcu. Izabran 1938. za člana PK KPJ za Srbiju, a 1941. za rukovodioca Vojne komisije pri PK KPJ. U NOR-u od 1941. na raznim zadacima. Poslije oslobođenja na odgovornim partijskim i državnim funkcijama. Odlikovan Ordenom narodnog heroja — 251, 274

Marković Sima (1888), profesor univerziteta i politički radnik. Jedan od osnivača KPJ, u kojoj je od 1919. do 1928. imao odgovorne funkcije člana CK KPJ i sekretara PB CK KPJ, a jedno vrijeme bio je i član IK KI. Godine 1922. osuđen je na 2 godine zatvora. Od 1925. do 1928. jedan od glavnih lidera desne frakcije. Zbog frakcionaštva i nepokoravanja odlukama IV kongresa isključen iz KPJ 1929. Po odluci Partije 1935. odlazi u emigraciju u SSSR, gdje radi kao naučni saradnik u Institutu za filozofiju pri Akademiji nauka u Moskvi. Uhapšen 1937. i osuđen na 10 godina robije. Umro u toku izdržavanja kazne — 173, 178, 285, 297

Marković Svetozar Toza (1913—1943), politički radnik. Član SKOJ-a od 1931, član KPJ od 1935. Izabran za sekretara OK KPJ za sjeverni Banat 1939, a iste godine postaje član PK KPJ za Vojvodinu. U martu 1941. član je Sekretarijata i organizacioni sekretar PK KPJ za Vojvodinu. Učestvovao je u NOR-u od 1941. kao politički komesar Pokrajinskog štaba za Vojvodinu. Organizovao je Pokrajinski NOO. Uhapšen u Novom Sadu i ubijen. Odlikovan Ordenom narodnog heroja — 263

Marks Karl (Marx, 1818—1883), revolucionar i ideolog radničkog pokreta, tvorac naučnog socijalizma — 186, 187, 298

Martinović — vid. Mališić Jovan

Marušić Dragutin (Ivan, 1910—1942), partijski radnik. U radničkom pokretu od 1926, član KPJ od 1928. Sindikalni i partijski funkcioner. Član i sekretar MK KPJ u Zagrebu 1934, član PK KPJ za Hrvatsku. Na IV zemaljskoj konferenciji KPJ 1934. izabran za kandidata za člana CK KPJ. Od 1936. do 1937. nalazi se u Beču, Pragu i Parizu, odakle je upućen na partijski rad u Belgiju. Vratio se u Jugoslaviju neposredno pred rat. Kratko vrijeme vršio je funkciju člana CK KPH. U NOR-u od 1941 — 74, 77, 78, 325

Masarik Tomaš (Masaryk Tomaš Garrique, 1850—1937), profesor univerziteta i državnik Čehoslovačke. Šef Narodne (Progresivne) stranke i borac za oslobođenje Čehoslovačke. Predsjednik ČSR 1918—1936 — 265

Maslarić Božidar (Andrejev, 1895—1963), profesor i partijski radnik. Uhapšen 1922. u Osijeku, gdje je bio član MK KPJ i osuđen na 2 godine zatvora. Po izdržanoj kazni, u martu 1924. nastavlja rad i postaje član PK KPJ za Hrvatsku. Pokretač partijskih listova »Republikanski blok radnika i seljaka« 1925 (zabranjen poslije prvog broja), »Riječ radnika i seljaka« 1927—1928, »Organisierter Arbeiter« 1928. U frakcijskim borbama u KPJ bio na strani desne frakcije i Sime Markovića. Zbog stalnih progona prešao u ilegalnost, a potom upućen za predavača na KUNMZ-u. S KUNMZ-a prešao za rukovodioca Jugoslovenskog sektora na Međunarodnoj lenjinskoj školi. U Španiju odlazi 1936; ranjen 5. novembra iste godine; 1937. postaje komandant II bataljona 63. španske brigade, a poslije pogibije B. Parovića prelazi na rad u Bazi Interbrigada i kao predstavnik KPJ pri KP Španije. Vraća se u SSSR 1939. a u oktobru 1944. dolazi u Jugoslaviju. Bio je član CK SKJ i član IK CK SKH. Odlikovan Ordenom narodnog heroja — 4, 11, 12, 39, 49, 259, 269, 271, 316

Masleša Veselin (1906—1943), publicist. Kao đak prišao radničkom pokretu. Studirao u Frankfurtu na Majni i Beogradu. Zbog aktivnosti u radničkom pokretu protjerivan u Banju Luku, a hapšen 10 puta od 1927. do 1940. Kao član KPJ aktivno angažovan u radu studentskog pokreta i među inteligencijom, kao i u sporu na književnoj ljevici 1932—1934. i 1937—1940. Radio na povezivanju antifašističkih snaga i stvaranju Narodnog fronta i organizovanju Stranke radnog naroda. Kao novinar i publicist objavio mnogobrojne članke. Poslije sloma Jugoslavije prelazi u Crnu Goru, gdje učestvuje u organizovanju ustanka; 1942. radi kao član Politodjela IV crnogorske brigade; član redakcije »Borbe«, urednik »Narodnog oslobođenja«, sarađuje u raznim ratnim publikacijama. Izabran 1942. za člana AVNOJ-a. Poginuo pri prelasku Sutjeske 14. juna 1943 — 240, 258, 259, 275, 321

Mates Leo (1911), kao đak učestvuje u revolucionarnom omladinskom pokretu, kao student postaje jedan od rukovodilaca SKOJ-a na Zagrebačkom sveučili-

štu. Član CK SKOJ-a i sekretar PK SKOJ-a u Zagrebu 1937. Od 1933. do 1941. više puta hapšen zbog učešća u revolucionarnom pokretu, a 26. decembra 1939. konfiniran u lepoglavskoj tamnici. Poslije sloma Jugoslavije ilegalno radi u Zagrebu do početka 1942, kada odlazi na razne dužnosti u NOV. Poslije oslobođenja 1945. glavni urednik Tanjuga, zatim u diplomatskoj službi. Od 1958. do 1961. generalni sekretar Predsjednika Republike, a potom direktor Instituta za međunarodnu politiku i privredu — 270, 319

Matija Nenad — vid. Marić Sreten

Matijević Miloš Mrša (1902—1941), politički radnik. Član SKOJ-a od 1925, član KPJ od 1926. Jedan od ogranizatora štrajka tekstilnih radnika u Beogradu 1927. Iste godine postaje član MK SKOJ-a u Beogradu. Delegat SKOJ-a na kongresu KOI u Moskvi 1928. Uhapšen 1929. i osuđen na 6 godina robije. Po islasku s robije uključuje se u partijski rad i 1938. postaje organizacioni sekretar MK KPJ u Beogradu. U istom forumu vrši od 1940. dužnost političkog sekretara. Izabran za člana PK KPJ za Srbiju, a na V zemaljskoj konferenciji 1940. kandidat za člana CK KPJ. Poslije okupacije radi ilegalno u Beogradu, gdje je uhapšen i strijeljan 17. oktobra 1941. Odlikovan Ordenom narodnog heroja — 251

Mavrak Anton (1899—1938), politički radnik. Član KPJ od 1920. Saradnik, a jedno vrijeme i urednik »Borbe«. Član MK KPJ u Zagrebu 1925, delegat na III kongresu KPJ 1926, sekretar PK KPJ za Hrvatsku 1928. Emigrirao 1929. u Beč, odakle je protjeran, te odlazi u Pariz, gdje 1930. rukovodi radcm u jugoslovenskoj sekciji KP Francuske. Izvršni komitet KI postavlja ga 1931. za sekretara CK KPJ. Odlazi 1932. u Moskvu, gdje je ubrzo lišen funkcije i isključen iz KPJ. U februaru 1938. uhapšen i nestao u Staljinovim čistkama. Rehabilitovan odlukom Vojnog kolegijuma Vrhovnog suda SSSR 1963 — 173

Miaha, general španske republikanske vojske, vrhovni komandant svih kopnenih snaga 1936—1939. Smijenjen s ove dužnosti 2. marta 1939. i postavljen za generalnog inspektora pomorsiih, kopnenih i vazduhoplovnih snaga. Priključio se 5. marta 1939. pobuni pukovnika Kasada protiv legalne Negrinove vlade — 180, 297

Mihailov Vanča, vođa terorističke organizacije »makedonstvujuščih« — 268, 294

Mijatović Cvijetin (1913), kao student Beogradskog univerziteta pristupa komunističkom pokretu, a 1933. postaje član KPJ. Zbog komunističke aktivnosti osuđen 1933. na 8 mjeseci zatvora, a 1935. interniran u Višegrad. Član Univerzitetskog komiteta 1934—1936, potom instruktor PK KPJ za Srbiju; 1938. CK KPJ ga upućuje na rad u Bosnu; po povratku u Beograd postaje član MK KPJ, a 1940. ponovo odlazi na rad u Bosnu. Jedan od organizatora ustanka 1941. u istočnoj Bosni; u junu 1941. bio je politički komesar Štaba partizanskih odreda za Tuzlansku oblast. Poslije oslobođenja vršio je razne funkcije — 274, 322

Milanović Nišo (1894), činovnik. Član KPJ od 1920, sekretar PK KPJ za Crnu Goru 1927—1928. Zbog komunističke djelatnosti osuđen 1929. na 3 godine robije, a 1937. na 4 godine robije. Poslije izdržane kazne isključen iz KPJ. U januaru 1941. odveden u koncentracioni logor u Smederevsku Palanku, gdje je ostao do marta iste godine. U NOR-u od 1941. U martu 1945. vraćen u Partiju, ali 1949. uhapšen po liniji IB. U SKJ primljen 1960 — 220

Milanović Žarko, narodni poslanik 1938 — 281

Miletić Petko (Danilo, Šepa, 1897), stolarski radnik. Član KPJ od 1920. Od 1926. do 1929. na školovanju u Moskvi. Član CK KPJ od 1930. do 1932. Kao instruktor CK KPJ dolazio u Beograd 1930. i 1931. Uhapšen 30. juna 1932. i osuđen na 7 godina robije. Zbog frakcionaškog djelovanja u kazneničkoj organizaciji KPJ i prenošenja frakcijskih borbi izvan kaznionice, Prezidijum IK KI isključio ga iz Partije 1939. Izašao s robije u junu 1939. i bez znanja CK KPJ ilegalno otišao u SSSR, gdje je uhapšen i osuđen — 3, 25, 41, 43, 45, 54, 57, 67, 90, 174, 195, 207, 208, 211,

222, 224, 239, 241, 243, 244, 249, 250, 252, 257—263, 271, 274, 296, 301, 304—307, 316, 321

Miletić Vjekoslav, ministar za fizičko vaspitanje u vladi M. Stojadinovića — 281

Milojković Đ., član Demokratske stranke, jedan od potpisnika programa od 86 tačaka — 65, 265

Milojković Života (1888—1947), publicist i novinar. Član KPJ od 1919, član CIO KPJ od 1920. U vrijeme formiranja desne frakcije 1924. predstavljao krajnje desno krilo frakcije. Isključen iz KPJ krajem 1924. Njegovi socijaldemokratski stavovi osuđeni su u Jugoslovenskoj komisiji V proširenog plenuma KI. Početkom 1925. formirao je tzv. Socijalističku radničku grupu »Ujedinjenje« i pokreće i uređuje list »Radničko jedinstvo« (1925—1934) — 107

Milovanović Miodrag-Bena, član Demokratske stranke, pristalica realizacije zahtjeva Bloka narodnog sporazuma i saradnje s Narodnim frontom — 252

Milutinović Ivan (Piperski, 1901—1944), politički radnik. Član KPJ od 1923. Zbog komunističke djelatnosti na Beogradskom univerzitetu uhapšen 27. novembra 1929. i osuđen na 6 godina robije, povećane 1934. za dvije godine zbog učešća u martovskim demonstracijama utamničenih komunista. Izašao s robije 26. avgusta 1937. Tokom 1938. postaje član Zemaljskog rukovodstva KPJ, a 1939. član CK KPJ. Od kraja 1939. do maja 1940. nalazi se u koncentracionom logoru u Bileći. Na V zemaljskoj konferenciji KPJ izabran za člana PB CK KPJ. Jedan od organizatora ustanka 1941. U toku NOR-a bio je delegat Vrhovnog štaba, komandant Glavnog štaba za Crnu Goru, član Izvršnog odbora AVNOJ-a, član Nacionalnog komiteta. Poginuo na domaku oslobođenog Beograda 23. oktobra 1944. Odlikovan Ordenom narodnog heroja — 252, 263, 316, 333

Miljuš Simo (1894—1938), novinar i politički radnik. Pripadnik »Mlade Bosne«. Član KPJ od 1919. Jedan od sekretara Oblasnog komiteta KPJ za Hrvatsku i Slavoniju 1920, tokom 1923—1926. organizacioni sekretar CK KPJ. U vrijeme idejnih borbi u KPJ 1922—1925. pripadao ljevici, a od 1926—1928. »lijevoj« grupi frakcionaša. U emigraciji u SSSR-u od 1933. Nestao u Satljinovim čistkama 1938. Posmrtno rehabilitovan odlukom Vojnog kolegijuma Vrhovnog suda SSSR-a — 173

Miljuš Zora, član KPJ, radila više godina u beogradskoj partijskoj organizaciji. Emigrirala u Beč, a odatle 1935. u SSSR. Radila je u izdavačkom preduzeću inostranih radnika u Moskvi. Uhapšena 1937. i nestala u Staljinovim čistkama — 173

Mirko — vid. Đilas Milovan

Mišić Janko (1900—1929), u omladinskom pokretu od 1919, član Crvene pravde 1921. Sekretar MK SKOJ-a u Zagrebu; član PK SKOJ-a za Hrvatsku. Od 1923. do 1926. član Biroa CK SKOJ-a. Na Komunističkom univerzitetu »Sverdlov« u Moskvi od 1926. do 1928. Po povratku u Jugoslaviju povjerena mu funkcija organizacionog sekretara CK SKOJ-a. S Mijom Oreškim prvih mjeseci diktature rukovodio radom i akcijama SKOJ-a. S Mijom i Slavkom Oreškim ubijen od agenata zagrebačke policije 27. jula — 177, 297

Miškovski Trajko (Kuznjecov, 1903), politički radnik. Zbog komunističke djelatnosti više puta hapšen i proganjan. Član KPJ i član MK KPJ u Velesu do 1929. Emigrirao u SSSR poslije 1929. i završio KUNMZ 1931—1934. Vratio se u Jugoslaviju 1935, ali je ubrzo ponovo otišao u SSSR, odakle je upućen na partijski rad u ČSR. Iz Čehoslovačke odlazi oktobra 1936. u Španiju — 4, 240

Mišović Dragiša (1898—1939), ljekar. Prilazi komunističkom pokretu kao student medicine u Francuskoj i ČSR, ali po povratku u Jugoslaviju zbog bolesti pasivan do 1929. Pod diktaturom se aktivira i 1932. u Čačku postaje član KPJ, a član MK KPJ 1934. Uhapšen 1935. i osuđen na godinu i po dana, ali je presuda poništena. Član Inicijativnog odbora Stranke radnog naroda 1936—1937. Prilikom prevođenja iz zgrade suda na Adi Ciganliji, u sudaru zatvorskog automobila i tramvaja teško povrijeđen (fraktura lobanje) i od povreda umire 18. januara — 251, 321

Mitar — vid. Čolaković Rodoljub

Mitrović Vukica (1912—1941), politički radnik. Član KPJ u Beogradu od 1933, na radu u tehnici MK KPJ u Beogradu 1934—1935. Poslije kratkog boravka u Moskvi vratila se u Beograd i radila kao član MK KPJ 1936. Član PK KPJ za Srbiju od 1937. do 1941. Ilegalno radila u okupiranom Beogradu od aprila do oktobra kada je uhapšena i strijeljana. Odlikovana Ordenom narodnog heroja — 251, 273

Mladen — vid. Pijade Moša

Mohorič Jakob, političar. Kao član SLS pripadao grupi kritičara politike A. Korošca — 279

Moskvin A., sovjetski revolucionar; na VII kongresu Kominterne izabran za člana IK KI — 221, 278, 326, 328

Mrazović Karlo (Ortega, 1902), politički radnik. Borac Crvene armije Mađarske 1919; član KPJ od 1927. Odlukom CK KPJ odlazi 1929. na KUNMZ kao student, a potom je bio upravnik Jugoslovenskog sektora ove partijske škole. U Španiji od kraja oktobra 1936. do 1938. Ilegalno se vraća u Jugoslaviju 1939, uhapšen i upućen u koncentracioni logor u Lepoglavi, odakle izlazi u proljeće 1940. Član CK i PB CK KPH i delegat na V zemaljskoj konferenciji KPJ 1940. U NOR-u od 1941. do 1945. na raznim partijskim i vojnim dužnostima. Po oslobođenju više godina ambasador u evropskim i latinskoameričkim državama. Odlikovan Ordenom narodnog heroja — 35, 255, 318, 324, 325

Mrduljaš Dušan, partijski radnik. Kao član KPJ radio u Splitu. Odlukom CK KPJ upućen na školovanje u Moskvu, gdje je 1934—1937. završio KUNMZ. Po povratku u Jugoslaviju postaje sekretar PK KPJ za Dalmaciju 1938. U decembru 1939. uhapšen i interniran u koncentracioni logor u Lepoglavi. Poslije sloma Jugoslavije predat ustaškim vlastima aprila, strijeljan u julu 1941 — 258, 273, 319, 323

Mugoša Andrija (1910), politički radnik. Član KPJ od 1933, član PK KPJ za Crnu Goru, Boku i Sandžak od 1938, a u toku 1939—1940. član MK KPJ u Podgorici. Od kraja 1940. do 17. marta 1941. nalazi se u vojnom koncentracionom logoru u Smederevskoj Palanci. U NOR-u od 1941. na političkim i vojnim dužnostima. Po oslobođenju vrši odgovorne partijske i državne funkcije. Odlikovan Ordenom narodnog heroja — 263

Mujkić Mesud (1903—1938), partijski radnik. Član SKOJ-a od 1922, a KPJ od 1925. Odlukom CK KPJ upućen na KUNMZ, koji je pohađao od 1927. do 1930. Uhapšen 1934. i osuđen na 3 godine robije. Od marta 1938. bori se kao dobrovoljac u Španiji. Poginuo na aragonskom frontu u septembru 1938 — 247

Muk Adolf (Muk, 1891—1943), privatni činovnik. Član i sekretar PK KPJ za Crnu Goru 1927—1929, 1934. član CK KPJ. Uhapšen 1937. i osuđen na 10 godina robije, ali mu je ukazom o amnestiji 1939. kazna smanjena na 5 godina. Odbio da bježi iz kaznenog zavoda u avgustu 1941. s grupom osuđenih komunista. Isključen iz KPJ 1939. zbog izdajničkog držanja na policiji. Izašao s robije marta 1942. Uhapšen u Boki Kotorskoj od italijanskih okupacionih vlasti i strijeljan 1943 — 21, 22, 42, 74, 76, 134, 249, 270, 314, 315

Musolini Benito (Mussolini, 1883—1945), italijanski političar, organizator i vođa fašističke organizacije — 17, 30—33, 62, 111, 114, 132, 133, 145, 147, 180, 192, 251, 260, 286, 294, 299

Nađ Ištvan, vođa mađarske grupacije u Vojvođanskom narodnom frontu — 279

Nakovanović — vid. Kovačević Nikola

Nazor Vladimir (1876—1949), književnik. Službovao kao profesor i direktor u nizu mjesta Dalmacije i Istre. Od 1931. u Zagrebu, gdje je penzionisan 1933. prije punog radnog staža. U sporu na književnoj ljevici optuživan zbog glasanja 1935. za listu B. Jevtića. U danima okupacije aktivan u NOP-u, a 1942. odlazi s Goranom Kovačićem u partizane. Predsjednik ZAVNOH-a, a potom i Prezidijuma Sabora NRH — 331

Negrin Huan (Negrin Juan, 1889—1956), španski političar. Socijalistički prvak; ministar finansija u vladi Narodnog fronta 1936—1937. Predsjednik vlade od maja 1937. do aprila 1938. U drugoj

vladi od 8. aprila 1938. do 5. marta 1939. pored položaja predsjednika vlade preuzeo i resor narodne odbrane. Emigrirao 6. marta 1939. neposredno poslije pobune pukovnika Kasada — 247

Nenadov — vid. Bergman Alfred

Nešić Vladimir (1896—1929), generalni sekretar Crvenog krsta i partijski radnik. Član KPJ od 1920, član MK KPJ u Beogradu do 1926. Rukovodilac tehnike MK KPJ, a od 1928. i tehnike CK KPJ, smještene u njegovom stanu. Uhapšen u Beogradu 1929. i pod mučenjem ubijen na policiji — 297

Nin Andres, španski revolucionar. Radio u Moskvi kao jedan od sekretara Crvene sindikalne internacionale od njenog osnivanja. Zbog prijateljstva s Trockim protjeran iz SSSR-a. Vratio se Španiju 1931. i s pristalicama stvorio stranku POUM — Partido obrero de Unifikacion Marxista, koja je zastupala antistaljinski stav. Po nalogu NKVD bio uhapšen i ubijen — 247

Nina — vid. Kusovac Kristina

Ninčić Đura (1915—1979), u naprednom studentskom pokretu učestvuje od sredine tridesetih godina; bio je predstavnik studenata Jugoslavije na više međunarodnih studentskih i omladinskih kongresa. Za vrijeme drugog svjetskog rata bio u Kairu i Londonu, a od maja 1944. u NOB-i. Poslije oslobođenja neprekidno u diplomatskoj službi — 324

Nojhauzen Franc (Franz von Neuhausen), njemački generalni konzul u Jugoslaviji, organizator špijunskih punktova u Jugoslaviji — 51, 52, 261

Nojman (Neumann), njemački konzul u Ljubljani — 192

Novak Leon (1906—1941), završio konzervatorij u Zagrebu. Od 1929. do 1940. kao profesor muzike radio u Zagrebu, Somboru, Novom Sadu, Mariboru i Skoplju. Od 1934. bio partijski funkcioner, a od 1936. sekretar MK KPJ za Maribor, od 1937. radio u organizacijama KPJ u Skoplju, a u početku 1940. prelazi u ilegalnost; pao u ruke policije 21. septembra 1940. u Dobravi kod Jesenica i bio kraće vrijeme u zatvoru. U ustanku 1941. bio član i privremeni sekretar PK KP Slovenije za Sjevernu Sloveniju; 19. septembra 1941. pao u ruke Gestapou i 30. oktobra iste godine strijeljan u Mariboru kao taoc — 334

Novak Miha, član KPJ. 1941. otišao u partizane. Zarobljen od Nijemaca i ubijen — 333

Novaković Kosta (Dragačevac, 1886—1938), publicist i novinar. Član SDRP od 1907. Jedan od osnivača KPJ. Na Osnivačkom kongresu SRPJ(k) 1919. član IO CPV, a 1920. biran za poslanika na listi KPJ. Član Zamjeničkog IO 1921—1922, delegat KPJ na IV i VI kongresu KI; referent na I, II, III konferenciji KPJ i njenom III kongresu. Urednik legalnih partijskih listova i časopisa »Borba«. Aktivan učesnik u borbi ljevičara za komunističku politiku i taktiku KPJ. Hapšen i proganjan, a 1926. osuđen na 5 godina robije; pobjegao iz zatvora u januaru 1927. i emigrirao u SSSR. Isključen iz KPJ 1933, vraćen u Partiju 1935. U čistkama 1938. u SSSR-u uhapšen u novembru i likvidiran. Rehabilitovan 10. juna 1958. odlukom Vojnog kolegijuma Vrhovnog suda SSSR-a — 173

Novosel Nada (1917), član SKOJ-a od 1935. Za vrijeme rata bila je na partijskom radu u Gorskom kotaru i Primorju — 318

Novosel Ozren (1913—1942), ljekar; član SKOJ-a od 1932. Strijeljan u jasenovačkom logoru — 318, 320

Novosel Vanda (1915), partijski radnik. Član KPJ od 1933, saradnik listova »Mlada žena« i »Ženski svijet«. Uhapšena 1941. u Zagrebu i zamjenjena za zarobljene ustaše — 318

Njegovan Karla (1902), član Komisije za rad sa ženama i član PK Partije za Dalmaciju. U NOP učestvuje od 1941 — 323

Obarov — vid. Kusovac Labud

Oreški Mijo (1905—1929), politički radnik. Član SKOJ-a od 1922, a član i sekretar MK SKOJ-a u Zagrebu 1923—1924. Iste godine postaje i član PK SKOJ-a za Hrvatsku. Na III kongresu SKOJ-a 1926. izabran za organizacionog sekretara CK SKOJ-a. U toku 1928. završio partijski kurs u Njemačkoj.

Poginuo u borbi s policijom u Samoboru 27. jula — 177, 297, 331

Oreški Slavko (1901—1929), član SKOJ-a u Zagrebu. Poginuo 27. jula 1929. u Samoboru zajedno s bratom Mijom Oreškim i Jankom Mišićem u sukobu s policijom — 297

Orešković Marko (1896—1941), politički radnik. U komunističkom pokretu od 1919, član KPJ od 1925. Uhapšen 1929. u Beogradu i osuđen na 5 godina robije. Po izlasku s robije 1935. do 1937. radi u Zagrebu kao član Rejonskog, a potom Mjesnog komiteta KPJ. U Španiji od 1937. do 1939. kao borac, a zatim politički rukovodilac bataljona »Đuro Đaković«. Vraća se u Jugoslaviju 1939. i postaje član CK KPH. Uhapšen u decembru 1939. i upućen u koncentracioni logor u Lepoglavi, odakle je uspio da pobjegne. Na V zemaljskoj konferenciji KPJ 1940. izabran za kandidata za člana CK KPJ. Jedan je od organizatora ustanka naroda Like. Odlikovan Ordenom narodnog hđroja — 329

Ortega — vid. Mrazović Karlo

Oskar — vid. Hudomalj Karlo

Ostojić Milenko Knez, student Beogradskog univerziteta. Bio u višegradskom logoru 1935 — 52, 261

Parović Anka — vid. Butorac Anka

Parović Blagoje (Šmit, 1903—1937), politički radnik, revolucionar. Član SKOJ-a postao je kao šegrt, član KPJ od 1924, ubrzo član i sekretar MK KPJ u Zagrebu. U vrijeme frakcijskih borbi u KPJ bio dosljedan borac protiv frakcija a za jedinstvo Partije. Upućen u SSSR na Međunarodnu lenjinsku školu, koju je pohađao od 1929. do 1932. Član Privremenog rukovodstva, potom član PB CK KPJ, a 1935—1936. bio organizacioni sekretar CK KPJ. Od marta 1937. nalazi se u Španiji kao predstavnik KPJ pri CK KP Španije. Poginuo kao politički sekretar XIII internacionalne brigade — 53, 80

Pašić Mustafa (1906—1942), bravarski radnik. Kao sekretar ćelije KPJ u Mostaru uhapšen 1929. i osuđen na 5 godina robije, ali mu je 1934. kazna povećana za dvije godine zbog učešća u demonstracijama utamničenih komunista. Po izlasku s robije 1936. uključuje se u partijski rad, te je na Pokrajinskoj konferenciji KPJ za BiH u julu 1938. izabran za člana PK KPJ za BiH. Učestvovao u NOR-u od 1941. kao politički komesar konjičkog bataljona, poginuo juna 1942. u Glavatičevu prilikom italijansko-četničkog napada na partizane konjičkog bataljona — 334

Pašić Nikola (1845—1926), državnik i političar. Jedan od osnivača i vođa Radikalne stranke. Višegodišnji narodni poslanik, ministar i predsjednik vlade u Kraljevini Srbiji i Kraljevini SHS — 295

Paunović Stanko (1907—1942), bravarski radnik i revolucionar. Početkom dvadesetih godina postao član SKOJ-a, aktivan u omladinskom pokretu. Zbog revolucionarne djelatnosti uhapšen 1929. i osuđen na 16 godina robije. Pobjegao iz sremskomitrovačke tamnice s grupom osuđenika komunista u avgustu 1941. i odmah se uključio u borbu. Bio je jedan od najaktivnijih organizatora ustanka naroda u Sremu, član OK KPJ za Srem i rukovodilac partizanskih akcija. Poginuo je za vrijeme njemačke ofanzive na Frušku goru 2. avgusta 1942. Odlikovan Ordenom narodnog heroja — 258, 261, 321

Pavel — vid. Korski Ivan

Pavićević Luka (1876—1956), sindikalni funkcioner. Sekretar i predsjednik GRS 1903—1914, član Glavne uprave SSDP 1910—1914. Kao centrumaš isključen iz KPJ 1920. Od 1921. do 1940. radio kao funkcioner, u GRS do 1925. i u URSSJ od 1925. do 1940. U toku rata radio u Valjevu, a po oslobođenju u Beogradu kao službenik — 83, 84, 101, 250, 251, 271

Pavle — vid. Ribar Ivo-Lola

Pavlek Miškina Mihovil (1887—1942), književnik, predstavnik socijalne literature u Hrvatskoj. Ubijen u koncentracionom logoru u Jasenovcu sredinom 1942 — 266

Pavlov Todor (1890—1977), bugarski naučnik, član i predsjednik Akademije nauka, član CK KP Bugarske. Više godina u emigraciji u SSSR-u, odakle se vratio u Bugarsku 1944. Poznat po filo-

zofskim radovima i kao filozof-marksista uključio se u diskusiju o neopozitivizmu 1938—1939 — 297

Pavlović Pavle (1888—1971), sindikalni i partijski funkcioner. U radničkom pokretu od 1903. Član KPJ od 1919. Niz godina bio jedan od rukovodilaca revolucionarnih sindikata, komunistički poslanik, član partijske centrale. Iz Partije isključen 1927. Poslije oslobođenja izabran za narodnog poslanika Savezne skupštine FNRJ (1945—1950) — 88, 273, 275

Pavlović Živojin (Vlada), član KPJ i član OK KPJ za Makedoniju do 1925. U emigraciji od 1927. Jedno vrijeme u Parizu radio u partijskoj knjižari »Horizont«. Stavio se u službu jugoslovenskog poslanstva u Parizu 1938, a 1939. vratio se u Jugoslaviju — 77, 78, 195, 270

Pejani Bedri, šef Kosovskog komiteta — 300

Pejev, bugarski general, šef generalštaba — 157

Pejović Dušan, student Beogradskog univerziteta, učestvuje u pokretu od 1931 — 52, 261

Petković Nikola »Seljak« (1900—1929), omladinski rukovodilac. Aktivan član SKOJ-a u beogradskoj organizaciji SKOJ-a. U vrijeme prenošenja frakcionaštva iz vrhova KPJ u centralu SKOJ-a, postao je pristalica ljevičara. Bio 1927—1928. član Biroa CK SKOJ-a. Optužen u oktobru 1928. da je provokator; upućen u SSSR, gdje je osuđen i pogubljen — 207, 303

Petrov — vid. Krndelj Ivan

Petrović — vid. Kolarov Vasil

Petrović Dragutin (1899—1941), keramičarski radnik. Član KPJ od 1919. Do 1923. učestvuje u partijskom radu u Zagrebu, a potom prelazi na rad u Beograd. Uhapšen 1929. kao član MK KPJ i osuđen na 2 godine robije. Po izlasku s robije 1931. radi u Zagrebu, gdje je izabran za člana PK KPJ za Hrvatsku. Delegat KPJ na VII kongresu KI 1935. Poslije provale u Zagrebu 1936. prelazi u emigraciju. Po povratku 1938. radi kao instruktor CK KPJ Hrvatske. Uhapšen u Zagrebu u decembru 1939. i upućen u koncentracioni logor u Lepoglavi — 259, 263, 321, 322

Petrović Nikola, kao student prišao radničkom pokretu. U ratu bio član PK Partije za Vojvodinu. Učesnik NOP od 1941 — 263, 328, 332

Petrovski — vid. Horvatin Kamilo

Pijade Moša (Mladen, 1890—1957), novinar, slikar i revolucionar. Član KPJ od 1920. Od 1921. do 1925. na raznim partijskim dužnostima. Zbog organizovanja ilegalne štamparije i publikovanja organa KPJ »Komunist« osuđen na 12 godina robije. Zbog učešća u martovskim demonstrascijama osuđenika komunista 1934. kazna mu je povećana za dvije godine. Jedan od glavnih organizatora Komunističkog univerziteta u sremskomitrovačkoj tamnici. Po izlasku s robije ponovo uhapšen i upućen u koncentracioni logor u Bileći. Na V zemaljskoj konferenciji KPJ 1940. u čijem je radu učestvovao, izabran za člana CK KPJ. U toku NOR-a na raznim odgovornim dužnostima, a poslije rata predsjednik Ustavnog i Zakonodavnog odbora, predsjednik Narodne skupštine FNRJ i dr. Odlikovan Ordenom junaka socijalističkog rada — 3, 6, 9, 10, 53, 219, 235, 239, 241, 242 245, 249, 250, 258, 261, 262, 313—316, 321, 323, 332

Pik Vilhelm (Pick Wilhelm, 1876—1960), njemački partijski radnik i državnik. Član SDP od 1895, jedan od osnivača »Spartakusa«, a potom i KP Njemačke, u čijem je rukovodstvu bio od 1919. do 1946, kada je izabran za predsjednika Jedinstvene socijalističke partije Njemačke. Od 1931. član Prezidijuma i Sekretarijata KI, a od 1935. je na čelu BLS. Poslije 1945. je predsjednik Jedinstvene socijalističke partije i prvi predsjednik Njemačke Demokratske Republike — 3, 11, 12, 26, 29, 35, 37, 57, 205, 221, 245—247, 255, 278, 306, 315, 316, 326

Piperski — vid. Milutinović Ivan

Pintar Miroslav, sindikalni funkcioner; kao sindikalni aktivist radio u Tuzli, Novom Sadu i Zagrebu. Član Inicijativnog odbora Stranke radnog naroda, član Sindikalne komisije CK KPH i član Centralne uprave URSSJ. Od

1941. učestvovao u NOP-u — 258, 259, 266, 272, 273, 275, 319

Pjatakov I. Osip, sovjetski partijski radnik, funkcioner KI. Pripadao grupi »lijevih komunista«. Zbog saradnje s Buharinom i Trockim 1937. u januarskom procesu »trockističkom centru« osuđen na smrt — 15, 260

Plećević Čeda (1899—1942), advokat i politički radnik. Kao student bio je član Kluba marksista. Uhapšen 1923. i osuđen na 2 godine strogog zatvora. Po izlasku iz zatvora prišao Demokratskoj stranci, ali kao advokat branio uhapšene komuniste. Zbog opozicije prema diktaturi uhapšen 1933. i osuđen na godinu i po dana strogog zatvora. Od 1936. zalagao se za saradnju Demokratske stranke s Narodnim frontom. Od oktobra 1941. nalazi se kao borac Prvog šumadijskog partizanskog odreda. Krajem 1941. s partizanskim odredom prešao u Bosnu, ali se po zadatku Partije vraća sredinom 1942. u Srbiju. Uhvaćen i strijeljan od četnika — 107, 252, 265

Podhorski Rikard (Podhorsky, 1902), inženjer hemije i profesor Sveučilišta u Zagrebu od 1926. do 1952. U sporu na književnoj ljevici 1937—1939. brani filozofske stavove E. Maha — 297

Popivanov Stevan (1875), makedonski partijski radnik. Član KPJ od 1920, delegat na Septembarskom plenumu CK KPJ 1926. Pripadao »lijevoj« frakciji u KPJ. Emigrirao u SSSR 1929, uhapšen i osuđen. Rehabilitovan odlukom Vojnog kolegijuma Vrhovnog suda SSSR 1963— 207, 303

Popivoda Krsto (1910), politički radnik. Član KPJ od 1933. Uhapšen 1934. i osuđen na godinu i po dana strogog zatvora. Po izdržanoj kazni nastavio s političkim radom kao član Oblasnog rukovodstva KPJ za užu Srbiju. U kragujevačkoj provali uhapšen 1937. i osuđen na 2 godine robije. Na V zemaljskoj konferenciji izabran za kandidata za člana CK KPJ. U toku NOR-a na važnim partijskim i vojnim zadacima. Poslije oslobođenja vršio odgovorne funkcije — 263

Popović Milan, senator — 154, 261

Popović Nikola, u komunističkom pokretu u Jugoslaviji učestvovao do 1929. Otpao od pokreta i jedno vrijeme se pasivizirao. U vrijeme čistki u SSSR-u pristupio grupi beogradskih trockista — 246

Popović Pero-Aga (1905—1930), politički radnik. Član SKOJ-a od 1923, a član MK SKOJ-a u Beogradu 1924. Odlukom CK KPJ upućen na Komunistički univerzitet »Sverdlov« u Moskvi, koji je pohađao od 1925. do 1928. Po povratku u Jugoslaviju postaje organizacioni sekretar CK SKOJ-a. Smrtno ranjen u sukobu s policijom, uhapšen i pod mučenjem umro — 297

Popović Velimir, ministar Kraljevine Jugoslavije — 291

Popović Vladimir Vlado (1914—1972), član SKOJ-a od 1932, a KPJ od 1934. Od 1935. do 1937. član Univerzitetskog komiteta i predstavnik Beogradskog univerziteta na svjetskom kongresu komunista i socijalista u Parizu i svjetskog kongresa studenata. U Španiji od 1937. do 1939. Vratio se ilegalno u Jugoslaviju 1939, gdje radi kao sekretar Univerzitetskog komiteta, član PK SKOJ-a za Srbiju, instruktor CK KPJ u Crnoj Gori i Dalmaciji. Na V zemaljskoj konferenciji KPJ izabran za kandidata za člana CK KPJ. U toku NOR-a na raznim odgovornim dužnostima. Poslije rata dugogodišnji ambasador, a potom predsjednik Spoljnopolitičkog odbora Narodne skupštine FNRJ i član CK SKJ. Odlikovan Ordenom narodnog heroja — 335

Predavec Josip, jedan od lidera HSS — 295

Preka Nikola, ministar u vladi M. Stojadinovića — 286

Prežihov Voranc (pravo ime Kuhar Lovro, Luj, Rihard, Valič, 1893—1950), književnik i partijski radnik. Član KPJ od 1920. Pred hapšenje 1930. emigrirao u Austriju, te u odsustvu osuđen na 6 godina robije. Na IV zemaljskoj konferenciji izabran za kandidata za člana CK KPJ. U emigraciji (Beč, Prag, Moskva, Pariz), obavljao razne partijske zadatke. Uhapšen u Beču 1936; po izdržanoj kazni dolazi u Pariz, gdje rukovodi partijskom knjižarom, štampanjem i slanjem »Proletera« u Jugoslaviju. Poslije raspuštanja rukovodstva KPJ u Parizu u martu 1939. ostao u Francuskoj do kraja godine kao veza između CK KPJ i KI. Vratio se u

Jugoslaviju krajem 1939. U toku NOR-a radio 1941—1943. u Osvobodilnoj fronti, kada je uhapšen i upućen u koncentracioni logor u Saksenhauzenu, a potom u Mauthauzenu. Vratio se u Jugoslaviju 1945. Za književna djela više puta nagrađivan — 29, 36, 39, 41, 43, 45, 48, 74, 77, 79, 81, 117, 194—196, 199, 219, 220, 222, 223, 228, 231—233, 235, 236, 239, 241, 253, 255, 257, 264, 270, 302, 323—333

Pribićević Adam (1880—1957), političar. Političku aktivnost razvijao u okviru Samostalne demokratske stranke, u kojoj je od 1936. do 1941. bio predsjednik. Emigrirao iz Jugoslavije 1941 — 266, 277

Pribićević Rade (1896—1953), politički radnik. Jedan od vođa Samostalne demokratske stranke, narodni poslanik, zalagao se za saradnju s komunistima. Učestvovao u NOP-u. Poslije oslobođenja savezni narodni poslanik i sudija Vrhovnog suda NR Hrvatske — 277

Pribićević Svetozar (1875—1936), političar i publicist. Jedan od boraca za stvaranje Hrvatsko-srpske koalicije. Od 1919. do 1924. u rukovodstvu Demokratske stranke. Poslije razlaza s Lj. Davidovićem osniva Samostalnu demokratsku stranku, a 1927. sa Stjepanom Radićem, šefom HSS, stvara Seljačko-demokratsku koaliciju. Zbog otpora diktaturi hapšen i konfiniran. Umro u emigraciji 1936 — 277, 295

Prica Ognjen (1899—1941), profesor, publicist i politički radnik. Član KPJ od 1921. Član PK KPJ za BiH 1927. Tokom 1928. do početka 1929. bio glavni urednik »Borbe«. Uhapšen 1929. i osuđen na 7 godina robije. Po izlasku s robije 8. avgusta 1936, nastavio s političkim radom. Uhapšen 27. marta 1941. i poslije proglašenja NDH predat ustaškim vlastima. Strijeljan 9. jula 1941. Odlikovan Ordenom narodnog heroja — 297

Prica Srđan (Bistri, Tadić, 1905), politički radnik. Član SKOJ-a od 1925, a KPJ od 1927. Jedan od rukovodilaca komunističke studentske omladine u Zagrebu, potom povjerenik CK KPJ, kandidat za člana CK KPJ i član Zemaljskog biroa CK KPJ. Od 1935. u emigraciji: u Beču, Pragu i Parizu, a od 1937. do 1945. u SAD. Vratio se u Jugoslaviju 1946. i bio na odgovornim dužnostima u Sekretarijatu inostranih poslova — 74, 77, 78, 233, 270

Račić Puniša, radikalski poslanik. Atentator na Stjepana Radića u Narodnoj skupštini u Beogradu 20. juna 1928. Osuđen na 20 godina robije, ali su ga 1941. Nijemci pustili na slobodu. Poslije oslobođenja, Vojni sud XXI srpske udarne divizije osudio ga je na smrt — 295

Radić Antun (1868—1919), hrvatski književnik i političar, tvorac ideje o organizovanom pokretu hrvatskih seljaka. Jedan od organizatora Hrvatske seljačke stranke, za koju je s bratom Stjepanom izradio program — 161

Radić Pavle (1880—1928), bankarski činovnik. Jedan od funkcionera HRSS i predsjednik Hrvatskog seljačkog kluba. Poslije hapšenja Stjepana Radića i najbližih saradnika prihvatio taktiku kapitulacije pred velikosrpskim hegemonistima, i uz saglasnost i u ime Radića pročitao 27. marta 1925. u Narodnoj skupštini izjavu o priznanju Vidovdanskog ustava i monarhije. Poginuo kao žrtva atentata na Stjepana Radića 20. juna 1928 — 295

Radić Stjepan (1871—1928), hrvatski političar i publicist. U svojoj političkoj aktivnosti ispoljio je nedosljednost: osudio revoluciju u Rusiji 1905, branio ratnu politiku bečkog dvora 1914, borio se za republiku a protiv velikosrpskih hegemonista 1918—1925, pristupio Seljačkoj internacionali 1924, odrekao se republike i kapitulirao pred velikosrpskim hegemonistima 1925, ušao u koalicionu vladu Radikalne stranke i Hrvatske seljačke stranke 1925—1926, sa S. Pribićevićem 1927. obrazovao Seljačko-demokratsku koaliciju. Teško ranjen u Narodnoj skupštini 20. juna 1928. i umro od zadobijenih rana 8. avgusta iste godine — 86, 161, 162, 294, 295

Radovanović Ljubomir (1887—1964), profesor. Član KPJ od 1919, a 1920. izabran za komunističkog poslanika. Emigrirao u Beč 1921, gdje je bio član Zagraničnog komiteta KPJ. Po povratku u zemlju jedno vrijeme bio član CK KPJ i PB CK KPJ. Pripadao desnoj frakciji. Zbog frakcionaškog djelovanja isključen iz KPJ 1938. Za vrijeme rata bio

uhapšen i upućen u logor na Banjici. Godine 1948. izjasnio se za IB — 275 296, 303

Radović Petar (1907—1944), partijski radnik. Kao član KPJ uhapšen 1934. i osuđen na 3 godine strogog zatvora. Na izdržavanju kazne potpao pod uticaj P. Miletića, ali je pred partijskom komisijom iznio Miletićeve metode u kaznioničkoj organizaciji KPJ. Po izdržanoj kazni nastavio je partijski rad u Peći, a 1941. učestvuje u NOR-u. Izvršio samoubistvo na Visu 1944 — 242, 305

Raičević Blažo (1897—1950), profesor. Član KPJ od 1920, član PK KPJ za Crnu Goru. Osuđen 1937. na 2 godine robije. Isključen iz KPJ zbog slabog držanja na policiji. Poslije rata po liniji IB i neprijateljske djelatnosti osuđen na zatvor — 220

Rakovski Hristijan Georgijević (1873—1941), vođ rumunskog i bugarskog radničkog pokreta. Živio dugo u SSSR; bio je funkcioner Kominterne; 1927. isključen iz Partije, ali je bio primljen ponovo 1935. Stradao u Staljinovim čistkama — 308

Ranković Aleksandar (Gruja, 1909), politički radnik. Član SKOJ-a od 1927. Kao sekretar PK SKOJ-a za Srbiju uhapšen 1929. i osuđen na 6 godina robije. Po izlasku s robije 11. marta 1935, bio na raznim partijskim dužnostima: član i sekretar PK KPJ za Srbiju, član Privremenog rukovodstva KPJ, član PB CK KPJ. U toku rata član Vrhovnog štaba NOV i POJ. Odlikovan Ordenom narodnog heroja. Na osnovu odluke IV (Brionske) sjednice CK SKJ 1966 — uklonjen sa svih državnih i političkih funkcija — 220, 251, 259, 263, 273, 303, 321, 333

Reberski, jedan od vođa HSS, pripadao krajnje desnom krilu stranke — 66

Rem Ernest (Röhm Ernst, 1877—1934), Hitlerov saradnik od 1919. Komandant SA-odreda. Ubijen u junu 1934. zbog tobožnje zavjere protiv Hitlera — 282

Ribar dr Ivan (1881—1968), advokat, politički radnik. Jedan od osnivača Hrvatske demokratske stranke. Od 1919. aktivan učesnik u političkom životu u Jugoslaviji i branilac demokratskih sloboda u okviru Demokratske stranke, u kojoj vrši funkciju potpredsjednika. Pod diktaturom pripada lijevom krilu ove stranke. Pristalica Narodnog fronta. U NOR-u od 1941, vijećnik AVNOJ-a. Poslije rata predsjednik Privremene narodne skupštine, a od 1945. do 1953. predsjednik Prezidijuma Narodne skupštine FNRJ — 65, 107, 252, 265

Ribar Ivo-Lola (Fišer, Ilija, Pavle, 1916—1943), partijski radnik. Član SKOJ-a od 1935, član KPJ od 1936. Sredinom 1937. rukovodi omladinskom komisijom pri CK KPJ. Kao rukovodilac SKOJ-a učestvuje na savjetovanju CK KPJ u junu 1939, a u avgustu iste godine na V zemaljskoj konferenciji SKOJ-a izabran za sekretara CK SKOJ-a. Na V zemaljskoj konferenciji KPJ 1940. izabran za člana CK KPJ. Januara—aprila 1940. bio u logoru u Bileći. U NOR-u na raznim dužnostima, kao član Vrhovnog štaba učestvuje u organizovanju ustanka u Srbiji, BiH, Hrvatskoj i Sloveniji. Kao šef Vojne misije NOV i POJ prilikom polaska u Štab savezničke komande za Srednji istok poginuo pred poletanje aviona 27. novembra. Odlikovan Ordenom narodnog heroja — 3, 11, 142, 219, 222, 223, 232, 240, 245, 252, 258, 259, 263, 267, 270, 288, 289, 303—307, 313, 314, 320, 321—333

Ribar Veljko (Anger, 1897—1966), publicist i predavač. U emigraciji u SSSR-u od 1921. do 1945, u Španiji od 1936. do 1938. U vrijeme čistki u SSSR-u bio isključen iz KPJ 1939. Poslije povratka u Jugoslaviju vraćen u KPJ i bio na raznim dužnostima — 196

Ribentrop Joahim (Ribbentrop Joachim, 1893—1946), njemački državnik; ministar spoljnih poslova Trećeg Rajha 1938—1945. U Nirnberškom procesu 1946. osuđen na smrt — 282, 292

Rihard — vid. Prežihov Voranc

Rihter — vid. Žujović Sreten

Rihtman Zvonimir (Richtman, 1902—1941), inženjer. U časopisima »Nauka, život, tehnika«, »Almanah savremenih problema«, »Znanost i život« objavio u toku 1932—1940. niz radova, zbog kojih je kritikovan kao zagovornik »mahizma«, neopozitivizma i revizije marksizma. Kao

antifašista 1936. potpisao s grupom intelektualaca pozdrav španskom narodu i njegovoj borbi protiv fašizma. Uhapšen od ustaša i presudom ustaškog prijekog suda osuđen na smrt 9. jula i strijeljan — 96, 181, 297

Rikov, Ivanovič Aleksej (1881—1938), sovjetski državnik. Član PB CK SKP(b) od 1922. do 1930. Isključen iz Partije 1937, a 1938. osuđen i strijeljan — 308

Rinaldo Robert (1892), partijski radnik. U emigraciji u SSSR-u od 1932. na osnovu odluke CK KP Austrije. U Španiju otišao u martu 1937, bio član KP Španije 1937—1939. Poslije sloma republikanske Španije vratio se u SSSR. U Jugoslaviju došao u decembru 1944 — 240, 308

Ristić Marko (1902), književnik. Prihvatajući Bretonove koncepcije nadrealizma, s grupom mladih srpskih književnik formulisao 23. decembra 1931. ocjenu nadrealizma (»Pozicija nadrealizma« u službi revolucije); u junu 1931. pokrenuo časopis »Nadrealizam danas i ovde«. Svoje stavove Ristić je objavljivao u časopisima »Danas« i »Pečat«. I pored Đilasovog i Zogovićevog napada na njega, Ristić je ostao uz Partiju preko Bore Prodanovića i Moše Pijade. Poslije rata ambasador FNRJ u Parizu i na drugim odgovornim dužnostima — 181, 297

Robert — vid. Kusovac Labud

Rozenko — vid. Čolaković Rodoljub

Sabolek Ivan (1912), mašinski bravar. Zbog članstva u KPJ uhapšen 1936. i osuđen na 3 godine robije. Izašao s izdržavanja kazne 20. oktobra 1938 — 303

Sajs-Inkvart Artur (Seyss-Inquart, 1892—1946) austrijski državnik.

Salaj Đuro (1889—1958), partijski i sindikalni funkcioner. Član KPJ od 1919, a član Politbiroa CK KPJ od III kongresa KPJ 1926. do 1930. U emigraciji u SSSR-u od 1930. do 1944. U vrijeme Staljinovih čistki na radu na Krimu. Od 1942. do 1944. bio je redaktor i spiker Radio-stanice »Slobodna Jugoslavija«. Vratio se u zemlju 1944. Član CK KPJ od V kongresa KPJ 1948, član PB CK KPJ, predsjednik Centralnog odbora Jedinstvenih sindikata Jugoslavije, član Saveznog izvršnog vijeća — 285

Sam — vid. Kovačević Nikola

Samardžić Gojko (Švarc, 1897—1939), student tehnike. Član KPJ od 1920, partijski instruktor od 1923, delegat na III kongresu KPJ 1926, član PK KPJ za Srbiju 1929, januara 1930. pobjegao iz beogradskog zatvora, te u odsustvu osuđen na 10 godina robije. U emigraciji u SSSR-u od 1930. U vrijeme čistki u SSSR-u uhapšen i strijeljan 1939 — 173

Samardžić Stanislav (Zadvorka, 1906), partijski radnik. Član KPJ od 1927. i član RK Čukarica 1930. Upućen na školovanje u Moskvu 1932, gdje je pohađao KUNMZ. Po završetku školovanja u oktobru 1936. otišao je u Španiju. Poslije sloma republikanske Španije vratio se u SSSR, gdje je ostao do 1941, kada dolazi u Jugoslaviju — 34, 255

Sedej Alojz (1892—1960), partijski i sindikalni funkcioner. Kao zarobljenik u Rusiji 1918. prišao Crvenoj armiji. Vratio se u Jugoslaviju 1923; iste godine postao član KPJ. Funkcioner NRPJ u Ljubljani 1924. U vrijeme frakcijskih sporova u PK KPJ za Sloveniju 1925. isključen iz KPJ. U toku 1926—1928. sa Štukeljom formirao grupu »Ujedinjenje«. Od 1926. do 1937. nalazi se u rukovodstvu Radničke komore, a 1936—1938. u rukovodstvu Strokovne komisije — 85

Senjko — vid. Ćopić Vladimir

Servo Mihalj (1900—1941), politički radnik. Član KPJ od 1920. Aktivni učesnik u partijskom i sindikalnom radu kao sekretar mjesne organizacije KPJ, a od 1928. i kao član MK KPJ. U vrijeme oštrih frakcijskih borbi 1927—1928. istupao protiv frakcionaštva. Uhapšen 1929. i osuđen na 10 godina robije. Od izlaska iz kaznionice 20. avgusta 1939. učestvuje u radu KPJ kao sekretar OK KPJ za severni Banat i član PK KPJ za Vojvodinu. Bio je jedan od organizatora ustanka u Vojvodini. Uhapšen na izvršenju zadatka 30. avgusta 1941. i strijeljan na Banjici. Odlikovan Ordenom narodnog heroja — 261

Simić — nije utvrđeno o kome je riječ — 196

Sjedov Leon Trocki, sin Lava Trockog, boravio kratko vrijeme u Jugoslaviji 1938, odakle se vratio u Pariz — 17, 51, 248

Smiljanić Dragoslav (1894—1968), političar. Jedan od članova Demokratske stranke koji su potpisali Program od 86 tačaka. Od 1941. bio u zarobljeništvu — 265

Snoj Franc, ministar u vladi M. Stojadinovića — 294

Solarić Branko (1901—1942), politički radnik. Član KPJ od 1927, član Rejonskog komiteta u Beogradu od marta 1929. Uhapšen krajem 1929. i osuđen na 6 godina robije, povećane za dvije godine zbog učešća u martovskim demonstracijama osuđenika komunista. Izašao s robije u avgustu 1937, a u decembru 1938. ponovo uhapšen. Pušten usljed nedostatka dokaza. Kao poznati komunista uhapšen krajem 1939. i upućen u koncentracioni logor u Bileći, odakle je izašao 1940. Poginuo u toku NOR-a kao borac ili kao talac — 222

Spaho Mehmed (1883—1940), osnivač i šef Jugoslovenske muslimanske organizacije, biran od 1920. do 1938. za narodnog poslanika; u nizu koalicionih vlada bio ministar. Posle pada B. Jevtića, stupio sa svojom strankom u Stojadinovićevu Jugoslovensku radikalnu zajednicu (JRZ). Kao šef stranke zastupao interese bosansko-hercegovačkih veleposjednika — 31, 64, 111, 131, 139, 278, 254, 259, 278, 294

Srebrnjak Ivan, radio je u aparatu Kominterne do 1940. Tada se vratio u Jugoslaviju. Ubile su ga ustaše u Zagrebu — 329

Srzentić Vasilije (1895—1959), novinar i prevodilac. Saradnik partijskih listova 1919—1921. U policiji evidentiran do 1935. kao komunista i kao takav hapšen, ali usljed nedostatka dokaza oslobođen — 182, 298

Staljin Josif Visarionovič (Džugašvili, 1879—1953), sovjetski državnik i političar. Član PB CK SKP(b) od 1917, a generalni sekretar Partije od 1924 — 7, 8, 18, 19, 85, 137, 173, 178, 186—189, 195, 197, 242, 248, 296—299, 301, 302

Stambolijski Aleksandar (1879—1923), bugarski političar i državnik. Šef Zemljoradničke stranke i predsjednik vlade Bugarske od 1920. do 1923. Ubijen 9. juna 1923. u profašističkom prevratu u Bugarskoj — 292

Stanković — vid. Vuković Radovan

Stankovič Ivan, političar. Pripadao lijevom krilu SLS, koje je podvrglo kritici stav šefa stanke A. Korošca i spoljnopolitičku orijentaciju vlade M. Stojadinovića — 279, 287

Stanoje — vid. Žujović Sreten

Stanojević Aca (1852—1947), političar. Dugogodišnji član Glavnog odbora Radikalne stranke i narodni poslanik. S lijevim krilom stranke odbio da pristupi Stojadinovićevoj Jugoslovenskoj radikalnoj zajednici (JRZ) i sa šefovima Demokratske stranke i Zemljoradničke stranke prešao u opoziciju. Poslije oslobođenja sa svojom strankom pristupio Narodnom frontu — 66, 106, 277

Stari — vid. Jelaska Vicko

Stefanović I. — ministar u vladi M. Stojadinovića — 286

Stefanović Lazar (1885—1950), stolarski radnik, partijski i sindikalni funkcioner u radničkom pokretu od 1903. Član KPJ od 1919. Vršio odgovorne dužnosti: član CK i PB CK KPJ, sekretar Izvršnog odbora CRSVJ. Jedan od vođa desne frakcije 1924—1928. U emigraciji od 1928. u SSSR-u, gdje je do 1930. bio predstavnik sindikata Jugoslavije u Crvenoj sindikalnoj internacionali; 1930—1936. bio član i sekretar Međunarodnog komiteta drvodjeljskih radnika u Moskvi. Član SKP(b) od 1929. do 1944. U Jugoslaviju se vratio 1944. i bio potpredsjednik Centralnog odbora Jedinstvenih sindikata Jugoslavije, a od 1949. član CK KP Srbije — 285

Stepinac Alojzije (1898—1960), kardinal. Saradnik ustaša i vlade NDH. Osuđen od narodnog suda FNRJ na 16 godina; pomilovan — 287

Stevan — vid. Krajčić Ivan

Stojadinović Milan (1888—1961), profesor Univerziteta u Beogradu, političar. Predsjednik vlade od juna 1935. do februara 1939. Tvorac Jugoslovenske radikalne zajednice (JRZ), zagovornik političke orijentacije na fašističke sile

Njemačku i Italiju. Poslije zbacivanja interniran 1940, predat engleskom vojnom atašeu u Solunu u martu 1941. i upućen na Mauricijus, gdje je u internaciji zadržan do 1948, kada prelazi u Argentinu — 4, 17, 27, 31—33, 38, 56, 62, 64—66, 71, 72, 88, 92, 105, 108—114, 131—136, 139—141, 145, 153, 155, 159, 163, 253, 254, 259, 261, 265, 267—269, 276—283, 286—295, 322, 329

Stojadinović Ratomir (1913—1975), vajar. Član KP Francuske 1938. a od 1939. član KPJ — 335

Stošović Dobrivoje, ministar prosvjete, a 1938. ministar građevina u vladi M. Stojadinovića — 259

Šaban Josip, delegat jugoslovenske omladine na Svjetskom omladinskom kongresu u Njujorku — 267, 324

Šaht — 291

Šćepanović Mirko, član PK KPJ za Crnu Goru — 263

Šentjurc Lidija (1911), politički radnik. Član KPJ od 1932. Uhapšena 1933. i osuđena na 2 godine strogog zatvora. Po izlasku iz kaznionice 14. aprila 1935. uključila se u partijski rad kao član PK SKOJ-a za Sloveniju, a 1937. član CK SKOJ-a i član OK KPS u Trbovlju. Uhapšena 1941. i internirana u Srbiju, odakle se u avgustu iste godine vraća na partijski rad u Sloveniju. U toku NOR-a i po oslobođenju izvršavala odgovorne zadatke. Odlikovana Ordenom narodnog heroja — 262

Šepa — vid. Miletić Petko

Šeremet Akif (Berger, 1895—1938), profesor i partijski radnik. Član KPJ od 1919. Zbog komunističke aktivnosti je kao profesor premještan iz mjesta u mjesto i konačno interniran u Livno. Prešao u ilegalnost i 1930. emigrirao u Beč, gdje je radio u emigrantskoj komisiji CK KPJ i bio dopisnik TASS-a. Krajem 1930. postavljen za organizacionog sekretara CK KPJ. Po partijskom zadatku odlazio u Pariz, a u novembru 1931. pozvan u Moskvu, lišen funkcije i 1932. isključen iz KPJ. Protjeran iz Moskve u Kazahstan, pa u Dnjepropetrovsk 1933—1934; vraća se u Moskvu, gdje je 1936. uhapšen i nestao u Staljinovim čistkama — 173

Šimić Martin (1905), politički radnik. Član SKOJ-a i član MK SKOJ u Osijeku. Zbog svog političkog rada tri puta hapšen i osuđivan: 1928. na 1 godinu zatvora, 1929. na 7 godina i 1938. na 2 godine — 262

Širak Baldur fon, vođ fašističke omladinske organizacije Hitler-jugend, ratni zločinac — 120, 281

Šlander Slavko (1909—1941), zubotehničar. Član KPJ od 1932. Zbog komunističke djelatnosti osuđen 1934. na 3 godine robije. Sa izdržavanja kazne izašao 29. novembra 1936. i uključuje se u partijski rad. S Tonetom Tomšičem pomagao kazneničkoj organizaciji KPJ u sremskomitrovačkoj tamnici da likvidira frakciju Petka Miletića i sprovede Titov Decembarski apel. Jedan od organizatora ustanka u Sloveniji. Strijeljali su ga Nijemci 24. avgpsta 1941. Odlikovan Ordenom narodnog heroja — 258, 261, 262, 333

Šmit — vid. Parović Blagoje

Šojat F., vođa »narodno-socijalnog bloka« u Hrvatskoj — 266, 278

Špiner — vid. Karaivanov Ivan

Špinerman — vid. Karaivanov Ivan

Špoljarić Đuro (1906), politički radnik. Zbog komunističke aktivnosti uhapšen 20. avgusta 1931. i osuđen na 4 godine robije. Izašao s robije 20. avgusta 1935. Kao poznati komunista ponovo je uhapšen u decembru 1939. i upućen u koncentracioni logor u Lepoglavi. Učestvovao u NOR-u i pored drugih funkcija bio je izabran i za vijećnika ZAVNOH-a — 273, 289, 319, 331

Štehl (Stechl), njemački vicekonzul u Mariboru 1939 — 300

Štimer — vid. Karaivanov Ivan

Šušnig Kurt (Schuschnigg Kurt fon, 1897), austrijski državnik i političar, kancelar Austrije 1934—1938. Od 1938. do 1945. u koncentracionom logoru, od 1948. profesor u SAD — 253

Švarc — vid. Samardžić Gojko

Švarc — vid. Žujović Sreten

Švarc Rajmond (1913—1945), limarski radnik. Zbog članstva u KPJ osuđen 1931. na 3 godine robije. Na izdržavanju kazne odvojio se od KPJ, te je zbog antipartijskog djelovanja bio predložen za isključenje iz Partije. Po izlasku s robije u avgustu 1934. zajedno s Albinom Breznikom nastavio je sa napadima na KPJ — 96

Švarcman — vid. Horvaj Vilim

Tadić — vid. Prica Srđa

Tadićeva žena, donijela iz Zagreba u Pariz partijske adrese — 233

Tahi — 294

Tandarić, predsjednik kotarske organizacije HSS — 276

Tan Pin San, član CK KP Kine, isključen iz Partije — 247

Tarabić, partijsko ime jednog od osuđenika komunista u sremskomitrovačkoj tamnici koji je pružio podršku Moši Pijade u sprovođenju Decembarskog apela CK KPJ — 250

Titulesku Nikola (Titulescu Nicolae, 1883—1941), rumunski političar i državnik, jedan od lidera Male antante, za čije se održavanje zalagao; više godina ministar spoljnih poslova Rumunije (1927—1928. i 1932—1936.) — 293

Toljati Palmiro (Togliatti Palmiro, Erkoli, 1893—1964), generalni sekretar KP Italije, poznati rukovodilac italijanskog i međunarodnog radničkog pokreta. Član CK KPI od 1922, član IK CK od 1923, generalni sekretar Partije od 1927. Godine 1924. izabran za člana IK KI, od 1928. član njenog predsjedništva, a od 1935. sekretar KI. Instruktor KI u Španiji 1936—1938. Iz emigracije se vratio marta 1944. Od 1944. do 1946. član italijanske vlade. Od Staljinove smrti zagovornik italijanskog puta u socijalizam — 203, 271, 303

Tomšič Anton Tone (1910—1942), politički radnik i revolucionar. Član SKOJ-a od 1928, a KPJ od 1930. Više puta hapšen i osuđivan: 1932. na godinu i po dana zatvora i 1935. na dvije i po godine robije. Po izlasku iz kaznionice 28. februara 1937. uključuje se u partijski rad. Iste godine izabran na Osnivačkom kongresu KPS za člana CK KPS, a potom i za organizacionog sekretara CK KPS. Kandidat za člana CK KPJ od V zemaljske konferencije KPJ 1940. Od aprila 1941. rukovodi formiranjem borbenih grupa u Ljubljani i pripremama za oružani ustanak. Uhapšen 10. decembra 1941, osuđen na smrt i strijeljan 21. maja 1942. Odlikovan Ordenom narodnog heroja — 258, 262

Topalović Živko (1886—1972), kao zagovornik socijaldemokratske orijentacije radničkog pokreta napustio KPJ 1920. Poslije stvaranja SPJ postaje njen vođa. U toku rata saradnik Draže Mihailovića i kao takav emigrirao 1944. U odsustvu osuđen kao ratni zločinac — 49, 84, 101, 102, 106, 259, 266, 275

Torej — vid. Vojnilovič Boris

Trean Moris (Tréand Maurice), funkcioner KP Francuske — 60, 230, 233, 264, 335

Treursić Josip (Bepo), član KPJ od 1919, član OK KPJ za Dalmaciju 1931. Zbog komunističke djelatnosti osuđen 1932. na dvije i po godine zatvora. Po izdržanoj kazni nastavio partijski rad u vrijeme oživljavanja frakcijske borbe, čiji su nosioci bili Jelaska, Baljkas i Marić, u koje je i sam uvučen. Uhapšen početkom 1941. i upućen u koncentracioni logor u Lepoglavi. Odatle su ga ustaše prebacile u logor u Staroj Gradiški, gdje je 1942. strijeljan — 76

Trilnik Ljudevit (1914), student tehnike. Osuđen 1935. na 2 godine strogog zatvora. Kao pristalica Petka Miletića trebalo je da u Zagrebu pridobije partijsku organizaciju za Miletićevu frakciju. Njegovo frakcionaško djelovanje brzo se otkrilo na sektoru slanja dobrovoljaca u Španiju, te ga je Pavle Gregorić izolovao od partijskog rada. Nakon toga je Trilnik emigrirao u Italiju, a odatle u Francusku — 54, 75, 80, 81, 257, 261—263, 270, 296, 303, 304, 318, 323

Trocki Lav (Lav Davidovič Bronštajn, 1879—1940), sovjetski partijski radnik i funkcioner. Zbog sukoba sa Staljinom bio je isključen iz SKP(b) i 1929. protjeran iz SSSR-a. Ubijen u Meksiku 1940 — 51, 244, 248, 258, 261, 297

Trifunović Marko, član Glavnog odbora Radikalne stranke — 277

Tuhačevski, Mihailo Nikoljaevič (1893—1937), maršal Sovjetskog Saveza. Vojni rukovodilac Crvene armije u borbama protiv intervencije zapadnih sila 1918—1923. Maršal do 1935. Uhapšen u čistkama i sa sedmoricom generala Crvene armije osuđen na smrt na procesu 11. juna 1937 — 260

Tulić Jusuf, član a jedno vrijeme i organizacioni sekretar PK KPJ za Vojvodinu od 1937. do 1941. Avgusta iste godine po partijskom zadatku prebačen u Srbiju. Decembra 1941. uhvatili su ga četnici i poslije zvjerskog mučenja ubili na putu od Užica do Vlasenice — 263

Uzelac, isključen iz KPJ 1939 — 196

Valdes — vid. Kopinič Josip

Valič — vid. Prežihov Voranc

Valjin Blaž (1896—1942), partijski radnik. Član KPJ od 1924. Partijski i sindikalno djelovao u Zagrebu, gdje je u vrijeme frakcijskih borbi pripadao antifrakcijskom »radničkom frontu«. Uhapšen 1929. i osuđen na 5 godina robije. Po izlasku nastavio s pratijskim radom, zbog koga je hapšen u decembru 1939. i u martu 1940. U julu 1941. pobjegao iz ustaškog logora i stupio u partizanski odred u Hrvatskom zagorju, gdje je u borbama poginuo u aprilu 1942 — 273, 285

Van Če Min, kineski partijski radnik; isključen iz KP Kine zbog ometanja ostvarenja jedinstvenog fronta — 247

Van Čin Vej, kineski partijski radnik; isključen iz KP Kine zbog otpora partijskoj politici — 247

Van I Če, general kineske Crvene armije — 14

Varga Eugen (1897), mađarski revolucionar: u emigraciji u SSSR-u od 1920. Prisustvovao sjednici IK KI od 17. novembra 1938 — 221, 278, 326

Velebit Vladimir (1907), sudija i politički radnik. Do 1941. partijski aktivist u Zagrebu. U toku NOR-a od aprila 1941. do marta 1942. na ilegalnom radu u Zagrebu, potom na dužnosti pri Vrhovnom štabu; 1943. šef vojne misije u Londonu. Poslije rata na raznim odgovornim dužnostima kao državni podsekretar za spoljne poslove, ambasador u Italiji, Engleskoj i dr. — 334

Veljko — vid. Đilas Milovan

Vesten (Westen), njemački industrijalac u Mariboru — 192, 300

Vidas Božo, partijski radnik. Član KPJ od 1923, a potom rukovodilac omladinske komunističke organizacije. Upućen na školovanje u SSSR, gdje je od 1929. do 1931. bio slušalac Međunarodne lenjinske škole. Kooptiran za člana CK KPJ i upućen na rad u Jugoslaviju 1931. Uhapšen odmah po prelasku granice i pod nepoznatim okolnostima ubijen — 177, 297

Viljem II Hoencolern (Wilhelm II Hohenzollern, 1859—1941), njemački car od 1888. do 1918, tvorac ideje o njemačkom prodoru na istok (Drang nach Osten); podržao objavu rata Austro-Ugarske protiv Srbije 1914. Poslije poraza Njemačke u prvom sjetskom ratu prinuđen da abdicira 1918. i da emigrira iz zemlje — 30

Vijoglavin Ivan (1912—1942), partijski radnik. Kao mlad poljoprivredni radnik pristupio SKOJ-u i aktivno djelovao na organizovanju mladih poljoprivrednih radnika. Član KPJ od 1935. Uhapšen 1936. i osuđen na 2 godine robije. Po izlasku iz sremskomitrovačke tamnice 23. novembra 1938. nastavio partijski rad, te je 1940. izabran za člana Biroa PS KPJ za Vojvodinu. Jedan od organizatora ustanka u Bačkoj i Banatu. Pao izdajom neprijatelju u ruke oktobra 1941. u Novom Sadu, strijeljan u Zrenjaninu 9. januara 1942 — 263

Vilder Večeslav (1878—1967), hrvatski političar i publicist. Pripadao Demokratskoj odnosno Samostalnoj demokratskoj stranci i uređivao organ stranke list »Riječ«. S jačanjem fašističke opasnosti sve više uviđao neophodnost saradnje svih antifašističkih snaga — 277

Vlada — vid. Luter Karlo

Vlada — vid. Pavlović Živojin

Vlahović Veljko (Željko, 1914—1975), državnik i političar. Član SKOJ-a od 1933, a KPJ od 1935. Po odluci KPJ odlazi u Prag da pomogne rad jugoslovenskih studenata u Pragu. U Španiju došao

29. januara 1937. i borio se u Balkanskom internacionalnom bataljonu »Dimitrov«, i pored drugih poslova radio i u kadrovskoj sekciji Baze internacionalnih brigada. Ranjen 14. februara 1937. na Harami. Po izliječenju na radu u Parizu. Poslije izbora u CK SKOJ-a upućen u Moskvu za predstavnika SKOJ-a u KOI. Sekretar KOI do 1943. Od 1941. do 1944. preko Radio-stanice »Slobodna Jugoslavija« popularisao NOR. U Jugoslaviju se vratio 1944. i bio na raznim odgovornim dužnostima: poslanik Savezne narodne skupštine, predsjednik Vijeća naroda u Narodnoj skupštini FNRJ, predsjednik Spoljnopolitičkog odbora, član CK SKJ i Izvršnog komiteta CK SKJ i dr. Odlikovan Ordenom narodnog heroja — 254, 324, 325, 329

Vlajić Božidar Boka, član Glavnog odbora Demokratske stranke — 251, 277

Vojnilovič Boris (Torej, 1912—1941), student tehnike. Član SKOJ-a od 1932. Uhapšen 1933. i osuđen na 5 godina robije, ali mu je kazna povećana 1934. za 2 godine zbog učešća u demonstracijama osuđenika komunista u sremskomitrovačkoj tamnici. Isključen 1939. zbog frakcionaštva. Izašao s robije 15. aprila 1940. Kao borac partizanskog odreda poginuo 1941. u Srbiji — 53, 54, 174, 195, 213, 242, 245, 249, 250, 261, 262, 305, 330

Vokšin — vid. Kopinič Josip

Vrunč Franc (1910—1941), partijski radnik. Član KPJ od 1932. Uhapšen 1935. i osuđen na 3 godine robije. Po izlasku iz sremskomitrovačke tamnice 1. maja 1937, nastavio partijski rad. Kao ilegalac uhapšen u Mariboru i strijeljan 24. avgusta 1941. Odlikovan Ordenom narodnog heroja — 261

Vučković Mihailo (1908), profesor univerziteta. Do 1941. aktivno radi u zadružnom pokretu. U toku rata sarađivao u NOP-u; u njegovom stanu 1941. sastajali su se članovi CK KPJ. Poslije rata sekretar Komisije za zadrugarstvo pri Predsjedništvu vlade FNRJ, redovni profesor Ekonomskog fakulteta u Beogradu — 332

Vučković Vojislav (1910—1942), muzikolog, kompozitor i dirigent, generalni sekretar Beogradske filharmonije. Član KPJ od 1933. Svoju komunističku i antifašističku opredijeljenost izražavao i u muzici (simfonijske poeme »Ozareni put«, »Burevesnik«, herojski oratorijum »Pesma 10 000 štrajkača« i dr.), u praktičnom radu (organizator studenskih recitativnih horova) i u naučnim radovima iz oblasti muzike (»Materijalistička filozofija umetnosti«, »Idealizam i materijalizam u muzici« i dr.). Poslije formiranja Nedićeve vlade sakupljao potpise naprednih umjetnika na poziv za borbu protiv okupatora i njegovih saradnika. Ubijen u Beogradu u decembru 1942 — 263, 322

Vučo Aleksandar (1897), književnik. Tridesetih godina pripadao grupi beogradskih nadrealista — 240

Vujković, policijski agent u Beogradu — 9, 21, 22, 244

Vujošević Periša (1909), politički radnik. Član KPJ od 1931. Bio član Okružnog komiteta KPJ za Podgoricu, član PK KPJ za Crnu Goru. U NOB-u od 1941: vršio razne odgovorne političke i vojne dužnosti. Poslije oslobođenja predsjednik Gradskog NO odbora u Titogradu, član Izvršnog vijeća Crne Gore i član CK SK Crne Gore — 333

Vujović Grgur (Gregor, 1901—1937), partijski radnik. Kao student u Beču postao član KP Austrije. Član SKOJ-a od 1920, a KPJ od 1922. Na radu u Kominterni od 1924. do 1926. Po povratku u Jugoslaviju vrši funkciju organizacionog sekretara CK SKOJ-a 1926—1928. Od kraja 1928. do 1932. dopisnik TASS-a u Beču, a od 1932. do 1934. predstavnik KPJ u KI. Uhapšen u julu 1937. u Staljinovim čistkama i pogubljen. Rehabilitovan odlukom Vojnog kolegijuma Vrhovnog suda SSSR-a 1957 — 173

Vujović Radomir (Liht, 1895—1938), politički radnik. Radničkom pokretu pristupio kao gimnazijalac, a kao student u Parizu radio u omladinskom pokretu Francuske. Od 1921. do 1924. radio kao sekretar Balkanskog sekretarijata KOI u Beču, potom kao instruktor KI. Od 1925. član CK KPJ, a od III kongresa KPJ 1926. organizacioni sekretar CK KPJ. Pripadao antifrakcijskoj struji u KPJ. Uhapšen 1927. i

osuđen na 5 godina robije. Po izdržanoj kazni ubrzo emigrirao u Beč, pa u Moskvu, gdje je radio u aparatu KI. Uhapšen u septembru 1938. i nestao u Staljinovim čistkama. Rehabilitovan odlukom Vojnog kolegijuma Vrhovnog suda SSSR-a 1958 — 173

Vukmanović Svetozar Tempo (1912), politički radnik. Kao student aktivan u komunističkom pokretu u Beogradu; profesionalni revolucionar od 1935. Instruktor CK KPJ, a od V zemaljske konferencije 1940. član CK KPJ. U NOR-u, kao i poslije oslobođenja vršio odgovorne funkcije — 304

Vuković Radovan (1910—1941), student filozofije. Član KPJ od 1929. Uhapšen 1932. i osuđen na godinu i po dana zatvora. Izašao 30. maja 1934. Tokom 1935. bio organizacioni sekretar PK SKOJ-a za Srbiju, a 1936. član OK KPJ za Srbiju. Uhapšen krajem 1936. i osuđen na 5 godina robije. Kao pristalica Miletića odbijao da prihvati Decembarski apel, te je zbog podrške Miletićevoj frakciji isključen iz KPJ 1939. S grupom osuđenika-komunista pobjegao u avgustu 1941. iz sremskomitrovačke tamnice, prebačen u Mačvu, gdje je postao politički komesar Mačvanskog partizanskog odreda. Poginuo u decembru 1941. na Ceru u sukobu odreda s nedićevcima i Nijemcima — 212, 261, 304

Vuič Franjo Stanko (1891—1926), revolucionar. Član omladinske komunističke grupe »Iskra«, a ubrzo i član KPJ (1922), organizator proleterskih akcionih četa (PAČ) 1923. u Sloveniji. U septembru 1923. upućen na vojnu školu u Moskvu, odakle se vraća 1925. kao instruktor CK KPJ za rad u vojsci. Nastanio se u Beogradu i zaposlio u brodogradilištu. Uhapšen u beogradskoj provali 1926, ubijen pod mučenjem na policiji i bačen u Dunav. Zločin je 1928. objelodanio Otokar Keršovani. Na osnovu toga je poslanik Sava Kosanović postavio 27. februara 1928. interpelaciju ministru unutrašnjih poslova u Narodnoj skupštini — 177, 297

Vušurović Pavle — 220

Zadvorka — vid. Samardžić Stanislav

Zagorac Cveta Veda (1914), član SKOJ-a postala je 1933, a član KPJ u jesen 1936. Kao student Ekonomskog fakulteta u Zagrebu djelovala je u aktivu za rad sa ženskom omladinom i u uredništvima časopisa »Mlada žena« i »Ženski svijet«. U NOP-u učestvuje od 1941. u Hrvatskom primorju i Istri; član je Okružnog odbora AFŽ, a poslije oslobođenja član GO AFŽ za Hrvatsku, urednik časopisa »Žena u borbi« i dr. — 314

Ziherl Boris (1910—1976), politički radnik, profesor univerziteta, član SAZU. Član SKOJ-a od 1929, član KPJ od 1930. Uhapšen 1933. i osuđen na 4 godine robije. Po izlasku iz sremskomitrovačke kaznionice 20. juna 1937. nastavio partijski rad. Jedan od osnivača i član Izvršnog odbora Osvobodilne fronte aprila 1941. U toku NOR-a obavljao odgovorne političke zadatke. Po oslobođenju vršio razne partijske i državne funkcije — 262

Zinovjev Grigorij Jevsejevič (1883—1936), sovjetski politički radnik, učesnik revolucije 1905. i 1917. Predsjednik Petrogradskog sovjeta, član Vojno-revolucionarnog komiteta i predsjednik Komiteta za odbranu republike. Od 1919. do 1926. predsjednik Izvršnog komiteta KI. U periodu zaoštravanja borbe u SKP(b) isključen iz Partije 1927, vraćen 1928, a 1936. pod optužbom da pripada neprijateljskom centru Buharin-Zinovjev, osuđen na smrt i pogubljen — 242

Zrenjanin Žarko (1902—1942), politički radnik. Član KPJ od 1927, sekretar Sreskog komiteta KPJ za Vršac 1930, sekretar OK KPJ za južni Banat 1932. Uhapšen 1933. i osuđen na 3 godine robije. Izašao iz sremskomitrovačke tamnice 6. aprila 1936. i nastavio politički rad kao član i sekretar PK KPJ za Vojvodinu. Član CK KPJ od V zemaljske konferencije KPJ 1940. Rukovodilac ustanka u Vojvodini 1941—1942. Poginuo u sukobu s okupatorskom policijom 6. novembra 1942. Odlikovan Ordenom narodnog heroja — 263

Zogović Radovan (1907), književnik. Kao član KPJ aktivno učestvovao u pokretu do 1941. posebno u polemikama na književnoj ljevici između zagovornika socijalističkog realizma i novog

realizma. U NOR-u od 1941. Poslije oslobođenja na odgovornim dužnostima do 1948, kada se opredijelio za IB i odvojio od Partije — 263, 322

Žaja Andrija (1901—1941), partijski i sindikalni radnik. Član KPJ od 1919, član MK KPJ u Zagrebu 1923, član PK KPJ za Hrvatsku 1924, član CK KP Hrvatske 1937. Više puta hapšen i proganjan. Marta 1941. upućen u koncentracioni logor u Lepoglavi. Poslije neuspješnog pokušaja bjekstva utamničenih komunista iz logora u Kerestincu izvršio samoubistvo da ne bi pao u ruke ustašama — 259, 263, 273, 289, 319, 321, 322

Žak — vid. Baljkas Ivo

Željezar — vid. Marić Ivo

Željko — vid. Vlahović Veljko

Žerdik-Kreačić Olga (1913), član SKOJ-a od 1933, a član KPJ od 1937. U NOP-u je od 1941; radila je u CO Antifašističkog fronta žena — 314

Živković Petar (1879—1953), armijski general. Predsjednik vlade od 1929. do 1932; potom 1932—1933. ministar vojske i monarice. Emigrirao u aprilu 1941. u Englesku — 132, 141, 162, 295

Žujović Sreten (Rihter, Stanoje, Švarc, 1899—1976), politički radnik. Član KPJ od 1924. Na partijskom radu u Beogradu, gdje je više puta hapšen i proganjan. Od 1935. radi kao instruktor CK KPJ. Član PB CK KPJ od avgusta 1936. do januara 1938. Na V zemaljskoj konferenciji KPJ 1940. ponovo izabran za člana CK KPJ. U toku NOR-a vršio odgovorne političke i vojne funkcije. U vrijeme rezolucije IB prestao da bude funkcioner i član KPJ, kasnije vraćen u članstvo Partije — 26, 36, 38, 41, 74, 77—79, 219, 220, 227, 246, 250, 253, 256, 270, 304, 306, 313—318.

REGISTAR GEOGRAFSKIH NAZIVA

ABISINIJA — 168
AFRIKA — 253
ALBANIJA — 160, 168, 191, 296, 299, 300
ALBASETA — 255
APAČE — 300
APATIN — 301
ARAD — 126, 283
ARANĐELOVAC — 27, 251, 252
ARGENTINA — 92
ARŽELES SIR MER — 296
AUSTRALIJA — 246
AUSTRIJA — 30, 38, 45, 63, 82, 105, 106, 121, 126, 145, 159, 168, 169, 191, 253, 254, 256, 261, 282-284, 286, 292, 296, 314, 317-320, 330
AUSTRO-UGARSKA — 128, 294, 295
AUR — 302, 335
AVTOVAC — 283
AZIJA — 253

BAČKA — 282, 292
BALKAN — 51, 159, 164, 191, 260, 261, 264 268, 280, 299, 300, 306
BALTIČKO MORE — 156, 335
BANAT — 282
BANJALUKA — 267, 280
BARANJA — 280, 292
BARSELONA — 250
BAZEL — 157, 194, 240, 286
BEČ — 12, 74-77, 240, 243, 245, 246, 249, 251 271, 279, 280, 284, 285, 306, 314-317
BELGIJA — 78
BELVEDER — 298
BEOGRAD — 3, 4, 13, 27, 29, 31, 48, 52, 54, 65, 69, 72, 75, 76, 84, 86-88, 92, 93, 96, 99, 105, 108, 110, 112, 115, 117, 120, 126, 127, 140, 141, 143, 149, 154, 155, 159, 161, 162, 193, 196, 215, 220, 222, 225, 232, 243, 244, 246, 247, 249, 251-253, 256, 258, 261-268, 270, 272, 273, 275-277, 279, 281, 285, 286, 288-290, 295, 297-303, 307, 308, 314, 321-323, 332
BERANE — 273
BERLIN — 4, 31, 51, 52, 62, 71, 72, 120, 122, 131, 132, 139, 148, 154, 155, 158-160, 168, 192, 240, 253, 265, 269, 280—282
BIŠOFSHOFEN — 314
BLED — 281
BOHINJ — 301, 330
BOKA KOTORSKA — 249, 256
BOR — 280
BOSNA — 27, 30, 57, 64, 86, 115-117, 125, 126, 154, 219, 275, 280, 314
BOSNA I HERCEGOVINA — 56, 67, 81, 86, 93, 104, 125, 126, 128, 198, 210, 241, 246, 250, 254, 263, 283, 284, 286, 287, 303, 315, 321-323, 332, 334
BRAČ — 270
BRATISLAVA — 293
BRIGE — 301, 331
BRINJE — 287
BRNO — 265
BROD—VAROŠ — 125
BUGARSKA — 157-160, 192, 254, 274, 283, 286, 291-293

CELJE — 192, 264, 300, 333, 334
CRIKVENICA — 334
CRNA GORA — 56, 67, 86, 93, 98, 99, 177, 182, 198, 199, 210, 213, 241, 244, 246, 250, 254, 256, 258, 263, 273-275, 286, 287, 294, 297, 298, 303, 305, 316, 321
CRNO MORE — 156
CRNOGORSKO PRIMORJE — 265

ČAČAK — 246, 263
ČEHOSLOVAČKA — 30, 32, 33, 63, 69, 76, 109, 111, 112, 122, 131, 139, 141, 145, 159, 164, 165, 168, 180, 191, 240, 253, 261, 264, 265, 277-279, 282, 284, 288-290, 293, 295, 299-302, 314, 330
ČERNOMEN — 253
ČERNJIGOV — 283
ČEŠKA — 286
ČIKAGO — 246
ČRNCI — 300
ĆUPRIJA — 263

DALMACIJA — 30, 42, 43, 57, 68, 74, 76, 86, 91, 92, 98, 99, 104, 105, 108, 113, 115, 117, 142, 153, 169, 170, 182, 184, 195, 198, 202, 207, 224, 241, 256, 257, 259, 263-265, 270, 272, 273, 275, 276, 281, 288, 295, 298, 303, 304, 307, 319, 323, 324, 331, 333
DREZDEN — 285
DRVAR — 280
DUBROVNIK — 272
DUGA RESA — 127, 285
DUNAV — 120, 122

ĐAKOVICA — 274

ENGLESKA — 279, 292
ETIOPIJA — 296
EVROPA — 51, 54, 157, 159, 164, 253, 291, 292, 299, 300

FINFKIRHEN — 284
FINSKA — 329
FRANCUSKA — 7, 11, 26, 32, 33, 35, 37, 50, 60, 61, 69, 71, 72, 78, 109, 111, 112, 159, 176,

208, 214, 240, 241, 252, 257, 260, 264, 279, 289, 292, 293, 295, 296, 306, 309, 314, 323, 325, 328, 329, 332, 334, 335

GDANJSK (DANCING) — 292
GIRS — 296
GORICA — 254
GORSKI KOTAR — 276
GOSPIĆ — 287
GRAC — 121, 122, 245, 246, 314, 315
GRAJSKO VASLO — 257
GRČKA — 157, 291-293, 299
GVADALAHARA — 253

HAMBURG — 64, 156
HEB (SUDETI) — 191
HORGOŠ — 309
HRVATSKA — 26, 27, 32, 43, 48, 56, 57, 63, 66, 71, 74, 78, 80, 83, 86, 90-92, 98, 99, 104, 108, 110, 113, 115, 117, 118, 122, 125, 127, 136, 146, 148, 149, 153, 154, 161-163, 169, 177, 196, 198, 201, 202, 210, 221, 224, 225, 232, 257-259, 264-266, 270, 271, 273-276, 280, 287-289, 293-295, 298, 303, 307, 308, 315, 319, 321
HRVATSKO PRIMORJE — 265, 304, 334

IMOTSKI — 287
ISTRA — 254, 260
ITALIJA — 71, 132, 158, 159, 168, 251, 253, 254, 260, 261, 268, 278-280, 292, 294, 295, 299, 300, 330, 334
IVANČICA — 283

JADRANSKO MORE — 121, 300
JAGODINA — 263
JANKA PUSTA — 280
JAPAN — 168, 253, 261
JAVORNIK — 259
JEGEJSKO MORE — 30, 156
JESENICE — 259
JUDENBURG — 284
JUGOISTOČNA EVROPA — 30
JUGOSLAVIJA — 3, 7, 10, 13-15, 17, 30-33, 37, 51, 52, 56, 63, 64, 67, 68, 70-72, 76, 79, 82, 88, 95, 99, 110, 112, 114, 116, 117, 120-122, 131, 134, 137-140, 145-148, 150, 153-155, 157-160, 163-166, 168, 169, 173, 175, 176, 178, 179, 182, 183, 192-194, 225, 229, 230, 239, 240, 243, 245-248, 251-253, 257, 260-262, 265, 268, 269, 271, 274, 275, 278, 279, 281, 282, 288-294, 300, 301, 306, 320, 325, 326-328, 330, 331, 335
JUŽNA AFRIKA — 226

KAMNIK — 334
KANADA — 45, 79, 80, 226, 246, 308, 314, 326, 329
KARAVANKE — 30, 32, 33
KARLSBAD — 122
KATALONIJA — 14
KIJEV — 18
KINA — 14, 180, 247
KLATOVA — 317
KOČEVJE — 63, 264, 319
KOMORAN — 126, 284
KONSTANCA — 156
KORUŠKA — 254
KOSOVO — 31, 154, 191, 246, 250, 256, 263, 274, 287, 299, 300, 305, 315
KOSOVO I METOHIJA — 93, 321, 323

KOSOVSKA MITROVICA — 274
KOTARI — 276
KOTOR — 249, 265, 284
KOTORIBA — 317
KRAGUJEVAC — 92, 106, 246, 251, 263, 274, 277
KRALJEVICA — 320
KRALJEVO — 263
KRANJ — 273
KRANJSKA — 254
KRAVARSKO — 287
KRESNICA — 320
KRK — 334
KRUŠEVAC — 263
KUMANOVO — 267, 299
KUPINAC — 251
KURSK — 283

LABIN — 260
LENJINGRAD — 325, 335
LISCA — 259, 263, 274, 301, 320, 331
LUGA — 283

LJUBLJANA — 31, 85, 90, 101, 120, 192, 243, 256, 259, 261, 264, 267, 269, 272, 273, 279, 280, 290, 319, 333
LJUTOMER — 269

MADRID — 250, 297
MAĐARSKA — 126, 157, 158-160, 280, 283, 284, 292, 294, 295, 298,
MAKEDONIJA — 4, 56, 67, 87, 94, 99, 106, 107, 116, 118, 161, 177, 191, 198, 211, 213, 246, 254, 258, 263, 265, 272, 274, 277, 287, 297, 299, 300, 303-305, 321, 324, 325, 332, 333
MARIBOR — 63, 96, 106, 121, 191, 192, 246, 247, 261, 269, 276, 277, 290, 300, 317, 332, 334
MARICA — 31
MARSELJ — 268
MARTINŠČICA — 334
METOHIJA — 210, 213
MILANO — 253
MINHEN — 121, 139, 156, 157, 290
MINSK — 283
MODENA — 334
MORAVČA — 334
MORAVSKA — 286, 295
MOSKVA — 5, 11, 13, 21, 34, 38, 42, 44, 46, 49, 51, 59, 69, 82, 88, 97, 100, 102, 106, 109, 119, 124, 129, 130, 133, 138, 141, 143, 144, 152, 157, 161, 162, 196, 199, 219-221, 221, 223, 228-231, 236, 244, 246-249, 255, 256, 259-262, 265, 269, 271, 274, 275, 282-284, 286-290, 295, 299, 302-305, 307-309, 318, 322, 323, 325, 327-331, 333-335
MOSTAR — 263
MOŠONJ — 279

NIŠ — 57, 251, 263, 299
NOVA GRADIŠKA — 276
NOVI GRADAC — 287
NOVI SAD — 116, 149, 282, 285

NJEMAČKA — 7, 30, 45, 49, 51, 63, 71, 82, 120, 121, 132, 140, 145, 155-160, 168, 192, 253, 254, 257, 260, 261, 265, 268, 279, 282, 283, 290-292, 294, 295, 299, 318-320, 330
NJIVICE — 334
NJUJORK — 69, 233, 267, 322

ODESA — 129
OKUČANI — 283
OMIŠALJ — 334
ORALJ — 283
OREL — 283
ORIOVAC — 287
ORUBICA — 276
OSIJEK — 54, 262, 280

PA DE KALE (PAS-DE CALAIS) — 61, 78, 324
PAKRAC — 99, 275
PANČEVO — 278
PARAĆIN — 263
PARIZ — 5, 10, 11, 13, 17, 20, 23, 29, 33—35, 38, 39, 41, 43, 44, 46, 48, 49, 52—55, 59, 61, 69, 73, 76—81, 91, 92, 94, 160, 163, 194, 196, 197, 199, 215, 219, 220, 223, 228, 230—232, 234, 236, 239—241, 244—250, 252, 253, 255—260, 262, 264, 267, 268, 270, 271, 295, 298, 302, 304, 307, 308, 314—319, 322—325, 327, 329, 330—335
PEĆ — 274
PETRIJANEC — 287
PETRINJA — 108, 277
PETROVGRAD (ZRENJANIN) — 154, 280, 290
PITSBURG — 233
PLITVIČKA JEZERA — 266
POBREŽJE — 247
PODSREDA — 301, 331, 333, 334
PODUNAVLJE — 159, 268
POHORJE — 280
POLJSKA — 157, 284, 286, 292
POŽAREVAC — 246
PRAG — 12, 13, 43, 54, 76, 242, 245, 247, 265, 270, 293, 314, 315, 317
PREBOLD — 320
PRILEP — 267
PRIŠTINA — 274
PRIZREN — 274
PROŠTINA — 260
PTUJ — 62—64, 89, 192, 264
PULA — 51, 260

RAJHENBURG — 321
RAKEK — 257, 317
RGOTINA — 280
RIBNICA — 280
RIJEKA — 295, 334, 335
RIM — 4, 31, 51, 62, 71, 72, 132, 139, 148, 154, 155, 158-160, 168, 192, 240, 253, 279, 293
RUMUNIJA — 157, 291-293, 299
RUNBERG — 284

SAD — 12, 78-80, 208, 226, 233, 235, 256, 270, 271, 309, 314, 329
SAMOBOR — 270, 276, 297, 318, 319
SANDŽAK — 256
SARAJEVO — 125, 126, 263, 267, 280, 283, 284
SAVINJSKA DOLINA — 257, 320
SELCE — 334
SENJ — 287
SEVNICA — 320, 331
SINAJA — 293
SINJ — 287
SKOPLJE — 87, 149, 267, 299
SLAVONIJA — 64, 264, 280, 282
SLAVONSKI BROD — 272, 285
SLIVNICA — 247
SLOVAČKA — 286, 295
SLOVENAČKO PRIMORJE — 260
SLOVENIJA — 25, 31—33, 43, 45, 46, 48, 53, 56, 57, 62—64, 74—78, 81, 82, 84, 85, 89, 90, 94-96, 98, 99, 105, 106, 112-115, 117, 118, 121, 122, 136, 137, 149, 154, 161, 174, 175, 180, 191-193, 196, 198, 199, 202, 210, 224, 225, 232, 244, 257-259, 264, 265, 270, 272-275, 277, 280, 286-288, 294, 300, 301, 303, 308, 319-321, 328, 334
SLOVENSKA BISTRICA — 264
SLOVENSKE GORICE PRI SVETOJ ANI — 300
SLUNJ — 287
SMEDEREVSKA PALANKA — 263
SOFIJA — 332
SOLUN — 156, 288, 300
SOVJETSKI SAVEZ — 14, 15, 17-19, 26, 30, 32, 33, 50-52, 55, 66, 79, 92, 96, 101, 112, 115, 127, 129, 141, 145-148, 155, 157, 159, 161, 167, 180-182, 187, 189, 225, 240-243, 246, 247, 254, 255, 259-261, 266, 279, 284, 285, 292, 295, 298, 299, 302-304, 308, 309, 316, 317, 322, 324, 329-331, 335
SPLIT — 48, 105, 249, 257, 259, 272, 276-278, 281, 285, 323
SRBIJA — 27, 31, 39, 48, 56, 57, 63, 65, 74, 76, 81-84, 86, 88, 92, 93, 95, 98, 99, 101, 106, 107, 110, 113-118, 136, 137, 162, 169, 199, 201, 202, 210, 213, 219, 220, 232, 239, 246, 249, 250-255, 258, 259, 263, 270, 271, 274, 275, 277, 279, 286-288, 294, 295, 299, 303, 315, 321, 322, 325, 332
SREDNJA EVROPA — 30, 261
SREM — 282
SREMSKA MITROVICA — 6, 10, 24, 25, 47, 53, 57, 68, 80, 82, 90, 219, 224, 258, 261, 262, 264, 305, 313, 314, 327, 334, 335
STOKHOLM — 329
SUBOTICA — 278, 301
SUDETSKA OBLAST — 286, 300
SUŠAK — 265, 272, 278, 317, 319, 320, 330, 334, 335
SVERDLOVSK — 283
SVETA TROJICA — 277
SVILAJNAC — 263
SVRLJIG — 246

ŠANSI — 14
ŠENT LENART — 300
ŠIBENIK — 272, 287
ŠLEZIJA — 286
ŠMARNA GORA — 333, 334
ŠOPRONJ — 279
ŠOŠTANJ — 265
ŠPANIJA — 14, 30, 34-37, 52, 53, 57, 59, 71, 74-76, 78-80, 94, 168, 179, 180, 227, 240, 247, 249, 253, 255, 257, 259, 262, 264, 270, 271, 274, 275, 293, 295, 304, 309, 313, 315-317, 324, 325, 331, 335
ŠTETIN — 156
ŠTIP — 267
ŠTIVICE — 276
ŠUMADIJA — 32
ŠVAJCARSKA — 330
ŠVIC — 195

TACEN (POD ŠMARNOM GOROM) — 303 305, 333, 334
TETOVO — 265

TOKIO — 253
TORINO — 334
TORONTO — 123, 231, 258, 326
TRAKIJA — 292
TRANSILVANIJA — 292
TRBOVLJE — 225
TRESKA — 265
TRST — 122, 254, 260, 323, 335
TURSKA — 157, 293, 305

UKRAJINA — 286
UŽICE (TITOVO UŽICE) — 263

VALJEVO — 252
VARAŽDIN — 67, 86, 266, 287, 334
VARNA — 300
VAŠ — 279
VATIKAN — 279
VELES (VITOV VELES) — 240, 267
VENECIJA — 293, 299, 300, 330
VERNE — 296
VIDEM KRŠKO — 331
VOJVODINA — 48, 57, 64, 66, 83, 86, 87, 92, 94, 98, 99, 106, 107, 114, 116, 117, 122, 192, 198, 210, 263, 266, 270, 271, 273-275, 277, 280, 282, 286, 287, 298, 300, 301, 303, 316, 321, 332
VUKOVAR — 280, 284

ZADAR — 280
ZAGREB — 31, 42-45, 49, 52, 54, 57, 62, 72, 75-77, 80, 81, 83-85, 87, 88, 91, 92, 96-99, 101, 117, 120, 127, 136, 141, 154, 158, 195, 205, 207, 220, 233, 234, 239, 244, 246, 247, 251, 256-263, 266, 267, 269-275, 277, 280, 281, 283, 285, 294, 297, 298, 302-304, 317-321, 331, 332
ZAJEČAR — 268
ZASAVLJE — 264
ZENICA — 291

ŠKRAĆENICE

A-CKSKJ — Arhiv Centralnog komiteta Saveza komunista Jugoslavije
AJ — Arhiv Jugoslavije
AVII — Arhiv Vojnoistorijskog instituta
BLS — Balkanski lender (zemaljski) sekretarijat
CK — Centralni komitet
CO — Centralni odbor
CPV — Centralno partijsko vijeće
CRSVJ — Centralno radničko sindikalno vijeće Jugoslavije
CSI — Crvena sindikalna internacionala
CT — Centralna tehnika
CV — Centralno vijeće
ČSR — Čehoslovačka Republika
DS — Demokratska stranka
DSZZD — Državni sud za zaštitu države
EK — Egzekutivni (izvršni) komitet
FNS — Front narodne slobode
GRS — Glavni radnički savez
HRP — Hrvatska radnička partija
HRS — Hrvatski radnički savez
HRSS — Hrvatska republikanska seljačka stranka
HSS — Hrvatska seljačka stranka
IA — Istorijski arhiv
IO — Izvršni odbor
IK — Izvršni komitet
JMO — Jugoslovenska muslimanska organizacija
JNA — Jugoslovenska narodna armija
JNS — Jugoslovenska nacionalna stranka
JRP — Jedinstvena radnička partija
JRZ — Jugoslovenska radikalna zajednica
JUGORAS — Jugoslovenski radnički savez
KAKIĆ — Kaznionički komitet
KDG — Kmečko-delavsko gibanje (seljačko-radnički pokret)
KI — Komunistička internacionala
KK — Kaznionički komitet
KOI — Komunistička omladinska internacionala
KPH — Komunistička partija Hrvatske

KPJ	— Komunistička partija Jugoslavije
KPSS	— Komunistička partija Sovjetskog Saveza
KSH	— Komunistička stranka Hrvatske
KUNMZ	— Komunistički univerzitet nacionalnih manjina Zapada
MLŠ	— Međunarodna lenjinska škola
MK	— Mjesni komitet
MMSO	— Mjesni međustrukovni sindikalni odbor
MOPR	— Međunarodna organizacija pomoći revolucionarima
NF	— Narodni front
NKVD	— Narodni komesarijat unutrašnjih (vnutrenjih) djela
OF	— Osvobodilna fronta
OK	— Okružni komitet
ORS	— Opšti radnički savez
PB	— Politbiro
PK	— Pokrajinski komitet
PS	— Pokrajinski sekretarijat
RP	— Radikalna partija
RSDRP	— Ruska socijaldemokratska radnička partija
SAD	— Sjedinjene Američke Države
SDK	— Seljačko-demokratska koalicija
SDP	— Socijaldemokratska partija
SDS	— Samostalna demokratska stranka
SKJ	— Savez komunista Jugoslavije
SKO	— Savez komunističke omladine
SKOJ	— Savez komunističke omladine Jugoslavije
SKP(b)	— Svesavezna komunistička partija (boljševika)
SKS(b)	— Svesavezna komunistička stranka (boljševika)
SKS	— Strokovna komisija Slovenije
SLS	— Slovenska ljudska stranka
SK	— Sreski komitet
SPJ	— Socijalistička partija Jugoslavije
SRN	— Stranka radnog naroda
SRO	— Savez radne omladine
SRPJ(k)	— Socijalistička radnička partija Jugoslavije (komunista)
SSSR	— Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika
UO	— Udružena opozicija
URS	— Ujedinjeni radnički sindikat
URSS	— Ujedinjeni radnički sindikalni savez
URSSJ	— Ujedinjeni radnički sindikalni savez Jugoslavije
USA	— vid. SAD
VII	— Vojnoistorijski institut
VS	— Vrhovni sud
VMRO	— Vnutrešnja makedonska revolucionarna organizacija

ILUSTRACIJE

Fotografija Josipa Broza Tita iz 1938.

Faksimil Titovog uvodnika »Pred sudbonosnim događajima«, objavljenog u »Proleteru« od decembra 1937. br. 13, s inicijalima stavljenim 1946. prilikom autorizacije članaka u »Proleteru«.

Hotel »Dva kontinenta« u Parizu u kojem je Josip Broz povremeno odsjedao tokom 1937. i 1938.

Snimak Josipa Broza Tita u Gracu, decembra 1937 (fotos Vede Zagorac)

Faksimil zapisnika sjednice CK KPJ održane u Parizu 21. januara 1938.

Faksimil pisma Josipa Broza Tita (Ota) upućenog Izvršnom komitetu Kominterne 23. marta 1938.

Faksimil Titovog pisma Georgi Dimitrovu upućenog iz Pariza poslije 23. marta 1938 (sa Dimitrovljevom bilješkom)

Faksimil prve strane Titovog pisma Georgi Dimitrovu upućenog iz Jugoslavije 1. aprila 1938.

Faksimil Titovog pisma s potpisom Viktor upućenog Vorancu Prežihovu 20. aprila 1938.

Faksimil Titovog pisma s potpisom Oto, upućenog iz zemlje Vorancu Prežihovu (stiglo u Pariz 25. maja 1938)

Faksimil prve i poslednje strane Titovog pisma upućenog iz Pariza Moši Pijade u sremskomitrovačku kaznionicu jula 1938.

Faksimil Titovog pisma Georgi Dimitrovu od 2. novembra 1938.

Pasoš Josipa Broza Tita na ime Džona Aleksandra Karlsona (švedskog građanina) kojim je ilegalno putovao 1938. i 1939.

Hotel »Luks« u kojem je Tito stanovao za vreme svog boravka u Moskvi u godinama 1935. i 1936. i kasnije 1938. i 1939.

Faksimil Titovog članka »Poslije izbora«, objavljenog u časopisu »Rundschau« od 5. januara 1939, br. 1.

Faksimil Titovog pisma Vorancu Prežihovu upućenog poslije povratka iz Moskve i konstituisanja CK KPJ (2. maj 1939)

SADRŽAJ

Strana

PREDGOVOR VII

JOSIP BROZ TITO — SABRANA DJELA
decembar 1937 — avgust 1939.

Vilhelmu Piku, članu Sekretarijata IK KI, 5. decembar 1937 (preveo Nikola Polak) 3

Apel komunistima-osuđenicima u sremskomitrovačkoj kaznioni. Pismo za Ciglanu, za Mladena, 9. decembar 1937. 6

Izvršnom komitetu Kominterne, 20. decembar 1937. 11

Vilhelmu Piku, članu Sekretarijata IK KI, 11. januar 1938 (preveo Nikola Polak) 12

Trockisti-agenti međunarodnog fašizma, druga polovina januara 1938. 14

Povodom plenuma CK SKP (b) od januara 1938, kraj januara 1938. 18

Još o izdajniku Muku, druga polovina januara 1938. 21

Izvod iz pisma CK KPJ kaznioničkoj organizaciji KPJ u sremskomitrovačkoj tamnici, 2. februar 1938. 24

Za Vilhelma. Vilhelmu Piku, članu Sekretarijata IK KI, 26. februar 1938 (preveo Nikola Polak) 26

Prilog uz Titovo pismo Vilhelmu Piku od 26. februara 1938 (preveo Nikola Polak) 29

Za mir, nezavisnost i slobodu, sredina marta 1938. 30

Izvršnom komitetu Komunističke internacionale — Moskva, 23. mart 1938. 34

Centralnom komitetu KP Francuske, 23. mart 1938. 35

Georgi Dimitrovu, generalnom sekretaru Izvršnog komiteta Kominterne, oko 23. marta 1938 (preveo Milorad Simonović) 36

Drugu Dimitrovu, 1. april 1938. 39

Vorancu Prežihovu, predstavniku KPJ u Parizu. Pismo od Viktora, 13. april 1938. 43

Vorancu Prežihovu. Pismo od Viktora, 20. april 1938. 45

Izvod iz pisma kaznioničkoj organizaciji KPJ u sremskomitrovačkoj tamnici, 3. maj 1938. 47

Pismo Valiču. Vorancu Prežihovu, predstavniku KPJ u Parizu, poslije 20. maja 1938. 48

Strana

Protiv trockističkih špijuna i njihovih pomagača. Agent fašističke špijunske službe u ulozi »pisca«, sredina maja 1938 (prevela Zagorka Mujbegović) 50

Pismo na Ciglanu. Moši Pijade Kazneni zavod u Sremskoj Mitrovici, 8. jul 1938. 53

Georgi Dimitrovu, generalnom sekretaru IK KI, sredina jula 1938 (preveo Nikola Polak) 55

Sekretarijatu KPF, jul 1938. 60

Za Dimitrova. Georgi Dimitrovu, generalnom sekretaru IK KI, 8. avgust 1938 (preveo Nikola Polak) 62

O političkoj situaciji, prva polovina avgusta 1938 (prevela Zagorka Mujbegović) 70

Valterov izvještaj — KP Jugoslavije, 2. septembar 1938 (prevela Zagorka Mujbegović) 74

Sindikati, 3. septembar 1938 (preveo Putnik Dajić) 83

Izvještaj o Partiji (od Valtera, Jugoslavija), 9. septembar 1938 (preveo Nikola Polak) 89

Radnička partija, 9. septembar 1938 (preveo Putnik Dajić) 98

Jedinstveni front, 9. septembar 1938 (preveo Nikola Polak) 101

Narodni front, 9. septembar 1938 (preveo Nikola Polak) 103

Referat druga Valtera, 17. septembar 1938 (preveo Putnik Dajić) 110

Rovarenje Hitlerovog fašizma, sredina septembra 1938 (prevela Zagorka Mujbegović) 120

Georgi Dimitrovu, generalnom sekretaru IK KI, 17. oktobar 1938 (preveo Milorad Simonović) 124

Đuro Đaković, 19. oktobar 1938 (preveo Milorad Simonović) 125

Drugu G. Dimitrovu, 2. novembar 1938 (preveo Milorad Simonović) 130

Pred parlamentarne izbore, početak novembra 1938 (prevela Zagorka Mujbegović) 131

Rezolucija o radu među omladinom Jugoslavije, kraj novembra ili prva polovina decembra 1938 (preveo Milorad Simonović) 134

Parlamentarni izbori i pregrupisavanje političkih snaga, kraj novembra 1938 (prevela Zagorka Mujbegović) 139

Ivi Loli Ribaru, 1. decembar 1938. 142

Rezolucija CK KPJ. Propratno pismo Vasila Kolarova Georgi Dimitrovu, 26. decembar 1938 (preveo Milorad Simonović) 144

Rezolucija CK KPJ, početak decembra 1938 (preveo Milorad Simonović) 145

Poslije izbora, sredina decembra 1938 (prevela Zagorka Mujbegović) 153

Fašistička opasnost za balkanske zemlje, kraj januara 1939 (prevela Zagorka Mujbegović) 156

Poslije ostavke Stojadinovićeve vlade, sredina februara 1939 (prevela Zagorka Mujbegović) 158

Borba Hrvata za samoopredjeljenje, početak marta 1939 (prevela Zagorka Mujbegović) 161

Narodi Jugoslavije! Radnici! Seljaci! Građani!, druga polovina marta 1939. 164

Strana

Otvoreno pismo članovima KPJ, mart 1939. 168

Isključenja, druga polovina marta 1939. 173

Apel iseljenicima, druga polovina marta 1939. 175

Za pomoć našim španskim junacima, druga polovina marta 1939. 176

Dvadesetogodišnjica KPJ, kraj marta 1939. 177

Trockizam i njegovi pomagači, april 1939. 180

Briga o kadrovima, april 1939. 184

Historija Svesavezne komunističke stranke (boljševika), april 1939. 187

Poslije okruženja unutrašnji raspad, kraj aprila 1939 (prevela Zagorka Mujbegović) 191

Vorancu Prežihovu, 2. maj 1939. 195

Ivanu Karaivanovu, instruktoru IK KI, 18. maj 1939 (preveo Nikola Polak) 197

Za Georga. Georgi Dimitrovu, generalnom sekretaru IK KI, sredinom juna 1939. 198

Zemaljsko savjetovanje Komunističke partije Jugoslavije, januar 1940. 200

1. Stanje u Partiji, jun—jul 1939. 201

2. Rezolucija savjetovanja, početak juna 1939. 209

Komunistima u sremskomitrovačkoj kaznioni, kraj jula ili početak avgusta 1939. 212

PRILOZI

Zapisnik sjednice CK KPJ, 9. decembar 1937. 219

Zapisnik sjednice CK KPJ, održane 21. januara 1938. 220

Zapisnik (A) br. 339 sa sjednice Sekretarijata IK KI od 17. septembra 1938 (preveo Milorad Simonović) 221

Ivo Lola Ribar Josipu Brozu Titu, br. 1 (10. decembar 1938) 222

Voranc Prežihov: Kratki podaci o stanju u našoj firmi (Partiji) 31. decembar 1938 (preveo Nikola Polak) 224

Zapisnik (A) br. 374 političkog Sekretarijata IK KI, leteće konsultacije članova Sekretarijata IK KI, od 5. januara 1939. 229

Danijel Žanu Gabrielu, 24. januar 1939 (preveo Milorad Simonović) 230

Для представителя КП Югославии при ИК КИ, Торонто 8. март 1939 231

Ivo Lola Ribar Vorancu Prežihovu, 1. maj 1939. 232

Voranc Prežihov Josipu Brozu Titu (izvod), 1. maj 1939. 233

Voranc Prežihov — predstavniku KP Jugoslavije pri IK KI, 10. jun 1939. 235

NAPOMENE 237

HRONOLOGIJA 311

REGISTAR IMENA 339

REGISTAR GEOGRAFSKIH NAZIVA 379

SKRAĆENICE 383

ILUSTRACIJE 385

NIP »KOMUNIST« — Izdavački centar »Komunist«, Beograd
Izdavačko knjižarsko poduzeće »Naprijed«, Zagreb
Beogradski izdavačko-grafički zavod, Beograd

JOSIP BROZ TITO
SABRANA DJELA

Tom 4

Tekstove pisane na stranim jezicima preveli:
Putnik Dajić
Zagorka Mujbegović
Nikola Polak
Milorad Simonović

Jezički redaktor
Milorad Simonović

Likovno rješenje korica
Jovan Lukić

Grafička oprema
Vladana Mrkonja
Sovra Baračković

Korektor
Radmila Korać

Štampa
Grafička radna organizacija »Liburnija«
Rijeka, Bulevar Marxa i Engelsa 20

Tiraž 10 000

Izišlo iz štampe avgusta 1983.